నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

మజ్ఝిమనికాయే

ఉపరిపణ్ణాస-టీకా

౧. దేవదహవగ్గో

౧. దేవదహసుత్తవణ్ణనా

౧. దిబ్బన్తి కామగుణేహి కీళన్తి, లళన్తి, తేసు వా విహరన్తి, విజయసమత్థతాయోగేన పచ్చత్థికే విజేతుం ఇచ్ఛన్తి; ఇస్సరియట్ఠానాదిసక్కారదానగ్గహణం తంతంఅత్థానుసాసనఞ్చ కరోన్తా వోహరన్తి, పుఞ్ఞానుభావప్పత్తాయ జుతియా జోతేన్తి వాతి **దేవా వుచ్చన్తి రాజానో**. తథా హి తే చతూహి సఙ్గహవత్థూహి జనం రఞ్జయన్తా సయం యథావుత్తేహి విసేసేహి రాజన్తి దిబ్బన్తి సోభన్తీతి చ, ''**రాజానో**''తి వుచ్చన్తి. **తత్థాతి** తస్మిం నిగమదేసే. **సాతి** పోక్ఖరణీ. **తన్తి** తం, "దేవదహ"న్తి లద్ధనామం పోక్ఖరణిం ఉపాదాయ, తస్స అదూరభవత్తాతి కేచి. **సబ్బం** సుఖాదిభేదం వేదయితం. **పుబ్బేతి** పురిమజాతియం. **కతకమ్మపచ్చయాతి** కతస్స కమ్మస్స పచ్చయభావతో జాతం కమ్మం పటిచ్చ. తేన సబ్బాపి వేదనా కమ్మఫలభూతా ఏవ అనుభవితబ్బాతి దస్సేతి. తేనాహ ''**ఇమినా**''తిఆది. **అనియమేత్వా వుత్తన్తి**, "సన్తి, భిక్ఖవే, ఏకే సమణబ్రాహ్మణా ఏవంవాదినో"తి ఏవం ఇమే నామాతి అవిసేసేత్వా వుత్తమత్థం. **నియమేత్వాతి**, "ఏవంవాదినో, భిక్ఖవే, నిగణ్ఠా"తి ఏవం విసేసేత్వా దస్సేతి.

కలిసాసనన్తి పరాజయం. కలీతి హి అనత్థో వుచ్చతి, కలీతి ససతి విప్ఫరతీతి **కలిసాసనం,** పరాజయో. కలీతి వా కోధమానాదికిలేసజాతి, తాయ పన అయుత్తవాదితా **కలిసాసనం**. తం **ఆరోపేతుకామో** విభావేతుకామో . **యే** కమ్మం కతం అకతం వాతి **న జానన్తి, తే కథం** తం ఏదిసన్తి **జానిస్సన్తి**. యే చ కమ్మం పభేదతో న జానన్తి, తే కథం తస్స విపాకం జానిస్సన్తి; విపాకపరియోసితభావం జానిస్సన్తి, యే చ పాపస్స కమ్మస్స పటిపక్ఖమేవ న జానన్తి; తే కథం తస్స పహానం కుసలకమ్మస్స చ సమ్పాదనవిధిం జానిస్సన్తీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో, ''**ఉత్తరి పుచ్ఛాయపి ఏసేవ నయో**''తి ఆహ.

౨. కిఞ్చాపి **చూళదుక్ఖక్ఖన్ధేపి,** (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౦) ''**ఏవం సన్తే**''తి ఇమినా తేసం నిగణ్ఠానం అజాననభావో ఏవ ఉజుకం పకాసితో హేట్ఠా దేసనాయ తథా పవత్తత్తా. తథా హి **అట్ఠకథాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౮౦) వుత్తం – "ఏవం సన్తేతి తుమ్హాకం ఏవం అజాననభావే సతీ"తి, తథాపి తత్థ ఉపరిదేసనాయ సమ్బద్ధో ఏవమత్థో వుచ్చమానో యుజ్జతి, న అఞ్ఞథాతి దస్సేతుం ఇధ, ''**మహానిగణ్ఠస్స వచనే సచ్చే సన్తేతి అత్థో**''తి వుత్తం. **ఏత్తకస్స ఠానస్సాతి** యథావుత్తస్స పఞ్చపరిమాణస్స కారణస్స.

౩. అనేకవారం విసరఞ్జనం ఇధ గాళ్హాపలేపనం, న సాటకస్స వియ లిత్తతాతి ఆహ – ''**బహలూప...పే.... లిత్తేన వియా**''తి. **వుత్తమేవ,** న పున వత్తబ్బం, తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి అధిప్పాయో.

ఇమేసం నిగణ్ఠానం తాదిసస్స తేసం అభావతో, ‘‘**జాననకాలో సియా**’’తి పరికప్పవసేన వదతి. తేన ఏవం జానితుం తేహి సక్కా సియా, తేసఞ్చ దస్సనం సచ్చం సియా. యస్మా తేసం దస్సనం అసచ్చం, తస్మా తే న జానింసూతి దస్సేతి. **చతూసు కాలేసూ**తి వణముఖస్స పరికన్తనకాలో, సల్లస్స ఏసనకాలో, అబ్బుహనకాలో, వణముఖే అగదఙ్గారఓదహనకాలోతి ఇమేసు చతూసు కాలేసు. **సుద్ధన్తే**తి సుద్ధకోట్ఠాసే, దుక్ఖస్స అనవసేసతో నిజ్జీరణట్ఠేన నిద్దుక్ఖభావేతి అత్థో. **ఏకాయ ఉపమాయా**తి, “సల్లేన విద్ధస్స హి విద్ధకాలే వేదనాయ పాకటకాలో వియా”తి ఇమాయ ఏకాయ ఉపమాయ. **తయో అత్థా**తి పుబ్బే అహువమ్హా వా నో వా, పాపకమ్మం అకరిమ్హా వా నో వా, ఏవరూపం వా పాపకమ్మం అకరిమ్హాతి ఇమే తయో అత్థా. **చతూహి ఉపమాహీ**తి వణముఖపరికన్తనాదీహి చతూహి ఉపమాహి. **ఏకో అత్థో**తి, “ఏత్తకం దుక్ఖం నిజ్జిణ్ణ”న్తిఆదినా వుత్తో ఏకో అత్థో. సో హి దుక్ఖనిజ్జీరణభావసామఞ్ఞా ఏకో అత్థోతి వుత్తో.

౪. **ఇమే పన** నిగణ్ఠా. ఆసఙ్కాయ **విద్ధోస్మీతి సఞ్ఞం ఉప్పాదేత్వా. పచ్చాహరితు**న్తి పచ్చావత్తితుం, పరిహరితున్తి అత్థో.

౫. **అతీతవాదం సద్దహన్తాన**న్తి, “అత్థి ఖో, భో, నిగణ్ఠా పుబ్బే పాపకమ్మం కత”న్తి ఏవం అతీతంసం ఆరబ్భ పవత్తం మహానిగణ్ఠస్స వాదం సద్దహన్తానం. **భూతత్తా**తి యథాభూతత్తా కిం అవిపరీతమేవ అత్థం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తాతి పుచ్ఛతి. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. సహ ధమ్మేనాతి సహధమ్మో, సో ఏవ **సహధమ్మికో** యథా “వేనయికో”తి (అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౮). “ధమ్మో”తి ఏత్థ కారణం అధిప్పేతన్తి ఆహ – ‘‘**సహేతుకం సకారణ**’’న్తి. పటిహరతి పటివత్తేతీతి పటిహారో, వాదో ఏవ పటిహారో **వాదపటిహారో;** తం, ఉత్తరన్తి అత్థో. తేనాహ – ‘‘**పచ్చాగమనకవాద**’’న్తి, చోదనం పరివత్తేత్వా పటిపాకతికకరణన్తి అత్థో. **తేస**న్తి ఇదం ఆవుత్తివసేన గహేతబ్బం, “తేసం సద్ధాఛేదకవాదం నామ తేసం దస్సేతీ”తి.

౬. **అవిజ్జా అఞ్ఞాణా సమ్మోహా**తి పరియాయవచనమేతం. **అవిజ్జా**తి వా అవిజ్జాయ కరణభూతాయ. **అఞ్ఞాణేనా**తి అజాననేన. **సమ్మోహేనా**తి సమ్ముయ్హనేన మహాముళ్హతాయ. సామంయేవ ఓపక్కమికా ఏతరహి అత్తనో ఉపక్కమహేతు దుక్ఖవేదనం వేదియమానం – “యంకిఞ్చాయం…పే॰… పుబ్బేకతహేతూ”తి **విపరీతతో సద్దహథ**. పుబ్బేకతహేతువాదసఙ్ఖాతం **విపల్లాసగ్గాహం గణ్హథ**.

౭. **దిట్ఠధమ్మో వుచ్చతి** పచ్చక్ఖభూతో, తత్థ వేదితబ్బం ఫలం **దిట్ఠధమ్మవేదనీయం**. తేనాహ – ‘‘**ఇమస్మింయేవ అత్తభావే విపాకదాయక**’’న్తి. **పయోగేనా**తి కాయికేన పయోగేన వా వాచసికేన వా పయోగేన. **పధానేనా**తి పదహనేన చేతసికేన ఉస్సాహనేన. ఆసన్నే భవన్తరే విపాచేతుం న సక్కా, పగేవ దూరేతి దస్సేతుం, ‘‘**దుతియే వా తతియే వా అత్తభావే**’’తి వుత్తం. నిబ్బత్తకభావతో సుఖవేదనాయ హితన్తి **సుఖవేదనీయం**. సా పన విపాకవేదనాభావతో ఏకన్తతో ఇట్ఠారమ్మణా ఏవ హోతీతి ఆహ ‘‘**ఇట్ఠారమ్మణవిపాకదాయక**’’న్తి. **విపరీత**న్తి అనిట్ఠారమ్మణవిపాకదాయకం. **నిప్ఫన్నే**తి సద్ధిం అఞ్ఞేన కమ్మేన నిబ్బత్తే. **సమ్పరాయవేదనీయస్సా**తి ఉపపజ్జవేదనీయస్స అపరాపరియవేదనీయస్స. **ఏవం సన్తేపీ**తి కామం పరిపక్కవేదనీయన్తి దిట్ఠధమ్మవేదనీయమేవ వుచ్చతి, తథాపి అత్థేత్థ అతిసయో దిట్ఠధమ్మవిసేసభావతో పరిపక్కవేదనీయస్సాతి దస్సేతుం, ‘‘**అయమేత్థా**’’తిఆది వుత్తం. యస్మిం దివసే కతం, తతో **సత్తదివసబ్భన్తరే**.

తత్రాతి తస్మిం పరిపక్కవేదనీయకమ్మస్స సత్తదివసబ్భన్తరే విపాకదానే. **ఏకవారం కసిత్వా నిసీది** ఛాతజ్ఝత్తో హుత్వా. **ఆగచ్ఛన్తీ ఆహ** – “ఉస్సూరే భత్తం ఆహరీయిత్థా”తి దోమనస్సం అనుప్పాదేత్వా యథా కతపుఞ్ఞం అనుమోదతి.

విజ్జోతమానం దిస్వా, “కిం ను ఖో ఇదమ్పి తప్పకారో, మమ చిత్తవికప్పమత్తం, ఉదాహు సువణ్ణమేవా”తి వీమంసన్తో **యట్ఠియా పహరిత్వా**.

వాళయక్ఖసఞ్చరణత్తా రాజగహూపచారస్స **నగరే సహస్సభణ్డికం చారేసుం**. ఉప్పన్నరాగో **చూళాయ డంసి. రఞ్ఞో ఆచిక్ఖిత్వా**తి తం పవత్తిం రఞ్ఞో ఆచిక్ఖిత్వా. **మల్లికాయ వత్థు** ధమ్మపదవత్థుమ్హి (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.మల్లికాదేవీవత్థు) ఆగతేన నయేన కథేతబ్బం.

మరణసన్తికేపి కతం, పగేవ తతో పురేతరం అతీతత్తభావేసు చ కతం. **ఇధ నిబ్బత్తితవిపాకోతి వుత్తో** అవస్సంభావిభావతో. **సమ్పరాయవేదనీయమేవ** భవన్తరే విపాకదాయకభావతో. **ఇధ నిబ్బత్తితగుణోత్వేవ వుత్తో**, న ఇధ నిబ్బత్తితవిపాకోతి విముత్తిభావతో. **పరిపక్కవేదనీయన్తి వేదితబ్బం** హేట్ఠా వుత్తపరిపక్కవేదనీయలక్ఖణానతివత్తనతో. **సబ్బలహుం ఫలదాయికా**తి ఏతేన ఫలుప్పాదనసమత్థతాయోగేన కమ్మస్స పరిపక్కవేదనీయతాతి దస్సేతి.

చతుప్పఞ్చక్ఖన్ధఫలతాయ **సఞ్ఞాభవూపగం** కమ్మం **బహువేదనీయ**న్తి వుత్తం. ఏకక్ఖన్ధఫలత్తా **అసఞ్ఞాభవూపగం** కమ్మం **అప్పవేదనీయం**. కేచి పన, “అరూపావచరకమ్మం బహుకాలం వేదితబ్బఫలత్తా బహువేదనీయం, ఇతరం అప్పవేదనీయం. రూపారూపావచరకమ్మం వా బహువేదనీయం, పరిత్తకమ్మం అప్పవేదనీయ”న్తి వదన్తి. **సవిపాకం కమ్మ**న్తి పచ్చయన్తరసమవాయే విపాకుప్పాదనసమత్థం, న ఆరద్ధవిపాకమేవ. **అవిపాకం కమ్మ**న్తి పచ్చయవేకల్లేన విపచ్చితుం అసమత్థం అహోసికమ్మాదిభేదం.

౮. **దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదీన**న్తి దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదీనం దసన్నం కమ్మానం ఉపక్కమేన కమ్మానం అఞ్ఞథాభావస్స అనాపాదనీయత్తా యథాసభావేనేవ కమ్మాని తిట్ఠన్తి. తత్థ నిగణ్ఠానం ఉపక్కమో నిప్పయోజనోతి ఆహ “**అఫలో**”తి. నిగణ్ఠానం పధానస్స మిచ్ఛావాయామస్స నిప్ఫలభావప్పవేదనో **పధానచ్ఛేదకవాదో. పరేహి వుత్తకారణేహీ**తి యేహి కారణేహి నిగణ్ఠానం వాదేసు దోసం దస్సేన్తి. తేహి పరేహి వుత్తకారణేహి. న హి లక్ఖణయుత్తేన హేతునా వినా పరవాదేసు దోసం దస్సేతుం సక్కా. తేనాహ “**సకారణా హుత్వా**”తి. **నిగణ్ఠానం వాదా చ అనువాదా చా**తి నిగణ్ఠేహి వుచ్చమానా సకసకసమయప్పవేదికా వాదాచేవ సావకేహి వుచ్చమానా తేసం అనువాదా చ. **విఞ్ఞూహి గరహితబ్బం కారణం ఆగచ్ఛన్తీ**తి, “అయమేత్థ దోసో”తి తత్థ తత్థ విఞ్ఞూహి పణ్డితేహి గరహారహం కారణం ఉపగచ్ఛన్తి, పాపుణన్తీతి అత్థో. **తస్సత్థో**తిఆదీసు అయం సఙ్ఖేపత్థో , “వుత్తనయేన పరేహి వుత్తేన కారణేన సకారణా హుత్వా దోసదస్సనవసేన నిగణ్ఠానం వాదా అనుప్పత్తా, తతో ఏవ తం వాదం అప్పసాదనీయభావదస్సనేన నోసేన్తా హేతుసమ్పత్తివోహారసుఞ్ఞేన మిలాపేన్తా దుక్కటకమ్మకారినోతిఆదయో దస గారయ్హాపదేసా ఉపగచ్ఛన్తీ”తి.

౯. **సఙ్గతిభావహేతూ**తి తత్థ తత్థ యదిచ్ఛాయ సముట్ఠితసఙ్గతినిమిత్తం. సా పన సఙ్గతి నియతిలక్ఖణాతి ఆహ “**నియతిభావకారణా**”తి. అచ్ఛేజ్జసుత్తావుతఅభేజ్జమణి వియ హి పటినియతతా నియతిపవత్తీతి. **ఛళభిజాతిహేతూ**తి కణ్హాభిజాతి నీలాభిజాతి లోహితాభిజాతి హలిద్దాభిజాతి సుక్కాభిజాతి పరమసుక్కాభిజాతీతి ఇమాసు అభిజాతీసు జాతినిమిత్తం. **పాపసఙ్గతికా**తి నిహీనసఙ్గతికా.

౧౦. **అనద్ధభూత**న్తి ఏత్థ అధి-సద్దేన సమానత్థో **అద్ధ**-సద్దోతి ఆహ – ''**అనద్ధభూతన్తి అనధిభూత**''న్తి. యథా ఆపాయికో అత్తభావో మహతా దుక్ఖేన అభిభుయ్యతి, న తథా అయన్తి ఆహ – ''**దుక్ఖేన అనధిభూతో నామ మనుస్సత్తభావో వుచ్చతీ**''తి. ''అచేలకో హోతీ''తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౩౯౪) వుత్తాయ **నానప్పకారాయ దుక్కరకారికాయ** కిలమథేన. యది ఏవం కథం ధుతఙ్గధరాతి ఆహ ''**యే పనా**''తిఆది. **నియ్యానికసాసనస్మిఞ్హి వీరియ**న్తి వివట్టసన్నిస్సితం కత్వా పవత్తియమానం వీరియం సరీరం ఖేదన్తమ్పి **సమ్మావాయామో నామ హోతి** ఞాయారద్ధభావతో.

థేరోతి ఏత్థ ఆగతమహారక్ఖితత్థేరో. **తిస్సో సమ్పత్తియో** మనుస్సదేవనిబ్బానసమ్పత్తియో, సీలసమాధిపఞ్ఞాసమ్పత్తియో వా. **ఖురగ్గేయేవా**తి ఖురే సీసగ్గే ఏవ, ఖురే సీసగ్గతో అపనీతే ఏవాతి అధిప్పాయో. **అయ**న్తి, ''ఇస్సరకులే నిబ్బత్తో''తిఆదినా వుత్తో. న సబ్బే ఏవ సక్కారపుబ్బకం పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణన్తీతి ఆహ ''**యో దాసికుచ్ఛియ**''న్తిఆది. **రజతముద్దిక**న్తి రజతమయం అఙ్గులిముద్దికం. **గోరకపియఙ్గుమత్తేనపీ**తి కపిత్థఛల్లికఙ్గుపుప్ఫగన్ధమత్తేనపి.

ధమ్మేన ఞాయేన ఆగతసుఖం ధమ్మసుఖన్తి ఆహ – ''**సఙ్ఘతో వా...పే.... పచ్చయసుఖ**''న్తి. **అముచ్ఛితో**తి అనజ్ఝాపన్నో. ఇదాని తం అనజ్ఝాపన్నతం తస్స చ ఫలం దస్సేతుం ''**ధమ్మికం హీ**''తిఆది వుత్తం. **ఇమస్సా**తి సముదయస్స. సో హి పఞ్చక్ఖన్ధస్స దుక్ఖస్స కారణభూతత్తా ఆసన్నో పచ్చక్ఖో కత్వా వుత్తో. తేనాహ ''**పచ్చుప్పన్నాన**''న్తిఆది. **సఙ్ఖార**న్తి యథారద్ధాయ సాతిసయం కరణతో సఙ్ఖారన్తి లద్ధనామం బలవవీరియం ఉస్సోళ్హిం. **పదహతో**తి పయుఞ్జన్తస్స పవత్తేన్తస్స. **మగ్గేన విరాగో హోతీ**తి అరియమగ్గేన దుక్ఖనిదానస్స విరజ్జనా హోతి. తేనాహ ''**ఇదం వుత్తం హోతీ**''తి. **ఇమినా సుఖాపటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా కథితా** అకసిరేనేవ సీఘతరం మగ్గపజాననతాయ బోధితత్తా. **మజ్ఝత్తతాకారో**తి వీరియూపేక్ఖమాహ. **సఙ్ఖారం తత్థ పదహతీ**తి పధానసఙ్ఖారం తత్థ దుక్ఖనిదానస్స విరజ్జననిమిత్తం విరజ్జనత్థం పదహతి. కథం? **మగ్గప్పధానేన** చతుకిచ్చప్పధానే అరియమగ్గే వాయామేన **పదహతి** వాయమతి. **అజ్ఝుపేక్ఖతో**తి వీరియస్స అనచ్చారద్ధనాతిసిథిలతాయ వీరియసమతాయోజనే బ్యాపారాకరణేన అజ్ఝుపేక్ఖతో. తేనాహ ''**ఉపేక్ఖం భావేన్తస్సా**''తి. ఉపేక్ఖాభావనా చ నామేత్థ తథాపవత్తా అరియమగ్గభావనా ఏవాతి ఆహ – ''**మగ్గభావనాయ భావేతీ**''తి.

ఏత్థ చ ఏవం పాళియా పదయోజనా వేదితబ్బా, – ''సో ఏవం పజానాతి. కథం? సఙ్ఖారం మే పదహతో సఙ్ఖారపదహనా ఇమస్స దుక్ఖనిదానస్స విరాగో హోతి , అజ్ఝుపేక్ఖతో మే ఉపేక్ఖనా ఇమస్స దుక్ఖనిదానస్స విరాగో హోతీ''తి. పటిపజ్జమానస్స చాయం పుబ్బభాగవీమంసస్సాతి గహేతబ్బం. తత్థ **సఙ్ఖారప్పధానా**తి సమ్మసనపదేన సుఖేనేవ ఖిప్పతరం భావనాఉస్సుక్కాపనవీరియం దస్సితన్తి సుఖాపటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా దస్సితా. **అజ్ఝుపేక్ఖతో**తి ఏత్థ కస్సచి నాతిదళ్హం కత్వా పవత్తితవీరియేనపి దుక్ఖనిదానస్స విరాగో హోతి విపస్సనమనుయుఞ్జతీతి దస్సితం. ఉభయత్థాపి చతుత్థీయేవ పటిపదా విభావితాతి దట్ఠబ్బం. ఇదాని, ''యస్స హి ఖ్వాస్స...పే.... ఉపేక్ఖం తత్థ భావేతీ''తి వారేహి తాసంయేవ పటిపదానం వసేన తేసం పుగ్గలానం పటిపత్తి దస్సితా. వట్టదుక్ఖనిదానస్స పరిజిణ్ణం ఇమేహి వారేహి దుక్ఖక్ఖయో విభావితో.

౧౧. **బద్ధచిత్తో**తి సమ్బద్ధచిత్తో. **బహలచ్ఛన్దో**తి బహలతణ్హాఛన్దో. **అతిచరిత్వా**తి అతిక్కమిత్వా. నటసత్థవిధినా నచ్చనకా **నటా, నచ్చకా** ఇతరే. **సోమనస్సం ఉప్పజ్జతి,** ''ఈదిసం నామ ఇత్థిం పరిచ్చజి''న్తి. **ఛిజ్జా**తి ద్విధా హోతు. **భిజ్జా**తి భిజ్జతు. ''ఛిజ్జ వా భిజ్జవా''తి పదద్వయేనపి వినాసమేవ వదతి. **ఞత్వా**తి పుబ్బభాగఞాణేన జానిత్వా. **తదుభయ**న్తి సఙ్ఖారపదహనఉపేక్ఖాభావనం.

౧౨. **పేసేన్తస్సాతి** వాయమన్తస్స. **తం సన్ధాయాతి** దుక్ఖాయ పటిపదాయ నియ్యానతం సన్ధాయ.

ఉసుకారో వియ యోగీ తేజనస్స వియ చిత్తస్స ఉజుకరణతో. గోముత్త**వఙ్కం,** చన్దలేఖా**కుటిలం,** నఙ్గలకోటి**జిమ్హం** చిత్తం. **అలాతా వియ వీరియం** ఆతాపన-పరితాపనతో. **కఞ్చికతేలం వియ సద్ధా** సినేహనతో. **నమనదణ్డకో వియ లోకుత్తరమగ్గో** నిబ్బానారమ్మణే చిత్తస్స నామనతో. **లోకుత్తరమగ్గేన** చిత్తస్స **ఉజుకరణం** భావనాభిసమయతో దట్ఠబ్బం. అన్తద్వయవజ్జితా మజ్ఝిమా పటిపత్తీతి కత్వా **కిలేసగణవిజ్ఝనం** పహానాభిసమయో. ఇతరా పన పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞాతి ఇమేసం ద్విన్నం భిక్ఖూనం **ఇమాసు ద్వీసు** యథావుత్తాసు ఖిప్పాభిఞ్ఞాసు **కథితాసు, ఇతరాపి కథితావ హోన్తి** లక్ఖణహారనయేన పటిపదాసామఞ్ఞతో. **సహగమనీయాపి వా పటిపదా కథితావ,** "న హేవ అనద్ధభూతం అత్తాన"న్తిఆదినా పుబ్బభాగపటిపదాయ కథితత్తా. "ఆగమనీయపటిపదా పన న కథితా"తి ఇదం సవిసేసం అజ్ఝుపేక్ఖస్స అకథితతం సన్ధాయ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **నిక్ఖమనదేసనన్తి** నిక్ఖమనుపాయం దేసనం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

దేవదహసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. పఞ్చత్తయసుత్తవణ్ణనా

౨౧. **ఏకేతి** ఏత్థ ఏక-సద్దో అఞ్ఞత్థో, న గణనాదిఅత్థోతి తం దస్సేన్తో **"ఏకచ్చే"**తి ఆహ. యం పన పాళియం "సన్తీ"తి వుత్తం. తేన తేసం దిట్ఠిగతికానం విజ్జమానతాయ అవిచ్ఛిన్నతా; తతో చ నేసం మిచ్ఛాగహణతో సిథిలకరణవివేచనేహి అత్తనో దేసనాయ కిచ్చకారితా అవితథతా చ దీపితా హోతి. పరమత్థసమణబ్రాహ్మణేసు అపరన్తకప్పికతాయ లేసోపి నత్థీతి ఆహ **"పరిబ్బజుపగతభావేనా"**తిఆది. సస్సతాదివసేన అపరన్తం కప్పేన్తీతి అపరన్తకప్పినో, తే ఏవ **అపరన్తకప్పికా.** యస్మా తేహి అపరన్తం పురిమతరసిద్ధేహి తణ్హాదిట్ఠికప్పేహి కప్పేత్వా ఆసేవనబలవతాయ చ వికప్పేత్వా అపరభాగసిద్ధేహి అభినివేసభూతేహి తణ్హాదిట్ఠిగ్గాహేహి గణ్హన్తి అభినివిసన్తి పరామసన్తి; తస్మా వుత్తం – **"అపరన్తం కప్పేత్వా వికప్పేత్వా గణ్హన్తీ"**తి. తణ్హుపాదానవసేన కప్పనగహణాని వేదితబ్బాని. తణ్హాపచ్చయా హి ఉపాదానం. **వుత్తమ్పి చేతం** మహానిద్దేసే **ఉద్దానతో** సఙ్ఖేపతో. **తణ్హాదిట్ఠివసేనాతి** తణ్హాయ దిట్ఠియా చ వసేన. దిట్ఠియా వా ఉపనిస్సయభూతాయ సహజాతాయ అభినన్దనకాయ చ తణ్హాయ సస్సతాదిఆకారేన అభినివిసన్తస్స మిచ్ఛాగాహస్స చ వసేన. అనాగతధమ్మవిసయాయ అధిప్పేతత్తా అనాగతకాలవాచకో ఇధ **అపర**-సద్దో. రూపాదిఖన్ధవినిముత్తస్స కప్పనవత్థునో అభావా **అన్త**-సద్దో భాగవాచకోతి ఆహ – **"అనాగతం ఖన్ధకోట్ఠాస"**న్తి. **కప్పేత్వాతి** చ తస్మిం అపరన్తే తణ్హాయ నాభినివేసానం సమత్తనం పరినిట్ఠాపనమాహ. **ఠితాతి** తస్సా లద్ధియా అవిజహనం.

అనుగతాతి ఆరమ్మణకరణవసేన అను అను గతా అపరన్తే పవత్తా. **ఆరబ్భాతి** ఆలమ్బిత్వా. విసయో హి తస్సా దిట్ఠియా అపరన్తో. విసయభావతో ఏవ హి సో తస్సా ఆగమనట్ఠానం ఆరమ్మణపచ్చయో చాతి వుత్తం **"ఆగమ్మ పటిచ్చా"**తి. **అధివచనపదానీతి** పఞ్ఞత్తిపదాని, దాసాదీసు సిరివడ్ఢకాదిసద్దో వియ వచనమత్తమేవ అధికారం కత్వా పవత్తియా అధివచనం పఞ్ఞత్తి. అథ వా అధి-సద్దో ఉపరిభావే, వుచ్చతీతి వచనం, ఉపరి వచనం **అధివచనం,** ఉపాదానభూతరూపాదీనం ఉపరి పఞ్ఞాపియమానా ఉపాదాపఞ్ఞత్తీతి అత్థో, తస్మా పఞ్ఞత్తిదీపకపదానీతి అత్థో. పఞ్ఞత్తిమత్తఞ్హేతం వుచ్చతి, యదిదం, "అత్తా లోకో"తి చ, న రూపవేదనాదయో వియ పరమత్థో. అధికవుత్తితాయ వా **అధిముత్తియోతి దిట్ఠియో వుచ్చన్తి.** అధికఞ్హి సభావధమ్మేసు సస్సతాదిం పకతిఆదిం ద్రబ్యాదిం జీవాదిం కాయాదిఞ్చ

అభూతమత్థం అజ్ఝారోపేత్వా దిట్ఠియో పవత్తన్తీతి. **అభివదన్తీ**తి, "ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ"న్తి అభినివిసిత్వా వదన్తి, "అయం ధమ్మో, నాయం ధమ్మో"తిఆదినా వివదన్తి. అభివదనకిరియాయ అజ్జాపి అవిచ్ఛేదభావదస్సనత్థం వత్తమానకాలవచనం.

సఞ్ఞా ఏతస్స అత్థీతి సఞ్ఞీతి ఆహ "**సఞ్ఞాసమఙ్గీ**"తి. నత్థి ఏతస్స రోగో భఙ్గోతి **అరోగో**తి అరోగసద్దస్స నిచ్చపరియాయతా వేదితబ్బా. రోగరహితతాసీసేన వా నిబ్బికారతాయ నిచ్చతం పటిజానాతి దిట్ఠిగతికోతి ఆహ "**అరోగోతి నిచ్చో**"తి. **ఇమినాతి**, "సఞ్ఞీ అత్తా అరోగో పరం మరణా"తి ఇమినా వచనేన. **సోళస సఞ్ఞీవాదాతి** – రూపీచతుక్కం, అరూపీచతుక్కం, అన్తవాచతుక్కం, ఏకన్తసుఖీచతుక్కన్తి – ఇమేసం చతున్నం చతుక్కానం వసేన సోళస సఞ్ఞీవాదా కథితా. ఇమేసుయేవ పురిమానం ద్విన్నం చతుక్కానం వసేన అట్ఠ సఞ్ఞీవాదా అట్ఠ చ నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదా వేదితబ్బా. **సత్త ఉచ్ఛేదవాదాతి** మనుస్సత్తభావే కామావచరదేవత్తభావే రూపావచరదేవత్తభావే చతుబ్బిధారుప్పత్తభావే చవిత్వా సత్తస్స ఉచ్ఛేదపఞ్ఞాపనవసేన సత్త ఉచ్ఛేదవాదా కథితా. అసతో వినాసాసమ్భవతో అత్థిభావనిబన్ధనో ఉచ్ఛేదవాదోతి వుత్తం "**సతోతి విజ్జమానస్సా**"తి. యావాయం అత్తా న ఉచ్ఛిజ్జతి, తావ విజ్జతి ఏవాతి గహణతో నిరుదయవినాసో ఇధ ఉచ్ఛేదోతి అధిప్పేతోతి ఆహ "**ఉపచ్ఛేద**"న్తి. విసేసేన నాసో **వినాసో,** అభావో, సో పన మంసచక్ఖు-పఞ్ఞాచక్ఖు-దస్సనపథాతిక్కమోవాతి ఆహ "**అదస్సన**"న్తి. అదస్సనే హి నాస-సద్దో లోకే నిరుళ్హో. **భవవిగమ**న్తి సభావాపగమనం యో హి నిరుదయవినాసవసేన ఉచ్ఛిజ్జతి, న సో అత్తనో సభావేనేవ తిట్ఠతి.

పఞ్చ దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదాతి పఞ్చకామగుణసుఖమనుభోగవసేన చతుబ్బిధరూపజ్ఝానసుఖపరిభోగవసేన చ దిట్ఠధమ్మే నిబ్బానప్పత్తిపఞ్ఞాపనవాదా. **దిట్ఠధమ్మో**తి దస్సనభూతేన ఞాణేన ఉపలద్ధధమ్మో. తత్థ యో అనిన్ద్రియవిసయో, సోపి సుపాకటభావేన ఇన్ద్రియవిసయో వియ హోతీతి ఆహ – "**దిట్ఠధమ్మోతి పచ్చక్ఖధమ్మో వుచ్చతీ**"తి. తేనేవ చ, "**తత్థ తత్థ పటిలద్ధఅత్తభావస్సేతం అధివచన**"న్తి వుత్తం. **సఞ్ఞీతి ఆదివసేన తీహాకారేహి సన్త**న్తి సఞ్ఞీ అసఞ్ఞీ నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీతి ఇమేహి ఆకారేహి విజ్జమానం, సదా ఉపలబ్భమానం సస్సతన్తి అత్థో. **సఞ్ఞీ అత్తా**తిఆదీని తీణి దస్సనాని. **సన్తఅత్థవసేన ఏక**న్తి సస్సతస్స అత్తనో వసేన ఏకం దస్సనం. **ఇతరాని ద్వే**తి ఉచ్ఛేదవాద-దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదసఞ్ఞితాని ద్వే దస్సనాని. **తీణి హుత్వా పఞ్చ హోన్తీ**తి ఇదం, "సన్తఅత్థవసేన ఏక"న్తి సఙ్గహవసేన వుత్తస్స సఞ్ఞీతి ఆదివిభాగవసేన వుత్తత్తా సువిఞ్ఞేయ్యన్తి అట్ఠకథాయం న ఉద్ధటం.

౨౨. రూపీం వాతి ఏత్థ (దీ. ని. టీ. ౧.౨౮-౨౭) యది రూపం అస్స అత్థీతి రూపీతి అయమత్థో అధిప్పేతో. ఏవం సతి రూపవినిముత్తేన అత్తనా భవితబ్బం సఞ్ఞాయ వియ రూపస్సపి అత్తనియత్తా. న హి సఞ్ఞీ అత్తాతి ఏత్థ సఞ్ఞా అత్తా. తథా హి వుత్తం **సుమఙ్గలవిలాసినియం** (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౨౮-౨౭) "తత్థ పవత్తసఞ్ఞఞ్చస్స సఞ్ఞాతి గహేత్వాతి వుత్త"న్తి. ఏవం సన్తే, "కసిణరూపం అత్తాతి గణ్హాతీ"తి ఇదం కథన్తి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం – "రూపం అస్స అత్థీతి రూపీ"తి, అథ ఖో "రుప్పనసీలో రూపీ"తి. రుప్పనఞ్చేత్థ రూపసరిక్ఖతాయ కసిణరూపస్స వడ్ఢితావడ్ఢితకాలవసేన విసేసాపత్తి, సా చ నత్థీతి న సక్కా వత్తుం పరిత్తవిపులతాదివిసేససబ్భావతో. యది ఏవం ఇమస్స వాదస్స సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహో న యుజ్జతీతి? నో న యుజ్జతి కాయభేదతో ఉద్ధం అత్తనో నిబ్బికారతాయ తేన అధిప్పేతత్తా. తథా హి వుత్తం "**అరోగో పరం మరణా**"తి. అథ వా "రూపం అస్స అత్థీతి రూపీ"తి వుచ్చమానేపి న దోసో. కప్పనాసిద్ధేనపి హి భేదేన సామినిద్దేసదస్సనతో యథా "సిలాపుత్తకస్స సరీర"న్తి . రుప్పనం వా రుప్పనసభావో రూపం, తం ఏతస్స అత్థీతి **రూపీ,** అత్తా "రూపినో ధమ్మా"తిఆదీసు

(ధ॰ స॰ ౧౧ దుకమాతికా) వియ. ఏవఞ్చ కత్వా రూపసభావత్తా అత్తనో "రూపం అత్తా"తి వచనం ఞాయాగతమేవాతి **"కసిణరూపం అత్తాతి గణ్హాతీ"**తి వుత్తం. **అరూపిన్తి** ఏత్థాపి వుత్తనయానుసారేన యథారహం అత్థో వత్తబ్బో. సన్తసుఖుమం ముఞ్చిత్వా తబ్బిపరీతస్స గహణే కారణం నత్థీతి లాభీ, "కసిణరూపం అత్తా"తి గణ్హాతీతి లాభితక్కినో ఠపేత్వా, సేసతక్కీ లాభిగ్గహణేనేవ గహితా. అనుస్సుతితక్కికోపి సుద్ధతక్కికోపి వా నిరఙ్కుసత్తా తక్కనస్స కసిణరూపమ్పి అత్తాతి కదాచిపి గణ్హేయ్యాతి వుత్తం – **"ఉభోపి రూపాని గణ్హాతియేవా"**తి. సుద్ధతక్కికస్స ఉభయగ్గహణం న కతం, తస్మా సాసఙ్కవచనం.

కసిణుగ్ఘాటిమాకాస-పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణ-నత్థిభావఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనాని **అరూపసమాపత్తినిమిత్తం. ఠపేత్వా సఞ్ఞాక్ఖన్ధన్తి** ఇదం సఞ్ఞాయ అత్తనియతం హదయే కత్వా వుత్తం. "రూపిం వా"తి ఏత్థ వుత్తనయేన పన అత్థే వుచ్చమానే సఞ్ఞాక్ఖన్ధం బహిద్ధా అకత్వా **"అరూపధమ్మే"**ఇచ్చేవ వత్తబ్బం సియా. **మిస్సకగ్గాహవసేనాతి** రూపారూపసమాపత్తీనం నిమిత్తాని ఏకజ్ఝం కత్వా, "ఏకో అత్తా"తి, తత్థ పవత్తసఞ్ఞఞ్చస్స, "సఞ్ఞా"తి గహణవసేన. అయఞ్హి దిట్ఠిగతికో రూపారూపసమాపత్తిలాభితాయ తంనిమిత్తం రూపభావేన అరూపభావేన చ గహేత్వా ఉపతిట్ఠతి, తస్మా, "రూపీ అరూపీ చా"తి అభినివేసం జనేతి అజ్ఝత్తవాదినో వియ తక్కమత్తేనేవ వా రూపారూపధమ్మే మిస్సకవసేన గహేత్వా, "రూపీ చ అరూపీచ అత్తా హోతీ"తి. **తక్కగాహేనేవాతి** సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావప్పత్తధమ్మా వియ చ అచ్చన్తసుఖుమభావపత్తియా సకిచ్చసాధనాసమత్థతాయ ధమ్మకుట్టహత్థపాదానం సఙ్ఘాతో వియ నేవ రూపీ, రూపసభావానతివత్తనతో న అరూపీతి ఏవం పవత్తతక్కగాహేన. లాభివసేనపి వా అన్తానన్తికచతుత్థవాదే వక్ఖమాననయేన అఞ్ఞమఞ్ఞపటిపక్ఖవసేన అత్థో వేదితబ్బో. కేవలం పన తత్థ దేసకాలభేదవసేన తతియచతుత్థవాదా ఇచ్ఛితా; ఇధ కాలవత్థు భేదవసేనాతి అయమేవ విసేసో. కాలభేదవసేన చేత్థ తతియవాదస్స పవత్తి రూపారూపనిమిత్తానం సహ అనుపట్ఠానతో; చతుత్థవాదస్స పన వత్థుభేదవసేన పవత్తి రూపారూపధమ్మానం సమూహతో, "ఏకో అత్తా"తి తక్కవసేనాతి తత్థ వక్ఖమాననయానుసారేన వేదితబ్బం.

యదిపి అట్ఠసమాపత్తిలాభినో దిట్ఠిగతికస్స వసేన సమాపత్తిభేదేన సఞ్ఞానానత్తసమ్భవతో దుతియదిట్ఠిపి సమాపన్నకవసేన లబ్భతి; తథాపి సమాపత్తియం ఏకరూపేనేవ సఞ్ఞాయ ఉపట్ఠానతో, **"పఠమదిట్ఠి సమాపన్నకవారేన కథితా"**తి ఆహ. తేనేవేత్థ సమాపన్నకగ్గహణం కతం. ఏకసమాపత్తిలాభినో ఏవ వా వసేన అత్థో వేదితబ్బో. సమాపత్తి భేదేన సఞ్ఞాభేదసమ్భవేపి బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణే సఞ్ఞానానత్తేన ఓళారికేన నానత్తసఞ్ఞీతి, **"దుతియదిట్ఠి అసమాపన్నకవారేనా"**తి ఆహ. అవడ్ఢితకసిణవసేన పరిత్తసఞ్ఞితం, వడ్ఢితకసిణవసేన అప్పమాణసఞ్ఞితం దస్సేతుం, **"తతియదిట్ఠి సుప్పమత్తేన వా సరావమత్తేన వా"**తిఆది వుత్తం. "అఙ్గుట్ఠప్పమాణో వా అత్తా యవప్పమాణో, అణుమత్తో వా అత్తా"తిఆదిదస్సనవసేన (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౨౪; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭౬-౭౭) పరిత్తో సఞ్ఞీతి **పరిత్తసఞ్ఞీ**. కపిలకణాదాదయో (విభ॰ అనుటీ॰ ౧౮౯) వియ అత్తనో సబ్బగతభావపటిజాననవసేన అప్పమాణో సఞ్ఞీతి **అప్పమాణసఞ్ఞీ**తి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

ఏతన్తి, "రూపిం వా"తిఆదినా యథావుత్తఅత్తవాదం. **ఏకేసన్తి** ఏకచ్చానం. **ఉపాతివత్తతన్తి** అతిక్కమన్తానం. నిద్ధారణే చేతం సామివచనం. విఞ్ఞాణకసిణమేకే అభివదన్తీతి యోజనా. తేనాహ – "సఞ్ఞం...పే.... అభివదన్తీ"తి. తత్థ "సఞ్ఞం ఠపేత్వా సేసాని తీణీ"తి ఇదం సఞ్ఞాయ చతుక్కమ్పి పరిపుణ్ణమేవ గహేత్వా, **అపరే అట్ఠకన్తి వదన్తి. తదుభయన్తి** తం సఞ్ఞాఅట్ఠకన్తి వుత్తం ఉభయం. **పరతో ఆవి భవిస్సతీతి**, "చతస్సో రూపసఞ్ఞీ"తిఆదినా ఉపరి పకాసేస్సతి. వక్ఖతి హి – "కోట్ఠాసతో అట్ఠ, అత్థతో పన సత్త సఞ్ఞా హోన్తీ"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౨౨). **ఏత్థాతి**, "ఏతం వా పనా"తి ఏతస్మిం వాక్యే. **సమతిక్కమితుం సక్కోన్తి** తత్థ ఆదీనవదస్సనేన తదుద్ధం ఆనిసంసదస్సనేన చ బ్రూహితసద్ధాది గుణత్తా, విపరియాయేన అసక్కుణనం

వేదితబ్బం. **యే సక్కోన్తి, తేవ గహితా** తేసంయేవ వసేన వక్ఖమానస్స విసేసస్స వత్తుం సక్కుణేయ్యత్తా. సక్కోన్తానఞ్చ నేసం ఉపాతివత్తనం అత్తనో ఞాణబలానురూపన్తి ఇమమత్థం ఉపమాయ దస్సేతుం, ''**తేసం పనా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **అప్పమాణన్తి** అప్పమాణారమ్మణో , అప్పమాణారమ్మణతా చస్స ఆగమనవసేన వేదితబ్బా అనన్తారమ్మణతో వా. న హి ఆరమ్మణే అనన్తన్తి పరమానన్తస్స పమాణం వా గణ్హాతి. సుఖదుక్ఖేహి అనిఞ్జనతో రూపవిరాగభావనావిసేసతాయ చ ఆనేఞ్జం పత్వా తిట్ఠతి, అయం నో అత్తాతి అభివదన్తా తిట్ఠన్తి. **విఞ్ఞాణకసిణమేకే**తి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం ఏకే దిట్ఠిగతికా అత్తాతి వదన్తి. తేనాహ – ''**విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం తావ దస్సేతు**''న్తి. తస్స పన ఆరమ్మణభూతం కసిణుగ్ఘాటిమాకాసే పవత్తవిఞ్ఞాణన్తి అపరే. తఞ్హి కసిణం మనసికారవసేన, "విఞ్ఞాణకసిణ"న్తి, విఞ్ఞాణఞ్చ తం ఆరమ్మణట్ఠేన ఆయతనఞ్చాతి, "విఞ్ఞాణఞ్చాయతన"న్తి చ వుచ్చతి. **ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనమేకే**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

తయిదన్తి య-కారో పదసన్ధికరోతి ఆహ ''**తం ఇద**''న్తి. **దిట్ఠిగతన్తి** యథా వుత్తం "సఞ్ఞీ అత్తా"తి ఏవం వుత్తం దిట్ఠిం. దిట్ఠియేవ హి **దిట్ఠిగతం** "ముత్తగతం (మ॰ ని॰ ౨.౧౧౯; అ॰ ని॰ ౯.౧౧), సఙ్ఖారగత"న్తిఆదీసు (మహాని॰ ४౧) వియ. గన్తబ్బాభావతో వా దిట్ఠియా గతమత్తం **దిట్ఠిగతం,** దిట్ఠియా గహణమత్తన్తి అత్థో. దిట్ఠిపకారో వా **దిట్ఠిగతం.** లోకియా హి విధయుత్తగతపకారసద్దే సమానత్థే ఇచ్ఛన్తి. **దిట్ఠిపచ్చయో** దిట్ఠికారణం, అవిజ్జాది దిట్ఠిట్ఠానన్తి అత్థో. తత్థ అవిజ్జాపి హి **దిట్ఠిట్ఠానం** ఉపనిస్సయాదిభావతో. యథాహ – "అస్సుతవా, భిక్ఖవే, పుథుజ్జనో అరియానం అదస్సావీ అరియధమ్మస్స అకోవిదో"తిఆది (ధ॰ స॰ ౧౦౦౭). **ఫస్సోపి దిట్ఠిట్ఠానం.** యథాహ "తదపి ఫస్సపచ్చయా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౧౮-౧౨४). **సఞ్ఞాపి దిట్ఠిట్ఠానం.** యథాహ "సఞ్ఞానిదానా హి పపఞ్చసఙ్ఖా"తి (సు॰ ని॰ ౮౮౦; మహాని॰ ౧౦౯). **వితక్కోపి దిట్ఠిట్ఠానం.** యథాహ – "తక్కఞ్చ దిట్ఠీసు పకప్పయిత్వా, సచ్చం ముసాతి ద్వయధమ్మమాహూ"తి (సు॰ ని॰ ౮౯౨; మహాని॰ ౧౨౧). **అయోనిసోమనసికారోపి దిట్ఠిట్ఠానం.** యథాహ – "తస్సేవం మనసికరోతో ఛన్నం దిట్ఠీనం అఞ్ఞతరా దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, అత్థి మే అత్తాతి తస్స సచ్చతో థేతతో దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౯). **దిట్ఠారమ్మణన్తి** దిట్ఠిఆరమ్మణభూతం ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం. తేనాహ – "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆది (పటి॰ మ॰ ౧.౧౩౦). రూపవేదనాదివినిముత్తస్స దిట్ఠియా ఆరమ్మణస్స అభావతో అనాదియిత్వా ఇదమేవ దస్సేతి – ''**ఇమినా పచ్చయేన ఇదం నామ దస్సనం గహిత**''న్తి. **ఇమినా పచ్చయేనా**తి వా ఏత్థ పచ్చయగ్గహణేన ఆరమ్మణమ్పి గహితమేవాతి దట్ఠబ్బం.

తదేవాతి దిట్ఠిగతఞ్చేవ దిట్ఠిపచ్చయఞ్చ. **రూపసఞ్ఞానన్తి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. **ఏవం**-సద్దో పకారత్థో, ''**యది రూపసఞ్ఞాన**''న్తిఆదినా పకారేన వుత్తసఞ్ఞానన్తి అత్థో. **నిరుపక్కిలేసా** నీవరణాది ఉపక్కిలేసవిముత్తితో. ఉత్తమా పణీతభావప్పత్తితో, తతో ఏవ **సేట్ఠా,** సేట్ఠత్తా ఏవ ఉత్తరితరాభావతో **అనుత్తరియా. అక్ఖాయతీ**తి ఉపట్ఠాతి. ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసఞ్ఞాయ విసుం వుచ్చమానత్తా చతుత్థారుప్పసఞ్ఞాయ చ ఇమస్మిం సఞ్ఞీవాదే అనోతరణతో, ''**యది ఆరుప్పసఞ్ఞానన్తి ఇమినా ఆకాసానఞ్చాయతన-విఞ్ఞాణఞ్చాయతనసఞ్ఞా**''ఇచ్చేవ వుత్తం. **ఇతరేహి పన ద్వీహీ**తి, "యది ఏకత్తసఞ్ఞానం, యది నానత్తసఞ్ఞాన"న్తి ఇమేహి ద్వీహి పదేహి. **సమాపన్నకవారో చ** తథా ఇధ కథితోతి అధిప్పాయో. **కోట్ఠాసతో అట్ఠ సఞ్ఞా** చతుక్కద్వయసఙ్గహతో. ఏకత్తసఞ్ఞీపదం ఠపేత్వా **అత్థతో పన సత్త సఞ్ఞా హోన్తి** అగ్గహితగ్గహణేనాతి అధిప్పాయో. తేనాహ – ''**సమాపన్నక...పే.... సఙ్గహితాయేవా**''తి.

సఞ్ఞాగతన్తి సఞ్ఞావసేన గతం, సఞ్ఞాసఙ్గహం గతం వా. తస్స పన అదిట్ఠిగతస్సపి ఉపలబ్భమానత్తా, ''**సద్ధిం దిట్ఠిగతేనా**''తి వుత్తం. **పచ్చయేహి సమాగన్త్వా కతన్తి** సహ కారణభూతేహి పచ్చయేహి తేనేవ సహ కారణభావేన సమాగన్త్వా

నిబ్బత్తితం; పటిచ్చసముప్పన్నన్తి అత్థో. **సఙ్ఖతత్తా ఓళారికం** ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తసబ్భావతో. యస్స హి ఉప్పాదో పఞ్ఞాయతి, వయో పఞ్ఞాయతి, ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతి, తం ఖణే ఖణే భిజ్జనసభావతో పస్సన్తస్స పాకటభూతవికారం ఓళారికం సియా. న చేత్థ మగ్గఫలధమ్మా నిదస్సేతబ్బా తేసం తథా అననుపస్సితబ్బతో; తేసమ్పి సఙ్ఖతభావేన ఇతరేహి సమానయోగక్ఖమతాయ దున్నివారయభావతో. తథా హి "అసేసవిరాగనిరోధా"తి (ఉదా. ३) వచనతో మగ్గస్సపి నిస్సరణభావేన **"అత్థి ఖో పన సఙ్ఖారానం నిరోధో"**తి నిబ్బానమేవేత్థ పటియోగభావేన ఉద్ధటం "నిరుజ్ఝన్తి ఏత్థా"తి కత్వా. **నిరోధసఙ్ఖాతం నిబ్బానం నామ అత్థీ**తి ఏత్థ, – "అత్థి, భిక్ఖవే, అజాతం అభూతం అసఙ్ఖత"న్తి సుత్తపదం (ఉదా. ౭३) ఆనేత్వా వత్తబ్బం. **నిబ్బానదస్సీ**తి సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన నిబ్బానదస్సీ, తతో ఏవ ఇతరాభిసమయత్థసిద్ధియా **తం సఙ్ఖతం అతిక్కన్తో**.

౨३. అట్ఠసు అసఞ్ఞీవాదేసూతి ఇదం బ్రహ్మజాలే (దీ. ని. ౧.౭౮-౮౦) ఆగతనయేన వుత్తమేవ హి సన్ధాయ హేట్ఠా, "సఞ్ఞీతి ఇమినా అట్ఠ అసఞ్ఞీవాదా కథితా"తి వుత్తం. ఇధ పన చత్తారో వాదా ఏవ ఉద్ధటా. తేనాహ **"అసఞ్ఞీ"**తిఆది. ఏస నయో పరతో **"అట్ఠసు నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదేసూ"**తి ఏత్థాపి. సఞ్ఞాయ సతి తాయ వేదనాగాహసబ్భావతో **"ఆబాధనట్ఠేన సఞ్ఞా రోగో"**తి వుత్తం. దుక్ఖతాసూలయోగతో కిలేసాసుచిపగ్ఘరణతో ఉప్పాదజరాభఙ్గేహి ఉద్ధుమాతపక్కపభిజ్జనతో చ **సఞ్ఞా గణ్డో**; స్వాయమత్థో దోసదుట్ఠతాయ ఏవ హోతీతి ఆహ – **"సదోసట్ఠేన గణ్డో"**తి. పీళాజననతో అన్తోతుదనతో దురుద్ధరణతో చ సఞ్ఞా సల్లం; స్వాయమత్థో అత్తభావం అనుపవిసిత్వా అవట్ఠానేనాతి ఆహ **"అనుపవిట్ఠట్ఠేన సల్ల"**న్తి. పటిసన్ధిగ్గహణే విఞ్ఞాణం కుతోచి ఆగతం వియ హోతీతి వుత్తం **"పటిసన్ధివసేన ఆగతి"**న్తి. **గతి**న్తి పవత్తిం. సా పన తాసు తాసు గతీసు వుత్తి హోతీతి వుత్తం – **"చుతివసేన గతి"**న్తి; వడ్ఢనవసేన ఘనపబన్ధవసేనాతి అత్థో. తేనాహ **"అపరాపర"**న్తి. అపరాపరఞ్హి పబన్ధవసేన పవత్తమానం విఞ్ఞాణం సన్దూపసేచనం; ఇతరం ఖన్ధత్తయం వా నిస్సాయ అభివుద్ధిం పతిట్ఠం మహన్తఞ్చ పాపుణాతీతి. పవడ్ఢవసేన వా గతిం, నిక్ఖేపవసేన చుతిం, తతో అపరాపరఞ్చ రూపపవత్తనవసేన ఉపపత్తిం, ఇన్ద్రియపరిపాకవసేన వుడ్ఢిం తస్స తస్స కమ్మస్స కతూపచితభావేన విరుళ్హిం; తస్స కమ్మస్స ఫలనిబ్బత్తియా వేపుల్లన్తి యోజేతబ్బం.

కామఞ్చాతిఆదినా "అఞ్ఞత్ర రూపా"తిఆదికా చోదనా లక్ఖణవసేన వుత్తాతి దస్సేత్వా అయఞ్చ నయో చోదనాయ అవిసిట్ఠవిసయతాయ సియా; విసిట్ఠవిసయా పనాయం చోదనాతి దస్సేతుం, **"అయం పన పఞ్హో"**తిఆది వుత్తం. **ఏత్తకే ఖన్ధే**తి యథావుత్తే రూపవేదనాదికే చత్తారో ఖన్ధే. **అఞ్ఞత్ర రూపా**తి ఇమినా యత్థ కత్థచి రూపేన వినా విఞ్ఞాణస్స పవత్తి నత్థీతి దీపితం హోతి. భవవిసేసచోదనాయ సభావతో ఏవ విఞ్ఞాణేన వినా రూపస్సపి పవత్తి నత్థీతి దీపితం హోతీతి ఆహ – **"అరూపభవేపి రూపం, అసఞ్ఞాభవే చ విఞ్ఞాణం అత్థీ"**తి. **నిరోధసమాపన్నస్సా**తి సఞ్ఞావేదయితనిరోధం సమాపన్నస్సపి విఞ్ఞాణం అత్థి. **బ్యఞ్జనచ్ఛాయాయ చే అత్థం పటిబాహసీ**తి యది సద్దత్థమేవ గహేత్వా అధిప్పాయం న గణ్హసి నేయ్యత్థం సుత్తన్తి. ఏత్థ చ అసఞ్ఞభవే నిబ్బత్తసత్తవసేన పఠమవాదో; సఞ్ఞం అత్తతో సమనుపస్సతీతి ఏత్థ వుత్తనయేన సఞ్ఞంయేవ అత్తాతి గహేత్వా తస్స కిఞ్చనభావేన ఠితాయ అఞ్ఞాయ సఞ్ఞాయ అభావతో అసఞ్ఞీతి పవత్తో దుతియవాదో; తథా సఞ్ఞాయ సహ రూపధమ్మే సబ్బే ఏవ వా రూపారూపధమ్మే అత్తాతి గహేత్వా పవత్తో తతియవాదో; తక్కగ్గాహవసేనేవ పవత్తో చతుత్థవాదో. తేసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదేపి అసఞ్ఞభవే నిబ్బత్తస్స సత్తస్స చుతిపటిసన్ధీసు; సబ్బత్థ వా పటుసఞ్ఞాకిచ్చం కాతుం అసమత్థాయ సుఖుమాయ సఞ్ఞాయ అత్థిభావపటిజాననవసేన పఠమవాదో; అసఞ్ఞీవాదే వుత్తనయేన సుఖుమాయ సఞ్ఞాయ వసేన

సఞ్ఞాననసభావతాపటిజాననవసేన చ దుతియవాదాదయో పవత్తాతి. ఏవమేత్థ ఏతేసం వాదానం సబ్భావో వేదితబ్బో. సేసం వుత్తనయమేవ.

౨౪. యత్థ న సఞ్ఞా, తత్థ ఞాణస్స సమ్భవో ఏవ నత్థీతి ఆహ – ‘‘**అసఞ్ఞా సమ్మోహో**’’తి, అసఞ్ఞీభావో నామ సమ్మోహప్పవత్తీతి అత్థో. యథా నియ్యన్తీతి నియ్యానియాతి బహులం వచనతో కత్తుసాధనో నియ్యానియసద్దో, ఏవం ఇధ విఞ్ఞాతబ్బసద్దోతి ఆహ – ‘‘**విజానాతీతి విఞ్ఞాతబ్బ**’’న్తి, విజాననం విఞ్ఞాణన్తి అత్థో. తేన **దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతబ్బమత్తేనాతి** దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాణప్పమాణేనాతి అత్థో దట్ఠబ్బో. తేనాహ – ‘‘**పఞ్చద్వారికసఞ్ఞాపవత్తిమత్తేనా**’’తి, నిబ్బికప్పభావతో పఞ్చద్వారికసఞ్ఞాపవత్తిసమేన భావనాభినీహారేనాతి అత్థో. **ఓళారికసఙ్ఖారప్పవత్తిమత్తేనాతి** ఓళారికానం సఙ్ఖారానం పవత్తియా. **ఓళారికసఙ్ఖారాతి** చేత్థ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనపరియోసానా సమాపత్తిధమ్మా అధిప్పేతా. **ఉపసమ్పదన్తి** యే సఞ్ఞాయ, అసఞ్ఞీభావే చ దోసం దిస్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం వణ్ణేన్తాపి రూపజ్ఝానపటిలాభమత్తేన తస్స సమ్పాదనం పటిలాభం అధిగమం పఞ్ఞపేన్తి, తేసం తస్స బ్యసనం అక్ఖాయతి అనుపాయభావతో. తేనాహ ‘‘**వినాసో**’’తిఆది. **వుట్ఠానన్తి** సదిససమాపజ్జనపుబ్బకం పరివుట్ఠానం. సమాపత్తి ఏవ తేసం నత్థి అనధిగతత్తా. **ఓళారికసఙ్ఖారప్పవత్తియా** అన్తమసో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసఙ్ఖారప్పవత్తియాపి **పత్తబ్బన్తి న అక్ఖాయతి** తేపి సమతిక్కమిత్వా పత్తబ్బతో. **సఙ్ఖారానన్తి** నిద్ధారణే సామివచనం. **అవసేసాతి** ఇతో పరం సుఖుమభావో నామ నత్థీతి సుఖుమభావాపత్తియా అవసేసా. తేనాహ – ‘‘**భావనావసేన సబ్బసుఖుమభావం పత్తా సఙ్ఖారా**’’తి. ఏతన్తి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం, **పత్తబ్బం నామ హోతి** తాదిససఙ్ఖారప్పత్తియం తబ్బోహారతో. **సఙ్ఖతం** సమేచ్చ సమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతత్తా.

౨౫. ‘‘యే తే సమణబ్రాహ్మణా సతో సత్తస్స ఉచ్ఛేదం వినాసం విభవం పఞ్ఞపేన్తీ’’తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౫) వక్ఖమానత్తా సబుద్ధియం విపరివత్తమానే ఏకజ్ఝం గహేత్వా, ‘‘తత్రా’’తి భగవతా వుత్తన్తి ఆహ – ‘‘**తత్రాతి సత్తసు ఉచ్ఛేదవాదేసు భుమ్మ**’’న్తి. **ఉద్ధం సరన్తి** ఉద్ధం గతం సరన్తాతి తం దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**ఉద్ధం వుచ్చతీ**’’తిఆది. **సరన్తాతి** యత్థ పత్థేన్తి న లభన్తి, తం జానన్తా. **ఆసత్తిన్తి** ఆసీసనం. **పేచ్చాతి** పరలోకే. **వాణిజూపమా వియాతి** భవపరియాపన్నఫలవిసేసాపేక్ఖాయ పటిపజ్జనతో. **సక్కాయస్స భయాతి** సన్తో కాయోతి సక్కాయో, పరమత్థతో విజ్జమానో ధమ్మసమూహోతి కత్వా ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం, తతో భాయనేన. **మా ఖీయి మా** పరిక్ఖయం అగమాసి. **మా ఓసీది** మా హేట్ఠా భస్సి. **అబ్భన్తి** ఆకాసం **మా ఉడ్డియి** మా భిజ్జిత్వా పతి. గద్దులేన బద్ధో **గద్దులబద్ధో. దళ్హథమ్భో వియ ఖీలో వియ చ** సక్కాయో దుమ్మోచనీయతో. **సా వియ దిట్ఠిగతికో** తస్స అనుపరివత్తనతో. **దణ్డకో వియ దిట్ఠి** ఛేదనకరణాయ అసమత్థభావకరణతో. **రజ్జు వియ తణ్హా** బన్ధనతో చ, ఆరమ్మణకరణవసేన సమన్నాగమనవసేన చ సమ్బద్ధభావతో. తేన వుత్తం – ‘‘**దిట్ఠిదణ్డకే పవేసితాయ తణ్హారజ్జుయా**’’తి.

౨౬. భగవా అత్తనో దేసనావిలాసేన వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన (చతుచత్తారీస అపరన్తకప్పికవాదా తత్థ తత్థ అన్తోగధాతి) ఉద్దేసవసేన పఞ్చేవ సఙ్గహేత్వా యథుద్దేసం నిగమేన్తో, ‘‘**ఇమానేవ పఞ్చాయతనానీ**’’తి ఆహ. తత్థ దుక్ఖస్స నిమిత్తభావతో దిట్ఠిగతానం కారణట్ఠేన ఆయతనట్ఠోతి వుత్తం – ‘‘**ఇమానేవ పఞ్చ కారణానీ**’’తి. సఞ్ఞీఆదివసేన తీణి ఉచ్ఛేదవాదోతి **చత్తారి భాజితాని**. ఇతరం పన **దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం కుహిం పవిట్ఠం**? సరూపతో అభాజితత్తా యథాభాజితేసు వాదేసు కత్థ అన్తోగధన్తి పుచ్ఛతి. ఉద్దేసే పన సరూపతో గహితమేవ, ‘‘దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం వా పనేకే అభివదన్తీ’’తి. ఇతరో ఏకత్తసఞ్ఞీవాదే నానత్తసఞ్ఞీవాదే అన్తోగధన్తి దస్సేన్తో ‘‘**ఏకత్త...పే.... వేదితబ్బ**’’న్తి ఆహ యథాసుఖఞ్చేతం వుత్తం. పరమో హి దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదో నానత్తసఞ్ఞీవాదే అన్తోగధో, ఇతరే చత్తారో ఏకత్తసఞ్ఞీవాదే.

౨౭. **అతీతకోట్ఠాససఙ్ఖాతన్తి** అతీతం ఖన్ధకోట్ఠాససఙ్ఖాతం పుబ్బన్తం. పుబ్బే నివుత్థధమ్మవిసయా కప్పనా ఇధాధిప్పేతా, తస్మా అతీతకాలవాచకో ఇధ పుబ్బసద్దో, రూపాదిఖన్ధవినిముత్తఞ్చ కప్పనావత్థు నత్థి, అన్తసద్దో చ కోట్ఠాసవాచకో. తేన వుత్తం **''అతీతకోట్ఠాససఙ్ఖాతం పుబ్బన్తం కప్పేత్వా''**తి. "కప్పేత్వా"తి చ తస్మిం పుబ్బన్తే తణ్హాయనాభినివిసానం సమత్థనం పరినిట్ఠాపనం వదతి. **సేసమ్పీతి** "పుబ్బన్తానుదిట్ఠీ"తి ఏవమాదికం. **పుబ్బే వుత్తప్పకారన్తి** "అపరన్తానుదిట్ఠినో"తిఆదీసు వుత్తప్పకారం. ఏకేకస్మిఞ్చ **అత్తాతి** ఆహితో అహంమానో ఏత్థాతి కత్వా, **లోకోతి** లోకియన్తి ఏత్థ పుఞ్ఞపాపాని తబ్బిపాకా చాతి కత్వా, తం తం గహణవిసేసం ఉపాదాయ పఞ్ఞాపనం హోతీతి ఆహ – **''రూపాదీసు అఞ్ఞతరం అత్తాతి చ లోకోతి చ గహేత్వా''**తి. సబ్బదాభావేన **సస్సతో. అమరో నిచ్చో ధువోతి** తస్సేవ వేవచనాని. మరణాభావేన **అమరో,** ఉప్పాదాభావేన సబ్బకాలం వత్తనతో **నిచ్చో,** థిరట్ఠేన వికారాభావేన **ధువో, యథాహాతి**ఆదినా యథావుత్తమత్థం నిద్దేసపటిసమ్భిదాపాళీహి విభావేతి. అయఞ్చ అత్థో "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతి, వేదనం… సఞ్ఞం… సఙ్ఖారే… విఞ్ఞాణం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౩౦-౧౩౧) ఇమిస్సా పఞ్చవిధాయ సక్కాయదిట్ఠియా వసేన వుత్తో. "రూపవన్త"న్తిఆదికాయ (పటి॰ మ॰ ౧.౧౩౦-౧౩౧) పన పఞ్చదసవిధాయ సక్కాయదిట్ఠియా వసేన చత్తారో చత్తారో ఖన్ధే, "అత్తా"తి గహేత్వా తదఞ్ఞం – "లోకో"తి పఞ్ఞపేన్తీతి అయమ్పి అత్థో లబ్భతి, తథా ఏకం ఖన్ధం, "అత్తా"తి గహేత్వా తదఞ్ఞే "లోకో"తి పఞ్ఞపేన్తీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా యథా "రూపాదీసు అఞ్ఞతరం అత్తాతి చ లోకోతి చ గహేత్వా సస్సతో…పే॰… ధువో"తి అత్థో వుత్తో; ఏవం అసస్సతో అనిచ్చో అధువో ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతి న హోతి పరం మరణా; నిచ్చో చ అనిచ్చో చ నేవనిచ్చో నానిచ్చోతి ఏవమాదిమత్థం అతిదిసతి.

చత్తారో సస్సతవాదాతి లాభీవసేన తయో, తక్కీవసేన ఏకోతి ఏవం చత్తారో. పుబ్బేనివాసఞాణలాభీ తిత్థియో మన్దపఞ్ఞో అనేకజాతిసతసహస్సమత్తం అనుస్సరతి, మజ్ఝిమపఞ్ఞో దస సంవట్టవివట్టకప్పాని, తిక్ఖపఞ్ఞో చత్తారీస సంవట్టవివట్టకప్పాని, న తతో పరం. సో ఏవం అనుస్సరన్తో అత్తా చ లోకో చాతి అభివదతి. తక్కీ పన తక్కపరియాహతం వీమంసానుచరితం సయంపటిభానం సస్సతో అత్తా చ లోకో చాతి అభివదతి. తేన వుత్తం – "లాభీవసేన తయో, తక్కీవసేన ఏకోతి ఏవం చత్తారో సస్సతవాదా"తి. ఏతేనేవ చ అధిచ్చసముప్పత్తికవాదో వియ సస్సతవాదో కస్మా దువిధేన న విభత్తోతి చే? పటిక్ఖిత్తత్తాతి దట్ఠబ్బం.

ఏత్థ చ, "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి వాదే అయమయుత్తతావిభావనా – యది హి పరేన పరికప్పితో అత్తా, లోకో వా సస్సతో సియా, తస్స నిబ్బికారతాయ పురిమరూపావిజహనతో కస్సచి విసేసాధానస్స కాతుం అసక్కుణేయ్యతాయ అహితతో నివత్తనత్థం హితే చ పటిపత్తిఅత్థం ఉపదేసో ఏవ నిప్పయోజనో సియా సస్సతవాదినో. కథం వా సో ఉపదేసో పవత్తీయతి వికారాభావతో; ఏవఞ్చ అత్తనో అజటాకాసస్స వియ దానాదికిరియా హింసాదికిరియా చ న సమ్భవతి; తథా సుఖస్స దుక్ఖస్స చ అనుభవననిబన్ధో ఏవ సస్సతవాదినో న యుజ్జతి కమ్మబద్ధాభావతో, జాతిఆదీనం అసమ్భవతో కుతో విమోక్ఖో. అథ పన ధమ్మమత్తం తస్స ఉప్పజ్జతి చేవ వినస్సతి చ, యస్స వసేనాయం కిరియాదివోహారోతి వదేయ్య. ఏవమ్పి పురిమరూపావిజహనేన అవట్ఠితస్స అత్తనో ధమ్మమత్తన్తి న సక్కా సమ్భావేతుం; తే వా పనస్స ధమ్మా అవత్థాభూతా తతో అఞ్ఞే వా సియుం అనఞ్ఞే వా, యది అఞ్ఞే, న తాహి తస్స ఉప్పన్నాహిపి కోచి విసేసో అత్థి. యో హి కరోతి పటిసంవేదేతి చవతి ఉపపజ్జతి చాతి ఇచ్ఛితం. తస్మా తదవత్థో ఏవ యథావుత్తదోసో, కిఞ్చ ధమ్మకప్పనాపి నిరత్థకా సియా. అథ అనఞ్ఞే, ఉప్పాదవినాసవన్తీహి అవత్థాహి అనఞ్ఞస్స అత్తనో తాసం వియ ఉప్పాదవినాససమ్భవాపత్తితో కుతో నిచ్చతావకాసో. తాసమ్పి వా అత్తనో వియ నిచ్చతాతి బన్ధనవిమోక్ఖానం అసమ్భవో ఏవాతి న యుజ్జతి ఏవ సస్సతవాదో;

న చేత్థ కోచి వాదీ ధమ్మానం సస్సతభావే పరిసుద్ధం యుత్తిం వత్తుం సమత్థో అత్థి; యుత్తిరహితఞ్చ వచనం న పణ్డితానం చిత్తమారాధేతీతి విఞ్ఞూహి ఛడ్డితో ఏవాయం సస్సతవాదోతి.

సత్త ఉచ్ఛేదవాదాతి ఏత్థ తే సరూపమత్తతో హేట్ఠా దస్సితా ఏవ, తత్థ ద్వే జనా ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హన్తి లాభీ చ అలాభీ చ. తత్థ లాభీ నామ దిబ్బచక్ఖుఞాణలాభీ దిబ్బేన చక్ఖునా అరహతో చుతిం దిస్వా ఉపపత్తిం అపస్సన్తో. యో వా పుథుజ్జనానమ్పి చుతిమత్తమేవ దట్ఠుం సక్కోతి, పుబ్బయోగాభావేన పరికమ్మాకరణేన వా ఉపపాతం దట్ఠుం న సక్కోతి. సో "తత్థ తత్థేవ అత్తా ఉచ్ఛిజ్జతీ"తి ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హాతి. అలాభీ – "కో పరలోకం జానాతి, ఏత్తకో జీవవిసయో, యావ ఇన్ద్రియగోచరో"తి అత్తనో ధీతుయా హత్థగ్గహణకరాజా వియ కామసుఖగిద్ధతాయ వా, "యథా రుక్ఖపణ్ణాని రుక్ఖతో పతితాని న పటిసన్ధియన్తి, ఏవం సబ్బేపి సత్తా అప్పటిసన్ధికమరణమేవ గచ్ఛన్తి, జలబుబ్బుళకూపమా సత్తా"తి తక్కమత్తవసేన వా ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హాతి. తత్థ యం హేట్ఠా వుత్తం – "మనుస్సత్తభావే కామావచరదేవత్తభావే రూపావచరదేవత్తభావే చతుబ్బిధఅరూపత్తభావే చవిత్వా సత్తస్స ఉచ్ఛేదపఞ్ఞాపనవసేన సత్త ఉచ్ఛేదవాదా కథితా"తి. తత్థ యుత్తం తావ పురిమేసు తీసు వాదేసు "కాయస్స భేదా"తి వుత్తం; పఞ్చవోకారభవపరియాపన్నం అత్తభావం ఆరబ్భ పవత్తత్తా తేసం వాదానం, న యుత్తం చతువోకారభవపరియాపన్నం అత్తభావం నిస్సాయ పవత్తేసు చతుత్థాదీసు చతూసు వాదేసు, "కాయస్స భేదా"తి వుత్తం. న హి అరూపీనం కాయో అత్థీతి? సచ్చమేతం, రూపభవే పవత్తవోహారేనేవ దిట్ఠిగతికో అరూపభవేపి కాయవోహారమారోపేత్వా ఆహ "కాయస్స భేదా"తి. యథా దిట్ఠిగతికేహి దిట్ఠియో పఞ్ఞత్తా, తథేవ భగవా దస్సేసీతి. అరూపకాయభావతో వా ఫస్సాదిధమ్మసమూహభూతే అరూపత్తభావే కాయనిద్దేసో దట్ఠబ్బో.

ఏత్థాహ – "కామావచరదేవత్తభావాదినిరవసేసవిభవపతిట్ఠాపకానం దుతియవాదాదీనం యుత్తో అపరన్తకప్పికభావో అనాగతద్ధవిసయత్తా తేసం వాదానం; న పన దిట్ఠిగతిక-పచ్చక్ఖభూత-మనుస్సత్తభావ-సముచ్ఛేదపతిట్ఠాపకస్స పఠమవాదస్స పచ్చుప్పన్నవిసయత్తా"తి. యది ఏవం యథా హి దుతియాదివాదానం, పురిమపురిమవాదసఙ్గహితస్సేవ అత్తనో ఉత్తరుత్తరభవోపపత్తియా సముచ్ఛేదనతో యుజ్జతి అపరన్తకప్పికతా, తథా చ "నో చ ఖో, భో, అయం అత్తా ఏత్తావతా సమ్మా సముచ్ఛిన్నో హోతీ"తిఆది వుత్తం. ఏవం అనాగతస్సేవ మనుస్సత్తభావసముచ్ఛేదస్స అధిప్పేతత్తా పఠమవాదస్సపి అపరన్తకప్పికతా యుజ్జతి. ఏవం సబ్బస్సపి పుబ్బన్తతో ఆగతస్స ఉచ్ఛేదపఞ్ఞాపనవసేన ఇధ పుబ్బన్తకప్పికేసు దేసనా గతా. ఏతే ఉచ్ఛేదవాదా హేట్ఠా అపరన్తకప్పికేసు దేసనా గతా. ఏతే ఉచ్ఛేదవాదా హేట్ఠా అపరన్తకప్పికేసు తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జతి, న తతో ఉద్ధం పవత్తి అత్థీతి దస్సనత్థం వుత్తా. జలబుబ్బుళకూపమా హి సత్తాతి తస్స లద్ధి.

ఇధాతి పుబ్బన్తకప్పికేసు. **ఇధేవ** మనుస్సత్తభావాదికే **ఉచ్ఛిజ్జతి** వినట్ఠవినాసవసేన. ఏవం అనాగతే అనుప్పత్తిదస్సనపరానం ఉచ్ఛేదవాదానం అపరన్తకప్పికేసు గహణం; పుబ్బన్తతో పన ఆగతస్స అత్తనో ఇధేవ ఉచ్ఛేదదస్సనపరానం పుబ్బన్తకప్పికేసు గహణం. **ఇతో పరం న గచ్ఛతీ**తి పన ఇదం అత్థతో ఆపన్నస్స అత్థస్స దస్సనం. సత్తేసు సఙ్ఖారేసు చ ఏకచ్చసస్సతన్తి పవత్తో ఏకచ్చసస్సతవాదో . సో పన బ్రహ్మకాయిక-ఖిడ్డాపదోసిక-మనోపదోసికత్తభావతో చవిత్వా ఇధాగతానం తక్కినో చ ఉప్పజ్జనవసేన చతుబ్బిధోతి ఆహ **''చత్తారో ఏకచ్చసస్సతవాదా''**తి. "సఙ్ఖారేకచ్చసస్సతికా"తి ఇదం తేహి సస్సతభావేన గయ్హమానానం ధమ్మానం యథాసభావదస్సనవసేన వుత్తం, న పనేకచ్చసస్సతికమతదస్సనవసేన. తస్స హి సస్సతాభిమతం అసఙ్ఖతమేవాతి లద్ధి. తథా హి వుత్తం (దీ. ని. ౧.౪౯) **బ్రహ్మజాలే** – "చిత్తన్తి వా మనోతి వా విఞ్ఞాణన్తి వా అయం అత్తా నిచ్చో ధువో సస్సతో అవిపరిణామధమ్మో సస్సతిసమం

తథేవ ఠస్సతీ"తి. న హి యస్స భావస్స పచ్చయేహి అభిసఙ్ఖతభావం పటిజానాతి; తస్సేవ నిచ్చధువాదిభావో అనుమత్తకేన న సక్కా పటిఞ్ఞాతుం. ఏతేన, "ఉప్పాదవయధువతాయుత్తభావా సియా నిచ్చా, సియా అనిచ్చా, సియా న వత్తబ్బా"తిఆదినా పవత్తస్స సత్తభఙ్గవాదస్స అయుత్తతా విభావితా హోతి.

తత్థాయం (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౮) అయుత్తతావిభావనా – యది, "యేన సభావేన యో ధమ్మో అత్థీతి వుచ్చతి, తేనేవ సభావేన సో ధమ్మో నత్థీ"తిఆదినా వుచ్చేయ్య, సియా అనేకన్తవాదో; అథ అఞ్ఞేన, సియా న అనేకన్తవాదో; న చేత్థ దేసన్తరాదిసమ్బద్ధభావో యుత్తో వత్తుం తస్స సబ్బలోకసిద్ధత్తా వివాదాభావతో. యే పన వదన్తి – "యథా సువణ్ణఘటే మకుటే కతే ఘటభావో నస్సతి, మకుటభావో ఉప్పజ్జతి, సువణ్ణభావో తిట్ఠతియేవ, ఏవం సబ్బభావానం కోచి ధమ్మో నస్సతి, కోచి ఉప్పజ్జతి, సభావో పన తిట్ఠతీ"తి. తే వత్తబ్బా – కిం తం సువణ్ణం, యం ఘటే మకుటే చ అవట్ఠితం? యది రూపాది, సో సద్దో వియ అనిచ్చో, అథ రూపాదిసమూహో, సమూహో నామ సమ్ముతిమత్తం. తస్స వోహారమత్తస్స అత్థితా నత్థితా నిచ్చతా వా న వత్తబ్బా. తస్స పరమత్థసభావేన అనుపలబ్భనతోతి అనేకన్తవాదో న సియా. ధమ్మో చ ధమ్మితో అఞ్ఞో వా సియుం అనఞ్ఞో వా. యది అఞ్ఞో, న తేసం అనిచ్చతాయ ధమ్మీ అనిచ్చో అఞ్ఞత్తా. న హి రూపా చక్ఖువిఞ్ఞాణం అఞ్ఞత్తా, న చ రూపే చక్ఖువిఞ్ఞాణసద్దో హోతి; కిఞ్చ ధమ్మకప్పనాపి నిరత్థికా సియా ధమ్మినో నిచ్చానిచ్చతాయ అసిజ్ఝనతో అథ అనఞ్ఞో; ఉప్పాదవినాసవన్తేహి అనఞ్ఞస్స ధమ్మినో తేసం వియ ఉప్పాదవినాససబ్భావతో కుతో నిచ్చతావకాసో, తేసమ్పి వా ధమ్మినో వియ నిచ్చతాపత్తి సియా. అపిచ నిచ్చానిచ్చనవత్తబ్బరూపో అత్తా చ లోకో చ పరమత్థతో విజ్జమానతాపటిజాననతో యథా నిచ్చాదీనం అఞ్ఞతరం రూపం, యథా వా దీపాదయో. న హి దీపాదీనం ఉదయబ్బయసభావానం నిచ్చానిచ్చనవత్తబ్బసభావతా సక్కా వత్తుం జీవస్స నిచ్చాదీసు అఞ్ఞతరం రూపం వియాతి ఏవం సత్తభఙ్గస్స వియ సేసభఙ్గానమ్పి అసమ్భవోయేవాతి సత్తభఙ్గవాదస్స అయుత్తతా వేదితబ్బాతి.

ఏత్థ చ, "ఇస్సరో నిచ్చో, అఞ్ఞే సత్తా అనిచ్చా"తి ఏవం పవత్తవాదా సత్తేకచ్చసస్సతవాదా; సేయ్యథాపి ఇస్సరవాదాదయో. "పరమాణవో నిచ్చా ధువా, ద్విఅణుకాదయో అనిచ్చా"తి ఏవం పవత్తవాదా సఙ్ఖారేకచ్చసస్సతవాదా; సేయ్యథాపి కణాదవాదాదయో. నను చ "ఏకచ్చే ధమ్మా సస్సతా, ఏకచ్చే అసస్సతా"తి; ఏతస్మిం వాదే చక్ఖాదీనం అసస్సతతాసన్నిట్ఠానం యథాసభావావబోధో ఏవ, తయిదం కథం మిచ్ఛాదస్సనన్తి, కో ఏవమాహ – "చక్ఖాదీనం అసస్సతభావసన్నిట్ఠానం మిచ్ఛాదస్సన"న్తి? అసస్సతేసుయేవ పన కేసఞ్చి ధమ్మానం సస్సతభావాభినివేసో ఇధ మిచ్ఛాదస్సనం; తేన పన ఏకవారే పవత్తమానేన చక్ఖాదీనం అసస్సతభావావబోధో విదూసితో సంసట్ఠభావతో; విససంసట్ఠో వియ సప్పిమణ్డో సకిచ్చకారణాసమత్థతాయ సమ్మాదస్సనపక్ఖే ఠపేతబ్బతం నారహతి. అథ వా అసస్సతభావేన నిచ్ఛితాపి చక్ఖుఆదయో సమారోపితజీవసభావా ఏవ దిట్ఠిగతి కేహి గయ్హన్తీతి తదవబోధస్స మిచ్ఛాదస్సనభావో న సక్కా నివారేతుం. తథా హి వుత్తం **బ్రహ్మజాలే** (దీ॰ ని॰ ౧.౪౯) – "చక్ఖున్తి వా…పే॰… కాయోతి వా అయం మే అత్తా"తిఆది. ఏవఞ్చ కత్వా అసఙ్ఖతాయ సఙ్ఖతాయ చ ధాతుయా వసేన యథాక్కమం ఏకచ్చే ధమ్మా సస్సతా; ఏకచ్చే అసస్సతాతి ఏవం పవత్తో విభజ్జవాదోపి ఏకచ్చసస్సతవాదో ఆపజ్జతీతి ఏవంపకారా చోదనా అనోకాసా హోతి అవిపరీతధమ్మసభావసమ్పటిపత్తిభావతో.

న మరతీతి అమరా. కా సా? "ఏవన్తిపి మే నో"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౬౨) నయేన పరియన్తరహితా దిట్ఠిగతికస్స దిట్ఠి చ వాచా చ, అమరాయ దిట్ఠియా వాచాయ వివిధో ఖేపోతి అమరావిక్ఖేపో. సో ఏతస్స అత్థీతి **అమరావిక్ఖేపో**. అథ వా అమరాతి ఏకా మచ్ఛజాతి, సా ఉమ్ముజ్జననిమ్ముజ్జనాదివసేన ఉదకే సన్ధావమానా గాహం న గచ్ఛతి; ఏవమేవం అయమ్పి వాదో

ఇతో చితో చ సన్ధావతి, గాహం నాగచ్ఛతీతి అమరావిక్ఖేపో, సో ఏవ **అమరావిక్ఖేపికో**. స్వాయం వాదో ముసావాదఅనుయోగఛన్దరాగమోహహేతుకతాయ చతుధా పవత్తోతి ఆహ – ''**చత్తారో అమరావిక్ఖేపికా వుత్తా**''తి. నను చేత్థ (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౬౫-౬౬) చతుబ్బిధోపి అమరావిక్ఖేపికో కుసలాదికే ధమ్మే పరలోకత్తికాదీని చ యథాభూతం అనవబుజ్ఝమానో, తత్థ తత్థ పఞ్హం పుట్ఠో పుచ్ఛాయ విక్ఖేపనమత్తం ఆపజ్జతీతి తస్స కథం దిట్ఠిగతికభావో. న హి అవత్తుకామస్స వియ పుచ్ఛితమత్థం అజానన్తస్స విక్ఖేపకరణమత్తేన దిట్ఠిగతికతా యుత్తాతి? న హేవం పుచ్ఛావిక్ఖేపకరణమత్తేన తస్స దిట్ఠిగతికతా ఇచ్ఛితా, అథ ఖో మిచ్ఛాభినివేసేన. సస్సతవసేన మిచ్ఛాభినివిట్ఠోయేవ హి మన్దబుద్ధితాయ కుసలాదిధమ్మే పరలోకత్తికాదీని చ, యాథావతో అప్పటిపజ్జమానో అత్తనా అవిఞ్ఞాతస్స అత్థస్స పరం విఞ్ఞాపేతుం అసమత్థతాయ ముసావాదాదిభయేన చ విక్ఖేపం ఆపజ్జతీతి. తథా హిస్స వాదస్స సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహో వుత్తో. అథ వా పుఞ్ఞపాపానం, తబ్బిపాకానఞ్చ అనవబోధేన, అసద్దహనేన చ, "తబ్బిసయాయ పుచ్ఛాయ విక్ఖేపకరణంయేవ యుత్తం సున్దరఞ్చా"తి, ఖన్తిం రుచిం ఉప్పాదేత్వా అభినివిసన్తస్స ఉప్పన్నా విసుంయేవేకా ఏసా దిట్ఠి సత్తభఙ్గదిట్ఠి వియాతి దట్ఠబ్బా. తథా చేవ వుత్తం – "పరియన్తరహితా దిట్ఠిగతికస్స దిట్ఠి చేవ వాచా చా"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౬౧). కథం పనస్సా సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహో? ఉచ్ఛేదవసేన అనభినివేసతో. "నత్థి కోచి ధమ్మానం యథాభూతవేదీ వివాదబహులత్తా లోకస్స; 'ఏవమేవ'న్తి పన సద్దన్తరేన ధమ్మే నిజ్ఝాననా అనాదికాలికా లోకే"తి గాహవసేన సస్సతలేసోపేత్థ లబ్భతియేవ.

అమతి గచ్ఛతి ఏత్థ సభావో ఓసానన్తి అన్తో, మరియాదో, సో ఏతస్స అత్థీతి **అన్తవా**. తేనాహ ''**సపరియన్తో**''తి. అవడ్ఢితకసిణస్స పుగ్గలస్స ఏవం హోతీతి యోజనా. **దుతియవాదో** "అనన్తవా లోకో"తి వాదో. **తతియవాదో** "అన్తవా చ అనన్తవా చా"తి వాదో. **చతుత్థవాదో** "నేవన్తవా నానన్తవా"తి వాదో. ఏతే ఏవ చత్తారో వాదినో సన్ధాయ **బ్రహ్మజాలే** (దీ॰ ని॰ ౧.౫౩) – "అన్తానన్తికా అన్తానన్తం లోకస్స పఞ్ఞపేన్తి చతూహి వత్థూహీ"తి వుత్తం. తత్థ (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౫౩) యుత్తం తావ పురిమానం తిణ్ణం వాదీనం అన్తత్తఞ్చ అనన్తత్తఞ్చ అన్తానన్తత్తఞ్చ ఆరబ్భ పవత్తవాదత్తా అన్తానన్తికత్తం. పచ్ఛిమస్స పన తదుభయపటిసేధవసేన పవత్తవాదత్తా కథమన్తానన్తికత్తన్తి? తదుభయపటిసేధవసేన పవత్తవాదత్తా ఏవ. యస్మా పటిసేధవాదోపి అన్తానన్తవిసయో ఏవ తం ఆరబ్భ పవత్తత్తా. అపరే ఆహు – "యథా తతియవాదే సమ్భేదవసేన ఏతస్సేవ అన్తవన్తతా అనన్తతా చ సమ్భవతి, ఏవం తక్కీవాదేపి కాలభేదవసేన ఉభయసమ్భవతో అఞ్ఞమఞ్ఞపటిసేధేన ఉభయఞ్ఞేవ వుచ్చతి. కథం? అన్తవన్తతాపటిసేధేన హి అనన్తతా వుచ్చతి, అనన్తతాపటిసేధేన చ అన్తవన్తతా, అన్తానన్తానఞ్చ తతియవాదభావో కాలభేదస్స అధిప్పేతత్తా. ఇదం వుత్తం హోతి యస్మా అయం లోకసఞ్ఞితో అత్తా ఝాయీహి అధిగతవిసేసేహి అనన్తో కదాచి సక్ఖి దిట్ఠో అనుసుయ్యతి; తస్మా నేవన్తవా. యస్మా పన తేహి ఏవ కదాచి అన్తవా సక్ఖి దిట్ఠో అనుసుయ్యతి, తస్మా న పన అనన్తవా"తి. యథా చ అనుస్సుతితక్కీవసేన, ఏవం జాతిస్సరతక్కిఆదీనఞ్చ వసేన యథాసమ్భవం యోజేతబ్బం. అయఞ్హి తక్కికో అవడ్ఢితభావపుబ్బకత్తా పటిభాగనిమిత్తానం వడ్ఢితభావస్స వడ్ఢితకాలవసేన అపచ్చక్ఖకారితాయ అనుస్సవాదిమత్తే ఠత్వా – "నేవన్తవా"తి పటిక్ఖిపతి, అవడ్ఢితకాలవసేన పన "నానన్తో"తి. న పన అన్తవన్తతానన్తతానం అచ్చన్తమభావేన యథా తం "నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ"తి, అవస్సఞ్చ ఏతం ఏవం విఞ్ఞాతబ్బం, అఞ్ఞథా విక్ఖేపపక్ఖంయేవ భజేయ్య చతుత్థవాదో. న హి అన్తవన్తతానన్తతాతదుభయవినిముత్తో అత్తనో పకారో అత్థి, తక్కీవాదీ చ యుత్తిమగ్గకో, కాలభేదవసేన చ తదుభయమ్పి ఏకస్మిం న న యుజ్జతీతి. **అనన్తరచతుక్క**న్తి ఏకత్తసఞ్ఞీతి ఆగతసఞ్ఞీచతుక్కం.

ఏకన్తసుఖీతి ఏకన్తేనేవ సుఖీ. తం పనస్స సుఖం దుక్ఖేన అవోమిస్సం హోతీతి ఆహ **''నిరన్తరసుఖీ''**తి. **ఏకన్తసుఖమేవా**తి ఇదం సుఖబహులతం సన్ధాయ వుత్తం. **అతీతాసు సత్తసు జాతీసూ**తి ఇదం తతో పరం జాతిస్సరఞాణేన అనుస్సరితుం న సక్కాతి కత్వా వుత్తం. **తాదిసమేవా**తి సుఖసమఙ్గీమేవ అత్తభావం. "ఏవం సుఖసమఙ్గీ"తి తం **అనుస్సరన్తస్స జాతిస్సరస్స** అతీతజాతియమ్పి ఇధ వియ దుక్ఖఫుట్ఠస్స తం అనుస్సరన్తస్స.

సబ్బేసమ్పీతి లాభీనం తక్కీనమ్పి. **తథా**తి ఇమినా "సబ్బేసమ్పీ"తి ఇదం పదం ఆకడ్ఢతి. కామావచరం నామ అదుక్ఖమసుఖం అనుళారం అవిభూతన్తి ఆహ **''చతుత్థజ్ఝానవసేనా''**తి. చతుత్థజ్ఝానం కారణభూతం ఏతస్స అత్థి, తేన వా నిబ్బత్తన్తి **చతుత్థజ్ఝానికం. మజ్ఝత్తస్సా**తి మజ్ఝత్తభూతస్స మజ్ఝత్తవేదనాబహులస్స. **మజ్ఝత్తభూతట్ఠానమేవ** అత్తనో మజ్ఝత్తతాపత్తమేవ భూతపుబ్బం అనుస్సరన్తస్స. **ఏకచ్చసస్సతికా**తి ఏకచ్చసస్సతవాదినో వుత్తా. పుగ్గలాధిట్ఠానేన హి ఏకచ్చసస్సతికా. ఏస నయో సేసేసుపి. అధిచ్చసముప్పన్నవాదో సస్సతవాదసముద్దిట్ఠోతి కత్వా **''ద్వే అధిచ్చసముప్పన్నికా''**తి చ వుత్తం.

౨౮. దిట్ఠుద్ధారన్తి యథావుత్తానం దిట్ఠీనం అనియ్యానికభావదస్సనవసేన పదుద్ధరణం. **పచ్చత్తంయేవ ఞాణ**న్తి అపరప్పచ్చయం అత్తనియేవ ఞాణం. తం పన అత్తపచ్చక్ఖం హోతీతి ఆహ **''పచ్చక్ఖఞాణ''**న్తి. సువణ్ణస్స వియ దోసాపగమేన ఉపక్కిలేసవిగమేన ఞాణస్స విసుద్ధన్తి ఆహ **''పరిసుద్ధన్తి నిరుపక్కిలేస''**న్తి. కిలేసన్ధకారవిగమతో సప్పభాసముజ్జలమేవ హోతీతి వుత్తం – **''పరియోదాతన్తి పభస్సర''**న్తి **బాహిరసమయస్మిమ్పి హోన్తి** ఝానస్స సమిజ్ఝనతో. **మయమిదం జానామా**తి "సస్సతో అత్తా చ లోకో చ ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ"న్తి చ మిచ్ఛాగాహవసేన అఞ్ఞాణభాగమేవ పరిబ్రూహేత్వా తతో ఏవ యథాగహితం గాహం సన్ధాయ – "మయమిదం అత్థం తత్థ జానామా"తి **ఏవం తత్థ** మిచ్ఛాగాహే అవిజ్జమానం **ఞాణకోట్ఠాసం ఓతారేన్తియేవ** అనుప్పవేసేన్తియేవ. **న తం ఞాణం, మిచ్ఛాదస్సనం నామేతం,** కిం పన తం మిచ్ఛాదస్సనం నామ? సస్సతో అత్తా చ లోకో చాతిఆదినా మిచ్ఛాభినివేసభావతో. తేనాహ **''తదపి...పే.... అత్థో''**తి. యం తం దిట్ఠియా ఉపనిస్సయభూతం ఞాణం, తం సన్ధాయాహ – **''జాననమత్తలక్ఖణత్తా ఞాణభాగమత్తమేవా''**తి. ఞాణమ్పి హి దిట్ఠియా ఉపనిస్సయో హోతియేవ లాభినో ఇతరస్స చ తథా తథా మిచ్ఛాభినివేసతో. **అనుపాతివత్తనతో** అనతిక్కమనతో. అసాధారణతో న ఉపాతివత్తన్తి ఏతేనాతి అనుపాతివత్తనం, తతో. **ఉపాదానపచ్చయతో**తి ఉపాదానస్స పచ్చయభావతో. ఏతేన ఫలూపచారేనేవ ఉపాదానమాహ. యది బ్రహ్మజాలే ఆగతా సబ్బాపి దిట్ఠియో ఇధ కథితా హోన్తి, ఏవం సన్తే ఇదం సుత్తం బ్రహ్మజాలసుత్తేన ఏకసదిసన్తి ఆహ – **''బ్రహ్మజాలే పనా''**తిఆది. "అఞ్ఞత్ర రూపం అఞ్ఞత్ర వేదనా సక్కాయంయేవ అనుపరిధావన్తీ"తి వచనతో ఇధ సక్కాయదిట్ఠి ఆగతా. **బ్రహ్మజాలం కథితమేవ హోతి** తత్థ ఆగతానం ద్వాసట్ఠియాపి దిట్ఠీనం ఇధాగతత్తా. సస్సతుచ్ఛేదాభినివేసో అత్తాభినివేసపుబ్బకో, "అత్తా సస్సతో అత్తా ఉచ్ఛేదో"తి పవత్తనతో.

౩౦. ద్వాసట్ఠి...పే.... దస్సేతున్తి కథం పనాయమత్థో "ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో"తిఆదిపాళియా దస్సితో హోతీతి? అప్పహీనసక్కాయదిట్ఠికస్స పుబ్బన్తాపరన్తదిట్ఠిఉపాదియనజోతనతో. **పరిచ్చాగేనా**తి విక్ఖమ్భనేన. **చతుత్థజ్ఝాననిరోధా తతియజ్ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ**తి ఏత్థ న పరిహీనచతుత్థజ్ఝానస్స తతియజ్ఝానం భవతి, తతియజ్ఝానా వుట్ఠితస్స పన చతుత్థజ్ఝానా వుట్ఠితస్స చ తతియం పటిలోమనయేన సమ్భవతి. తేనాహ **''అయం పనేత్థా''**తిఆది. **ఏవంసమ్పదమిదం వేదితబ్బ**న్తి "పవివేకా పీతి నిరుజ్ఝతీ"తి ఇదం, "నిరామిససుఖస్సనిరోధా"తి ఏత్థ వియ వుట్ఠాననిరోధవసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బన్తి అత్థో. **హీనజ్ఝానపరియాదానకదోమనస్స**న్తి నీవరణసహగతదోమనస్సమాహ. తఞ్హి ఝానపరియాదానకరం.

కమ్మనీయభావోతి సమాపత్తిం పత్తో వియ సమాపత్తిసమాపజ్జనభావే కమ్మక్ఖమభావో. సోమనస్సవిధురత్తా దోమనస్సం వియాతి దోమనస్సన్తి వుత్తం. "ఉప్పజ్జతి పవివేకా పీతీ"తి పున వుత్తా పీతి **ఝానద్వయపీతి. యం ఠానం ఛాయా జహతీతి** యం పదేసం ఆతపేన అభిభుయ్యమానం ఛాయా జహతి. తత్థ ఆతపే ఛాయాతి పదేసేన ఆతపసఙ్ఖాతానం భూతసఙ్ఘాతానం పహానట్ఠానమాహ. తేనాహ **''యస్మిం ఠానే''**తిఆది.

౩౧. నిరామిసం సుఖన్తి తతియజ్ఝానసుఖం దూరసముస్సారితకామామిసత్తా.

౩౨. అదుక్ఖమసుఖన్తి చతుత్థజ్ఝానవేదనం, న యం కిఞ్చి ఉపేక్ఖావేదనం.

౩౩. నిగ్గహణోతి మమంకారభావేన కిఞ్చిపి అగణ్హన్తో. **నిబ్బానస్స సప్పాయన్తి** నిబ్బానాధిగమస్స, నిబ్బానస్సేవ వా అవిలోమవసేన ఏకన్తికుపాయతాయ సప్పాయం. తేనాహ **''ఉపకారభూత''**న్తి. **సబ్బత్థాతి** సబ్బేసు తేభూమకధమ్మేసు. **ఏతన్తి** ఏతం యథావుత్తసమథభావనాయ కిలేసానం విక్ఖమ్భనం. సబ్బత్థ నికన్తియా అసుక్ఖాపితత్తా కథం నిబ్బానస్స **ఉపకారపటిపదా నామ జాతం**? న జాయతే వాత్యధిప్పాయో. **సబ్బత్థాతి** పుబ్బన్తానుదిట్ఠిఆదికే సబ్బస్మిం. **అగ్గణ్హనవసేనాతి** తణ్హాగాహేన అగ్గహణవసేన. యత్థ హి తణ్హాగాహో విమోచితో, తత్థ దిట్ఠిమానగ్గాహా సుక్ఖా వియ హోన్తి తదేకట్ఠభావతో. తాదిసస్స నిబ్బానగామినీ పటిపదా ఏవ ఆసన్నే, న దూరే. తేన వుత్తం – **''ఉపకారపటిపదా నామ జాత''**న్తి. తాదిసస్స చ సన్తోహమస్మీతిఆదికా సమనుపస్సనా అధిమానపక్ఖే తిట్ఠతీతి ఆహ – **''అభివదతీతి అభిమానేన ఉపవదతీ''**తి. ఇదమేవ ఉపాదియతీతి నియమాభావతో **''అట్ఠారసవిధమ్పి''**తి వుత్తం. సేసపదేపి ఏసేవ నయో. దిట్ఠుపాదానే సతి సేసఉపాదానసమ్భవో అవుత్తసిద్ధోతి తదేవ ఉద్ధటం.

సే ఆయతనే వేదితబ్బేతి నిరోధస్స కారణం నిబ్బానం వేదితబ్బం. **ద్విన్నం ఆయతనానన్తి** చక్ఖాయతనాదీనం ద్విన్నం ఆయతనానం. **పటిక్ఖేపేన నిబ్బానం దస్సితం** వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన.

న గాధతీతి న పతిట్ఠాతి. **అతోతి** అస్మా నిబ్బానా. **సరాతి** తణ్హా. **సఙ్ఖారపటిక్ఖేపేనాతి** సఙ్ఖారేకదేసభూతానం చతున్నం మహాభూతానం పటిక్ఖేపేన.

విఞ్ఞాణన్తి విసిట్ఠేన ఞాణేన జానితబ్బం. తతో ఏవ **అనిదస్సనం** అచక్ఖువిఞ్ఞేయ్యం అనిన్ద్రియగోచరం. **అనన్తన్తి** అన్తరహితం, నిచ్చన్తి అత్థో. **సబ్బతో పభన్తి** కిలేసన్ధకారాభావతో చ సమన్తతో పభస్సరం. "సబ్బతో పప"న్తి వా పాఠో, సబ్బతో పతతిత్థన్తి అత్థో. చత్తారీసకమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతేహి తిత్థేహి ఓతరిత్వా అనుపవిసితబ్బం అమతసరన్తి వుత్తం హోతి. అనుపాదా కఞ్చి ధమ్మం అగ్గహేత్వా విముచ్చన్తి ఏత్థాతి **అనుపాదావిమోక్ఖో,** నిబ్బానం. అనుపాదా విముచ్చతి ఏతేనాతి **అనుపాదావిమోక్ఖో,** అగ్గమగ్గో. అనుపాదావిమోక్ఖన్తికతాయ పన అరహత్తఫలం **అనుపాదావిమోక్ఖోతి** వుత్తం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పఞ్చత్తయసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. కిన్తిసుత్తవణ్ణనా

౩౪. **భవోతి** పరిత్తో. **అభవోతి** మహన్తో. వుద్ధిఅత్థో హి అయం అ-కారో, "సంవరాసంవరో, ఫలాఫల"న్తిఆదీసు వియ, తస్మా **భవాభవహేతూతి** ఖుద్దకస్స మహన్తస్స వా భవస్స హేతు, తం పచ్చాసీసమానోతి అత్థో. తేనాహ – "**తస్మిం తస్మిం భవే సుఖం వేదిస్సామీ**"తిఆది.

౩౫. లోకుత్తరబోధిపక్ఖియధమ్మే ఉద్దిస్స పుథుజ్జనానం వివాదో సమ్భవతీతి ఆహ – "**లోకియలోకుత్తరావ కథితా**"తి. లోకియాపి హి బోధిపక్ఖియధమ్మా లోకుత్తరధమ్మాధిగమస్స ఆసన్నకారణత్తా విసేసకారణన్తి యావ అఞ్ఞేహి లోకియధమ్మేహి అభివిసిట్ఠోతి కత్వా, "**ఇమేసు సత్తతింసబోధిపక్ఖియధమ్మేసూ**"తి అవిసేసేన వుత్తం. **అత్థతో నానం హోతీతి** అత్థతో భేదో హోతి బోధిపక్ఖియధమ్మానం సమధిగతత్తా. న హి కాయాదయో భావేతబ్బా, సతియేవ పన భావేతబ్బాతి. **బ్యఞ్జనతో నానం** భేదం. **ఇమినాపి కారణేనాతి** ఇమాయపి యుత్తియా. ఇదాని తం యుత్తిం దస్సేన్తో – "**అత్థఞ్చ బ్యఞ్జనఞ్చా**"తిఆదిమాహ . తత్థ **సమానేత్వాతి** సుత్తన్తరతో సమానేత్వా, సుత్తన్తరపదేహి చ సమానేత్వా. **అఞ్ఞథాతి** అఞ్ఞతో, భూతతో అపగతం కత్వాతి అత్థో. **మిచ్ఛా రోపితభావోతి** అయాథావతో రపితభావో. **అత్థఞ్చ బ్యఞ్జనఞ్చ విఞ్ఞాపనకారణమేవాతి** అవిపరీతత్థస్స సద్దస్స చ బుజ్ఝనహేతుతాయ.

౩౬. ఇధ ధమ్మవినయట్ఠానే **సతియేవ సతిపట్ఠానన్తి గహితా,** అత్థతో సమేతి నామ యాథావతో అత్థస్స గహితత్తా. అసభావనిరుత్తిభావతో బ్యఞ్జనతో నానత్తన్తి తం లిఙ్గభేదేన వచనభేదేన చ దస్సేన్తో, "**సతిపట్ఠానోతి వా సతిపట్ఠానాతి వా మిచ్ఛా రోపేథా**"తి ఆహ. **అప్పమత్తకన్తి** అణుమత్తం సల్లహుకం, న గరుతరం అధనితం కత్వా వత్తబ్బమ్పి **ధనితం** ఘోసవన్తం **కత్వా రోపితే** వుత్తదోసాభావతోతి తేనాహ – "**నిబ్బుతిం పత్తుం సక్కా హోతీ**"తి.

బ్యఞ్జనస్స మిచ్ఛారోపనం న విసేసన్తరాయకరం హోతీతి ఞాపనత్థం, **చతుసు మగ్గేసు పఞ్హం కథేత్వావ పరినిబ్బుతో. సుత్తన్తబ్యఞ్జనం సన్ధాయేతం వుత్తం** – "అప్పమత్తకం ఖో పనా"తి.

౩౭. **అథ చతుత్థవారే వివాదో కస్మా** జాతో? యావతా నేసం వచనం అత్థతో చేవ సమేతి బ్యఞ్జనతో చాతి అధిప్పాయో. **సఞ్ఞాయ వివాదోతి** కిఞ్చాపి సమేతి అత్థతో చేవ బ్యఞ్జనతో చ, సఞ్ఞా పన నేసం అవిసుద్ధా, తాయ సఞ్ఞాయ వసేన వివాదో జాతోతి దస్సేన్తో "**అహ**"న్తిఆదిమాహ. అహం సతిపట్ఠానన్తి వదామి, అయం సతిపట్ఠానోతి వదతీతి ఏవం తేసం ఞాణం హోతీతి ఇమమత్థం, "**ఏసేవ నయో**"తి ఇమినా అతిదిసతి.

౩౮. **న చోదనత్థాయ వేగాయితబ్బన్తి** సీఘం సీఘం న చోదనా కాతబ్బాతి అత్థో. **తస్మాతి** యస్మా ఏకచ్చో కోధనభావేన ఏవం పటిప్ఫరి, తస్మా. **అనాదానదిట్ఠీతి** ఆదియిత్వా అనభినివిసనతో అనాదానదిట్ఠీ అదళ్హగ్గాహీ. **పక్ఖిపన్తో వియాతి** గిలిత్వా పక్ఖిపన్తో వియ.

ఉపఘాతోతి చిత్తప్పఘాతో ఫరసుపఘాతో వియ. **వణఘట్టితస్స వియాతి** వణే ఘట్టితస్స వియ **దుక్ఖుప్పత్తి** చిత్తదుక్ఖుప్పత్తి. **ద్వే వారే వత్వాపి విసజ్జేతీతి** సుప్పటినిస్సగ్గీ ఏవం పగేవ చోదితమత్తే విస్సజ్జేతి చేతి అధిప్పాయో . కథనవసేన చ **కాయచిత్తకిలమథో. ఏవరూపోతి** సహసా అవిస్సజ్జేన్తేన చోదకస్స విహేసావాదో హుత్వాపి అక్కోధనాదిసభావో.

ఉపేక్ఖాతి సకేన కమ్మేన పఞ్ఞాయిస్సతీతి తస్మిం పుగ్గలే అజ్ఝుపేక్ఖణా. **ఉపేక్ఖం అతిమఞ్ఞతి నామ** తస్స అనాచారస్స అనజ్ఝుపేక్ఖణతో.

౪౦. **వచనసఞ్చారో**తి పేసుఞ్ఞవసేన అఞ్ఞథావచనుపసంహారో. **దిట్ఠిపళాసో**తి యుగగ్గాహవసేన లద్ధి. సా పన **చిత్తస్స అనారాధనియభావో** సత్థుచిత్తస్స అనారాధకభావో. **కలహో**తి అధికరణుప్పాదవసేన పవత్తో విగ్గహో భణ్డనస్స పుబ్బభాగో.

యేన కారణేనాతి యేన ధమ్మేన సత్థుసాసనేన. తమేవ హి సన్ధాయ వదతి – ‘‘**ధమ్మోతి సారణీయధమ్మో అధిప్పేతో**’’తి. **ఏత్థా**తి ‘‘ధమ్మస్స చానుధమ్మ’’న్తి ఏత్థ. **ధమ్మో**తి సమ్బుద్ధస్స తస్స తథా పవత్తం బ్యాకరణం యథా వివాదాపన్నా సఞ్ఞత్తిం గచ్ఛన్తి. తేనాహ – ‘‘**తేసం భిక్ఖూనం సఞ్ఞత్తికరణ**’’న్తి. తదేవ బ్యాకరణం అనుధమ్మోతి భిక్ఖునా వుచ్చమానో అనుపవత్తో ధమ్మో. తేనాహ – ‘‘**తదేవ బ్యాకరోతి నామా**’’తి. **కోచీ**తి యో కోచి. **సహధమ్మికో** సకారణో. అఞ్ఞత్థో అయం కిం సద్దోతి ఆహ ‘‘**అఞ్ఞో**’’తి. **అస్సా**తి వుత్తనయేన పటిపన్నభిక్ఖునో, తస్స పటిపత్తి న కేనచి గరహణీయా హోతీతి అత్థో. సేసం సబ్బం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

కిన్తిసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౪. సామగామసుత్తవణ్ణనా

౪౧. **ద్వేధికజాతా**తి జాతద్వేధికా సఞ్జాతభేదా. **ద్వేజ్ఝజాతా**తి దువిధభావం పత్తా. భణ్డన్తి పరిభాసన్తి ఏతేనాతి **భణ్డనం,** విరుద్ధచిత్తతా. తన్తి భణ్డనం. **ధమ్మవినయ**న్తి పావచనం. **వితుజ్జన్తా** ముఖసత్తీహి. **సహితం మే**తి మయ్హం వచనం సహితం సిలిట్ఠం పుబ్బాపరసమ్బన్ధం అత్థయుత్తం. తేనాహ ‘‘**అత్థసంహిత**’’న్తి. **అధిచిణ్ణ**న్తి ఆచిణ్ణం. **విపరావత్త**న్తి విరోధదస్సనవసేన పరావత్తితం, పరావత్తం దూసితన్తి అత్థో. తేనాహ – ‘‘**చిరకాలవసేన...పే.... నివత్త**’’న్తి. **పరియేసమానో చర,** తత్థ తత్థ గన్త్వా సిక్ఖాహీతి అత్థో. **సచే సక్కోసి,** ఇదానిమేవ మయా వేఠితదోసం నిబ్బేఠేహి. **మరణమేవా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞఘాతవసేన మరణమేవ.

నాటపుత్తస్స ఇమేతి **నాటపుత్తియా**. తే పన తస్స సిస్సాతి ఆహ ‘‘**అన్తేవాసికేసూ**’’తి. పురిమపటిపత్తితో పటినివత్తనం పటివానం, తం రూపం సభావో ఏతేసన్తి **పటివానరూపా**. తేనాహ ‘‘**నివత్తనసభావా**’’తి. **కథనం** అత్థస్స ఆచిక్ఖనం. **పవేదనం** తస్స హేతుదాహరణాని ఆహరిత్వా బోధనం. న ఉపసమాయ సంవత్తతీతి అనుపసమసంవత్తనం, తదేవ **అనుపసమసంవత్తనికం,** తస్మిం. సముస్సితం హుత్వా పతిట్ఠాహేతుభావతో **థూపం** పతిట్ఠాతి ఆహ – ‘‘**భిన్నథూపేతి భిన్నపతిట్ఠే**’’తి. **థూపో**తి వా ధమ్మస్స నియ్యానభావో వేదితబ్బో, అఞ్ఞధమ్మే అభిభుయ్య సముస్సితట్ఠేన. **సో** నిగణ్ఠస్స సమయే కేహిచి అభిన్నసమ్మతోపి **భిన్నో** వినట్ఠోయేవ సబ్బేన సబ్బం అభావతోతి భిన్నథూపో. సో ఏవ నియ్యానభావో వట్టదుక్ఖతో ముచ్చితుకామానం పటిసరణం, తం ఏత్థ నత్థీతి అప్పటిసరణో, తస్మిం **భిన్నథూపే అప్పటిసరణే**తి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

ఆచరియప్పమాణన్తి ఆచరియముట్ఠి హుత్వా పమాణభూతం. **నానానీహారేనా**తి నానాకారేన. ‘‘వివాదో న ఉప్పజ్జీ’’తి వత్వా తస్స అనుప్పత్తికారణం దస్సేన్తో, ‘‘**సత్థా హి...పే.... అవివాదకారణం కత్వావ పరినిబ్బాయీ**’’తి వత్వా తం వివరితుం ‘‘**భగవతా హీ**’’తిఆది వుత్తం. **పతిట్ఠా చ అవస్సయో చ,** ‘‘అయం ధమ్మో అయం వినయో ఇదం సత్థుసాసన’’న్తి వినిచ్ఛయనే మహాపదేసా, పఞ్హబ్యాకరణాని చ, యస్మా తేసు పతిట్ఠాయ తే అవస్సాయ ధమ్మవినయధరా చ నిచ్ఛయం గచ్ఛన్తి. తథా హి సుత్తన్తమహాపదేసతో వినయే కేనచి పుచ్ఛితో అత్థో చతున్నం పఞ్హబ్యాకరణానం వసేన సువినిచ్ఛితరూపో, తస్మా

ధమ్మవినయో ఇధ సత్థు కిచ్చం కాతుం సక్కోతీతి ఆహ – ‘‘**తేనేవా**’’తిఆది, తస్మా ఉళారాయ దేసనాయ భాజనన్తి అధిప్పాయో.

౪౨. పటిపవిట్ఠం కత్వా ఆహరితబ్బతో, సచ్చం కారితబ్బతో పాభతం మూలన్తి ఆహ – ‘‘**కథాపాభత**’’న్తి, ధమ్మకథాయ మూలకారణన్తి అత్థో. యేసం వసేన వివాదో ఉప్పన్నో, తేయేవ అధమ్మవాదినో, తేసం తావ సో అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తతు, తతో అఞ్ఞేసం దేవమనుస్సానం కథన్తి, చోదనా పరమ్పరాయ సంకిలేసవత్థుభావతోతి పరిహారో. తేనాహ – ‘‘**కోసమ్బకక్ఖన్ధకే వియా**’’తిఆది.

౪౩. అభిఞ్ఞా దేసితాతి అభివిసిట్ఠాయ పఞ్ఞాయ జానిత్వా బోధితా. **పతిస్సయమానరూపాతి** అపదిస్స పతిస్సయమానా గరుకవసేన నిస్సయమానసభావా. తేనాహ – ‘‘**ఉపనిస్సాయ విహరన్తీ**’’తి, గరుతరం నిస్సయం కత్వా విహరన్తీతి అత్థో. **పరివారే పఞ్ఞత్తానీ**తి, ‘‘ఆజీవహేతు ఆజీవకారణా’’తి, ఏవం నిద్ధారేత్వా **పరివారపాళియం** (పరి॰ ౩౩౯) ఆసఙ్కరవసేన ఠపితాని. ‘‘ఏవఞ్చ పన, భిక్ఖవే, ఇమం సిక్ఖాపదం ఉద్దిసేయ్యా’’తి (పారా॰ ౩౯, ౪౨, ౪౩) విభఙ్గపాఠవసేనేవ హి తాని భగవతా పఞ్ఞత్తాని. **తాని ఠపేత్వా సేసాని సబ్బసిక్ఖాపదాని అధిపాతిమోక్ఖం నామాతి**, ఇదం గోబలీబద్ధఞాయేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం తేసమ్పి అధిపాతిమోక్ఖభావతో.

తత్రాయం నయోతి తస్మిం సుప్పజహనాయ అప్పమత్తకభావే అయం వక్ఖమానో. **తానీతి** పణీతభోజనాని. **యో కోచీతి** భిక్ఖు వా భిక్ఖునీ వా. **దుక్కటవత్థుకన్తి యం కిఞ్చి** దుక్కటాపత్తివత్థుకం. **తేనాతి** సుప్పజహనభావేన మూలాపత్తివీతిక్కమస్స అణుమత్తతాయ.

పుబ్బభాగమగ్గన్తి లోకియమగ్గం. **తత్రాతి** తస్మిం పుబ్బభాగమగ్గం నిస్సాయ వివాదుప్పాదే. **ఓభాసఞాణన్తి** ఓభాసస్స ఉప్పత్తిహేతుభూతం ఞాణం. తత్థ పన నో మగ్గసఞ్ఞిభావేన మగ్గో చ చతుబ్బిధోతి సుతత్తా, ‘‘**పఠమమగ్గో నామా**’’తిఆదిమాహ. **ఏవన్తి** ఏవం అసన్దిద్ధం అపరిసఙ్కితం పరిచ్ఛత్తం కత్వా కమ్మట్ఠానం కథేతుం న సక్కోతి.

చేతియం న దిట్ఠన్తి తస్స కతం థూపం వదతి. నిన్దియే పుథుజ్జనభావే ఠితం పాసంసం అరియభావం ఆరోపేత్వా తం మిచ్ఛాలద్ధిం అభినివిస్స పగ్గయ్హ వోహారణతో **సగ్గోపి మగ్గోపి వారితోయేవాతి**. వుత్తఞ్హేతం –

> ‘‘యో నిన్దియం పసంసతి, తం వా నిన్దతి యో పసంసియో;
>
> విచినాతి ముఖేన సో కలిం, కలినా తేన సుఖం న విన్దతీ’’తి. (సు॰ ని॰ ౬౬౩; సం॰ ని॰ ౧.౧౮౦-౧౮౧; అ॰ ని॰ ౪.౩; నేత్తి॰ ౯౨);

‘‘ఖణేనేవ అరహత్తం పాపుణితుం సమత్థకమ్మట్ఠానకథం ఆచిక్ఖిస్సామీ’’తి హి ఇమినా తత్థ కోహఞ్ఞమ్పి దిస్సతి; ఇతరేసు పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. **ఉప్పాటేత్వాతి** ఉద్ధరిత్వా. ‘‘అథ తే భిక్ఖూ’’తిఆది **సేసం** నామ. ‘‘అమతం తే పరిభుఞ్జన్తి, యే కాయగతాసతిం పరిభుఞ్జన్తీ’’తి (అ॰ ని॰ ౧.౬౦౦) వచనం దుగ్గహితం గణ్హాపేత్వా, ‘‘**ఏత్తావతా వో అమతం పరిభుత్తం నామ భవిస్సతీ**’’తి ఆహ.

౪౪. ఏవన్తి ఆకారలక్ఖణమేతం, న ఆకారనియమనం. తేన ఇమినావ కారణేన చ యో వివాదో ఉప్పజ్జేయ్యాతి వుత్తం హోతి. గరుస్మిం గరూతి పవత్తం చిత్తం గరువిసయత్తా తంసహచరితత్తా గరు, తస్స భావో గారవం, గరుకరణం, తం ఏత్థ నత్థీతి **అగారవో**. తేనాహ ''**గారవవిరహితో**''తి. గరుస్స గారవవసేన పతిస్సయనం పతిస్సోతి వుచ్చతి నీచవుత్తితా, తప్పటిపక్ఖతో **అప్పతిస్సో**తి ఆహ – ''**అప్పతిస్సయో అనీచవుత్తీ**''తి. ఏత్థ యథాయం పుగ్గలో సత్థరి అగారవో నామ హోతి, తం దస్సేతుం, ''**ఏత్థ పనా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **తీసుకాలేసు ఉపట్ఠానం న యాతీ**తిఆది సముదాయకిత్తనఅనవసేసదస్సనం, అవయవతో పన అగారవసిద్ధి యథా తం సామఞ్ఞతో సిక్ఖాపదసమాదానం తబ్బిసేసో భేదో. ఏస నయో సేసేసుపి.

సక్కచ్చం న గచ్ఛతీతి ఆదరవసేన న గచ్ఛతి. **సఙ్ఘే కతోయేవ హోతి** సఙ్ఘపరియాపన్నత్తా తస్స, యథా సఙ్ఘం ఉద్దిస్స దిన్నం ఏకేన భిక్ఖునా పటిగ్గహితం సఙ్ఘస్స దిన్నమేవ హోతి. **అపరిపూరయమానోవ** సిక్ఖాయ అగారవో. తేనాహ భగవా – ''**సిక్ఖాయ న పరిపూరకారీ**''తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౩౫). అత్తనో పరిసాయ ఉప్పన్నం వివాదమూలం విసేసతో అత్తనా వూపసమేతబ్బతో అత్తనో చ అనత్థావహతో ''**అజ్ఝత్త**''న్త్వేవ వుత్తం. ఏస నయో **బహిద్ధా**తి ఏత్థాపి.

౪౬. ఛఠానానీతి ఛమూలాని. యథా సమనవసేన సమథానం వివాదాదీసు అధికత్తుభావో, ఏవం వివాదాదీనం తేహి అధికత్తబ్బతాపీతి ఆహ – ''**వూపసమనత్థాయ...పే.... అధికరణానీ**''తి. తేన అధికరణసద్దస్స కమ్మత్థతం ఆహ. సమథా వా సమనవసేన అధికరీయన్తి ఏత్థాతి **అధికరణాని,** వివాదాదయో.

వివాదో ఉప్పన్నమత్తోవ హుత్వా పరతో కక్ఖళత్థాయ సంవత్తనతో యం వత్థుం నిస్సాయ పఠమం ఉప్పన్నో వివాదానుసారేన మూలకం వియ అనుబన్ధరోగో తమేవ తదఞ్ఞం వా వత్థుం కత్వా పవడ్ఢన్తో వివాదాధికరణం పత్వా ఉపరి వడ్ఢతి నామ, అనువాదాపత్తికిచ్చాధికరణం పత్వా వివాదస్స చ వడ్ఢనం పాకటమేవ. తేన వుత్తం – ''**చత్తారి అధికరణాని పత్వా ఉపరి వడ్ఢన్తో సో వివాదో**''తి. **ఉప్పన్నానం ఉప్పన్నాన**న్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౩౩౧) ఉట్ఠితానం ఉట్ఠితానం. **సమథత్థ**న్తి సమనత్థం.

అట్ఠారసహి వత్థూహీతి లక్ఖణవచనమేతం యథా "యది మే బ్యాధీ దాహేయ్యుం. దాతబ్బమిదమోసధ"న్తి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩.౩౮-౪౨; కఙ్ఖా॰ అభి॰ టీ॰ అధికరణసమథవణ్ణనా), తస్మా తేసు అఞ్ఞతరేన వివదన్తా, "అట్ఠారసహి వత్థూహి వివదన్తీ"తి వుచ్చన్తి. **ఉపవదనా**తి అక్కోసో. **చోదనా**తి అనుయోగో.

అధికరణస్స సమ్ముఖావ వినయనతో **సమ్ముఖావినయో**. సన్నిపతితపరిసాయ ధమ్మవాదీనం యేభుయ్యతాయ యేభుయ్యసికకమ్మస్స కరణం **యేభుయ్యసికా. కారకసఙ్ఘస్స సామగ్గివసేన సమ్ముఖీభావో,** న యథా తథా కారకపుగ్గలానం సమ్ముఖతామత్తం. **భూతతా**తి తచ్ఛతా. సచ్చపరియాయో హి ఇధ ధమ్మ-సద్దో "ధమ్మవాదీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౯) వియ. వినేతి ఏతేనాతి వినయో, తస్స తస్స అధికరణస్స వూపసమాయ భగవతా వుత్తవిధి, తస్స వినయస్స సమ్ముఖతా **వినయసమ్ముఖతా**. వివాదవత్థుసఙ్ఖాతే అత్థే పచ్చత్థికా అత్థపచ్చత్థికా, తేసం **అత్థపచ్చత్థికానం. సఙ్ఘసమ్ముఖతా పరిహాయతి** సమ్మతపుగ్గలేహేవ వూపసమనతో.

నన్తి వివాదాధికరణం. "న ఛన్దాగతిం గచ్ఛతీ"తిఆదినా (పరి॰ ౩౮౩) వుత్తం **పఞ్చఙ్గసమన్నాగతం.** గుళ్హకాదీసు అలజ్జుస్సన్నాయ పరిసాయ గుళ్హకో **సలాకగ్గాహో** కాతబ్బో; లజ్జుస్సన్నాయ **వివటకో,** బాలుస్సన్నాయ **సకణ్ణజప్పకో.**

యస్సా కిరియాయ ధమ్మవాదినో బహుతరా, సా యేభుయ్యసికాతి ఆహ – ''**ధమ్మవాదీనం యేభుయ్యతాయా**''తిఆది.

ఏవం వినిచ్ఛితన్తి ఆపత్తిం దస్సేత్వా రోపనవసేన వినిచ్ఛితం, పటికమ్మం పన ఆపత్తాధికరణసమథే పరతో ఆగమిస్సతి. న సమణసారుప్పం **అస్సామణకం,** సమణేహి అకాతబ్బం, తస్మిం. **అజ్ఝాచారే** వీతిక్కమేసతి. **పటిచరతోతి** పటిచ్ఛాదేన్తస్స. పాపుస్సన్నతాయ పాపియో, పుగ్గలో, తస్స కాతబ్బకమ్మం **తస్సపాపియసికం.**

సమ్ముఖావినయేనేవ వూపసమో నత్థి పటిఞ్ఞాయ, తథారూపాయ ఖన్తియా వా వినా అవూపసమనతో . **ఏత్థాతి** ఆపత్తిదేసనాయం. పటిఞ్ఞాతే ఆపన్నభావాదికే కరణకిరియా, "ఆయతిం సంవరేయ్యాసీ"తి, పరివాసదానాదివసేన చ పవత్తం వచీకమ్మం **పటిఞ్ఞాతకరణం.**

యథానురూపన్తి "ద్వీహి చతూహి తిహి ఏకేనా"తి ఏవం వుత్తనయేన యథానురూపం. **ఏత్థాతి** ఇమస్మిం సుత్తే, ఏతస్మిం వా సమథవిచారే. **వినిచ్ఛయనయోతి** వినిచ్ఛయే నయమత్తం. తేనాహ ''**విత్థారో పనా**''తిఆది.

౪౭. **సఙ్ఖేపతోవ వుత్తో,** న సమథక్ఖన్ధకే వియ విత్థారతో. **తథాతి** ఇమినా "ధమ్మా"తి పదం ఆకడ్ఢతి, ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, ఏవమాదినా ఇమినా పకారేనాతి వాతి వుత్తం హోతి. బోధిపక్ఖియధమ్మానం ఏకన్తానవజ్జభావతో నత్థి అధమ్మభావో, భగవతో దేసితాకారం హాపేత్వా వడ్ఢేత్వా వా కథనం యథాధమ్మం అకతన్తి కత్వా అధమ్మభావోతి దస్సేన్తో ఆహ – ''**తయో సతిపట్ఠానా**''తిఆది.

నియ్యానికన్తి సపాటిహీరం అప్పటివానం హుత్వా పవత్తతి. **తథేవాతి** ఇమినా "ఏవం అవ్హాక"న్తిఆదినా వుత్తమత్థం ఆకడ్ఢతి. **భూతేన...పే.... కాతబ్బకమ్మం ధమ్మో నామ** యథాధమ్మం కరణతో, వుత్తవిపరియాయతో ఇతో పరం **అధమ్మో. అయం వినయో నామ** రాగాదీనం సంవరణతో పహానతో పటిసఙ్ఖానతో చ. **అయం అవినయో నామ** రాగాదీనం అవినయనతో. **అయం వినయో నామ** యథావినయకరణతో, వుత్తవిపరియాయేన ఇతరో **అవినయో**. వత్థుసమ్పత్తిఆదినా ఏవ సబ్బేసం వినయకమ్మానం అకుప్పతాతి ఆహ – ''**వత్థుసమ్పత్తి...పే.... అయం వినయో నామా**''తి, తప్పటిపక్ఖతో అవినయో వేదితబ్బో. తేనాహ ''**వత్థువిపత్తీ**''తిఆది.

సమ్మాపటిపత్తియా నయనట్ఠేన యథావుత్తో ధమ్మో ఏవ నేత్తి, తతో ఏవ సత్తస్స వియ రజ్జు అసిథిలపవత్తిహేతుతాయ **ధమ్మరజ్జూతి** అత్థో వుత్తో. సుత్తన్తపరియాయేన తావ దస కుసలకమ్మపథా ధమ్మోతి ఏవం వుత్తా. సా ఏవ వా హోతు ధమ్మనేత్తి, యో ఇధ ఇమిస్సా వణ్ణనాయ, "ఛత్తింస బోధిపక్ఖియధమ్మా"తిఆదినా ధమ్మేన చ వినయేన చ వుత్తో, సో ఏవ వా ధమ్మనేత్తి హోతూతి ఆనేత్వా యోజనా. **తాయ ధమ్మనేత్తియా సమేతి** తాయ యథావుత్తాయ ధమ్మనేత్తియా సంసన్దతి, ఏకలక్ఖణమేవ హోతీతి అత్థో. ఏవం వివాదవత్థుభూతో ధమ్మో చే "ధమ్మో"తి, అధమ్మో చే "అధమ్మో"తి, వినయో చే "వినయో"తి, అవినయో చే "అవినయో"తి నిచ్ఛినన్తేన **ఏకచ్చానం వివాదాధికరణమేవ దస్సితం** తస్స వూపసమధమ్మానం అపరియోసాపితత్తా.

౪౮. **తం పనేతన్తి** వివాదాధికరణం పచ్చామసతి. **వారే** అత్థసంవణ్ణనావసేన **పత్తేపి. ద్వీహీతి** యస్మిం ఆవాసే వివాదాధికరణం ఉప్పన్నం, తత్థ వాసీహి **ద్వీహిపి** భిక్ఖూహి **అతిరేకతరా.**

౪౯. ఖన్ధసామన్తన్తి ఆపత్తిక్ఖన్ధభావేన సమీపం. **ఆపత్తిసామన్తం నామ** పుబ్బభాగా ఆపజ్జితబ్బఆపత్తి. మేథునరాగవసేన కాయసంసగ్గే దుక్కటస్స వత్థూతి ఆహ – ‘‘**పఠమపారాజికస్స పుబ్బభాగే దుక్కట**’’న్తి. **సేసానం** తిణ్ణం పారాజికానం పుబ్బభాగే థుల్లచ్చయమేవ.

౫౦. పరిక్కమిత్వా ఉపక్కమిత్వా. **ఆపత్తాధికరణం దస్సితం** తత్థేవ విసేసతో పటిఞ్ఞాయ కారేతబ్బతాయ ఇచ్ఛితబ్బత్తా.

౫౨. కమ్మస్స వత్థు దస్సితం న సమథోతి అధిప్పాయో. నను చాయం సమథాధికారోతి? సచ్చం, సమథస్స పన కారణే దస్సితే సమథో దస్సితోవ హోతీతి దస్సేతుం ‘‘**ఏవరూపస్స హీ**’’తిఆది వుత్తం.

౫౩. ఇదం కమ్మన్తి ‘‘ఇదం అమ్హాకం భణ్డనజాతాన’’న్తిఆదినా వుత్తకమ్మం. **తిణవత్థారకసదిసత్తాతి** తంసదిసతాయ తబ్బోహారోతి దస్సేతి యథా – ‘‘ఏస బ్రహ్మదత్తో’’తి. **ఆకారమత్తమేవ** తిణవత్థారకకమ్మం నామ, న పన తస్స సబ్బసో కరణవిధానం. తేనాహ ‘‘**ఖన్ధకే**’’తిఆది. **గిహీనం హీనేన ఖుంసనవమ్భనం** యథా ‘‘తిలసంగుళికా నత్థీ’’తి. **ధమ్మికపటిస్సవేసు** విసంవాదనవసేన **ఆపన్నా ఆపత్తి. అస్సాతి** కిచ్చాధికరణస్స. **సమ్ముఖావినయేనేవ వూపసమో** సఙ్ఘసమ్ముఖతాదినావ వూపసమనతో.

౫౪. సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియవచనతో **కోసమ్బియసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౪౯౨) **సోతాపత్తిమగ్గసమ్మాదిట్ఠి కథితా,** ఇధ పన ‘‘దిట్ఠిసామఞ్ఞగతో విహరతి’’చ్చేవ వుత్తత్తా, ‘‘**ఇమస్మిం సుత్తే సోతాపత్తిఫలసమ్మాదిట్ఠి వుత్తాతి వేదితబ్బా**’’తి వుత్తం. పాపకమ్మస్స అప్పతా మహన్తతా సావజ్జభావస్స ముదుతిక్ఖభావేన వేదితబ్బాతి ఆహ ‘‘**అణున్తి అప్పసావజ్జం. థూలన్తి మహాసావజ్జ**’’న్తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సామగామసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౫. సునక్ఖత్తసుత్తవణ్ణనా

౫౫. హేట్ఠిమమగ్గేహి ఞాతమరియాదాయ పజాననతో **అఞ్ఞా,** మగ్గపఞ్ఞా. తస్స ఫలభావతో అగ్గఫలపఞ్ఞా, తంసహగతా సమ్మాసఙ్కప్పాదయో చ ‘‘అఞ్ఞా’’తి వుత్తాతి ఆహ ‘‘**అఞ్ఞాతి అరహత్త**’’న్తి. **చతూహి పదేహి కథితా,** ‘‘పరిచిణ్ణా మే భగవా’’తిఆదీసు వియ న ఏకపదేనేవ. ‘‘లోకుత్తరో ధమ్మో అధిగతో మయా’’తి మఞ్ఞనామత్తం అధిమానోతి దస్సేన్తో, ‘‘**అప్పత్తే పత్తసఞ్ఞినో**’’తిఆదిమాహ.

౫౬. ఇదం ఠానన్తి ఇదం ఓభాసాదిసమ్ముతిహేతుభూతం ఉళారతరం ఉదయబ్బయఞాణం. ఉళారతరభావేన హి తం మగ్గఫలపఞ్ఞాయ పచ్చయో హుత్వా యాథావతో దుబ్బిఞ్ఞేయ్యతాయ విపస్సకం విసంవాదేతి. తేనాహ ‘‘**అవిభూతం అన్ధకార**’’న్తి. **ఇమం పఞ్హన్తి** ఇమం సుత్తం గమ్భీరం లోకుత్తరపటిసంయుత్తం అత్తనా ఞాతుం ఇచ్ఛితం అత్థం. **ఉగ్గహేత్వాతి** కేవలం పిటకసమ్పాదనవసేనేవ ఉగ్గణ్హిత్వా. తేనాహ ‘‘**అజానిత్వా**’’తి. **విసేవమానాతి** కిలేసవిసే అవమానేన్తా, సాసనస్స వా అనుపకారవిరూపపచ్చయే సేవమానా. **ఏవమస్సాతి** ఏవం వుత్తనయేన తేసం కరణహేతు అస్స చిత్తస్స ధమ్మదేసనావసేన పవత్తస్స. **అఞ్ఞథాభావో** అదేసేతుకామతా **హోతి. తన్తి** యథావుత్తమత్థం **సన్ధాయ. ఏతన్తి** ‘‘తస్సపి హోతి అఞ్ఞథత్త’’న్తి ఏవం వుత్తం.

౫౮. కిలేసేహి ఆమసీయతీతి ఆమిసం, లోకేపరియాపన్నం ఆమిసన్తి ఇధ పఞ్చ కామగుణా అధిప్పేతాతి తేసు వట్టామిసభావేపి లబ్భతే కామామిసభావో సిద్ధోతి ఆహ – ''**వట్టామిసకామామిసలోకామిసభూతేసూ**''తి. కామగుణా హి వట్టస్స వడ్ఢనతో వట్టామిసం, కామేతబ్బతో కామతణ్హాయ ఆమసితబ్బతో కామామిసం, యేభుయ్యతో సత్తలోకస్స ఆమిసభావతో లోకామిసం. **కామగుణసభాగాతి** కామగుణానులోమా కామగుణపటిసంయుత్తా.

ఆనేఞ్జసమాపత్తిపటిసంయుత్తాయాతి కిలేసిఞ్జనరహితతాయ ఇధ ఆనేఞ్జాతి అధిప్పేతాహి హేట్ఠిమాహి అరూపసమాపత్తీహి పటిసంయుత్తాయ. **ఏవరూపోతి** లోకామిసభూతేసు పచ్చయేసు అధిముత్తో తన్నిన్నో తగ్గరుకో తప్పబ్భారో. **ఏత్తావతాతి** ఏవం సద్ధానం మనుస్సానం దస్సనేన తేసం పవత్తితాసయేన చ. **సీసం నిక్ఖన్తం హోతీతి** లాభాసాయ సీసం బహి నిక్ఖన్తం వియ హోతి. **ఉదరం ఫలితన్తి** అతిబహుభణ్డం పక్ఖిపియమానం పసిబ్బకం వియ లద్ధబ్బస్స అతిపహూతభావేన ఉదరం ఫీతం హోతి.

౫౯. యథా పురిమా ద్వే అరూపసమాపత్తియో అత్తనో పచ్చనీకకిలేసేహి అనిఞ్జనతో "అనిఞ్జా"తి వుచ్చన్తి, ఏవం ఇతరాపి. **తం పవుత్తన్తి** లోకామిససంయోజనం విగతం.

౬౦. **నిఘంసన్తి** "ఏత్తకో అయ"న్తి పరిచ్ఛేదన్తి అత్థో. **సిలేసేనాతి** చమ్మకారసిలేసాదిసిలేసేన, వజిరలేపసిలేసే వత్తబ్బమేవ నత్థి. **తం భిన్నన్తి** ఆనేఞ్జసంయోజనం భిన్నం విధమితం సమతిక్కన్తం తాసు సమాపత్తీసు అపేక్ఖాభావతో. అజ్ఝాసయేన అసమ్బద్ధత్తా వుత్తం – ''**ద్వేధాభిన్నా సేలా వియ హోతీ**''తి. తేనాహ – ''**తం సమాపజ్జిస్సామీతి చిత్తం న ఉప్పజ్జతీ**''తి.

౬౧. **వన్తన్తి** ఛడ్డితం, విస్సట్ఠన్తి అత్థో.

౬౨. **ఉపరిసమాపత్తిలాభినోతి** ఏత్థ **ఉపరిసమాపత్తీతి** అరహత్తఫలసమాపత్తి అధిప్పేతా, అరహతో చ మగ్గాధిగమేనేవ అనాగామిఫలసమాపత్తి, సేక్ఖానం విసయా హేట్ఠిమా ఫలసమాపత్తియో పటిప్పస్సద్ధా. లోకియా పన నికన్తిప్పహానేన పటినిస్సట్ఠాతి ఆహ – ''**హేట్ఠా...పే.... న ఉప్పజ్జతీ**''తి.

౬౩. "పఞ్చ ఖో ఇమే, సునక్ఖత్త, కామగుణా"తిఆదినా ఆరద్ధదేసనా, "సమ్మా నిబ్బానాధిముత్తో పురిసపుగ్గలో"తి అరహత్తకిత్తనేన నిట్ఠాపితాతి తతో పరం, "ఠానం ఖో పనా"తిఆదికా దేసనా, ''**పాటియేక్కో అనుసన్ధీ**''తి వుత్తా. తేనాహ ''**హేట్ఠా హీ**''తిఆది. తత్థ యథా ఖీణాసవస్స సమాపత్తిలాభినోతి యోజనా, ఏవం వా ఖీణాసవస్స సుక్ఖవిపస్సకస్సాతి యోజేతబ్బా. **పటిక్ఖిత్తం** అట్ఠకథాయం. తస్స పటిక్ఖేపస్స కారణం దస్సేతుం ''**సమాపత్తిలాభినో హీ**''తిఆది వుత్తం. యథా సుక్ఖవిపస్సకో అధిమానికో సమాపత్తిలాభినో సమానయోగక్ఖమో అప్పత్తే పత్తసఞ్ఞితాయ భేదాభావతో, ఏవం సుక్ఖవిపస్సకో ఖీణాసవో సమానయోగక్ఖమో ఖీణాసవభావేన విసేసాభావతో, తస్మా "సమాపత్తిలాభిమ్హి కథితే ఇతరోపి కథితోవ హోతీ"తి వుత్తం. **ద్విన్నం భిక్ఖూనన్తి** సమాపత్తిలాభినో అధిమానికస్స ఖీణాసవస్స చ. తేనేవాహ ''**పుథుజ్జనస్స తావా**''తిఆది.

యదగ్గేనాతి యేన భాగేన. యదిపి ఖీణాసవస్స అసప్పాయారమ్మణం కిలేసానం ఉప్పత్తియా పచ్చయో న హోతి తేసం సబ్బసో సముచ్ఛిన్నత్తా. సన్తవిహారపరిపన్థో పన సియా విసభాగతోతి వుత్తం – ''**ఖీణాసవస్సపి అసప్పాయమేవా**''తి. తేనాహ – ''**విసం నామ...పే.... విసమేవా**''తి. ఏతేన "యథా విసజాననం అప్పమాణం, వికారుప్పాదనతో పన తం

పరిహరితబ్బం, ఏవం పరిఞ్ఞాతమ్పి వత్థు అత్థవిసేసాభావేన ఏకరూపమేవాతి తం పరిహరితబ్బమేవా''తి దస్సేతి. తేనాహ ''**న హీ**''తిఆది. **న హి అసంవుతేన భవితబ్బం** అసారుప్పభావతో. **యుత్తపయుత్తేనేవాతి** సభాగారమ్మణస్స ఆలోకనాదీసు యుత్తేనేవ **భవితుం వట్టతి**.

౬౪. యత్థ సయం నిపతతి ఉప్పజ్జతి, తస్స సన్తానస్స విప్పసన్నవసేన రుప్పనతో, విససఙ్ఖాతస్స దుక్ఖస్స మూలభావతో చ ''**అవిజ్జాసఙ్ఖాతో విసదోసో**''తి వుత్తం. **రుప్పతీతి** కత్తబ్బాదిముచ్ఛాపాదనేన వికారం ఉప్పాదేతి. **అనుద్ధంసేయ్యాతి** విబాధేయ్య. రాగో హి ఉప్పజ్జమానోవ కుసలచిత్తప్పవత్తియా ఓకాసం అదేన్తో తం విబాధతి; తథాభూతో సద్ధాసినేహస్స సమథవిపస్సనాభివుడ్ఢియా వమనేన చ తం విసోసేతి మిలాపేతి. తేనాహ ''**సోసేయ్య మిలాపేయ్యా**''తి. **సగహణసేసన్తి** గహేతబ్బవిసం సావసేసం కత్వాతి అత్థో. న అలం న సమత్థన్తి **అనలం**. సూకపరియాయో పాళియం వుత్తో సుక-సద్దోతి ఆహ – ''**వీహిసుకాది చ సూక**''న్తి.

సఉపాదానసల్లుద్ధారో వియ అప్పహీనో అవిజ్జావిసదోసో దట్ఠబ్బో మహానత్థుప్పాదనతో. **అసప్పాయ...పే.... అసంవుతకాలో దట్ఠబ్బో** అత్తభావస్స అపరిహరణభావతో. **మరణం వియ సిక్ఖం పచ్చక్ఖాయ హీనాయావత్తనం** అధిసీలసఙ్ఖాతస్స ఆయునో అపేతత్తా. **మరణమత్తం దుక్ఖం వియ ఆపత్తియా ఆపజ్జనం** యథావుత్తస్స ఆయునో ఉపపీళనకభావతో. **ఇమినావ నయేన ఓపమ్మసంసన్దనన్తి** ఏత్థ అనుపాదిసేససల్లుద్ధారో వియ పహీనో అవిజ్జావిసదోసో; సప్పాయ...పే.... సుసంవుతకాలో, తదుభయేన వణే పుథుత్తం న గతే మరణాభావో వియ సిక్ఖాయ అపచ్చక్ఖానం, మరణమత్తదుక్ఖాభావో వియ అఞ్ఞతరాయ సంకిలిట్ఠాయ ఆపత్తియా అనాపజ్జనన్తి యోజనా వేదితబ్బా.

౬౫. **సతియాతి** ఏత్థ యస్మా "అరియాయా"తి న విసేసితన్తి ఆహ – ''**సతి పఞ్ఞాగతికా**''తిఆది. పఞ్ఞా చేత్థ లోకియా అధిప్పేతా, న లోకుత్తరాతి ఆహ – ''**పరిసుద్ధాయ విపస్సనాపఞ్ఞాయా**''తి.

ఖీణాసవస్స బలన్తి ఉళారతమేసు దిబ్బసదిసేసుపి ఆరమ్మణేసు మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం అనుపనమనహేతుభూతం సుసంవుతకారిసఙ్ఖాతం ఖీణాసవబలం దస్సేన్తో, ''**సంవుతకారీ**''తి వుత్తం, ఉక్కంసగతసతివేపుల్లత్తా యథా అసంవరస్స అసంవరో హోతి, ఏవం సతిసమ్పజఞ్ఞబలేన చక్ఖాదిద్వారాని సంవరిత్వా దస్సనాదికిచ్చకారీ. **ఏవం జానిత్వాతి** "ఉపధి దుక్ఖస్స మూల"న్తి ఏవం విపస్సనాపఞ్ఞాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ జానిత్వా. ఉపధీయతి దుక్ఖం ఏతేహీతి ఉపధీ, కిలేసాతి ఆహ – ''**కిలేసుపధిపహానా నిరుపధీ**''తి. తతో ఏవ ఉపాదీయతి దుక్ఖం ఏతేహీతి కిలేసా "ఉపాదానా"తిపి వుచ్చన్తీతి ఆహ – ''**నిరుపాదానోతి అత్థో**''తి. ఉపధీ సమ్మదేవ ఖీయన్తి ఏత్థాతి **ఉపధిసఙ్ఖయో,** నిబ్బానన్తి ఆహ – ''**ఉపధీనం సఙ్ఖయభూతే నిబ్బానే**''తి. **ఆరమ్మణతోతి** ఆరమ్మణం కత్వా తదారమ్మణాయ ఫలవిముత్తియా **విముత్తో. కాముపధిస్మిం కాయం ఉపసంహరిస్సతీతి** "కామేసేవిస్సామీ"తి తత్థ కాయం ఉపనామేస్సతి; కాయూపసంహారో తావ తిట్ఠతు, తథా చిత్తం వా ఉప్పాదేస్సతీతి ఏతం కారణం నత్థీతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సునక్ఖత్తసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. ఆనేఞ్జసప్పాయసుత్తవణ్ణనా

౬౬. ఖణపభఙ్గతాయ న నిచ్చా న ధువాతి **అనిచ్చా**. తతో ఏవ పణ్డితేహి న ఇచ్ఛా న ఉపగన్తబ్బాతిపి **అనిచ్చా**. సో చాయం అనిచ్చత్థో ఉదయవయపరిచ్ఛిన్నతాయ వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో, ''**హుత్వా అభావట్ఠేన అనిచ్చా**''తి ఆహ; ఉప్పజ్జిత్వా వినస్సనతోతి అత్థో. అయఞ్చ అనిచ్చతా వక్ఖమానా చ తుచ్ఛాదితా ద్విన్నమ్పి కామానం సాధారణోతి ఆహ – ''**వత్థుకామాపి కిలేసకామాపీ**''తి. **రిత్తా** వివిత్తా, తేసం నిచ్చసారాదీనం అత్తని అభావతో తేహి విసుంభూతా. యథా పన సబ్బసో సభావరహితమాకాసం "తుచ్ఛం రిత్త"న్తి వుచ్చతి, న ఏవమేతే. ఏతే పన కేవలం నిచ్చసారాదివిరహతో ఏవ తుచ్ఛా రిత్తాతి దస్సేన్తో ''**న పనా**''తిఆదిమాహ. "న హి తుచ్ఛముట్ఠి నామ నత్థీ"తి ఇదం లోకసమఞ్ఞావసేన వుత్తం, లోకసమఞ్ఞా లోకియకథా న లఙ్ఘితబ్బా.

ముసాతి ఇత్తరపచ్చుపట్ఠానతాయ న దిస్సతీతి ఆహ ''**ముసాతి నాసనకా**''తి. విసంవాదనట్ఠేన వా **ముసా**. ఏతే హి అసుభాదిసభావాపి బాలానం సుభాదిభావేన ఉపట్ఠహన్తా సుభాదిగ్గహణస్స పచ్చక్ఖభావేన సత్తే విసంవాదేన్తి. **నస్సనసభావాతి** ఖణభఙ్గత్తా ఇత్తరపచ్చుపట్ఠానతాయ దిస్సమానా వియపి హుత్వా అపణ్ణాయనకపకతికా. తేనాహ ''**ఖేత్తం వియా**''తిఆది. ధమ్మసద్దో చేత్థ "జాతిధమ్మాన"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౯౮) వియ పకతిపరియాయో, తథా సభావసద్దో చాతి దట్ఠబ్బం. **మోసధమ్మా**తి మోసనపకతికా, కుసలభణ్డహరణసభావాతి అత్థో. **మాయాకత**న్తి మాయాయ కతం ఉదకాదిమణిఆదిఆకారేన మాయాదినా ఉపట్ఠాపితం; మాయాకతం వియ మాయాకతం అఞ్ఞసభావా హుత్వా అతథా ఉపట్ఠహనతో. తేనాహ ''**యథా**''తిఆది. చక్ఖుపథే ఏవ కతవిజ్జాయ, న తతో పరన్తి వుత్తం – ''**దస్సనూపచారే ఠితస్సేవ తథా పఞ్ఞాయతీ**''తి. తయిదం సమ్బరవిజ్జావసేన వుత్తం.

ఏవం తావకాలికభావేన కామానం మాయాకతభావం దస్సేత్వా ఇదాని తతో అఞ్ఞేనపి పకారేన దస్సేతుం ''**యథా చా**''తిఆది వుత్తం. అనిచ్చాదిసభావానం కామానం నిచ్చాదిసభావదస్సనం విపల్లాససహగతతాయ వేదితబ్బం. **బాలానం లాపనతో**తి అపరిఞ్ఞాతవత్థుకానం అన్ధబాలానం పుగ్గలానం విపల్లాసహేతుతో. మనుస్సలోకే ఠత్వా మనుస్సానం వా వసేన భగవతా భాసితత్తా వుత్తం – ''**దిట్ఠధమ్మికా కామాతి మానుసకా పఞ్చ కామగుణా**''తి . తతో ఏవ చ ''**సమ్పరాయికాతి తే ఠపేత్వా అవసేసా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ దిట్ఠధమ్మా పచ్చక్ఖసభావా ఆరమ్మణభూతా ఏతాసం అత్థీతి **దిట్ఠధమ్మికా**. సమ్పరాయికే కామే ఆరబ్భ ఉప్పన్నసఞ్ఞా **సమ్పరాయికా**. తే సమేచ్చ ధీయతి ఏత్థ ఆణాతి ధేయ్యం, ఆణాపవత్తిట్ఠానం. మారస్స ధేయ్యన్తి **మారధేయ్యం** తస్స ఇస్సరియపవత్తనత్తా. తేనాహ ''**యేహీ**''తిఆది. **గహిత**న్తి విసయవిసయీభావేన గహితం, ఆరమ్మణవసేన ఆరమ్మణకరణవసేన చ గహితన్తి అత్థో. తత్థ ఆరమ్మణకరణవసేన గహణం నామ "ఇదం మయ్హ"న్తి అవిభాగేన పరిగ్గహకరణం; ఆరమ్మణవసేన పన గహణం భాగసో ఆరమ్మణానుభవనన్తి వదన్తి. ఉభయస్సపి పన తణ్హారాగవసేన గహణం సన్ధాయ, ''**ఉభయమేతం గహిత**''న్తి వుత్తం. **మారో**తి కిలేసమారో. యదగ్గేన కిలేసమారో, తదగ్గేన దేవపుత్తమారోపి తే అత్తనో వసం వత్తేతి. **తం సన్ధాయా**తి ధమ్మముఖేన పుగ్గలగ్గహణం సన్ధాయ.

అప్పహీనవిపల్లాసా హి పుగ్గలా కామాధిముత్తా మారస్స ఇస్సరియవత్తనట్ఠానతాయ "మారధేయ్య"న్తి వుత్తా, తథా మారస్స నివాపగోచరపరియాయేహిపి తే ఏవం వుత్తాతి దస్సేన్తో, ''**యథా చోళస్సా**''తిఆదిమాహ. నివపతీతి నివాపో, సో ఏవ బీజన్తి **నివాపబీజం. తే**తి కామగుణా. **యత్థా**తి యస్మిం పదేసే.

మనసి భవాతి **మానసా**తి ఆహ ''**చిత్తసమ్భూతా**''తి. తే పన అవిజ్జాదయో పాళియం ఆగతా. ఏవఞ్హి లోహితసన్నిస్సయో పుబ్బో వియ అనురోధూపనిస్సయో విరోధోతి దస్సేన్తో, ''**మమాయితే వత్థుస్మి**''న్తిఆదిమాహ. **తేధా**తి

ఏత్థ **ఇధాతి** నిపాతమత్తం "ఇధాహం, భిక్ఖవే, భుత్తావీ అస్స"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౦) వియ. **కామలోక**న్తి కామగుణసఙ్ఖాతం సఙ్ఖారలోకం, యత్థ వా లోకే కామగుణవన్తం లోకం. **చిత్తేన అధిట్ఠహిత్వా**తి ఝానారమ్మణం పటిభాగనిమిత్తం భావనాచిత్తేన ఉప్పాదేత్వా. **పరిత్తం నామ** విక్ఖమ్భనఅసమత్థత్తా కిలేసేహి పరితో ఖణ్డితం వియ హోతి. **తస్స పటిక్ఖేపేనా**తి పరిత్తభావపటిక్ఖేపేన. **పమాణన్తిపి కామావచరమేవ** పాపకానం పమాణకరణధమ్మానం విక్ఖమ్భనవసేన అప్పజహనతో. తప్పటిక్ఖేపవసేన **అప్పమాణం** నామ మహగ్గతన్తి ఆహ – "**రూపావచరం అరూపావచర**"న్తి. సముచ్ఛేదవసేన కిలేసానం అప్పహానేన మహగ్గతఝానమ్పి సుభావితం నామ న హోతి, పగేవ పరిత్తఝానన్తి ఆహ – "**సుభావితన్తి...పే॰... లోకుత్తరస్సేతం నామ**"న్తి. **ఏతస్స వసేనా**తి "సుభావిత"న్తి పదస్స వసేన.

తమేవ పటిపదన్తి తమేవ అభిజ్ఝాదిపహానావహం ఝానపటిపదం. అరహత్తే తస్స ఉపాయభూతాయ విపస్సనాయ వా చతుత్థఝానే తస్స ఉపాయభూతే ఉపచారే వా సతి చిత్తం పసన్నమేవ హోతీతి ఆహ – "**అరహత్తం వా...పే॰... ఉపచారం వా**"తి. **అధిమోక్ఖసమ్పసాదో**తి "అజ్జేవ అరహత్తం గణ్హిస్సామీ"తి వా విపస్సనాయ వీథిపటిపన్నత్తా; "అజ్జేవ చతుత్థఝానం నిబ్బత్తేస్సామీ"తి వా ఉపచారసమాధినా చిత్తస్స సమాహితత్తా అధిముచ్చనభూతో సమ్పసాదో. **పటిలాభసమ్పసాదో**తి అరహత్తస్స చతుత్థఝానస్స వా అధిగమసఙ్ఖాతో సమ్పసాదో. పటిలాభోపి హి కిలేసకాలుసియాభిభవనతో చిత్తస్స సుప్పసన్నభావావహత్తా "సమ్పసాదో"తి వుత్తో. **పచ్చయా**తి నామరూపపచ్చయా అవిజ్జాదయో. **సబ్బథా**తి సముదయతో అత్థఙ్గమతో అస్సాదతో ఆదీనవతో నిస్సరణతోతి సబ్బప్పకారేన. **ఆసా**తి అధిముచ్చనవసేన ఆసీసనా. తేనాహ – "**ఆసా సన్తిట్ఠతి, అధిమోక్ఖం పటిలభతీ**"తి.

పాదకన్తి పదట్ఠానం. **కిలేసా సన్నిసీదన్తీ**తి నీవరణసహగతా ఏవ కిలేసా విక్ఖమ్భనవసేన వూపసమన్తి. **సతీ**తి ఉపచారఝానావహా సతి **సన్తిట్ఠతి. సఙ్ఖారగత**న్తి భావనాయ సమతాయ పవత్తమానత్తా, ఇమే ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదయో ఏకరసా హుత్వా పవత్తన్తీతి, భావనాచిత్తుప్పాదపరియాపన్నం సఙ్ఖారగతం **విభూతం పాకటం హుత్వా ఉపట్ఠాతి. చిత్తుప్పాదో**తి భావనాచిత్తుప్పాదో. **లేపపిణ్డే**తి సిలేసపిణ్డే **లగ్గమానో వియ** అప్పితో వియ హోతి. **ఉపచారేన సమాధియతి** ఉపచారఝానేన సమాధియతి. **అయ**న్తి అయం దువిధోపి అధిముచ్చనాకారో అధిమోక్ఖసమ్పసాదో నామ. **తస్మిం సమ్పసాదే సతీ**తి ఏతస్మిం విపస్సనాలక్ఖణే, ఉపచారఝానే వా అధిమోక్ఖసమ్పసాదే సతి. **యో పన అరహత్తం వా పటిలభతి చతుత్థఝానం వా, తస్స చిత్తం విప్పసన్నం హోతియేవ,** అయం నిప్పరియాయతో **పటిలాభసమ్పసాదో,** ఏవం సన్తేపి ఇధాధిప్పేతమేవ దస్సేతుం , "**ఇధ పనా**"తిఆది వుత్తం. **విపస్సనా హీ**తిఆది వుత్తస్స సమత్థనం. తత్థ **పఞ్ఞాయా**తి అరహత్తపఞ్ఞాయ. **అధిముచ్చనస్సా**తి సద్దహనం ఉస్సుక్కాపజ్జనస్స. **ఉపచార**న్తి ఉపచారఝానం. ఆనేఞ్జసమాపత్తియా అధిముచ్చనస్స కారణన్తి యోజనా.

ఏతరహి వాతి ఇదానిమేవ. **ఆనేఞ్జం వా**తి చతుత్థఝానం వా. **సమాపజ్జతీ**తి అధిగచ్ఛతి. **ఇదం హీ**తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరతి. అరహత్తసచ్ఛికిరియా నామ అగ్గమగ్గభావనాయ సతి అత్థతో ఆపన్నా హోతి, అగ్గమగ్గపఞ్ఞా ఏవ తదత్థం అధిముచ్చితబ్బాతి దస్సేన్తో, "**అథ వా**"తి వికప్పన్తరమాహ. తత్థ యథా నామ పాసాదస్స అత్థాయ సమానీతదబ్బసమ్భారావయవే అప్పహోన్తే కూటాగారం కాతుం న పహోన్తియేవ, ఏవంసమ్పదమిదన్తి దస్సేన్తో, "**తం అనభిసమ్భుణన్తో ఆనేఞ్జం వా సమాపజ్జతీ**"తి ఆహ. **చతుసచ్చం వా సచ్ఛికరోతి** హేట్ఠిమమగ్గాధిగమనవసేన ఆనేఞ్జం వా సమాపజ్జతి ఉభయస్సపి హేతుపరిగ్గహితత్తా.

తత్రాతి తస్మిం "పఞ్ఞాయ వా అధిముచ్చతి, ఆనేఞ్జం వా సమాపజ్జతీ"తి యథావుత్తే విసేసాధిగమే అయం ఇదాని వుచ్చమానో యోజనానయో. **ఏవం హోతీతి** ఇదాని వుచ్చమానాకారేన చిత్తాభినీహారో హోతి. **కిచ్చన్తి** పబ్బజితకిచ్చం. **తతోతి** అరహత్తాధిగమనతో. **ఓసక్కితమానసోతి** సంకుచితచిత్తో. **అన్తరా న తిట్ఠతీతి** అసమాహితభూమియం న తిట్ఠతి. ఇదాని యథావుత్తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం ''**యథా**''తిఆది వుత్తం. తత్రాయం సఙ్ఖేపత్థో – యథా తస్స పురిసస్స వనమహింసం గహేతుం ఉస్సాహవతో ఓసక్కన్తస్స ససగోధాదిగ్గహణే వత్తబ్బమేవ నత్థి, ఏవం ఇమస్సపి భిక్ఖునో అరహత్తం గహేతుం ఉస్సాహవతో తతో ఓసక్కిత్వా చతుత్థజ్ఝానసమాపజ్జనే వత్తబ్బమేవ నత్థీతి. **ఏసేవ నయోతి** యథావుత్తం ఉపమం ఉపమాసంసన్దనఞ్చ మగ్గభావనాయోజనాయం చతుసచ్చసచ్ఛికిరియాయోజనాయఞ్చ అతిదిసతి.

హేతుఅత్థజోతనో **యన్తి** నిపాతో, కరణే వా ఏతం పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ''**యేన కారణేనా**''తి. తస్స సంవత్తనం అరహతి, తం వా పయోజనం ఏతస్సాతి **తంసంవత్తనికం. విఞ్ఞాణన్తి** విపాకవిఞ్ఞాణం. ఆనేఞ్జసభావం ఉపగచ్ఛతీతి **ఆనేఞ్జూపగం.** యథా కుసలం ఆనేఞ్జసభావం, ఏవం తం విపాకవిఞ్ఞాణమ్పి ఆనేఞ్జసభావం ఉపగతం అస్స భవేయ్య. తేనాహ – ''**కాదిసమేవ భవేయ్యాతి అత్థో**''తి. **కేచీతి** అభయగిరివాసినో. **కుసలవిఞ్ఞాణన్తి** విపాకవిఞ్ఞాణమ్పి తం కుసలం వియ వదన్తి. **తన్నామకమేవాతి** కుసలం వియ ఆనేఞ్జనామకమేవ సియా. ఏత్థ చ పురిమవికప్పే "ఆనేఞ్జూపగ"న్తి తంసదిసతా వుత్తా, దుతియవికప్పే తతో ఏవ తంసమఞ్ఞతా. **సో పనాయమత్థోతి** ఆనేఞ్జసదిసతాయ విపాకకాలేపి తంనామకమేవ అస్సాతి యథావుత్తో అత్థో. **ఇమినా నయేనాతి** ఇమినా వుత్తనయేన. ఏత్థ హి ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారహేతువిపాకవిఞ్ఞాణం "ఆనేఞ్జూపగం హోతి విఞ్ఞాణ"న్తి వుత్తత్తా తంనామకమేవ కత్వా దీపితం. **అరహత్తస్సాపీతి అపిసద్దేన** అగ్గమగ్గభావనాయపి హేట్ఠిమమగ్గభావనాయపీతి అత్థో సఙ్గహితోతి దట్ఠబ్బో. **సమాధివసేన ఓసక్కనా కథితాతి** "విపులేన మహగ్గతేన చేతసా విహరేయ్య"న్తి సమథనయం దస్సేత్వా దేసనా కథితా.

౬౫. అయఞ్హి భిక్ఖూతి యం ఉద్దిస్స అయం దుతియానేఞ్జసప్పాయదేసనాయ భిక్ఖు వుత్తో. **పఞ్ఞవన్తతరోతి** వత్వా తం దస్సేతుం, ''**ద్విన్నమ్పి కమ్మట్ఠానం ఏకతో కత్వా సమ్మసతీ**''తి వుత్తం. హేట్ఠిమస్స హి "యే చ దిట్ఠధమ్మికా కామా"తిఆదినా రూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బానేవ రూపముఖేన విపస్సనాభినివేసో కతో, ఇమస్స పన "యం కిఞ్చి రూప"న్తిఆదినా సకలరూపధమ్మవసేన. భగవా హి కమ్మట్ఠానం కథేన్తో కమ్మట్ఠానికస్స భిక్ఖునో కారణబలానురూపమేవ పరమం భావనాభినివేసం దస్సేతి; నో పచ్ఛా ఞాణే విపులం గచ్ఛన్తే అనవసేసతో ధమ్మం పరిగ్గణ్హాతి. **రూపపటిబాహనేనాతి** రూపవిరాగభావనాయ సబ్బసో సమతిక్కమేన. **సబ్బత్థాతి** సబ్బేసు తతియానేఞ్జాదీసు.

పఞ్ఞవన్తతరోతి పఞ్ఞుత్తరో. **తిణ్ణమ్పి కమ్మట్ఠానం ఏకతో కత్వాతి** కామగుణా సబ్బరూపధమ్మా కామసఞ్ఞాతి ఏవం తిణ్ణం పుగ్గలానం కమ్మట్ఠానవసేన తిధా వుత్తే సమ్మసనూపగధమ్మే ఏకతో కత్వా, "సబ్బమేతం అనిచ్చ"న్తి ఏకజ్ఝం గహేత్వా, సమ్మసతి యథా – "యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మ"న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౯౮; సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౬; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౪, ౫, ౭; తిస్సమేత్తేయ్యమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౧౦, ౧౧; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦). తేనాహ – ''**ఉభయమేతం అనిచ్చ**''న్తిఆది. కామరూపసఞ్ఞావసేన దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికభేదతో అట్ఠ ఏకేకకోట్ఠాసాతి ఏవం కతం ఉభయన్తి వుత్తన్తి ఆహ – ''**దిట్ఠధమ్మిక...పే.... వసేన సఙ్ఖిపిత్వా ఉభయన్తి వుత్త**''న్తి. **తణ్హాదిట్ఠివసేనాతి** తణ్హాభినన్దనావసేన "ఏతం మమా"తి, దిట్ఠాభినన్దనావసేన "ఏసో మే అత్తా"తి ఏవం **అభినన్దితుం. ఏసేవ నయోతి** ఇమినా తణ్హాదిట్ఠివసేన "ఏతం మమ, ఏసో మే అత్తా"తి అభినన్దితుం అజ్ఝోసాయ గిలిత్వా పరినిట్ఠాపేత్వా ఠాతున్తి

ఇమమత్థం అతిదిసతి. **కామపటిబాహనేనాతి** ఇదం ఆగమనపటిపదాదస్సనత్థం, వణ్ణభణనత్థఞ్చ వుత్తం. **రూపపటిబాహనం** హిస్స ఆసన్నం, తతోపి ఆకాసానఞ్చాయతనసమతిక్కమో, తంసమతిక్కమేన సహేవ సబ్బే తా **విపస్సనావసేన ఓసక్కనా కథితా** "ఉభయమేతం అనిచ్చ"న్తిఆదివచనతో.

౬౮. ఇధ **అత్తనో చాతి** ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకమ్మట్ఠానం సన్ధాయాహ. **నిరుజ్ఝన్తి** తప్పటిబద్ధఛన్దరాగనిరోధేన, సమాపజ్జనక్ఖణే పన అనుప్పాదనేనపి. తేనాహ **''ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం పత్వా''**తి. **అతప్పకట్ఠేనాతి** ఉళారతరభావేన ఝానసమాపత్తియా అతిత్తికరభావేన. **తమేవ పటిపదన్తి** ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనభావనమాహ. **సమాధివసేన ఓసక్కనా కథితా** తతియారుప్పకమ్మట్ఠానస్స వుత్తత్తా "యత్థేతా"తిఆదినా.

ఇధ **అత్తనోతి** ద్వికోటికసుఞ్ఞతామనసికారసఙ్ఖాతం విపస్సనాకమ్మట్ఠానం. **హేట్ఠా వుత్తపటిపదన్తి** అనన్తరం వుత్తఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకమ్మట్ఠానం. సతి సమథభావనాయం సుఞ్ఞతామనసికారస్స ఇధ సాతిసయత్తా వుత్తం. **''దుతియాకిఞ్చఞ్ఞాయతనే విపస్సనావసేన ఓసక్కనా కథితా''**తి.

౭౦. తతియాకిఞ్చఞ్ఞాయతనే **అత్తనోతి** చతుకోటికసుఞ్ఞతామనసికారసఙ్ఖాతం విపస్సనాకమ్మట్ఠానం. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం సుఞ్ఞతానుపస్సనాధికారే. **క్వచీతి** కత్థచి ఠానే, కాలే, ధమ్మే వా. అథ వా **క్వచీతి** అజ్ఝత్తం, బహిద్ధా వా. **అత్తనో అత్తానన్తి** సకత్తానం. "అయం ఖో, భో బ్రహ్మా...పే.... వసీ పితా భూతభబ్యాన"న్తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౪౨) పరపరికప్పితం అత్తానఞ్చ కస్సచి కిఞ్చనభూతం న పస్సతీతి దస్సేన్తో **''కస్సచీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ **పరస్సాతి** "పరా పజా"తి "పరో పురిసో"తి చ ఏవం గహితస్స. **న చ మమ క్వచనీతి** ఏత్థ **మమ**-సద్దో అట్ఠానపయుత్తోతి ఆహ **''మమసద్దం తావ ఠపేత్వా''**తి. **పరస్స చాతి** అత్తతో అఞ్ఞస్స, "పరో పురిసో నామ అత్థి మమత్థాయ సజితో, తస్స వసేన మయ్హం సబ్బం ఇజ్ఝతీ"తి ఏవం ఏకచ్చదిట్ఠిగతికపరికప్పితవసేన పరం అత్తానం, తఞ్చ అత్తనో కిఞ్చనభూతం న పస్సతీతి దస్సేన్తో, **''న చ క్వచనీ''**తిఆదిమాహ. ఏత్థ చ **నాహం క్వచనీతి** సకఅత్తనో అభావం పస్సతి. **న కస్సచి కిఞ్చనతస్మిన్తి** సకఅత్తనో ఏవ కస్సచి అనత్తనియతం పస్సతి. **న చ, మమాతి** ఏతం ద్వయం యథాసఙ్ఖ్యం సమ్బన్ధితబ్బం, **అత్థీతి** పచ్చేకం. "న చ క్వచని పరస్స అత్తా అత్థీ"తి పరస్స అత్తనో అభావం పస్సతి, "తస్స పరస్స అత్తనో మమ కిస్మిఞ్చి కిఞ్చనతా న చత్థీ"తి పరస్స అత్తనో అనత్తనియతం పస్సతి. ఏవం అజ్ఝత్తం బహిద్ధా చ ఖన్ధానం అత్తత్తనియసుఞ్ఞతా సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జతా చతుకోటికసుఞ్ఞతాపరిగ్గణ్హనేన దిట్ఠా హోతి. **హేట్ఠా వుత్తపటిపదన్తి** ఇధాపి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకమ్మట్ఠానమేవ వదతి. **విపస్సనావసేనేవ ఓసక్కనా కథితా** చతుకోటికసుఞ్ఞతాదస్సనవిసేసభావతో, తప్పధానత్తా చస్స మనసికారస్స.

ఇధ **అత్తనోతి** నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకమ్మట్ఠానమాహ. **సబ్బసఞ్ఞాతి** రూపసఞ్ఞా పటిఘసఞ్ఞా నానత్తసఞ్ఞా హేట్ఠిమా తిస్సో అరూపసఞ్ఞాతి ఏవం సబ్బసఞ్ఞా అనవసేసా నిరుజ్ఝన్తీతి వదన్తి. **''హేట్ఠా వుత్తా''**తి పన విసేసితత్తా ఇమస్మిం ఆగతా చతుత్థజ్ఝానసఞ్ఞాదయో అపి సఞ్ఞాతి అపరే. **తన్తి** సమ్ముతిమత్తం కామసఞ్ఞాపటిబాహనవసేనేవ తేసం నానత్తసఞ్ఞాదినిరోధస్స అత్థసిద్ధత్తా. **సమాధివసేన ఓసక్కనా కథితా** నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనభావనాయ సమథకమ్మట్ఠానభావతో.

౭౧. పుబ్బే పఞ్చవిధం కమ్మవట్టన్తి పురిమకమ్మభవస్మిం మోహో అవిజ్జా ఆయూహనా సఙ్ఖారా నికన్తితణ్హా ఉపగమనం ఉపాదానం చేతనా భవోతి ఏవమాగతో సపరిక్ఖారో కమ్మప్పబన్ధో. **న ఆయూహితం అస్సాతి** న చేతితం పకప్పితం

భవేయ్య. **ఏతరహి ఏవం పఞ్చవిధం విపాకవట్ట**న్తి విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనఫస్సవేదనాసఙ్ఖాతో పచ్చుప్పన్నో విపాకప్పబన్ధో **నప్పవత్తేయ్య** కారణస్స అనిప్పన్నత్తా. **సచే ఆయూహితం న భవిస్సతీ**తి యది చేతితం పకప్పితం న సియా. **యం అత్థీ**తి యం పరమత్థతో విజ్జమానకం. తేనాహ ''**భూత**''న్తి. తఞ్హి పచ్చయనిబ్బత్తతాయ "భూత"న్తి వుచ్చతి. **తం పజహామీ**తి తప్పటిబద్ధఛన్దరాగప్పహానేన తతో ఏవ ఆయతిం అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనవసేన పజహామి పరిచ్చజామి.

పరినిబ్బాయీతి సహ పరికప్పనేన అతీతత్థేతి ఆహ ''**పరినిబ్బాయేయ్యా**''తి. **పరినిబ్బాయేయ్య ను ఖో**తి వా పాఠో, సో ఏవత్థో. **న కిఞ్చి కథిత**న్తి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తియా సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావేన ఞాణుత్తరస్సేవ విసయభావతో సరూపతో న కిఞ్చి కథితం, నయేన పనస్స విసేసం ఞాపేతుకామత్తా. భగవతో కిర ఏతదహోసి – "ఇమిస్సంయేవ పరిసతి నిసిన్నో ఆనన్దో అనుసన్ధికుసలతాయ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం పాదకం కత్వా ఠితస్స భిక్ఖునో పటిసన్ధిం అరహత్తఞ్చ సన్ధాయ పఞ్హం పుచ్ఛిస్సతి, ఇమినా పుచ్ఛానుసన్ధినా తమత్థం దేసేస్సామీ"తి. ఓసక్కనాయ చ ఇధాధిప్పేతత్తా భిన్నరసదేసనా హోతీతి పుచ్ఛానుసన్ధి పుచ్ఛితా. తస్మిఞ్హి అసతి అనుసన్ధిభేదభిన్నే సా దేసనా, న చ బుద్ధాచిణ్ణా భిన్నరసదేసనాతి. **విపస్సనానిస్సిత**న్తి తన్నిస్సితం. **తస్స** భిక్ఖునో. ఉపాదియతి ఏతేనాతి చ **ఉపాదానం. న పరినిబ్బాయతి** పహాతబ్బస్స అప్పజహనతో. తేనాహ భగవా – "ధమ్మాపి ఖో, భిక్ఖవే, పహాతబ్బా, పగేవ అధమ్మా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౦). **ఉపాదానసేట్ఠ**న్తి ఇదం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనభవస్స సబ్బభవగ్గతాదస్సనపరం, న పన అరియభవగ్గస్స ఉపాదానసేట్ఠతాపటిసేధపరం.

౭౩. నిస్సాయాతి భవపరియాపన్నం నామ ధమ్మం నిస్సాయ తప్పరియాపన్నం నామ నిస్సాయ ఓఘనిత్థరణా భగవతా అక్ఖాతా; అహో అచ్ఛరియమేతం, అహో అబ్భుతమేతన్తి.

నవసుపి ఠానేసు సమథయానికస్సేవ వసేన దేసనాయ ఆగతత్తా, ఇధ చ కస్సచిపి పాదకజ్ఝానస్స అనామట్ఠత్తా వుత్తం – ''**అరియసావకోతి సుక్ఖవిపస్సకో అరియసావకో**''తి. **నవన్నమ్పి కమ్మట్ఠానం ఏకతో కత్వా సమ్మసతీ**తి ఇదం ఝానధమ్మేపి అనుస్సవలద్ధే గహేత్వా సమ్మసనం సమ్భవతీతి కత్వా వుత్తం; తేభూమకసఙ్ఖారగతం ఇధ వుత్తన్తి అనవసేసతో పరిగ్గహణం సన్ధాయ వుత్తం – ''**యావతా సక్కాయో**''తి.

ఏతం అమతన్తి అమతం నిబ్బానం ఆరబ్భ పవత్తియా ఏతం అరహత్తం అమతరసం. తేనాహ – ''**ఏతం అమతం సన్తం, ఏతం పణీత**''న్తి. "అనుపాదాయ కిఞ్చిపి అగ్గహేత్వా చిత్తం విముచ్చీ"తి వుత్తత్తాపి **అనుపాదా చిత్తస్స విమోక్ఖో** నిబ్బానం అఞ్ఞత్థ సుత్తే వుచ్చతి.

తిణ్ణం భిక్ఖూనన్తి అభినివేసభేదేన తివిధానం. పాదకం కత్వా ఠితస్స ఓసక్కనాయ అభావే కారణం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **సమోధానేత్వా**తి సమ్మదేవ ఓదహిత్వా తస్మిం తస్మిం ఠానే అసఙ్కరతో వవత్థపేత్వా. **సుకథితం నామ హోతి** కథేతబ్బస్స అనవసేసేత్వా కథితత్తా.

ఆనేఞ్జసప్పాయసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. గణకమోగ్గల్లానసుత్తవణ్ణనా

౭౪. యథా హేట్ఠిమసోపానఫలకం ఓరోహన్తస్స పచ్ఛిమం నామ హోతి, ఏవం ఆరోహన్తస్స పఠమం నామ హోతీతి వుత్తం – ''**యావ పచ్ఛిమసోపానకళేవరాతి యావ పఠమసోపానఫలకా**''తి. **వత్థుం సోధేత్వాతి** వత్థువిజ్జాచరియేన వుత్తవిధినా పాసాదవత్థునో సోధనవిధిం కత్వా. **ఏత్థాతి** పాసాదకరణే. సత్తధా భిన్నస్స వాలగ్గస్స అంసుకోటివేధకో **వాలవేధి** నామ. **ఠానసమ్పాదనన్తి** వేసాఖమణ్డలాదీనం సమ్పాదనం. **ముట్ఠికరణాదీహీతి** ఉసుముట్ఠికరణజియాగాహజియావిజ్ఝాదీహి. **ఏవం గణాపేమాతి** ఏకం నామ ఏకమేవ, ద్వే దుకా చత్తారి, తీణి తికాని నవ, చత్తారి చతుక్కాని సోళసాతిఆదినా ఏవం గణనం సిక్ఖాపేమ.

౭౫. **కేరాటికా హోన్తీతి** సమయస్స అనుపక్కిలిట్ఠకరణమాయాసాఠేయ్యేన సమన్నాగతా హోన్తి. **తం** దమనం **జీవితహేతుపి నాతిక్కమతి,** అయమస్స జాతిదోసాభావో.

౭౬. **సతిసమ్పజఞ్ఞాహి సమఙ్గీభావత్థాయాతి** సతతవిహారిభావసాధనేహి సతిసమ్పజఞ్ఞేహి సమన్నాగమత్థాయ. నను చ ఖీణాసవా సతివేపుల్లప్పత్తా పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తా చ, కథం తస్స సతిసమ్పజఞ్ఞం పయోగసాధనీయం పవత్తన్తి ఆహ ''**ద్వే హీ**''తిఆది. **సతతవిహారీతి** సతతం సమాపత్తివిహారిబహులా, తస్మా తే ఇచ్ఛితిచ్ఛితక్ఖణే ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తి. వుత్తవిపరియాయేన నోసతతవిహారినో దట్ఠబ్బా. తేనాహ ''**తత్థా**''తిఆది. **అప్పేతుం న సక్కోతి** అనాచిణ్ణభావతో.

తం వితక్కేన్తోతి ''సామణేరస్స సేనాసనం నత్థి, అరఞ్ఞఞ్చ సీహాదీహి సపరిస్సయం, కిం ను ఖో తస్స భవిస్సతీ''తి తం వితక్కేన్తో. **ఏవరూపోతి** ఏదిసో యథావుత్తసామణేరసదిసో ఖీణాసవో. **ఇమే ధమ్మాతి** ఇమస్మిం సుత్తే ఆగతే సీలాదిధమ్మే. **ఆవజ్జిత్వావాతి** అత్తనో పరిసుద్ధసీలతాదిఆవజ్జనహేతు ఏవ సమాపజ్జితుం సక్ఖిస్సతి.

౭౮. ''**యేమే, భో గోతమా**''తి వచనస్స సమ్బన్ధం దస్సేతుం, ''**తథాగతే కిరా**''తిఆది వుత్తం. **ఏవన్తి** ''యేమే, భో గోతమా''తిఆదిఆకారేహి **వత్తుమారద్ధో.**

అజ్జధమ్మేసూతి అపురాతనధమ్మేసు. తక్కనమత్తాని హి తేహి కప్పేత్వా సయంపటిభానం విరచితాని. పురాతనతాయ పరిపుణ్ణతాయ ఏకన్తనియ్యానికతాయ చ పరమో ఉత్తమో. తేనాహ – ''తేసు...పే.... ఉత్తమోతి అత్థో''తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

గణకమోగ్గల్లానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. గోపకమోగ్గల్లానసుత్తవణ్ణనా

౭౯. కమ్మంయేవ కమ్మన్తో, సో ఏత్థ అత్థీతి కమ్మకరణట్ఠానం ''**కమ్మన్తో**''తి వుత్తం. తేనాహ ''**కమ్మన్తట్ఠాన**''న్తి. **తేహి ధమ్మేహీతి** బుద్ధగుణేహి. తే పన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణప్పముఖాతి కత్వా ఆహ ''**సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణధమ్మేహీ**''తి. **సబ్బేన సబ్బన్తి** సబ్బప్పకారేన అనవసేసం, ఏత్తకో గుణానం పకారభేదో, తేసు కిఞ్చిపి పకారం అనవసేసేత్వా. **సబ్బకోట్ఠాసేహి సబ్బన్తి** యత్తకా గుణభాగా, తేహి సబ్బేహి అనవసేసం నిస్సేసమేవ కత్వా. **యోపి అహోసీతి** యోపి కోసమ్బివాసీనం భిక్ఖూనం వసేన కోసమ్బియం కలహో అహోసి. **సోపి తత్థేవ** ఉప్పన్నట్ఠానేయేవ ఉప్పన్నమత్తో వూపసమితో. **పరినిబ్బుతకాలే పనస్సాతి** అస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పరినిబ్బుతకాలే పన. భియ్యోసోమత్తాయ భిక్ఖూ సమగ్గా జాతా, కథఞ్చ సంవేగో

జాతోతి దస్సేతుం ''**అట్ఠసట్ఠీ**''తిఆది వుత్తం. సాతిసయం అభిఞ్ఞాఞ్చ ఉపసమప్పత్తియా **అతివియ ఉపసన్తుపసన్తా. అనుసంయాయమానో**తి అను అను సమ్మదేవ జానన్తో విచారేన్తో వోసాసమానో. "అనుసఞ్ఞాయమానో"తి వా పాఠో. తత్థ య-కారస్స ఇ-కారం కత్వా నిద్దేసోతి ఆహ ''**అనువిచరమానో**''తి.

౮౦. **హేట్ఠిమపుచ్ఛమేవా**తి గోపకమోగ్గల్లానేన పుచ్ఛితపుచ్ఛమేవ. సో హి "తేహి ధమ్మేహి"తిఆదినా, "అత్థి కోచి తుమ్హాకం సాసనస్స సారభూతో భిక్ఖూ"తి పుచ్ఛి. అయఞ్చ తమేవ "పటిసరణో"తి పరియాయేన పుచ్ఛి. **అప్పటిసరణే**తి యం తుమ్హే భిక్ఖుం పటిబోధేయ్యాథ, తాదిసస్స అభావేన అప్పటిసరణే. తథాగతేన పవేదితో ధమ్మో పటిసరణం ఏతేసన్తి **ధమ్మపటిసరణా**. తేనాహ ''**ధమ్మో అవస్సయో**''తి.

౮౧. **ఆగచ్ఛతీ**తి వాచుగ్గతభావేన ఆగచ్ఛతి. వత్థువీతిక్కమసఙ్ఖాతే గరుగరుతరలహులహుతరాదిభేదే అజ్ఝాచారే ఆపత్తిసమఞ్ఞాతి ఆహ – ''**ఆపత్తి...పే.... ఆణాతిక్కమనమేవా**''తి. **యథాధమ్మ**న్తి ధమ్మానురూపం. **యథాసిట్ఠ**న్తి యథానుసిట్ఠం. **ధమ్మో నో**తి ఏత్థ **నో**-సద్దో అవధారణే "న నో సమం అత్థి తథాగతేనా"తిఆదీసు (ఖు॰ పా॰ ౬.౩; సు॰ ని॰ ౨౨౬) వియ. తేనేవాహ ''**ధమ్మోవ కారేతీ**''తి.

౮౩. "యథా తం తుమ్హాదిసేహి రక్ఖకేహి గోపకేహీ"తి ఏవం పసన్నవేసేన అత్తానం ఉక్కంసాపేతుకామో . అరియూపవాదపాపం ఖమాపనే సతి అన్తరాయాయ న హోతీతి ఆహ – ''**ఇచ్చేతం కుసల**''న్తి. **గోనఙ్గలమక్కటో**తి గోనఙ్గుట్ఠమక్కటో.

౮౪. అయం ఉక్కంసాపేతుం ఇచ్ఛితం యథారద్ధమత్థం విసంవాదేతి అవణ్ణితమ్పి వణ్ణితం కత్వా కథేన్తో; ఇమస్స వచనస్స పటిక్ఖేపేన ఇమినా దాతబ్బపిణ్డపాతస్స అన్తరాయో మా హోతూతి ఏవం పిణ్డపాతం రక్ఖితుం న ఖో పన సక్కాతి యోజనా. **ఇద**న్తి "న ఖో, బ్రాహ్మణ, సో భగవా"తిఆదిదేసనం. **అబ్భన్తరం కరిత్వా**తి నిబ్బానన్తోగధం కత్వా, అన్తరం వా తస్స నిజ్ఝానస్స కారణం కత్వా. కామరాగవసేన హి తం నిజ్ఝానం హోతీతి. **ఇధా**తి ఇమస్మిం సుత్తపదేసే. **సబ్బసఙ్గాహికజ్ఝాన**న్తి లోకియలోకుత్తరస్స అన్తరాయో మా హోతూతి ఏవం కత్వాపి రూపావచరస్స మగ్గఝానస్స ఫలఝానస్సాతి సబ్బస్సపి సఙ్గణ్హనవసేన దేసితత్తా సబ్బసఙ్గాహకజ్ఝానం నామ కథితం.

యం నో మయన్తి ఏత్థ **నో**తి నిపాతమత్తం. **తం నో**తి ఏత్థ పన **నో**తి అమ్హాకన్తి అత్థో. **ఉసూయతి** రాజకిచ్చపసుతతాధీనతాయ ఏకత్థాభినివేసభావతో . మన్దపఞ్ఞతాయ వస్సకారగతఇస్సాభిభూతచిత్తతాయ పరిపుణ్ణం కత్వా వుత్తమ్పి అత్థం అనుపధారేన్తో ఆహ – ''**ఏకదేసమేవ కథేసీ**''తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

గోపకమోగ్గల్లానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౯. మహాపుణ్ణమసుత్తవణ్ణనా

౮౫. **తస్మిం అహూ**తి తస్మిం అహనీతి ఆహ ''**తస్మిం దివసే**''తి. **అనసనేనా**తి సబ్బసో ఆహారస్స అభుఞ్జనేన సాసనికసీలేన బాహిరకఅనసనేన ఉపేతా హుత్వాతి యోజనా. **వా**-సద్దేన ఖీరపానమధుసాయనాదివిధిం సఙ్గణ్హాతి. ఉపేచ్చ వసితబ్బతో **ఉపోసథో,** పాతిమోక్ఖుద్దేసో. ఉపేతేన సమన్నాగతేన హుత్వా వసితబ్బతో సన్తానే వాసేతబ్బతో **ఉపోసథో,** సీలం.

అనసనాదిధమ్మాదిం వా ఉపేచ్చ వసనం ఉపవాసో **ఉపోసథో**. తథారూపే హత్థిజాతివిసేసే ఉపోసథోతి సమఞ్ఞామత్తన్తి ఆహ – ''**ఉపోసథో నామ నాగరాజాతిఆదీసు పఞ్ఞత్తీ**''తి. వుత్తనయేన ఉపవసన్తి ఏత్థాతి **ఉపోసథో,** దివసో. **సో పనేస** ఉపోసథో. **మాసపుణ్ణతాయాతి** మాసస్స పూరితభావేన. **సమ్పుణ్ణాతి** సబ్బసో పుణ్ణా. తాయ హి రత్తియా వసేన మాసో అనవసేసతో పుణ్ణో హోతి. మాసద్ధమాసాదిభేదం కాలం మాతి మినన్తో వియ హోతీతి చ ''**మా**''**ఇతి చన్దో వుచ్చతి. ఏత్థాతి** ఏతిస్సా రత్తియా. పుణ్ణో పరిపుణ్ణకలో జాతోతి **పుణ్ణమా.** తస్మా చన్దపారిపూరియా మాసపారిపూరియా ఏవమాహ. ఏతేన తస్స ఉపోసథభావం దస్సేతి.

దిస్సతి ఫలం సన్దిస్సతీతి **దేసో,** హేతూతి ఆహ ''**దేసన్తి కారణ**''న్తి. **సబ్బం కథేన్తి** సబ్బం అత్తనా పరిగ్గహితప్పకారం కథేన్తి. **కథేతుం న సక్కోన్తి** అవిసయత్తా. **పాసాదపరివేణేతి** పాసాదస్స పురతో వివటఙ్గణే. **హేట్ఠా వుత్తనయేనాతి** సేఖసుత్తే (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౨) వుత్తనయేన విత్థారేతబ్బం.

౮౬. ఇమే ను ఖోతి ఏత్థ **నూతి** సంసయజోతనోతి ఆహ – ''**విమతిపుచ్ఛా వియ కథితా**''తి. **జానన్తేనాతిఆది** పుచ్ఛావత్తదస్సనపరం దట్ఠబ్బం, న పుచ్ఛకస్స సత్థు అత్తనో అజాననభావదీపనపరం. జానాతి హి భగవా. **అజానన్తేన వియ హుత్వా** పుచ్ఛితే. యథాభూతసభావం **జానన్తో వియ పుచ్ఛతి** కోహఞ్ఞే ఠత్వా. తేనాహ – ''**థేరో ఏవరూపం వచనం కిం కరిస్సతీ**''తి కారణస్స సుప్పహీనత్తాతి అధిప్పాయో.

ఛన్దమూలకాతి తణ్హాఛన్దమూలకా. తణ్హా హి దుక్ఖసముదయో. కుసలసఞ్ఞో వా ధీరవిసదనిపుణసఞ్ఞో వా, కుసలసఙ్ఖారో వా తిఖిణథిరవిసదసఙ్ఖారో వా; సువిసుద్ధవిపులోదారవిఞ్ఞాణో వాతి ఇమమత్థం ''**సఞ్ఞాదీసుపి ఏసేవ నయో**''తి ఇమినా అతిదిసతి. కస్మా పనేత్థ అనాగతకాలవసేనేవ దేసనా ఆగతాతి ఆహ ''**యస్మా పనా**''తిఆది.

ఖన్ధానం ఖన్ధపణ్ణత్తీతి ఖన్ధసద్దాభిధేయ్యానం రుప్పనానుభవనసఞ్జాననాభిసఙ్ఖరవిజాననసభావానం అత్థానం ''ఖన్ధో''తి అయం సమఞ్ఞా. **కిత్తకేనాతి** కింపరిమాణేన అత్థేన, రాసట్ఠభాగట్ఠాదీసు కీదిసేనాతి అధిప్పాయో.

హేతుహేతూతి హేతుపచ్చయభూతో హేతు. యో హి లోభాదీనం సహజాతధమ్మేసు మూలట్ఠేనుపకారకభావో నిప్పరియాయేన హేతుట్ఠో; సో పథవీఆదీసుపి పచ్చయభావమత్తేన హేతుపరియాయదస్సనతో దుతియేన హేతు-సద్దేన విసేసేత్వా వుత్తో ''**హేతుహేతూ**''తి. అవిజ్జా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనం సాధారణపచ్చయత్తా సాధారణహేతు, ''అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం కమ్మసమాదానానం ఠానసో హేతుసో విపాక''న్తి ఏత్థ విజ్జమానేసుపి అఞ్ఞేసు పచ్చయేసు ఇట్ఠానిట్ఠవిపాకనియామకత్తా కమ్మం తస్స పధానకారణన్తి ఆహ – ''**కుసలాకుసలం అత్తనో అత్తనో విపాకదానే ఉత్తమహేతూ**''తి. ''మహాభూతా హేతూ''తి అయమేవత్థో ''మహాభూతా పచ్చయో''తి ఇమినాపి వుత్తోతి హేతుసద్దపచ్చయసద్దానం సమానత్థత్తా పచ్చయో ఏవ హేతు **పచ్చయహేతు,** యో చ రూపక్ఖన్ధస్స హేతు, సో ఏవ తస్స పఞ్ఞాపనాయ పచ్చయోతి వుత్తోతి ఆహ – ''**ఇధ పచ్చయహేతు అధిప్పేతో**''తి. యదగ్గేన పచ్చయధమ్మో అత్తనో పచ్చయుప్పన్నస్స ఉప్పాదాయ ఠితియా చ పచ్చయో, తదగ్గేన తస్స భావతో సమఞ్ఞాతో పఞ్ఞాపనాయపి సో పచ్చయోతి వత్తబ్బతం అరహతీతి. పాళియం అవిభాగేన వుత్తమత్థం విభాగేన దస్సేతుం, ''**తత్థ పథవీధాతూ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **పఞ్ఞాపనాయాతి** సహేతుఅహేతుకన్తిఆదిఆకారేహి బోధనాయ . తం పన సబ్బోధనం ఞాణేన దస్సనం హోతీతి వుత్తం ''**దస్సనత్థాయా**''తి.

ఫస్సోతి ఫస్ససమఙ్గీభావో. సో చేత్థ సకిచ్చనిప్ఫాదనసమత్థస్స ఫస్సస్స నిబ్బత్తి. నిబ్బత్తో హి ఫస్సో తథారూపాయ వేదనాయ పచ్చయో హోతీతి. ఏతదత్థమేవేత్థ భగవతా పుగ్గలాధిట్ఠానా దేసనా కతా, తస్మా పచ్చుప్పన్నాతీతకాలవసేన ద్వికాలికో ఫస్ససద్దో వేదితబ్బో. ఫస్సే సతి వేదేతి ఫస్సపచ్చయా వేదనాఇచ్చేవ వుత్తం హోతి. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. యథేవ హి వేదనాయ ఏవం సఞ్ఞాయ సఙ్ఖారానమ్పి ఫస్సో విసేసపచ్చయో తస్మిం అసతి అభావతో. చేతనాగ్గహణేన ఆయూహనానురూపతాయ తప్పధానత్తా సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మా గహితా. తథా హి సుత్తన్తభాజనీయే సఙ్ఖారక్ఖన్ధభాజనీయే (విభ॰ ౨౧, ౨౨) చ "చక్ఖుసమ్ఫస్సజా చేతనా"తిఆదినా చేతనావ నిద్దిట్ఠా. **విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్సాతి** ఏత్థ ఏకస్మిం భవే ఆదిభూతవిఞ్ఞాణస్స నామరూపపచ్చయతం దస్సేతుం, ''**పటిసన్ధివిఞ్ఞాణేన తావా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ గబ్భసేయ్యకస్స సభావకస్స రూపపవత్తిం సన్ధాయ ''**ఉపరిమపరిచ్ఛేదేనా**''తి వుత్తం సమతింసతో ఉపరి పటిసన్ధిక్ఖణే తస్స రూపానం అసమ్భవతో. ఇదాని పవత్తివిఞ్ఞాణస్స నామరూపపచ్చయం ద్వారవసేన దస్సేతుం, ''**చక్ఖుద్వారే**''తిఆది వుత్తం. నను చ విఞ్ఞాణస్సపి ఫస్సో పచ్చయో, కస్మా తయో ఏవ ఖన్ధా ఫస్సపచ్చయా వుత్తాతి? సచ్చమేతం, యథా పన విఞ్ఞాణసహితో ఫస్సో వేదనాదీనం పచ్చయో, న ఏవం విఞ్ఞాణస్స. తేనాహ భగవా – "తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪; మ॰ ని॰ ౩.౪౨౧, ౪౨౫, ౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౪, ౪౫; ౨.౪.౬౦) ఫస్సో వియ నామరూపం విఞ్ఞాణస్స విసేసపచ్చయో యథా నామరూపపచ్చయాపి విఞ్ఞాణన్తి. తస్మా ఇమం విసేసం దస్సేతుం నామరూపస్సేవ విఞ్ఞాణపచ్చయతా వుత్తా, న ఫస్సస్స.

౮౭. యావ సక్కాయదిట్ఠి సముప్పజ్జతి, తావ వట్టస్స పరియన్తో నత్థేవాతి అప్పహీనసక్కాయదిట్ఠికో వట్టే పరిబ్భమతీతి ఆహ – ''**కథం పన, భన్తేతి వట్టం పుచ్ఛన్తో**''తి. యథా చ సక్కాయదిట్ఠిజోతనా వట్టపుచ్ఛా, ఏవం తబ్భేదనజోతనా వివట్టపుచ్ఛాతి ఆహ – ''**సక్కాయదిట్ఠి న హోతీతి వివట్టం పుచ్ఛన్తో**''తి.

౮౮. **అయం రూపే అస్సాదోతి** యాథావతో దస్సనం పరిఞ్ఞాభిసమయో, దుక్ఖసచ్చపరియాపన్నఞ్చ రూపన్తి ఆహ – ''**ఇమినా పరిఞ్ఞాపటివేధో చేవ దుక్ఖసచ్చఞ్చ కథిత**''న్తి. "యం రూపం అనిచ్చ"న్తిఆదివచనతో అనిచ్చాదిభావో తత్థ ఆదీనవో, సో చస్స పచ్చయాధీనవుత్తితాయ పచ్చయో సముదయసచ్చన్తి సముదయప్పహానేన ఆదీనవసమతిక్కమోతి ఆదీనవగ్గహణేన సిద్ధమత్థమాహ – ''**పహానపటివేధో చేవ సముదయసచ్చఞ్చా**''తి. సబ్బసఙ్ఖతనిస్సరణం నిబ్బానఞ్చ సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన పటివిజ్ఝితబ్బన్తి ఆహ – ''**ఇమినా సచ్ఛికిరియాపటివేధో చేవ నిరోధసచ్చఞ్చా**''తి. **ఇమేసు తీసు ఠానేసూతి** యథావుత్తేసు దుక్ఖాదీసు తీసు అభిసమయట్ఠానేసు. **యే సమ్మాదిట్ఠిఆదయో ధమ్మాతి** యే అరియమగ్గసఞ్ఞితా సమ్మాదిట్ఠిఆదయో అట్ఠ, సత్త వా ధమ్మా. **భావనాపటివేధో మగ్గసచ్చన్తి** భావనాభిసమయవసేన పవత్తం మగ్గసచ్చం. **సేసపదేసుపీతి**, "అయం వేదనాయ అస్సాదో"తిఆదిపదేసుపి.

౮౯. **ఇమస్మిన్తి** ఆసన్నపచ్చక్ఖతాయ సకలత్తభావో గహితో, తదేవ అజ్ఝత్తా ఖన్ధాతి తప్పటియోగితాయ, ''**బహిద్ధాతి పరస్స సవిఞ్ఞాణకే కాయే**''తి వుత్తం. **సబ్బనిమిత్తేసూతి** సబ్బేసు రూపనిమిత్తాదీసుపి . తాని పన ఇన్ద్రియబద్ధానిపి అనిన్ద్రియబద్ధానిపి తంసభావానీతి ఆహ ''**అనిన్ద్రియబద్ధమ్పి సఙ్గణ్హాతీ**''తి. విఞ్ఞాణగ్గహణేనేవేత్థ వేదనాదయోపి గహితా అవినాభావతోతి, ''**సవిఞ్ఞాణకే కాయే**''తి వుత్తం. ''**కాయో**''తి వా ఖన్ధసమూహోతి అత్థో.

౮౦. **అనత్తని ఠత్వాతి** అత్తరహితే అనత్తసభావే ఖన్ధకోట్ఠాసే ఠత్వా తం ఆధారం కత్వా **కతాని** కమ్మాని. **కతరస్మిం అత్తని ఠత్వాతి** కీదిసే అత్తని నిస్సయవిపాకం దస్సన్తి విపచ్చిస్సన్తి. ఏతేన కారకవేదకరహితత్తా అత్తపక్ఖకమ్మకాని న యుజ్జన్తీతి దస్సేతి, ఖన్ధానం ఖణికత్తా చ కతనాసఅకతబ్భాగమదోసో చ ఆపజ్జతీతి.

తత్రాయం (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౭౪; సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౩౹) చోదనాసోధనావిధి – పాణాతిపాతవసేన తావ కమ్మపథసమ్బన్ధవిభావనా, ఖణే ఖణే హి నిరుజ్ఝనసభావేసు సఙ్ఖారేసు కో హన్తి, కో వా హఞ్ఞతి, యది చిత్తచేతసికసన్తానో, సో అరూపత్తా న ఛేదనభేదనాదివసేన వికోపనసమత్థో, నపి వికోపనీయో. అథ రూపసన్తానో, సో అచేతనత్తా కట్ఠకలిఙ్గరూపమోతి న తత్థ ఛేదనాదినా పాణాతిపాతాపుఞ్ఞం పసవతి యథా మతసరీరే. పయోగోపి పాణాతిపాతస్స పహరణప్పహారాదికో అతీతేసు వా సఙ్ఖారేసు భవేయ్య, అనాగతేసు, పచ్చుప్పన్నేసు వా, తత్థ న తావ అతీతానాగతేసు సమ్భవతి తేసం అభావతో, పచ్చుప్పన్నేసు చ సఙ్ఖారానం ఖణికత్తా సరసేనేవ నిరుజ్ఝనసభావతాయ వినాసాభిముఖేసు నిప్పయోజనో పయోగో సియా, వినాసస్స చ కారణరహితత్తా న పహరణప్పహారాదిప్పయోగహేతుకం మరణం, నిరీహకతాయ చ సఙ్ఖారానం కస్స సో పయోగో? ఖణికత్తా వధాధిప్పాయసమకాలభిజ్జనకస్స కిరియాపరియోసానకాలానవట్ఠానతో కస్స పాణాతిపాతకమ్మబద్ధోతి?

వుచ్చతేయథావుత్తవధకచేతనాసహితో సఙ్ఖారపుఞ్జో సత్తసఙ్ఖాతో హన్తి. తేన పవత్తితవధప్పయోగనిమిత్తం అపగతఉస్మావిఞ్ఞాణజీవితిన్ద్రియో మతవోహారపవత్తినిబన్ధనో యథావుత్తవప్పయోగకరణే ఉప్పజ్జనారహో రూపారూపధమ్మసమూహో హఞ్ఞతి, కేవలో వా చిత్తచేతసికసన్తానో. వధప్పయోగావిసయభావేపి తస్స పఞ్చవోకారభవే రూపసన్తానాధీనవుత్తితాయ రూపసన్తానే పరేన పయోజితజీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకపయోగవసేన తన్నిబ్బత్తితవిబన్ధకవిసదిరూపుప్పత్తియా విగతే విచ్ఛేదో హోతీతి న పాణాతిపాతస్స అసమ్భవో; నాపి అహేతుకో పాణాతిపాతో, న చ పయోగో నిప్పయోజనో పచ్చుప్పన్నేసు సఙ్ఖారేసు కతప్పయోగవసేన తదనన్తరం ఉప్పజ్జనారహస్స సఙ్ఖారకలాపస్స తథా అనుప్పత్తితో. ఖణికానం సఙ్ఖారానం ఖణికమరణస్స ఇధ మరణభావేన అనధిప్పేతత్తా సన్తతిమరణస్స చ యథావుత్తనయేన సహేతుకభావతో న అహేతుకం మరణం ; న చ కత్తురహితో పాణాతిపాతప్పయోగో నిరీహకేసుపి సఙ్ఖారేసు సన్నిహితతామత్తేన ఉపకారకేసు అత్తనో అత్తనో అనురూపఫలుప్పాదనే నియతేసు కారణేసు కత్తువోహారసిద్ధితో యథా – "పదీపో పకాసేతి, నిసాకరో చన్దిమా"తి. న చ కేవలస్స వధాధిప్పాయసహభునో చిత్తచేతసికకలాపస్స పాణాతిపాతో ఇచ్ఛితో సన్తానవసేన అవట్ఠితస్సేవ పటిజాననతో; సన్తానవసేన పవత్తమానానఞ్చ పదీపాదీనం అత్థకిరియసిద్ధి దిస్సతీతి అత్థేవ పాణాతిపాతేన కమ్మునా బద్ధో; తతో ఏవ యస్మిం సన్తానే పాణాతిపాతచేతనా పవత్తా; తత్థేవ సన్తానే పచ్చయన్తరసమవాయేన భవన్తరే నిరయాదీసు తస్సా ఫలప్పవత్తీతి నత్థేవ కతవినాసో అకతబ్భాగమో చ. ఇమినా నయేన అదిన్నాదానాదీనఞ్చ వసేన యథారహం కమ్మపథసమ్బన్ధవిభావనా వేదితబ్బాతి.

సబ్బో దిట్ఠిగ్గాహో తణ్హావసగతస్సేవ హోతీతి ఆహ "**తణ్హాధిపతేయ్యేనా**"తి. **తేసు తేసు ధమ్మేసూతి** మయా దేసియమానదస్సనధమ్మేసు. **పకతికమ్మట్ఠానన్తి** తస్స థేరస్స సన్తికే గహేత్వా పరిహరియమానకమ్మట్ఠానం. **అఞ్ఞం నవకమ్మట్ఠానన్తి** భగవతో దేసనానుసారేన గహితం అఞ్ఞం నవం కమ్మట్ఠానం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మహాపుణ్ణమసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. చూళపుణ్ణమసుత్తవణ్ణనా

౯౧. **తుణ్హీభూతం తుణ్హీభూత**న్తి ఆమేడితవచనం బ్యాపనిచ్ఛావసేన వుత్తన్తి ఆహ – ‘‘యం యం దిస’’న్తిఆది. **అనువిలోకేత్వా**తి ఏత్థ **అను**సద్దోపి బ్యాపనిచ్ఛాయమేవాతి అను అను విలోకేత్వాతి అత్థో. తేనేవాహ – ‘‘**తతో తతో విలోకేత్వా**’’తి. అసన్తో నీచో పురిసోతి **అసప్పురిసో**తి ఆహ – ‘‘**పాపపురిసో లామకపురిసో**’’తి. నోతి అసప్పురిసో. **తన్తి** అసప్పురిసం **జానితుం న సక్కోతి** అసప్పురిసధమ్మానం యాథావతో అజాననతో. **పాపధమ్మసమన్నాగతో**తి కాయదుచ్చరితాదిఅసన్తుట్ఠితాదిలామకధమ్మసమన్నాగతో. అసప్పురిసే భత్తి ఏతస్సాతి **అసప్పురిసభత్తి**. తేనాహ – ‘‘**అసప్పురిససేవనో**’’తి. అసప్పురిసధమ్మో అసప్పురిసో ఉత్తరపదలోపేన, తేసం చిన్తనసీలోతి **అసప్పురిసచిన్తీ**. తేనాహ ‘‘**అసప్పురిసచిన్తాయ చిన్తకో**’’తి, దుచ్చిన్తితచిన్తీతి అత్థో. **అసప్పురిసమన్తన**న్తి అసాధుజనవిచారం అసప్పురిసవీమంసం. **అసప్పురిసవాచ**న్తి చతుబ్బిధం దుబ్భాసితం. **అసప్పురిసకమ్మం** నామ తివిధమ్పి కాయదుచ్చరితం. **అసప్పురిసదిట్ఠి** నామ విసేసతో దసవత్థుకా మిచ్ఛాదిట్ఠి, తాయ సమన్నాగతో **అసప్పురిసదిట్ఠియా సమన్నాగతో, అసప్పురిసదానం** నామ అసక్కచ్చదానాది. సబ్బోపాయమత్థో పాళితో ఏవ విఞ్ఞాయతి.

‘‘పాణం హనిస్సామీ’’తిఆదికా చేతనా కామం పరబ్యాబాధాయపి హోతియేవ, యథా పన సా అత్తనో బలవతరదుక్ఖత్థాయ హోతి, తథా న పరస్సాతి ఇమమత్థం దస్సేతుం, ‘‘**అత్తనో దుక్ఖత్థాయ చిన్తేతి**’’ఇచ్చేవ వుత్తో. **యథా అసుకో అసుక**న్తిఆదీహి పాపకో పాపవిపాకేకదేసం బలవం గరుతరం వా పచ్చనుభోన్తోపి యథా పరో పచ్చనుభోతి, న తథా సయన్తి దస్సేతి. తేనాహ ‘‘**పరబ్యాబాధాయా**’’తి. **గహేత్వా**తి పాపకిరియాయ సహాయభావేన గహేత్వా.

అసక్కచ్చన్తి అనాదరం కత్వా. దేయ్యధమ్మస్స అసక్కరణం అప్పసన్నాకారో, పుగ్గలస్స అసక్కరణం అగరుకరణన్తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో, ‘‘**దేయ్యధమ్మం న సక్కరోతి నామా**’’తిఆదిమాహ. **అచిత్తీకత్వా**తి న చిత్తే కత్వా, న పూజేత్వాతి అత్థో. పూజేన్తో హి పూజేతబ్బవత్థుం చిత్తే ఠపేతి, తతో న బహి కరోతి. చిత్తం వా అచ్ఛరియం కత్వా పటిపత్తి **చిత్తీకరణం,** సమ్భావనకిరియా. తప్పటిక్ఖేపతో **అచిత్తీకరణం,** అసమ్భావనకిరియా. **అపవిద్ధ**న్తి ఉచ్ఛిట్ఠాదిఛడ్డనీయధమ్మం వియ అవఖిత్తకం. తేనాహ – ‘‘**ఛడ్డేతుకామో వియా**’’తిఆది. **రోగం పక్ఖిపన్తో వియా**తి రోగికసరీరం ఓదనాదీహి పమజ్జిత్వా వమ్మికే రోగం పక్ఖిపన్తో వియ. అద్ధా ఇమస్స దానస్స ఫలం మమేవ ఆగచ్ఛతీతి ఏవం యస్స తథా దిట్ఠి అత్థి, సో ఆగమనదిట్ఠికో, అయం పన న తాదిసోతి ఆహ ‘‘**అనాగమనదిట్ఠికో**’’తి. తేనాహ – ‘‘**నో ఫలపాటికఙ్ఖీ హుత్వా దేతీ**’’తి.

కామఞ్చాయం యథావుత్తపుగ్గలో అసద్ధమ్మాదీహి పాపధమ్మేహి సమన్నాగతో, తేహి పన సబ్బేహిపి మిచ్ఛాదస్సనం మహాసావజ్జన్తి దస్సేతుం, ‘‘**తాయ మిచ్ఛాదిట్ఠియా నిరయే ఉపపజ్జతీ**’’తి వుత్తం. **వుత్తపటిపక్ఖనయేనా**తి కణ్హపక్ఖే వుత్తస్స అత్థస్స విపరియాయేన సుక్కపక్ఖే అత్థో వేదితబ్బో. ‘‘సదేవకం లోక’’న్తిఆదీసు (పారా. ౧) దేవసద్దో ఛకామావచరదేవేసు, ఏవమిధాతి ఆహ ‘‘**ఛకామావచరదేవా**’’తి. తత్థ బ్రహ్మానం విసుం గహితత్తా కామావచరదేవగ్గహణన్తి చే? ఇధ దానఫలస్స అధిప్పేతత్తా కామావచరదేవగ్గహణం , తత్థాపి ఛకామావచరగ్గహణం దట్ఠబ్బం దేవమహత్తతాదివచనతో. **తిణ్ణం కులానం సమ్పత్తీ**తి ఖత్తియమహాసాలాదీనం తిణ్ణం కులానం సమ్పత్తి, న కేవలం కులసమ్పదా ఏవ అధిప్పేతా, అథ ఖో తత్థ ఆయువణ్ణయసభోగఇస్సరియాదిసమ్పదాపి అధిప్పేతాతి దట్ఠబ్బం ఉళారస్స దానమయపుఞ్ఞస్స వసేన తేసమ్పి సమిజ్ఝనతో. **సుద్ధవట్టవసేనేవ కథితం** సుక్కపక్ఖేపి సబ్బసో వివట్టస్స అనామట్ఠత్తా. సద్ధాదయో హి లోకియకుసలసమ్భారా ఏవేత్థ అధిప్పేతాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చూళపుణ్ణమసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ దేవదహవగ్గవణ్ణనా.

౨. అనుపదవగ్గో

౧. అనుపదసుత్తవణ్ణనా

౯౩. ఇద్ధిమాతి గుణో పాకటో పరతోఘోసేన వినా పాసాదకమ్పనదేవచారికాదీహి సయమేవ పకాసభావతో; ధుతవాదాదిగుణానమ్పి తథాభావే ఏతేసేవ నయేన తేసం గుణానం పాకటయోగతో చ పరేసం నిచ్ఛితభావతో చ. **పఞ్ఞవతో గుణాతి** పఞ్ఞాపభేదపభావితే గుణవిసేసే సన్ధాయ వదతి. తే హి యేభుయ్యేన పరేసం అవిసయా. తేనాహ – ‘‘**న సక్కా అకథితా జానితు**’’న్తి. విసభాగా సభాగా నామ అయోనిసోమనసికారబహులేసు పుథుజ్జనేసు, తే పన అప్పహీనరాగదోసతాయ పరస్స విజ్జమానమ్పి గుణం మక్ఖేత్వా అవిజ్జమానం అవణ్ణమేవ ఘోసేన్తీతి ఆహ – ‘‘**విసభాగ... పే.... కథేన్తీ**’’తి.

యా అట్ఠారసన్నం ధాతూనం సముదయతో అత్థఙ్గమతో అస్సాదతో ఆదీనవతో యథాభూతం పజాననా, అయం **ధాతుకుసలతా. ఆయతనకుసలతాయ**పి ఏసేవ నయో. అవిజ్జాదీసు ద్వాదససు పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు కోసల్లం **పటిచ్చసముప్పాదకుసలతా**. ఇదం ఇమస్స ఫలస్స ఠానం కారణం, ఇదం అట్ఠానం అకారణన్తి ఏవం ఠానఞ్చ ఠానతో, అట్ఠానఞ్చ అట్ఠానతో యథాభూతం పజాననా, అయం **ఠానాట్ఠానకుసలతా**. యో పన ఇమేసు ధాతుఆదీసు పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన నిస్సఙ్గగతియా పణ్డాతి లద్ధనామేన ఞాణేన ఇతో గతో పవత్తో, అయం **పణ్డితో** నామాతి ఆహ – ‘‘**ఇమేహి చతూహి కారణేహి పణ్డితో**’’తి. మహన్తానం అత్థానం పరిగ్గణ్హనతో మహతీ పఞ్ఞా ఏతస్సాతి **మహాపఞ్ఞో**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయోతి ఆహ – ‘‘**మహాపఞ్ఞాదీహి సమన్నాగతోతి అత్థో**’’తి.

నానత్తన్తి యాహి మహాపఞ్ఞాదీహి సమన్నాగతత్తా థేరో ‘‘మహాపఞ్ఞో’’తిఆదినా కిత్తీయతి, తాసం మహాపఞ్ఞాదీనం ఇదం నానత్తం అయం వేమత్తతా. యస్స కస్సచి (దీ. ని. టీ. ౩.౨౧౬; సం. ని. టీ. ౧.౧.౧౧౦; అ. ని. టీ. ౧.౧.౨౫౮) విసేసతో అరూపధమ్మస్స మహత్తం నామ కిచ్చసిద్ధియా వేదితబ్బన్తి తదస్స కిచ్చసిద్ధియా దస్సేన్తో, ‘‘**మహన్తే సీలక్ఖన్ధే పరిగ్గణ్హాతీతి మహాపఞ్ఞా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ హేతుమహన్తతాయ పచ్చయమహన్తతాయ నిస్సయమహన్తతాయ పభేదమహన్తతాయ కిచ్చమహన్తతాయ ఫలమహన్తతాయ ఆనిసంసమహన్తతాయ చ సీలక్ఖన్ధస్స మహన్తభావో వేదితబ్బో. తత్థ **హేతూ** అలోభాదయో, **పచ్చయా** హిరోత్తప్పసద్ధాసతివీరియాదయో. **నిస్సయా** సావకబోధిపచ్చేకబోధిసమ్మాసమ్బోధినియతతా తంసమఙ్గినో చ పురిసవిసేసా. **పభేదో** చారిత్తాదివిభాగో. **కిచ్చం** తదఙ్గాదివసేన పటిపక్ఖస్స విధమనం. **ఫలం** సగ్గసమ్పదా నిబ్బానసమ్పదా చ. **ఆనిసంసో** పియమనాపతాది. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి. ౧.౯) ఆకఙ్ఖేయ్యసుత్తాదీసు (మ. ని. ౧.౬౫ ఆదయో) చ ఆగతనయేన వేదితబ్బో. ఇమినా నయేన **సమాధిక్ఖన్ధా**దీనమ్పి మహన్తతా యథారహం నిద్ధారేత్వా వేదితబ్బా, **ఠానాట్ఠానా**దీనం పన మహన్తభావో మహావిసయతాయ వేదితబ్బో. తత్థ ఠానాట్ఠానానం మహావిసయతా బహుధాతుకసుత్తే (మ. ని. ౩.౧౨౫ ఆదయో) సయమేవ ఆగమిస్సతి. **విహారసమాపత్తీనం** సమాధిక్ఖన్ధే నిద్ధారితనయేన వేదితబ్బా, **అరియసచ్చానం** సకలసాసనసఙ్గహణతో సచ్చవిభఙ్గే (విభ. ౧౮౯ ఆదయో) తంసంవణ్ణనాసు (విభ. అట్ఠ. ౧౮౯ ఆదయో) ఆగతనయేన. **సతిపట్ఠానా**దీనం విభఙ్గాదీసు (విభ. ౩౫౫ ఆదయో) తంసంవణ్ణనాదీసు (విభ. అట్ఠ. ౩౫౫ ఆదయో) చ ఆగతనయేన. **సామఞ్ఞఫలానం** మహతో హితస్స మహతో సుఖస్స

మహతో అత్థస్స మహతో యోగక్ఖేమస్స నిప్ఫత్తిభావతో సన్తపణీతనిపుణఅతక్కావచరపణ్డితవేదనీయభావతో చ. **అభిఞ్ఞానం** మహాసమ్భారతో మహావిసయతో మహాకిచ్చతో మహానుభావతో మహానిప్ఫత్తితో చ. **నిబ్బానస్స** మదనిమ్మదనాదిమహత్థసిద్ధితో మహన్తతా వేదితబ్బా.

పుథుపఞ్ఞాతి ఏత్థాపి వుత్తనయానుసారేన అత్థో వేదితబ్బో. అయం పన విసేసో – **నానాఖన్ధేసు ఞాణం పవత్తతీ**తి, "అయం రూపక్ఖన్ధో నామ…పే.… అయం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో నామా"తి, ఏవం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి. తేసుపి "ఏకవిధేన రూపక్ఖన్ధో, ఏకాదసవిధేన రూపక్ఖన్ధో, ఏకవిధేన వేదనాక్ఖన్ధో, బహువిధేన వేదనాక్ఖన్ధో, ఏకవిధేన సఞ్ఞాక్ఖన్ధో…పే.… ఏకవిధేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, బహువిధేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో"తి ఏవం ఏకేకస్స ఖన్ధస్స ఏకవిధాదివసేన అతీతాదిభేదవసేనపి నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి. తథా "ఇదం చక్ఖాయతనం నామ…పే.… ఇదం ధమ్మాయతనం నామ. తత్థ దసాయతనా కామావచరా, ద్వే చతుభూమకా"తి ఏవం ఆయతననానత్తం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి.

నానాధాతూసూతి "అయం చక్ఖుధాతు నామ…పే.… అయం మనోవిఞ్ఞాణధాతు నామ. తత్థ సోళస ధాతుయో కామావచరా, ద్వే చతుభూమకా"తి ఏవం నానాధాతూసు పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి. తయిదం ఉపాదిణ్ణకధాతువసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. పచ్చేకబుద్ధానఞ్హి ద్విన్నఞ్చ అగ్గసావకానం ఉపాదిణ్ణకధాతూసుయేవ నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి. తఞ్చ ఖో ఏకదేసతోవ, నో నిప్పదేసతో, అనుపాదిణ్ణకధాతూనం పన నానాకరణం న జానన్తియేవ. సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానంయేవ పన, "ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నత్తా ఇమస్స రుక్ఖస్స ఖన్ధో సేతో హోతి, ఇమస్స కణ్హో, ఇమస్స బహలత్తచో, ఇమస్స తనుత్తచో, ఇమస్స పత్తం వణ్ణసణ్ఠానాదివసేన ఏవరూపం, ఇమస్స పుప్ఫం నీలం పీతం లోహితం ఓదాతం సుగన్ధం దుగ్గన్ధం, ఫలం ఖుద్దకం మహన్తం దీఘం వట్టం సుసణ్ఠానం మట్ఠం ఫరుసం సుగన్ధం మధురం తిత్తకం అమ్బిలం కటుకం కసావం, కణ్టకో తిఖిణో అతిఖిణో ఉజుకో కుటిలో లోహితో ఓదాతో హోతీ"తి ధాతునానత్తం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి.

అత్థేసూతి రూపాదీసు ఆరమ్మణేసు. **నానాపటిచ్చసముప్పాదేసూ**తి అజ్ఝత్తబహిద్ధాభేదతో సన్తానభేదతో చ నానప్పభేదేసు పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు. అవిజ్జాదిఅఙ్గానఞ్హి పచ్చేకం పటిచ్చసముప్పాదసఞ్ఞితాతి. తేనాహ – సఙ్ఖారపిటకే "ద్వాదస పచ్చయా ద్వాదస పటిచ్చసముప్పాదా"తి. **నానాసుఞ్ఞతమనుపలబ్భేసూ**తి నానాసభావేసు నిచ్చసారాదివిరహతో సుఞ్ఞసభావేసు, తతో ఏవ ఇత్థిపురిసఅత్తఅత్తనియాదివసేన అనుపలబ్భేసు సభావేసు. మ-కారో హేత్థ పదసన్ధికరో. **నానాఅత్థేసూ**తి అత్థపటిసమ్భిదావిసయేసు పచ్చయుప్పన్నాదినానాఅత్థేసు. **ధమ్మేసూ**తి ధమ్మపటిసమ్భిదావిసయేసు పచ్చయాదినానాధమ్మేసు. **నిరుత్తీసూ**తి తేసంయేవ అత్థధమ్మానం నిద్ధారణవచనసఙ్ఖాతాసు నానానిరుత్తీసు. **పటిభానేసూ**తి ఏత్థ అత్థపటిసమ్భిదాదీసు విసయభూతేసు, "ఇమాని ఇదమత్థజోతకానీ"తి (విభ. ౭౨౯-౭౪౫) తథా తథా పటిభానతో పటిభానానీతి లద్ధనామేసు ఞాణేసు. **పుథు నానాసీలక్ఖన్ధేసూ**తిఆదీసు సీలస్స పుథుత్తం నానత్తఞ్చ వుత్తమేవ. ఇతరేసం పన వుత్తనయానుసారేన సువిఞ్ఞేయ్యత్తా పాకటమేవ. యం పన అభిన్నం ఏకమేవ నిబ్బానం, తత్థ ఉపచారవసేన పుథుత్తం గహేతబ్బన్తి ఆహ – '**'పుథు నానాజనసాధారణే ధమ్మే సమతిక్కమ్మా**''తి. తేనస్స మదనిమ్మదనాదిపరియాయేన పుథుత్తం పరిదీపితం హోతి.

ఏవం విసయవసేన పఞ్ఞాయ మహత్తం పుథుత్తఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని సమ్పయుత్తధమ్మవసేన హాసభావం, పవత్తిఆకారవసేన జవనభావం, కిచ్చవసేన తిక్ఖాదిభావఞ్చ దస్సేతుం, ''**కతమా హాసపఞ్ఞా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ

హాసబహులోతి పీతిబహులో. సేసపదాని తస్సేవ వేవచనాని. **సీలం పరిపూరేతీ**తి హట్ఠపహట్ఠో ఉదగ్గుదగ్గో హుత్వా పీతిసహగతాయ పఞ్ఞాయ. పీతిసోమనస్ససహగతా హి పఞ్ఞా అభిరతివసేన ఆరమ్మణే ఫుల్లా వికసితా వియ పవత్తతి; న ఉపేక్ఖాసహగతాతి పాతిమోక్ఖసీలం ఠపేత్వా హాసనీయం పరం తివిధమ్పి సీలం పరిపూరేతీతి అత్థో. విసుం వుత్తత్తా పున **సీలక్ఖన్ధ**మాహ. **సమాధిక్ఖన్ధ**న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

రూపం అనిచ్చతో ఖిప్పం జవతీతి రూపక్ఖన్ధం అనిచ్చన్తి సీఘం వేగేన పవత్తియా పటిపక్ఖదూరీభావేన పుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స సాతిసయత్తా ఇన్దేన విస్సట్ఠవజిరం వియ లక్ఖణం పటివిజ్ఝన్తీ అదన్ధాయన్తీ రూపక్ఖన్ధే అనిచ్చలక్ఖణం వేగసా పటివిజ్ఝతి, తస్మా సా **జవనపఞ్ఞా** నామాతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఏవం లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనావసేన జవనపఞ్ఞం దస్సేత్వా బలవవిపస్సనావసేన దస్సేతుం, ‘‘**రూప**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఖయట్ఠేనా**తి యత్థ యత్థ ఉప్పజ్జతి, తత్థ తత్థేవ భిజ్జనతో ఖయసభావత్తా. **భయట్ఠేనా**తి భయానకభావతో. **అసారకట్ఠేనా**తి అత్తసారవిరహతో నిచ్చసారాదివిరహతో చ. **తులయిత్వా**తి తులాభూతాయ విపస్సనాపఞ్ఞాయ తులేత్వా. **తీరయిత్వా**తి తాయ ఏవ తీరణభూతాయ తీరేత్వా. **విభావయిత్వా**తి యాథావతో పకాసేత్వా పఞ్చక్ఖన్ధం **విభూతం కత్వా. రూపనిరోధే**తి రూపక్ఖన్ధస్స నిరోధభూతే **నిబ్బానే** నిన్నపోణపబ్భారవసేన. ఇదాని సిఖాప్పత్తవిపస్సనావసేన జవనపఞ్ఞం దస్సేతుం, పున ‘‘**రూప**’’న్తిఆది వుత్తం. వుట్ఠానగామినివిపస్సనావసేనాతి కేచి.

ఞాణస్స తిక్ఖభావో నామ సవిసేసం పటిపక్ఖసముచ్ఛిన్దనేన వేదితబ్బోతి, ‘‘**ఖిప్పం కిలేసే ఛిన్దతీతి తిక్ఖపఞ్ఞా**’’తి వత్వా తే పన కిలేసే విభాగేన దస్సేన్తో, ‘‘**ఉప్పన్నం కామవితక్క**’’న్తిఆదిమాహ. తిక్ఖపఞ్ఞో హి ఖిప్పాభిఞ్ఞో హోతి, పటిపదా చస్స న చలతీతి ఆహ – ‘‘**ఏకస్మిం ఆసనే చత్తారో అరియమగ్గా అధిగతా హోన్తీ**’’తిఆది.

“సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మా సఙ్ఖతా పటిచ్చసముప్పన్నా ఖయధమ్మా వయధమ్మా నిరోధధమ్మా”తి యాథావతో దస్సనేన సచ్చసమ్పటివేధో ఇజ్ఝతి, న అఞ్ఞథాతి కారణముఖేన నిబ్బేధికపఞ్ఞం దస్సేతుం, ‘‘**సబ్బసఙ్ఖారేసు ఉబ్బేగబహులో హోతీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఉబ్బేగబహులో**తి వుత్తనయేన సబ్బసఙ్ఖారేసు అభిణ్హం పవత్తసంవేగో. **ఉత్తాసబహులో**తి ఞాణుత్రాసవసేన సబ్బసఙ్ఖారేసు బహుసో ఉత్రస్తమానసో. తేన ఆదీనవానుపస్సనమాహ. **ఉక్కణ్ఠనబహులో**తి పన ఇమినా నిబ్బిదానుపస్సనం ఆహ – **అరతిబహులో**తిఆదినా తస్సా ఏవ అపరాపరుప్పత్తిం. **బహిముఖో**తి సబ్బసఙ్ఖారతో బహిభూతం నిబ్బానం ఉద్దిస్స పవత్తఞాణముఖో, తథా వా పవత్తితవిమోక్ఖముఖో. నిబ్బిజ్ఝనం నిబ్బేధో, సో ఏతిస్సా అత్థి, నిబ్బిజ్ఝతీతి వా నిబ్బేధా, సావ పఞ్ఞా **నిబ్బేధికా**. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పజ్జతి ఏతేన విపస్సనాదికోతి **పదం,** సమాపత్తి, తస్మా **అనుపదన్తి** అనుసమాపత్తియోతి అత్థో. **పదం** వా సమ్మసనుపగా ధమ్మా విపస్సనాయ పవత్తిట్ఠానభావతో. తేనాహ ‘‘**సమాపత్తివసేన వా**’’తి . **ఝానఙ్గవసేన వా**తి ఝానఙ్గవసేనాతి చ అత్థో. అట్ఠకథాయం పన కమత్థో ఇధ పదసద్దో, తస్మా అనుపదం అనుక్కమేనాతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ ‘‘**అనుపటిపాటియా**’’తి. **ధమ్మవిపస్సనన్తి** తంతంసమాపత్తిచిత్తుప్పాదపరియాపన్నానం ధమ్మానం విపస్సనం. **విపస్సతీ**తి సమాపత్తియో ఝానముఖేన తే తే ధమ్మే యాథావతో పరిగ్గహేత్వా, “ఇతిపి దుక్ఖా”తిఆదినా సమ్మసతి. **అద్ధమాసేన అరహత్తం పత్తో** ఉక్కంసగతస్స సావకానం సమ్మసనచారస్స నిప్పదేసేన పవత్తియమానత్తా, సావకపారమీఞాణస్స చ తథా పటిపాదేతబ్బత్తా. **ఏవం సన్తేపీ**తి యదిపి మహామోగ్గల్లానత్థేరో న చిరస్సేవ అరహత్తం పత్తో;

ధమ్మసేనాపతి పన తతో చిరేన, ఏవం సన్తేపి యస్మా మోగ్గల్లానత్థేరోపి మహాపఞ్ఞోవ, తస్మా సారిపుత్తత్థేరోవ మహాపఞ్ఞతరోతి. ఇదాని తమత్థం పాకటతరం కాతుం, ''**మహామోగ్గల్లానత్థేరో హీ**''తిఆది వుత్తం. సమ్మసనం చరతి ఏత్థాతి సమ్మసనచారో, విపస్సనాభూమి, తం **సమ్మసనచారం. ఏకదేసమేవా**తి సకలత్తభావే సఙ్ఖారే అనవసేసతో పరిగ్గహేతుఞ్చ సమ్మసితుఞ్చ అసక్కోన్తం అత్తనో అభినీహారసముదాగతఞాణబలానురూపం ఏకదేసమేవ పరిగ్గహేత్వా సమ్మసన్తో. నను చ "సబ్బం, భిక్ఖవే, అనభిజానం అపరిజానం అవిరాజయం అప్పజహం అభబ్బో దుక్ఖక్ఖయాయా"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౬) వచనతో వట్టదుక్ఖతో ముచ్చితుకామేన సబ్బం పరిఞ్ఞేయ్యం పరిజానితబ్బమేవ? సచ్చమేతం, తఞ్చ ఖో సమ్మసనుపగధమ్మవసేన వుత్తం. తస్మా ససన్తానగతే సబ్బధమ్మే , పరసన్తానగతే చ తేసం సన్తానవిభాగం అకత్వా బహిద్ధాభావసామఞ్ఞతో సమ్మసనం, అయం సావకానం సమ్మసనచారో. థేరో పన బహిద్ధాధమ్మేపి సన్తానవిభాగేన కేచి కేచి ఉద్ధరిత్వా సమ్మసి, తఞ్చ ఖో ఞాణేన ఫుట్ఠమత్తం కత్వా. తేన వుత్తం – ''**యట్ఠికోటియా ఉప్పీళేన్తో వియ ఏకదేసమేవ సమ్మసన్తో**''తి. తత్థ ఞాణేన నామ యావతా నేయ్యం పవత్తితబ్బం, తథా అపవత్తనతో ''**యట్ఠికోటియా ఉప్పీళేన్తో వియా**''తిఆది వుత్తం. అనుపదధమ్మవిపస్సనాయ అభావతో ''**ఏకదేసమేవ సమ్మసన్తో**''తి వుత్తం.

బుద్ధానం సమ్మసనచారో దససహస్సిలోకధాతుయం సత్తసన్తానగతా, అనిన్ద్రియబద్ధా చ సఙ్ఖారాతి వదన్తి, కోటిసతసహస్సచక్కవాళేసూతి అపరే. తథా హి అద్ధత్తయవసేన పటిచ్చసముప్పాదనయం ఓసరిత్వా ఛత్తింసకోటిసతసహస్సముఖేన బుద్ధానం మహావజిరఞాణం పవత్తం. పచ్చేకబుద్ధానం ససన్తానగతేహి సద్ధిం మజ్ఝిమదేసవాసిసత్తసన్తానగతా అనిన్ద్రియబద్ధా చ సమ్మసనచారోతి వదన్తి, జమ్బుదీపవాసిసత్తసన్తానగతాతి కేచి. ధమ్మసేనాపతినోపి యథావుత్తసావకానం విపస్సనాభూమియేవ సమ్మసనచారో. తత్థ పన థేరో సాతిసయం నిరవసేసం అనుపదధమ్మం విపస్సి. తేన వుత్తం – ''**సావకానం సమ్మసనచారం నిప్పదేసం సమ్మసీ**''తి.

తత్థ "సావకానం విపస్సనాభూమీ"తి ఏత్థ సుక్ఖవిపస్సకా లోకియాభిఞ్ఞప్పత్తా పకతిసావకా అగ్గసావకా పచ్చేకబుద్ధా సమ్మాసమ్బుద్ధాతి ఛసు జనేసు సుక్ఖవిపస్సకానం ఝానాభిఞ్ఞాహి అనధిగతపఞ్ఞానేపుఞ్ఞత్తా అన్ధానం వియ ఇచ్ఛితపదేసోక్కమనం విపస్సనాకాలే ఇచ్ఛికిచ్ఛితధమ్మవిపస్సనా నత్థి. తే యథాపరిగ్గహితధమ్మమత్తేయేవ ఠత్వా విపస్సనం వడ్ఢేన్తి. లోకియాభిఞ్ఞప్పత్తా పన పకతిసావకా యేన ముఖేన విపస్సనం ఆరభన్తి; తతో అఞ్ఞేన విపస్సనం విత్థారికం కాతుం సక్కోన్తి విపులఞాణత్తా. మహాసావకా అభినీహారసమ్పన్నత్తా తతో సాతిసయం విపస్సనం విత్థారికం కాతుం సక్కోన్తి. అగ్గసావకేసు దుతియో అభినీహారసమ్పత్తియా సమాధానస్స సాతిసయత్తా విపస్సనం తతోపి విత్థారికం కరోతి. పఠమో పన తతో మహాపఞ్ఞతాయ సావకేహి అసాధారణం విత్థారికం కరోతి. పచ్చేకబుద్ధో తేహిపి మహాభినీహారతాయ అత్తనో అభినీహారానురూపం తతోపి విత్థారికవిపస్సనం కరోన్తి. బుద్ధానం, సమ్మదేవ, పరిపూరితపఞ్ఞాపారమిపభావిత-సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాధిగమనస్స అనురూపాయాతి. యథా నామ కతవాలవేధపరిచయేన సరభఙ్గసదిసేన ధనుగ్గహేన ఖిత్తో సరో అన్తరా రుక్ఖలతాదీసు అసజ్జమానో లక్ఖణేయేవ పతతి; న సజ్జతి న విరజ్ఝతి, ఏవం అన్తరా అసజ్జమానా అవిరజ్ఝమానా విపస్సనా సమ్మసనీయధమ్మేసు యాథావతో నానానయేహి పవత్తతి. యం మహాఞాణన్తి వుచ్చతి, తస్స పవత్తిఆకారభేదో గణతో వుత్తోయేవ.

ఏతేసు చ సుక్ఖవిపస్సకానం విపస్సనాచారో ఖజ్జోతపభాసదిసో, అభిఞ్ఞప్పత్తపకతిసావకానం దీపపభాసదిసో, మహాసావకానం ఓక్కాపభాసదిసో, అగ్గసావకానం ఓసధితారకాపభాసదిసో, పచ్చేకబుద్ధానం చన్దపభాసదిసో,

సమ్మాసమ్బుద్ధానం రస్మిసహస్సపటిమణ్డితసరదసూరియమణ్డలసదిసో ఉపట్ఠాసి. తథా సుక్ఖవిపస్సకానం విపస్సనాచారో అన్ధానం యట్ఠికోటియా గమనసదిసో, లోకియాభిఞ్ఞప్పత్తపకతిసావకానం దణ్డకసేతుగమనసదిసో, మహాసావకానం జఙ్ఘసేతుగమనసదిసో, అగ్గసావకానం సకటసేతుగమనసదిసో, పచ్చేకబుద్ధానం మహాజఙ్ఘమగ్గగమనసదిసో, సమ్మాసమ్బుద్ధానం మహాసకటమగ్గగమనసదిసోతి వేదితబ్బో.

అరహత్తఞ్చ కిర పత్వాతి ఏత్థ **కిర**-సద్దో అనుస్సవలద్ధోయమత్థోతి దీపేతుం వుత్తో. **పత్వా అఞ్ఞాసి** అత్తనో విపస్సనాచారస్స మహావిసయత్తా తిక్ఖవిసదసూరభావస్స చ సల్లక్ఖణేన. కథం పనాయం మహాథేరో దన్ధం అరహత్తం పాపుణన్తో సీఘం అరహత్తం పత్తతో పఞ్ఞాయ అత్తానం సాతిసయం కత్వా అఞ్ఞాసీతి ఆహ – ‘‘**యథా హీ**’’తిఆది. **మహాజట**న్తి మహాజాలసాఖం అతివియ సిబ్బితజాలం. **యట్ఠిం పన సారం వా ఉజుం వా న లభతి** వేణుగ్గహణే అనుచ్ఛినిత్వా వేణుస్స గహితత్తా. **ఏవంసమ్పద**న్తి యథా తేసు పురిసేసు ఏకో వేళుగ్గహణే అనుచ్ఛినిత్వా వేళుయట్ఠిం గణ్హాతి, ఏకో ఉచ్ఛినిత్వా, ఏవం నిప్ఫత్తికం. **పధాన**న్తి భావనానుయుఞ్జనం.

సత్తసట్ఠి ఞాణానీతి పటిసమ్భిదామగ్గే (పటి॰ మ॰ ౧.౭౩ మాతికా) ఆగతేసు తేసత్తతియా ఞాణేసు ఠపేత్వా ఛ అసాధారణఞాణాని సుతమయఞాణాదీని పటిభానపటిసమ్భిదాఞాణపరియోసానాని సత్తసట్ఠి ఞాణాని. తాని హి సావకేహి పవిచితబ్బాని, న ఇతరాని. **సోళసవిధం పఞ్ఞ**న్తి (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౩౭౮; సం॰ ని॰ టీ॰ ౩.౫.౩౭౮) మహాపఞ్ఞాదికా, నవానుపుబ్బవిహారసమాపత్తిపఞ్ఞాతి ఇదం సోళసవిధం పఞ్ఞం.

తత్రాతి తస్స. **ఇదం హోతీ**తి ఇదం దాని వుచ్చమానం అనుపుబ్బసమ్మసనం హోతి. **విపస్సనాకోట్ఠాస**న్తి వితక్కాదిసమ్మసితబ్బధమ్మవిభాగేన విభత్తవిపస్సనాభాగం.

౯౪. **పఠమే ఝానే**తి ఉపసిలేసే భుమ్మం, తస్మా **యే పఠమే ఝానే ధమ్మా**తి యే పఠమజ్ఝానసంసట్ఠా ధమ్మాతి అత్థో. **అన్తోసమాపత్తియ**న్తి చ సమాపత్తిసహగతే చిత్తుప్పాదే సమాపత్తిసమఞ్ఞం ఆరోపేత్వా వుత్తం. **వవత్థితా**తి కతవవత్థనా నిచ్ఛితా. **పరిచ్ఛిన్నా**తి ఞాణేన పరిచ్ఛిన్నా సలక్ఖణతో పరిచ్ఛిజ్జ ఞాతా. **ఓలోకేన్తో**తి ఞాణచక్ఖునా పచ్చక్ఖతో పస్సన్తో. **అభినిరోపనం** ఆరమ్మణే చిత్తస్స ఆరోపనం. **అనుమజ్జనం** ఆరమ్మణే చిత్తస్స అనువిచారణం. **ఫరణం** పణీతరూపేహి కాయస్స బ్యాపనం, విప్ఫారికభావో వా. **సాత**న్తి సాతమధురతా. **అధిక్ఖేపో** విక్ఖేపస్స పటిపక్ఖభూతం సమాధానం. **ఫుసనం** ఇన్ద్రియవిసయవిఞ్ఞాణస్స తతో ఉప్పజ్జిత్వా ఆరమ్మణే ఫుసనాకారేన వియ పవత్తి. **వేదయితం** ఆరమ్మణానుభవనం. **సఞ్జాననం** నీలాదివసేన ఆరమ్మణస్స సల్లక్ఖణం. **చేతయితం** చేతనో బ్యాపారో. **విజాననం** ఆరమ్మణూపలద్ధి. **కత్తుకమ్యతా** చిత్తస్స ఆరమ్మణేన అత్థికతా. తస్మిం ఆరమ్మణే అధిముచ్చనం, సన్నిట్ఠానం వా **అధిమోక్ఖో**. కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అదత్వా చిత్తస్స పగ్గణ్హనం **పగ్గాహో**, అధిగ్గహోతి అత్థో. ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా ఠానం, అనిస్సజ్జనం వా **ఉపట్ఠానం**. సమప్పవత్తేసు అస్సేసు సారథి వియ సకిచ్చపసుతేసు సమ్పయుత్తేసు అజ్ఝుపేక్ఖనం **మజ్ఝత్తతా**. సమ్పయుత్తధమ్మానం ఆరమ్మణే అనునయనం సఞ్చరణం **అనునయో. సభావతో**తి యథాభూతసభావతో. సోళసన్నం ఏవ చేత్థ ధమ్మానం గహణం తేసంయేవ థేరేన వవత్థాపితభావతో, తే ఏవస్స తదా ఉపట్ఠహింసు, న ఇతరేతి వదన్తి. వీరియసతిగ్గహణేన చేత్థ ఇన్ద్రియభావసామఞ్ఞతో సద్ధాపఞ్ఞా; సతిగ్గహణేనేవ ఏకన్తానవజ్జభావసామఞ్ఞతో పస్సద్ధిఆదయో ఛ యుగళా; అలోభాదోసా చ సఙ్గహితా ఝానచిత్తుప్పాదపరియాపన్నత్తా తేసం ధమ్మానం. థేరేన చ ధమ్మా వవత్థానసామఞ్ఞతో ఆరద్ధా. తే న ఉపట్ఠహింసూతి న సక్కా వత్తున్తి అపరే.

విదితా ఉప్పజ్జన్తీతి ఉప్పాదేపి నేసం వేదనానం పజాననం హోతియేవాతి అత్థో. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. తం జానాతీతి తంఞాణో, తస్స భావో **తంఞాణతా,** ఞాణస్స అత్తసంవేదనన్తి అత్థో. తంసమానయోగక్ఖమాహి సమ్పయుత్తధమ్మా. **ఞాణబహుతా**తి ఞాణస్స బహుభావో, ఏకచిత్తుప్పాదే అనేకఞాణతాతి అత్థో. ఇదాని తమేవత్థం వివరితుం, ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. **న సక్కా జానితుం** ఆరమ్మణకరణస్స అభావతో. అసమ్మోహావబోధో చ ఈదిసస్స ఞాణస్స నత్థి. **ఏకేకమేవ** ఞాణం **ఉప్పజ్జతి** తస్మిం ఖణే ఏకస్సేవ ఆవజ్జనస్స ఉప్పజ్జనతో, న చ ఆవజ్జనేన వినా చిత్తుప్పత్తి అత్థి. వుత్తఞ్హేతం –

> "చుల్లాసీతిసహస్సాని, కప్పా తిట్ఠన్తి యే మరూ;
>
> న త్వేవ తేపి జీవన్తి, ద్వీహి చిత్తేహి సంయుతా"తి. (మహానిం ౧౦, ౩౯) చ,
>
> "నత్థి చిత్తే యుగా గహీ"తి చ –

వత్థారమ్మణానం పరిగ్గహితతాయాతి యస్మిఞ్చ ఆరమ్మణే యే ఝానధమ్మా పవత్తన్తి, తేసం వత్థారమ్మణానం పగేవ ఞాణేన పరిచ్ఛిజ్జ గహితత్తా. యథా నామ మిగసూకరాదీనం ఆసయేపరిగ్గహితే తత్ర ఠితా మిగా వా సూకరా వా తతో ఉట్ఠానతోపి ఆగమనతోపి నేసాదస్స సుఖగ్గహణా హోన్తి, ఏవంసమ్పదమిదం. తేనాహ ''**థేరేన హీ**''తిఆది. **తేనా**తి వత్థారమ్మణానం పరిగ్గహితభావేన. **అస్సా**తి థేరస్స. **తేసం ధమ్మానన్తి** ఝానచిత్తుప్పాదపరియాపన్నానం ధమ్మానం. **ఉప్పాదం ఆవజ్జన్తస్సా**తిఆదినా ఉప్పాదాదీసు యం యదేవ ఆరబ్భ ఞాణం ఉప్పజ్జతి; తస్మిం తస్మిం ఖణే తస్స తస్సేవ చస్స పాకటభావో దీపితో. న హి ఆవజ్జనేన వినా ఞాణం ఉప్పజ్జతి. **అహుత్వా సమ్భోన్తీ**తి పుబ్బే అవిజ్జమానా హుత్వా సమ్భవన్తి, అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. **ఉదయం పస్సతి** తేసం ధమ్మానం, "అహుత్వా సమ్భోన్తీ"తి ఉప్పాదక్ఖణసమఙ్గిభావదస్సనతో. పుబ్బే అభావబోధకో హి అత్తలాభో ధమ్మానం ఉదయో. **హుత్వా**తి ఉప్పజ్జిత్వా. **పటివేన్తీ**తి పటి ఖణే ఖణే వినస్సన్తి. **వయం పస్సతి,** "హుత్వా పటివేన్తీ"తి తేసం ధమ్మానం భఙ్గక్ఖణసమఙ్గిభావదస్సనతో. విద్ధంసభావబోధకో హి ధమ్మానం విజ్జమానతో వయో.

తేసు ధమ్మేసు నత్థి ఏతస్స ఉపయో రాగవసేన ఉపగమనన్తి **అనుపయో,** అననురోధో. హుత్వా విహరతీతి యోజనా. తథా నత్థి ఏతస్స అపాయో పటిఘవసేన అపగమనన్తి **అనపాయో,** అవిరోధో. "ఏతం మమ, ఏసో మే అత్తా"తి తస్స తణ్హాదిట్ఠిఅభినివేసాభావతో తణ్హాదిట్ఠినిస్సయేహి **అనిస్సితో. అప్పటిబద్ధో**తి అనుపయానిస్సితభావతో విపస్సనాయ పరిబన్ధవసేన ఛన్దరాగేన న పటిబద్ధో న విబన్ధితో. **విప్పముత్తో**తి తతో ఏవ విక్ఖమ్భనవిముత్తివసేన కామరాగతో విముత్తో. **విసంయుత్తో** విక్ఖమ్భనవసేనేవ పటిపక్ఖధమ్మేహి విసంయుత్తో.

కిలేసమరియాదా తేన కతా భవేయ్యాతి అన్తోసమాపత్తియం పవత్తే సోళస ధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తమానం విపస్సనావీథిం భిన్దిత్వా సచే రాగాదయో ఉప్పజ్జేయ్యుం; తస్స విపస్సనావీథియా కిలేసమరియాదా తేన చిత్తేన, చిత్తసమఙ్గినా వా కతా భవేయ్య. **తేసూ**తి తేసు ధమ్మేసు. **అస్సా**తి థేరస్స. **ఏకోపీ**తి రాగాదీసు ఏకోపీతి చ వదన్తి. వుత్తాకారేన ఏకచ్చానం అనాపాథగమనే సతి విపస్సనా న తేసు ధమ్మేసు నిరన్తరప్పవత్తాతి **ఆరమ్మణమరియాదా భవేయ్య. విక్ఖమ్భితపచ్చనీకత్తా**తి విపస్సనాయ పటిపక్ఖధమ్మానం పగేవ విక్ఖమ్భితత్తా ఇదానిపి విక్ఖమ్భేతబ్బా కిలేసా నత్థీతి వుత్తం.

ఇతోతి పఠమజ్ఝానతో. **అనన్తరో**తి ఉపరిమో ఝానాదివిసేసో. **తస్స పజానతస్సా**తి, “అత్థి ఉత్తరి నిస్సరణ”న్తి ఏవం పవత్తజానతస్స. **బహులీకరణేనా**తి పునప్పునం ఉప్పాదనేన.

సమ్పసాదనట్ఠేనాతి కిలేసకాలుస్సియాపగమనేన, తస్స విచారక్ఖోభవిగమేన వా చేతసో సమ్మదేవ పసాదికభావేన.

వీరియం సతి ఉపేక్ఖాతి ఆగతట్ఠానే పారిసుద్ధిఉపేక్ఖా, అదుక్ఖమసుఖావేదనాతి ఏత్థ ఝానుపేక్ఖాతి, ‘‘**సుఖట్ఠానే వేదనుపేక్ఖావా**’’తి వుత్తం. **సుఖట్ఠానే**తి చ పఠమజ్ఝానాదీసు సుఖస్స వుత్తట్ఠానే. **పస్సద్ధత్తా**తి సమధురచేతయితభావేన ఆరమ్మణే విసటవిత్థతభావతో యో సో చేతసో ఆభోగో వుత్తో. సామఞ్ఞఫలాదీసు సతియా పారిసుద్ధి, సా ధన అత్థతో సతివినిముత్తా నత్థీతి ఆహ ‘‘**పరిసుద్ధాసతియేవా**’’తి. **పారిసుద్ధిఉపేక్ఖా,** న ఝానుపేక్ఖాదయో.

౯౫. ఈదిసేసు ఠానేసు సతియా న కదాచిపి ఞాణవిరహో అత్థీతి ఆహ – ‘‘**ఞాణేన సమ్పజానో హుత్వా**’’తి. తథా హి తతియజ్ఝానే, “సతిమా సుఖవిహారీ”తి ఏత్థ సమ్పజానోతి అయమత్థో వుత్తో ఏవ హోతి . **న సావకానం అనుపదధమ్మవిపస్సనా హోతి** సఙ్ఖారావసేససుఖుమప్పవత్తియా దువిఞ్ఞేయ్యత్తా వినిబ్భుజిత్వా గహేతుం అసక్కుణేయ్యభావతో. తేనాహ – ‘‘**కలాపవిపస్సనం దస్సేన్తో ఏవమాహా**’’తి.

౯౬. పఞ్ఞాయ చస్సదిస్వా ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తీతి దస్సనసమకాలం ఖీయమానా ఆసవా, “దిస్వా పరిక్ఖీణా హోన్తీ”తి వుత్తా. సమానకాలేపి హి ఏదిసో సద్దప్పయోగో దిస్సతి –

“చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ”న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪, ౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫, ౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౩-౪౫; ౨.౪.౬౦; కథా॰ ౪౬౫, ౪౬౭).

> “నిహన్త్వా తిమిరం సబ్బం, ఉగ్గతేజో సముగ్గతో;
> వేరోచనో రస్మిమాలీ, లోకచక్ఖుపభఙ్కరో”తి. (పట్ఠా॰ అనుటీ॰ ౧.౨౫-౩౪; విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౫౮౦) చ –

ఏవమాదీసు. హేతుఅత్థో వా అయం **దిస్వా**సద్దో అసమానకత్తుకో యథా – “ఘతం పివిత్వా బలం హోతి, సీహం దిస్వా భయం హోతీ”తి (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౮౦౨). దస్సనహేతుకో హి ఆసవానం పరిక్ఖయో పరిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాభావనాభిసమయే సతి పహానాభిసమయస్స లబ్భనతో. **యుగనద్ధం ఆహరిత్వా**తి పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తత్థ ఝానధమ్మే సమ్మసన్తో సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం భావేతి. ఏవం యావ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తత్థ సమ్మసన్తో సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం కత్వా యథా థేరో అరహత్తం పాపుణి. తం సన్ధాయ వుత్తం – ‘‘**అరహత్తం పత్తవారో ఇధ గహితో**’’తి. **ఇధా**తి ఇమస్మిం సుత్తే. దీఘనఖసుత్తదేసనాయ (మ॰ ని॰ ౨.౨౦౫-౨౦౬) హి థేరో అరహత్తం పత్తో. తదా చ అనాగామీ హుత్వా నిరోధం సమాపజ్జతీతి వచనఅవసరో నత్థి, తస్మా వుత్తం – “అరహత్తం పత్తవారో ఇధ గహితో”తి. యది ఏవం – “సబ్బసో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమతిక్కమ్మ సఞ్ఞావేదయితనిరోధం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ”తి ఇదం కస్మా వుత్తన్తి? థేరే విజ్జమానే పణ్డితగుణే అనవసేసతో దస్సేత్వా అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేతుం. నిరోధసమాపజ్జనం పన థేరస్స ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణం. తేనాహ ‘‘**నిరోధం పన...పే॰... వదన్తీ**’’తి. తేన ఫలసమాపత్తిమ్పి అన్తరా సమాపజ్జతియేవాతి దస్సేతి.

వోమిస్సం వివరితుం "**తత్థస్సా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ "నిరోధం సమాపజ్జిస్సామీ"తి ఆభోగేన సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం ఆహరిత్వా ఠితస్స **నిరోధసమాపత్తి సీసం** నామ హోతి, తస్స ఆభోగవసేన **నిరోధస్స వారో ఆగచ్ఛతి. ఫలసమాపత్తి గూళ్హో హోతి,** "ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జిస్సామీ"తి ఆభోగస్స అభావతో. **ఫలసమాపత్తి సీసం హోతీ**తి ఏత్థాపి వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఏతేన ఆభోగపటిబద్ధమేతేసం ఆగమనన్తి దీపితన్తి వేదితబ్బం. **జమ్బుదీపవాసినో థేరా పనా**తిఆది అట్ఠకథారుళ్హమేవ తం వచనం. **అన్తోసమాపత్తియ**న్తి నిరోధం సమాపన్నకాలే. **తిసముట్ఠానికరూపధమ్మే**తి ఉతుకమ్మాహారవసేన తిసముట్ఠానికరూపధమ్మే.

౯౭. **చిణ్ణవసిత**న్తి పటిపక్ఖదూరిభావేన సుభావితవసీభావం. **నిప్ఫత్తిం పత్తో**తి ఉక్కంసపరినిప్ఫత్తిం పత్తో. ఉరే వాయామజనితాయ **ఓరసో. పభావిత**న్తి ఉప్పాదితం. **ధమ్మే**నాతి అరియమగ్గధమ్మేన. తస్స హి అధిగమేన అరియాయ జాతియా జాతో నిబ్బత్తోతి కత్వా, "**ధమ్మజో ధమ్మనిమ్మితో**"తి వుచ్చతి. **ధమ్మదాయస్సా**తి నవవిధస్స లోకుత్తరధమ్మదాయస్స. **ఆదియనతో**తి గణ్హనతో, ససన్తానే ఉప్పాదనతోతి అత్థో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అనుపదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. ఛబ్బిసోధనసుత్తవణ్ణనా

౯౮. **ఖీణా జాతీ**తి అత్తనో జాతిక్ఖయం పటిజానన్తేన అరహత్తం బ్యాకతం హోతి అరహతో తదభావతో. తథా **వుసితం బ్రహ్మచరియ**న్తి మగ్గబ్రహ్మచరియవాసో మే పరియోసితోతి పటిజానన్తేనపి. **కతం కరణీయ**న్తి చతూహి మగ్గేహి చతూసు సచ్చేసు పరిఞ్ఞాదివసేన సోళసవిధస్సపి కిచ్చస్స అత్తనా నిట్ఠాపితభావం పటిజానన్తేనపి. **నాపరం ఇత్థత్తాయా**తి ఆయతిం పునబ్భవాభావం, ఆయతిం వా పరిఞ్ఞాదికరణీయాభావం పటిజానన్తేనపీతి ఆహ – "**ఏకేనపి పదేన అఞ్ఞా బ్యాకతావ హోతీ**"తి. ద్విక్ఖత్తుం బద్ధం పన సుబద్ధం వియాతి వుత్తం. **ఇధ పన అఞ్ఞాబ్యాకరణం చతూహి పదేహి ఆగతం,** తస్మా వత్తబ్బమేవ చేత్థ నత్థీతి అధిప్పాయో. **చేతనాయ దిట్ఠవాదితా నామ** అరియవోహారో. **సభావో**తి పకతిఅత్థో హి అయం ధమ్మసద్దో, "జాతిధమ్మా జరాధమ్మా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౪-౨౭౫) వియ తస్మా, **అనుధమ్మో**తి అరియభావం అనుగతా పకతీతి అత్థో. పరమప్పిచ్ఛతాయ అరియా అత్తనో గుణే అనావికరోన్తాపి సాసనస్స నియ్యానికభావపవేదనత్థఞ్చేవ సబ్రహ్మచారీనం సమ్మాపటిపత్తియం ఉస్సాహజననత్థఞ్చ తాదిసానం పరినిబ్బానసమయేయేవ ఆవికరోన్తీతి అధిప్పాయేనాహ – "**పరినిబ్బుతస్స…పే॰… కాతబ్బో**"తి.

౯౯. **దుబ్బల**న్తి ఫేగ్గు వియ సుభేజ్జనీయం బలవిరహితం, అసారన్తి అత్థో. **విరాగుత**న్తి పలుజ్జనసభావం. **విగచ్ఛనసభావ**న్తి వినాసగమనసభావం. అనిచ్చదుక్ఖవిపరిణామత్తా అస్సాసలేసస్సపి అభావతో **అస్సాసవిరహితం.** ఆరమ్మణకరణవసేన సమన్నాగమనవసేన చ యథారహం ఉపేన్తి ఉపగచ్ఛన్తీతి **ఉపయా,** "ఏతం మమ, ఏసో మే అత్తా"తి ఉపాదియన్తి దళ్హగ్గాహం గణ్హన్తీతి **ఉపాదానా**. అధితిట్ఠతి చేతసో అభినన్దనభూతాతి **చేతసో అధిట్ఠానం. తాహీ**తి తణ్హాదిట్ఠీహి. **త**న్తి చిత్తం. **అభినివిసతీ**తి అభిరతివసేన నివిసతి, అయఞ్హేత్థ అత్థో – సక్కాయధమ్మేసు చిత్తం అభినివిసతి "ఏతం మమం, ఏసో మే అత్తా"తి అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతి ఏతాహి అభినివేసాహి, తథా సక్కాయధమ్మేసు చిత్తం అనుసేతి ఏతాహీతి **అనుసయా,** తణ్హాదిట్ఠియో. యదగ్గేన హి తేభూమకధమ్మేసు రాగాదయో అనుసేన్తి, తదగ్గేన తంసహగతధమ్మా తత్థ అనుసేన్తీతి పరియాయేన, "**తం అనుసేతీ**"తి వుత్తం. **ఖయా విరాగా**తి హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనన్తి "**ఖయేన విరాగేనా**"తి హేతుమ్హి

కరణవసేన అత్థో వుత్తో. **విరాగేనాతి చ ఇతి**సద్దో ఆది అత్థో . తేన "నిరోధేనా"తి ఏవమాదికం గహితం హోతి. **అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనానేవ** ఉపయాదీనం సముచ్ఛేదస్సేవ బోధనతో.

౧౦౦. పతిట్ఠాతి ఏత్థ సేసభూతత్తయం ఉపాదారూపఞ్చాతి పతిట్ఠానా, నిజ్జీవట్ఠేన ధాతుచాతి **పతిట్ఠానధాతు**. న్హానీయచుణ్ణం బాహిరఉదకం వియ సేసభూతత్తయం ఆబన్ధతీతి **ఆబన్ధనం**. పచనీయభత్తం బాహిరతేజో వియ సేసభూతత్తయం పరిపాచేతీతి **పరిపాచనం**. బాహిరవాతో వియ సేసభూతత్తయం విత్థమ్భేతీతి **విత్థమ్భనం**. ధాతుసద్దత్థో వుత్తోయేవ. **అసమ్ఫుట్ఠధాతూ**తి అసమ్ఫుసితభావో తేసం విపరిమట్ఠతాభావతో. **విజాననం** ఆరమ్మణూపలద్ధి. **అహం అత్తా**తి అహం, "రూపధమ్మో మే అత్తా"తి **అత్తకోట్ఠాసేన** అత్తభావేన **న ఉపగమిం** న గణ్హిం. నిస్సితనిస్సితాపి నిస్సితా ఏవ నామాతి ఆహ "**పథవీధాతునిస్సితావా**"తి. అత్తనా వా పన తన్నిస్సితాతి "**ఏకేన పరియాయేనా**"తి. ఉపాదారుపమ్పి కామం నిస్సితమ్పి హోతి. తథాపి తం నిస్సితం హోతియేవాతి తం న ఉద్ధటం. పరిచ్ఛేదకరత్తా పరిచ్ఛేదాకాసస్స "**అవినిబ్భోగవసేనా**"తి వుత్తం. తేన చ తథా పరిచ్ఛిన్నత్తా **సబ్బమ్పి భూతుపాదారూపం ఆకాసధాతునిస్సితం నామ**. తం నిస్సాయ పవత్తియా ఉపాదారూపం వియ భూతరూపాని, అరూపక్ఖన్ధా వియ చ వత్థురూపాని, "**తంనిస్సితరూపవత్థుకా అరూపక్ఖన్ధా**"తి వుత్తనయేన ఆకాసధాతునిస్సితచక్ఖాదిరూపధమ్మవత్థుకా వేదనాదయో అరూపక్ఖన్ధా ఆకాసధాతునిస్సితా నామాతి ఇమమత్థం **తథా**-సద్దేన ఉపసంహరతి. **ఇధాపీ**తి ఆకాసధాతునిస్సితపదేపి, న పథవీధాతునిస్సితపదాదీసు ఏవ. **రూపారూప**న్తి సబ్బమ్పి రూపారూపం **గహితమేవ హోతి,** అగ్గహితం నత్థి. **సహజాతా...పే.... నిస్సిత**న్తి ఇదం నిప్పరియాయసిద్ధం నిస్సయత్తం గహేత్వా వుత్తం. హేట్ఠా వుత్తనయేన పరియాయసిద్ధే నిస్సయత్తే గయ్హమానే – "పచ్ఛాజాతపచ్చయోతి పచ్ఛాజాతా చిత్తచేతసికా ధమ్మా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స పచ్ఛాజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౧౧) వచనతో సబ్బం చతుసముట్ఠానికరూపం, "**విఞ్ఞాణధాతునిస్సిత**"న్తి వత్తబ్బం. తథా అనన్తరవిఞ్ఞాణధాతుపచ్చయా పవత్తనతో, "విఞ్ఞాణధాతునిస్సిత"న్తి వత్తబ్బం.

౧౦౧. రుప్పతి వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి **రూప**న్తి అయమత్థో చక్ఖుద్వారే ఆపాథగతే రూపాయతనే నిప్పరియాయతో లబ్భతి, న ఆపాథమనాగతే. చక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతబ్బభావో పన ఆపాథమనాగతేపి తస్మిం లబ్భతేవ తంసభావానతివత్తనతో. రూపాయతనం **ద్విధా** విభజిత్వా. థేరో పన ఆపాథం అనాగతస్సాపి రూపాయతనస్స రూపభావం న సక్కా పటిక్ఖిపితున్తి ద్విధాకరణం నానుజానన్తో ఛన్నవాదం నిదస్సేతి, "**ఉపరి ఛన్నవాదే కిన్తి కరిస్సథా**"తి. తత్థ హి "చక్ఖుం, ఆవుసో ఛన్న, చక్ఖువిఞ్ఞాణం చక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతబ్బే ధమ్మే"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౯౧) ఆగతం, న చేత్థ చక్ఖుద్వారే ఆపాథం ఆగతమేవ రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతబ్బపదేన గహితం, న ఆపాథం అనాగతన్తి సక్కా విఞ్ఞాతుం అవిసేసేనేవ రూపాయతనేన తణ్హామానదిట్ఠిగాహాభావస్స జోతితత్తా. తేనాహ "**న యిదం లబ్భతీ**"తి. **రూపమేవా**తి రూపాయతనమేవ. యది ఏవం "చక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతబ్బేసు ధమ్మేసూ"తి పదం కథం నేతబ్బన్తి ఆహ – "**చక్ఖువిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా పనా**"తిఆది. **చక్ఖువిఞ్ఞాణేన సద్ధిం విఞ్ఞాతబ్బేసూ**తి యేన మనోవిఞ్ఞాణేన చక్ఖువిఞ్ఞాణం అనిచ్చన్తిఆదినా చక్ఖువిఞ్ఞాణేన సద్ధిం తేన విఞ్ఞాతబ్బేసు తంసమ్పయుత్తధమ్మేసూతి అత్థో. **తణ్హాఛన్దో**తి తస్సనసభావో ఛన్దో, న కత్తుకమ్యతా ఛన్దోయేవాతి తణ్హాఛన్దో. **రజ్జనవసేనా**తి వత్థం వియ రఙ్గజాతం చిత్తస్స అనురఞ్జనవసేన. **అభినన్దనవసేనా**తి ఆరమ్మణే అభిరమిత్వా నన్దనవసేన. సప్పీతికతణ్హా హి **నన్దీ**తి వుచ్చతి. తణ్హాయనవసేన **తణ్హా**.

౧౦౨. అహఙ్కారోతి "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౧౨౧, ౧౨౩౯; విభ॰ ౮౩౨, ౮౬౬; సం॰ ని॰ ४.౧౦౮; మహాని॰ ౨౧, ౧౭౮) అహంకరణం. యేన హి మమం కరోతి, ఏతం **మమఙ్కారో. స్వేవాతి** "అహఙ్కారో"తి వుత్తమానో. ఏవం చతుత్థజ్ఝానే నిద్దిట్ఠే సబ్బాసు లోకియాభిఞ్ఞాసు వుచ్చమానాసు హేట్ఠా విజ్జాద్వయం వత్తబ్బన్తి అధిప్పాయేన, **"పుబ్బేనివాసం దిబ్బచక్ఖుఞ్చ అవత్వా కస్మా వుత్త"**న్తి ఆహ? ఇతరో ఇధ సబ్బవారేసుపి లోకుత్తరధమ్మపుచ్ఛా అధికతా తస్మా "సో ఏవం సమాహితే"తిఆదినా తతియా విజ్జా కథితాతి దస్సేన్తో, **"భిక్ఖూ లోకియధమ్మం న పుచ్ఛన్తీ"**తిఆదిమాహ. **ఏకవిస్సజ్జితసుత్తం నామేతం** తతియవిజ్జాయ ఏవ ఆగతత్తా. అరియధమ్మవసేనపిస్స సమఞ్ఞా అత్థేవాతి దస్సేన్తో, **"ఛబ్బిసోధనన్తిపిస్స నామ"**న్తి వత్వా తేసు ధమ్మేసు భేదం దస్సేతుం, **"ఏత్థ హీ"**తిఆది వుత్తం. **విసుద్ధాతి** తస్సా చోదనాయ సోధనవసేన విసోధితా. **ఏకమేవ కత్వాతి** ఏకవారవసేనేవ పాళియం ఏకజ్ఝం ఆగతత్తా ఏకమేవ కోట్ఠాసం కత్వా. యది ఏవం కథం వా ఛబ్బిసోధనతాతి ఆహ – **"చతూహి ఆహారేహి సద్ధి"**న్తి కథం పనేత్థ చత్తారో ఆహారా గహేతబ్బాతి? కేచి తావ ఆహు – "సాధూతి భాసితం అభినన్దిత్వా అనుమోదిత్వా ఉత్తరి పఞ్హో పుచ్ఛితబ్బో"తి హేట్ఠా ఆగతేన నయేన ఆహారవారో ఆహరిత్వా వత్తబ్బోతి. "బహిద్ధా సబ్బనిమిత్తేసూ"తి ఏత్థ ఆహారానమ్పి సఙ్గహితత్తా ఆహారా అత్థతో ఆగతా ఏవాతి అఞ్ఞే. అపరే పన రూపక్ఖన్ధగ్గహణేన కబళీకారో ఆహారో , సఙ్ఖారక్ఖన్ధగ్గహణేన ఫస్సాహారో, మనోసఞ్చేతనాహారగ్గహణేన విఞ్ఞాణాహారో సరూపతోపి గహితోతి వదన్తి.

"ఛబ్బిసోధన"న్తి ఇమస్స సుత్తస్స సమఞ్ఞాయ అన్వత్థతం దస్సేత్వా ఆయతిమ్పి తాదిసేన బ్యాకరణేన భిక్ఖూనం పటిపత్తిమ్పి దస్సనత్థం, **"ఇమే పనా"**తిఆది ఆరద్ధం. **వినయనిద్దేసపరియాయేనాతి** వినయనిద్దేసే ఆగతేన కారణేన. **వినయే** వా ఆగతనిద్దేసానుక్కమేన.

అధిగన్తబ్బతో **అధిగమో,** ఝానాదిఅధిగమపుచ్ఛా. తేనాహ – **"ఝానవిమోక్ఖాదీసూ"**తిఆది. **ఉపాయపుచ్ఛాతి** అధిగమోపాయపుచ్ఛా. **కిన్తీతి** కేన పకారేన విధినాతి అత్థో.

కతమేసం త్వం ధమ్మానం లాభీతి ఇదం పన పుబ్బే "కిం తే అధిగత"న్తి అనిద్ధారితభేదా ఝానాదివిసేసా పుచ్ఛితాతి ఇదాని తేసం నిద్ధారేత్వా పుచ్ఛనాకారదస్సనం. **తస్మాతి** యస్మా యథావుత్తేహి ఆకారేహి అధిగమబ్యాకరణం సోధేతబ్బం, తస్మా. **ఏత్తావతావాతి** ఏత్తకేన బ్యాకరణమత్తేనేవ న సక్కారో కాతబ్బో. బ్యాకరణఞ్హి ఏకచ్చస్స అయాథావతోపి హోతి, యథా నామ జాతరూపపతిరూపం జాతరూపం వియ ఖాయతీతి జాతరూపం నిఘంసనతాపనఛేదనేహి సోధేతబ్బం ఏవమేవం **ఇమేసు** ఇదానేవ వుత్తేసు **ఛసు ఠానేసు** పక్ఖిపిత్వా **సోధనత్థం వత్తబ్బో విమోక్ఖాదీసూతి ఆది**-సద్దేన సమాధి-సమాపత్తి-ఞాణదస్సన-మగ్గభావనా-ఫలసచ్ఛికిరియా సఙ్గణ్హాతి.

పాకటో హోతి అధిగతవిసేసస్స సతిసమ్మోసాభావతో. సేసపుచ్ఛాసుపి "పాకటో హోతీ"తి పదే ఏసేవ నయో. **ఉగ్గహపరిపుచ్ఛాకుసలాతి** సజ్ఝాయమగ్గసంవణ్ణనాసు నిపుణా. యాయ పటిపదాయ యస్స అరియమగ్గో ఆగచ్ఛతి, సా పుబ్బభాగపటిపత్తి **ఆగమనపటిపదా. సోధేతబ్బాతి** సుద్ధా ఉదాహు అసుద్ధాతి విచారణవసేన సోధేతబ్బా. **న సుజ్ఝతీతి** తత్థ తత్థ పమాదపటిపత్తిభావతో. **అపనేతబ్బో** అత్తనో పటిఞ్ఞాయ. **"సుజ్ఝతీ"**తి వత్వా సుజ్ఝనాకారం దస్సేతుం, **"దీఘరత్త"**న్తిఆది వుత్తం. **పఞ్ఞాయతీతి** ఏత్థ "యదీ"తి పదం ఆనేత్వా యది సో భిక్ఖు తాయ పటిపదాయ యది పఞ్ఞాయతీతి సమ్బన్ధో. **ఖీణాసవపటిపత్తిసదిసా పటిపదా హోతి** దీఘరత్తం విక్ఖమ్భితకిలేసత్తా.

నదియా సముద్దం పక్ఖన్దనట్ఠానం **నదీముఖద్వారం. మద్దమానో**తి బదరసాళవం సరసం పత్తే పక్ఖిత్తో హుత్వా మద్దమానో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఛబ్బిసోధనసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. సప్పురిసధమ్మసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩. సప్పురిసధమ్మన్తి సప్పురిసభావకరం ధమ్మం. సో పన యస్మా సప్పురిసానం పవేణికో ధమ్మో హోతి. తస్మా ఆహ – ‘‘**సప్పురిసానం ధమ్మ**’’న్తి, ఏస నయో **అసప్పురిసధమ్మ**న్తి ఏత్థాపి. ఏవం పధానం అనుట్ఠాతబ్బఞ్చ సప్పురిసధమ్మం ఆదిం కత్వా మాతికం ఠపేత్వా అయథానుపుబ్బియా నిద్దిసన్తో ‘‘**కతమో చ, భిక్ఖవే, అసప్పురిసధమ్మో**’’తిఆదిమాహ. తథా పన నిద్దిసన్తో ఉదాహరణపుబ్బకం హేతుం దస్సేతుం, ‘‘**యథా నామా**’’తిఆది వుత్తం. తేన ఇచ్ఛితబ్బపరిచ్చాగపుబ్బకం గహేతబ్బగ్గహణం నామ ఞాయపటిపత్తి, తస్మా సప్పురిసధమ్మా సమ్పాదేతబ్బాతి దీపేన్తో సత్థా అయథానుపుబ్బియా నిద్ధారీయతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి. తథా అఞ్ఞత్థాపి ‘‘అసేవనా చ బాలానం, పణ్డితానఞ్చ సేవనా’’తి. **ఏతదేవ హి కులద్వయం ‘‘ఉచ్చకుల’’న్తి వుచ్చతి** నిప్పరియాయతో. తథాహి అన్తిమభవికా బోధిసత్తా తత్థేవ పటిసన్ధిం గణ్హన్తి. **సో**తి సామీచిప్పటిపన్నో భిక్ఖు. **అన్తరం కరిత్వా**తి తం కారణం కత్వా. పటిపదా హి విఞ్ఞూనం పూజాయ కారణం, న ఉచ్చకులీనతా. **మహాకులా**తి విపులకులా ఉపాదితోదితకులసమ్పవత్తికాతి అత్థో.

౧౦౬. యససద్దో పరివారవాచకో. **యసస్సీ**తి చ సాతిసయపరివారవన్తతా వుచ్చతీతి ఆహ ‘‘**పరివారసమ్పన్నో**’’తి. ఆధిపతేయ్యాభావతో పరేసం ఉపరినత్తి ఏతేసం ఈసో ఈసనం ఇస్సరియన్తి అక్ఖాతబ్బాతి **అప్పేసక్ఖా**. తేనాహ ‘‘**అప్పపరివారా**’’తి. అభావత్థో హి ఇధ **అప్ప**-సద్దో.

౧౦౭. నవేవ ధుతఙ్గాని ఆగతానీతి ఏత్థ యథా ఉక్కట్ఠపంసుకూలికస్స తేచీవరికతా సుకరా. ఏవం ఉక్కట్ఠపిణ్డపాతికస్స సపదానచారికతా సుకరా. ఏకాసనికస్స చ పత్తపిణ్డికఖలుపచ్ఛాభత్తికతా సుకరా ఏవాతి – ‘‘పంసుకూలికో హోతీ’’తిఆదివచనేనేవ పాళియా అనాగతానమ్పి ఆగతభావో వేదితబ్బో పరిహరణసుకరతాయ తేసమ్పి సమాదానసమ్భవతో. తేనాహ ‘‘**తేరస హోన్తీ**’’తి.

౧౦౮. కామతణ్హాదికాయ తాయ తణ్హాయ నిబ్బత్తాతి తమ్మయా, పుథుజ్జనా, పకతిభావూపగమనేన తేసం భావో తమ్మయతా, తప్పటిక్ఖేపతో **అతమ్మయతా,** నిత్తణ్హతా. **తంయేవ కారణం కత్వా**తి పఠమజ్ఝానేపి తణ్హాపహానంయేవ కారణం కత్వా. **చిత్తే ఉప్పాదేత్వా**తి అతమ్మయతాపరియాయేన వుత్తే తణ్హాయ పటిపక్ఖధమ్మే సమ్పాదేత్వా. **న మఞ్ఞతీ**తి మఞ్ఞనానం అరియమగ్గేన సబ్బసో సముచ్ఛిన్నత్తా కిస్మిఞ్చి ఓకాసే కామభవాదికే కేనచి వత్థునా హత్థిఅస్సఖేత్తవత్థాదినా పత్తచీవరవిహారపరివేణాదినా చ పుగ్గలం న మఞ్ఞతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సప్పురిసధమ్మసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౪. సేవితబ్బాసేవితబ్బసుత్తవణ్ణనా

౧౧౯. **అఞ్ఞమఞ్ఞన్తి** అఞ్ఞం అఞ్ఞం. తేనాహ ‘‘**అఞ్ఞం సేవితబ్బ**’’న్తిఆది. **సత్తహి పదేహీ**తి సత్తహి వాక్యేహి. పజ్జతి ఏతేన యథాధిప్పేతో అత్థోతి పదం, వాక్యం. **సారిపుత్తత్థేరస్స ఓకాసకరణం** ధమ్మదాయాదే (మ॰ ని॰ ౧.౩౧) వుత్తనయేన వేదితబ్బం.

౧౧౩. దిట్ఠియేవ పచ్చయవసేన పటిలద్ధతాయ **దిట్ఠిపటిలాభో**. **సఞ్ఞాపటిలాభేపి** ఏసేవ నయో. **మిచ్ఛాదిట్ఠిసమ్మాదిట్ఠియో…పే॰… న గహితా** కమ్మపథప్పత్తానం తేసం మనోసమాచారభావేన గహితత్తా. యది ఏవం కస్మా దిట్ఠి చిత్తుప్పాదవారే న గహితాతి? కామం మిచ్ఛాదిట్ఠియా అవయవిభావో లబ్భతి, తథాపి చిత్తుప్పాదక్ఖణే లోకియలోకుత్తరచిత్తుప్పాదేసు కమ్మపథకోట్ఠాసో న ఉద్ధటో.

౧౧౫. **కామసఞ్ఞాదీన**న్తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన యథా బ్యాపాదవిహింసాసఞ్ఞా సఙ్గహితా, ఏవం అనభిజ్ఝాఅబ్యాపాదఅవిహింసాసఞ్ఞా సఙ్గహితా పఠమేన ఆదిసద్దేన “అనభిజ్ఝాసహగతాయ సఞ్ఞాయా”తిఆదిపాఠస్స సఙ్గహితత్తా.

౧౧౭. తి కామభవాదీనం అపరియోసానాయ పరియోసానం ఇచ్ఛతోపి తాదిసస్స భవానం అపరియోసానమేవ హోతి . **చత్తారో హోన్తి** పుగ్గలవసేన. తేనాహ ‘‘**పుథుజ్జనోపి హీ**’’తిఆది. **అకుసలా ధమ్మా వడ్ఢన్తీ**తి తేసం పహానాయ అప్పటిపజ్జమానస్సాతి అధిప్పాయో, తతో ఏవ **కుసలా ధమ్మా పరిహాయన్తి**. తేనస్స కిలేసదుక్ఖేన విపాకదుక్ఖేన చ **సదుక్ఖమేవ అత్తభావం అభినిబ్బత్తేతి**. ఓరమ్భాగియసంయోజనాని పహాయ సుద్ధావాసేసు నిబ్బత్తనారహో **అనాగామీ కథం…పే॰… అభివడ్ఢన్తీ**తి ఆహ ‘‘**అనాగామీపీ**’’తిఆది. **సదుక్ఖమేవ అత్తభావం అభినిబ్బత్తేతి,** యాయ లబ్భమానఅకుసలాభివుద్ధిం కుసలపరిహానిఞ్చ గహేత్వా అనాగామినోపి సబ్యాబజ్ఝఅత్తభావాభినిబ్బత్తనం వుత్తం. ఏవం యథాలబ్భమానం అకుసలపరిహానిం కుసలాభివుద్ధిఞ్చ గహేత్వా పుథుజ్జనస్సపి అన్తిమభవికస్స అబ్యాబజ్ఝఅత్తభావాభినిబ్బత్తనం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తేనాహ ‘‘**పుథుజ్జనోపీ**’’తిఆది. **అకుసలమేవ హాయతి,**న కుసలం తస్స బుద్ధిపక్ఖే ఠితత్తా. తత్థాపి **విపస్సనమేవ గబ్భం గణ్హాపేతి,** న వట్టగబ్భం అన్తిమభవికతాయ వివట్టూపనిస్సితత్తా అజ్ఝాసయస్స, ఞాణస్స చ పాకగమనతో.

౧౧౯. **ఏకచ్చస్సా**తి సామివచనం “అభినన్దతీ”తిఆదీసు పచ్చత్తవసేన పరిణామేతబ్బం, తథా “నిబ్బిన్దతీ”తిఆదీసుపి. **ఉగ్గణ్హిత్వాపీ**తి **పి**-సద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠో. భగవతో భాసితస్స అత్థం అజానన్తా తావ దీఘరత్తం హితసుఖతో పరిబాహిరా హోన్తు జానన్తానమ్పి సబ్బేసం దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ హోతీతి అనేకంసికతం చోదేన్తో ‘‘**ఏవం సన్తేపీ**’’తిఆదిమాహ. ఇతరో సబ్బేసమ్పి దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ హోతియేవాతి, ‘‘**అప్పటిసన్ధికా**’’తిఆదినా అనేకంసికతం పరిహరతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సేవితబ్బాసేవితబ్బసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౫. బహుధాతుకసుత్తవణ్ణనా

౧౨౪. భయన్తి (అం. నిం. టీం. ౨.౩.౧) చిత్తసంసప్పతాతి ఆహ ''**చిత్తుత్రాసో**''తి. **ఉపద్దవోతి** అన్తరాయో. తస్స పన విక్ఖేపకారణత్తా వుత్తం ''**అనేకగ్గతాకారో**''తి. **ఉపసగ్గోతి** ఉపసజ్జనం. తతో అప్పతీకారవిఘాతాపత్తి యస్మా పతీకారాభావేన విహఞ్ఞమానస్స కిఞ్చి కాతుం అసమత్థస్స ఓసీదనకారణం, తస్మా వుత్తం – ''**తత్థ తత్థ లగ్గనాకారో**''తి. వఞ్చేత్వా ఆగన్తుం **యథావుత్తే దివసే అనాగచ్ఛన్తేసు**. బహి అనిక్ఖమనత్థాయ **ద్వారే అగ్గిం దత్వా**.

నళేహీతి నళచ్ఛన్నసఙ్ఖేపేన ఉపరి ఛాదేత్వా తేహియేవ దారుకచ్ఛదననియామేన పరితోపి ఛాదితా. **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా తిణేహి ఛన్నతం, సేససమ్భారానం రుక్ఖమయతఞ్చ అతిదిసతి. **విధవాపుత్తేతి** అదన్తభావోపలక్ఖణం. తే హి నిప్పితికా అవినీతా అసంయతా అకిచ్చకారినో హోన్తి.

మత్థకం అపాపేత్వావ నిట్ఠాపితాతి కస్మా భగవా ఏవమకాసీతి? ఆనన్దత్థేరస్స పుచ్ఛాకోసల్లదీపనత్థమేవ, తత్థ నిసిన్నానం సన్నిపతితభిక్ఖూనం దేసనాయ జాననత్థఞ్చ. తే కిర సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం అజానన్తా అన్ధకారం పవిట్ఠా వియ అహేసుం. పుచ్ఛానుసన్ధివసేన పరిగ్గయ్హ జానిస్సన్తీతి.

౧౨౫. రూపపరిగ్గహోవ కథితో, న అఞ్ఞం కిఞ్చీతి అత్థో. ఇదాని తతో సచ్చాని నిద్ధారేత్వా చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం దస్సేతుం, ''**సబ్బాపీ**''తిఆది వుత్తం. **పఞ్చక్ఖన్ధా హోన్తీతి** అద్ధేకాదస ధాతుయో రూపక్ఖన్ధో, అద్ధట్ఠమా ధాతుయో యథారహం వేదనాదయో చత్తారో అరూపినో ఖన్ధాతి ఏవం అట్ఠారస ధాతుయో పఞ్చక్ఖన్ధా హోన్తి. **పఞ్చపి ఖన్ధా** తణ్హావజ్జా **దుక్ఖసచ్చం. అప్పవత్తీతి** అప్పవత్తినిమిత్తం. **నిరోధపజాననాతి** పఞ్ఞాసీసేన మగ్గకిచ్చమాహ. సమ్మాదిట్ఠిపముఖో హి అరియమగ్గో. **మత్థకం పాపేత్వా కథితం హోతి** సమ్మసనస్స భూమియా నిప్ఫత్తియా చ కథితత్తా. **జానాతి పస్సతీతి** ఇమినా ఞాణదస్సనం కథితం తం పన లోకియం లోకుత్తరన్తి దువిధన్తి తదుభయమ్పి దస్సేన్తో ఆహ – ''**సహ విపస్సనాయ మగ్గో వుత్తో**''తి.

ఏత్తావతాపి ఖోతి పి-సద్దగ్గహణేన అఞ్ఞేన పరియాయేన సత్థా ధాతుకోసల్లం దేసేతుకామోతి థేరో , ''సియా పన, భన్తే''తి పుచ్ఛతీతి భగవా పథవీధాతుఆదివసేనపి ధాతుకోసల్లం విభావేతి. తత్థ పథవీధాతుఆదిసద్దేన దేసనాకారణం విభావేన్తో, ''**పథవీధాతు...పే.... వుత్తా**''తి ఆహ. **తాపి** హి ఆదితో ఛ ధాతుయో. ''**విఞ్ఞాణధాతుతో నీహరిత్వా పూరేతబ్బా**''తి వత్వా కథం రూపధాతుయో నీహరీయన్తీతి చోదనం సన్ధాయ తం నయం దస్సేతుం, ''**విఞ్ఞాణధాతూ**''తిఆది వుత్తం. కామఞ్చేత్థ కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణం ఫోట్ఠబ్బధాతుపథవీధాతు ఆదివసేన దేసనారుళ్హమేవ, కాయధాతు పన నీహరితబ్బాతి ఏకంసమేవ నీహరణవిధిం దస్సేన్తో, ''**ఏస నయో సబ్బత్థా**''తి ఆహ. **పురిమపచ్ఛిమవసేన మనోధాతూతి** పచ్ఛిమభాగవసేన కిరియామనోధాతు గహేతబ్బా తస్సానురూపభావతో. నను చేత్థ మనోధాతు నామాయం మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా అసంసట్ఠా, విసుంయేవ చేసా ధాతూతి? సచ్చమేతం అట్ఠారసధాతుదేసనాయ, చిత్తవిభత్తినిద్దేసే ఛవిఞ్ఞాణకాయదేసనాయం పన సా మనోవిఞ్ఞాణకాయసఙ్గహితావాతి దట్ఠబ్బం. యం పనేత్థ వత్తబ్బం తం **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధిం. మహాటీం. ౨.౨౧౭) వుత్తనయేన వేదితబ్బం. అథ వా **పురిమపచ్ఛిమవసేనాతి** పురేచరానుచరవసేన. **మనోధాతూతి** విపాకమనోధాతు గహేతబ్బా పురేచరణతో, పరతో ఉప్పజ్జనకిరియామనోవిఞ్ఞాణధాతుయా అనన్తరం మనోధాతుయా, కిరియామనోధాతుయా అనన్తరం మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా అనుప్పజ్జనతో చ.

ధమ్మానం యావదేవ నిస్సత్తనిజ్జీవవిభావనత్థాయ సత్థు ధాతుదేసనాతి అఞ్ఞేసు సభావధారణాదిఅత్థేసు లబ్భమానేసుపి అయమేత్థ అత్థో పధానోతి ఆహ – "**ఏసనయో సబ్బత్థా**"తి. **సప్పటిపక్ఖవసేనాతి** సప్పటిభాగవసేన సుఖం దుక్ఖేన సప్పటిభాగం, దుక్ఖం సుఖేన, ఏవం సోమనస్సదోమనస్సానీతి. యథా సుఖాదీనంయేవ సముదాచారో విభూతో, న ఉపేక్ఖాయ, ఏవం రాగాదీనంయేవ సముదాచారో విభూతో, న మోహస్స, తేన వుత్తం "**అవిభూతభావేనా**"తి. **కాయవిఞ్ఞాణధాతు పరిగ్గహితావ హోతి** తదవినాభావతో. **సేసాసు** సోమనస్సధాతుఆదీసు, **పరిగ్గహితావ హోతి** అవినాభావతో ఏవ. న హి సోమనస్సాదయో మనోధాతుయా వినా వత్తన్తి. **ఉపేక్ఖాధాతుతో నీహరిత్వాతి** ఏత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదయో చతస్సో విఞ్ఞాణధాతుయో తాసం వత్థారమ్మణభూతా చక్ఖుధాతుఆదయో చాతి అట్ఠ రూపధాతుయో, మనోధాతు, ఉపేక్ఖాసహగతా మనోవిఞ్ఞాణధాతు, ఉపేక్ఖాసహగతా ఏవ ధమ్మధాతూతి ఏవం పన్నరస ధాతుయో ఉపేక్ఖాధాతుతో నీహరితబ్బా. సోమనస్సధాతుఆదయో పన చతస్సో ధాతుయో ధమ్మధాతుఅన్తోగధా , ఏవం సుఖధాతుతో కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా తస్సా వత్థారమ్మణభూతానం కాయధాతుఫోట్ఠబ్బధాతూనఞ్చ నీహరణా హేట్ఠా దస్సితనయాతి, "**ఉపేక్ఖాధాతుతో నీహరిత్వా పూరేతబ్బా**"ఇచ్చేవ వుత్తం.

కామవితక్కాదయో ఇధ కామధాతుఆదిపరియాయేన వుత్తాతి "**కామధాతుఆదీనం ద్వేధావితక్కే కామవితక్కాదీసు వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో**"తి ఆహ. తత్థ హి "కామవితక్కోతి కామపటిసంయుత్తో వితక్కో, బ్యాపాదవితక్కోతి బ్యాపాదపటిసంయుత్తో వితక్కో, విహింసావితక్కోతి విహింసాపటిసంయుత్తో వితక్కో, నేక్ఖమ్మపటిసంయుత్తో వితక్కో నేక్ఖమ్మవితక్కో, సో యావ పఠమజ్ఝానా వట్టతి. అబ్యాపాదపటిసంయుత్తో వితక్కో అబ్యాపాదవితక్కో, సో మేత్తాపుబ్బభాగతో పట్ఠాయ యావ పఠమజ్ఝానా వట్టతి. అవిహింసాపటిసంయుత్తో వితక్కో అవిహింసావితక్కో, సో కరుణాయ పుబ్బభాగతో పట్ఠాయ యావ పఠమజ్ఝానా వట్టతీ"తి వుత్తం. అయం పనత్థో అభిధమ్మే విత్థారతో ఆగతో ఏవాతి దస్సేతుం, "**అభిధమ్మే**"తిఆది వుత్తం. **కామధాతుతో నీహరిత్వాతి** ఏత్థ **కామ**గ్గహణేన గహితా రూపధాతుఆదయో ఛ, తంవిసయా సత్తవిఞ్ఞాణధాతుయో, తత్థ పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణధాతూనం చక్ఖుధాతుఆదయో పఞ్చాతి అట్ఠారస. నేక్ఖమ్మధాతుఆదయో పన ధమ్మధాతుఅన్తోగధా ఏవ.

కామతణ్హాయ విసయభూతా ధమ్మా కామధాతూతి ఆహ – "**పఞ్చ కామావచరక్ఖన్ధా కామధాతూ**"తి. తథా రూపతణ్హాయ విసయభూతా ధమ్మా రూపధాతు, అరూపతణ్హాయ విసయభూతా ధమ్మా అరూపధాతూతి ఆహ – "**చత్తారో అరూపావచరక్ఖన్ధా**"తిఆది. కామతణ్హా కామో ఉత్తరపదలోపేన, ఏవం రూపారూపతణ్హా రూపారూపం. ఆరమ్మణకరణవసేన తా యత్థ అవచరన్తి, తే కామావచరాదయోతి ఏవం కామావచరక్ఖన్ధాదీనం కామతణ్హాదిభావో వేదితబ్బో. **ఆదినా నయేనాతి** ఏతేన "ఉపరితో పరనిమ్మితవసవత్తిదేవే అన్తోకరిత్వా ఏత్థావచరా"తిఆదిపాళిం (విభ. ౧౮౨) సఙ్గణ్హాతి. **ఏత్థావచరాతి** అవీచిపరనిమ్మితపరిచ్ఛిన్నోకాసాయ కామతణ్హాయ విసయభావం సన్ధాయ వుత్తం, తదోకాసతా చ తణ్హాయ తన్నిన్నత్తా వేదితబ్బా. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. పరిపుణ్ణఅట్ఠారసధాతుకత్తా కామావచరధమ్మానం "**కామధాతుతో నీహరిత్వా పూరేతబ్బా**"తి వుత్తం. మనోవిఞ్ఞాణధాతుధమ్మధాతు ఏకదేసమత్తమేవ హి రూపారూపావచరధమ్మాతి.

సమాగన్త్వాతి సహితా హుత్వా. యత్తకఞ్హి పచ్చయధమ్మా అత్తనో ఫలస్స కారణం, తత్థ తన్నిబ్బత్తనే సమాగతా వియ హోతి పేకల్లే తదనిబ్బత్తనతో. **సఙ్ఖతధాతుతో నీహరిత్వా పూరేతబ్బా** అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా ధమ్మధాతుఏకదేసభావతో.

౧౨౬. ఏవం పవత్తమానా మయం అత్తాతి గహణం గమిస్సామాతి ఇమినా వియ అధిప్పాయేన అత్తానం అధికిచ్చ ఉద్దిస్స పవత్తా అజ్ఝత్తా, తేసు భవా తప్పరియాపన్నత్తాతి **అజ్ఝత్తికాని.** తతో బహిభూతాని **బాహిరాని.** ఆయతనకథా పటిచ్చసముప్పాదకథా చ **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౫౧౦, ౫౭౦, ౫౭౧) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాతి న విత్థారితా.

౧౨౭. అవిజ్జమానం ఠానం **అట్ఠానం** (అ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౨౬౮; విభ॰ మూలటీ॰ ౮౦౯), నత్థి ఠానన్తి వా **అట్ఠానం. అనవకాసోతి** ఏత్థ ఏసేవ నయో. తదత్థనిగమనమేవ హి "నేతం ఠానం విజ్జతీ"తి వచనన్తి. తేనాహ "**ఉభయేనపీ**"తిఆది. **యన్తి** కారణే పచ్చత్తవచనం, హేతుఅత్థో చ కారణత్థోతి ఆహ – "**యన్తి యేన కారణేనా**"తి. ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన ఏత్థ దిట్ఠిసమ్పత్తి వేదితబ్బాతి వుత్తం "**మగ్గదిట్ఠియా సమ్పన్నో**"తి. కుతో పనాయమత్థో లబ్భతీతి? లిఙ్గతో. లిఙ్గఞ్హేతం, యదిదం నిచ్చతో ఉపగమనపటిక్ఖేపో. **చతుభూమకేసూతి** ఇదం చతుత్థభూమకసఙ్ఖారానం అరియసావకస్స విసయభావూపగమనతో వుత్తం; న పన తే ఆరబ్భ నిచ్చతో ఉపగమనసబ్భావతో. వక్ఖతి చ "చతుత్థభూమకసఙ్ఖారా పనా"తిఆదినా. అభిసఙ్ఖతసఙ్ఖారఅభిసఙ్ఖరణకసఙ్ఖారానం సప్పదేసత్తా నిప్పదేససఙ్ఖారగ్గహణత్థం "**సఙ్ఖతసఙ్ఖారేసూ**"తి వుత్తం. లోకుత్తరసఙ్ఖారానం పన నివత్తనే కారణం సయమేవ వక్ఖతి. **ఏతం కారణం నత్థి** సేతుఘాతతత్తా. **తేజుస్సదత్తాతి** సంకిలేసవిధమనతేజస్స అధికభావతో. తథా హి తే గమ్భీరభావేన దుద్దసా. **అకుసలానం ఆరమ్మణం న హోన్తీతి** ఇదం పకరణవసేన వుత్తం. అప్పహీనవిపల్లాసానం సత్తానం కుసలధమ్మానమ్పి తే ఆరమ్మణం న హోన్తి.

అసుఖే "సుఖ"న్తి విపల్లాసో చ ఇధ సుఖతో ఉపగమనస్స ఠానన్తి అధిప్పేతన్తి దస్సేన్తో, "**ఏకన్త...పే॰... వుత్త**"న్తి. **అత్తదిట్ఠివసేనాతి** పధానదిట్ఠిమాహ . దిట్ఠియా నిబ్బానస్స అవిసయభావో హేట్ఠా వుత్తో ఏవాతి "**కసిణాదిపణ్ణత్తిసఙ్గహత్థ**"న్తి వుత్తం. **పరిచ్ఛేదోతి** సఙ్ఖారానం పరిచ్ఛేదో సఙ్ఖారానం పరిచ్ఛిజ్జగహణం. స్వాయం యేసం నిచ్చాదితో ఉపగమనం భవతి తేసంయేవ వసేన కాతబ్బోతి దస్సేన్తో "**సబ్బవారేసూ**"తిఆదిమాహ. **సబ్బవారేసూతి** నిచ్చాదిసబ్బవారేసు. **పుథుజ్జనో హీతి హి**-సద్దో హేతుఅత్థో. యస్మా యం యం సఙ్ఖారం నిచ్చాదివసేన పుథుజ్జనకాలే ఉపగచ్ఛతి, తం తం అరియమగ్గాధిగమేన అనిచ్చాదివసేన గణ్హన్తో యాథావతో జానన్తో తం గాహం తం దిట్ఠిం వినివేఠేతి విస్సజ్జేతి. తస్మా యత్థ గాహో తత్థ విస్సజ్జనాతి చతుత్థభూమకసఙ్ఖారా ఇధ సఙ్ఖారగ్గహణేన న గయ్హన్తీతి అత్థో.

౧౨౮. పుత్తసమ్బన్ధేన మాతాపితుసమఞ్ఞా, దత్తకిత్తిమాదివసేనపి పుత్తవోహారో లోకే దిస్సతి, సో చ ఖో పరియాయతో నిప్పరియాయసిద్ధం తం దస్సేతుం, "**జనికా వ మాతా జనకో పితా**"తి వుత్తం. తథా ఆనన్తరియకమ్మస్స అధిప్పేతత్తా "**మనుస్సభూతోవ ఖీణాసవో అరహాతి అధిప్పేతో**"తి వుత్తం. "అట్ఠానమేత"న్తిఆదినా మాతుఆదీనంయేవ జీవితా వోరోపనే అరియసావకస్స అభబ్బభావదస్సనతో తదఞ్ఞం అరియసావకో జీవితా వోరోపేతీతి ఇదం అత్థతో ఆపన్నమేవాతి మఞ్ఞమానో వదతి – "**కిం పన అరియసావకో అఞ్ఞం జీవితా వోరోపేయ్యా**"తి ? "అట్ఠానమేతం, భిక్ఖవే, అనవకాసో, యం దిట్ఠిసమ్పన్నో పుగ్గలో సఞ్చిచ్చ పాణం జీవితా వోరోపేయ్య, నేతం ఠానం విజ్జతీ"తి వచనతో, "**ఏతమ్పి అట్ఠాన**"న్తి వుత్తం. తేనాహ "**సచేపి హీ**"తిఆది. **బలదీపనత్థన్తి** సద్ధాదిబలసమన్నాగమదీపనత్థం. అరియమగ్గేనాగతసద్ధాదిబలవసేన హి అరియసావకో తాదిసం సావజ్జం న కరోతి.

పఞ్చహి కారణేహీతి ఇదం అత్థనిప్ఫాదకాని తేసం పుబ్బభాగియాని చ కారణాని కారణభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం గహేత్వా వుత్తం, న పన సబ్బేసం పఞ్చన్నం సహయోగక్ఖమతో. **ఆకారేహీతి** కారణేహి. **అనుస్సావనేనాతి** అనురూపం

సావనేన. భేదస్స అనురూపం యథా భేదో హోతి, ఏవం భిన్దితబ్బానం భిక్ఖూనం అత్తనో వచనస్స సావనేన విఞ్ఞాపనేన. తేనాహ **''నను తుమ్హే''**తిఆది. **కణ్ణమూలే వచీభేదం కత్వా**తి ఏతేన "పాకటం కత్వా భేదకరవత్థుదీపనం **వోహారో,** తత్థ అత్తనో నిచ్ఛితమత్థం రహస్సవసేన విఞ్ఞాపనం **అనుస్సావన**''న్తి దస్సేతి.

కమ్మమేవ ఉద్దేసో వా పమాణన్తి తేహి సఙ్ఘభేదసిద్ధితో వుత్తం, ఇతరే పన తేసం పుబ్బభాగభూతా. తేనాహ **''వోహారా''**తిఆది. **తత్థా**తి వోహారే. చుతిఅనన్తరం ఫలం అనన్తరం నామ, తస్మిం అనన్తరే నియుత్తాని తన్నిబ్బత్తనేన అనన్తరకరణసీలాని, అనన్తరప్పయోజనాని చాతి ఆనన్తరియాని, తాని ఏవ **''ఆనన్తరియకమ్మానీ''**తి వుత్తాని.

కమ్మతోతి "ఏవం ఆనన్తరియకమ్మం హోతి, ఏవం అనన్తరియకమ్మసదిస"న్తి ఏవం కమ్మవిభాగతో. **ద్వారతో**తి కాయాదిద్వారతో. **కప్పట్ఠితియతో**తి "ఇదం కప్పట్ఠితికవిపాకం, ఇదం న కప్పట్ఠితికవిపాక"న్తి ఏవం కప్పట్ఠితియవిభాగతో. **పాకా**తి "ఇదమేత్థ విపచ్చతి, ఇదం న విపచ్చతీ"తి విపచ్చనవిభాగతో. **సాధారణాదీహీ**తి గహట్ఠపబ్బజితానం సాధారణాసాధారణతో, **ఆది**-సద్దేన వేదనాదివిభాగతో చ.

యస్మా మనుస్సత్తభావే ఠితస్సేవ చ కుసలధమ్మానం తిక్ఖవిసదసూరభావాపత్తి, యథా తం తిణ్ణమ్పి బోధిసత్తానం బోధిత్తయనిబ్బత్తియం, ఏవం మనుస్సభావే ఠితస్సేవ అకుసలధమ్మానమ్పి తిక్ఖవిసదసూరభావాపత్తీతి ఆహ **''మనుస్సభూతస్సేవా''**తి. పాకతికమనుస్సానమ్పి చ కుసలధమ్మానం విసేసప్పత్తి **విమానవత్థుఅట్ఠకథాయం** (వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ ౩) వుత్తనయేన వేదితబ్బా. యథా వుత్తో చ అత్థో సమానజాతియస్స వికోపనే కమ్మం గరుతరం, న తథా విజాతియస్సాతి వుత్తం – **''మనుస్సభూతం మాతరం వా పితరం వా''**తి. లిఙ్గే పరివత్తే చ సో ఏవ ఏకకమ్మనిబ్బత్తో భవఙ్గప్పబన్ధో, జీవితిన్ద్రియప్పబన్ధో చ, న అఞ్ఞోతి ఆహ **''అపి పరివత్తలిఙ్గ''**న్తి. అరహన్తేపి ఏసేవ నయో. **తస్స విపాక**న్తిఆది కమ్మస్స ఆనన్తరియభావసమత్థనం, చతుకోటికఞ్చేత్థ సమ్భవతి. తత్థ పఠమా కోటి దస్సితా, ఇతరాసు విసఙ్కేతం దస్సేతుం, **''యో పనా''**తిఆది వుత్తం. యదిపి తత్థ విసఙ్కేతో, కమ్మం పన గరుతరం ఆనన్తరియసదిసం భాయితబ్బన్తి ఆహ – **''ఆనన్తరియం ఆహచ్చేవ తిట్ఠతీ''**తి. **అయం పఞ్హో**తి ఞాపనిచ్ఛానిబ్బత్తా కథా.

ఆనన్తరియం ఫుసతి మరణాధిప్పాయేనేవ ఆనన్తరియవత్థునో వికోపితత్తా. **ఆనన్తరియం న ఫుసతి** ఆనన్తరియవత్థుఅభావతో. సబ్బత్థ హి పురిమం అభిసన్ధిచిత్తం అప్పమాణం, వధకచిత్తం పన తదారమ్మణం జీవితిన్ద్రియఞ్చ ఆనన్తరియానానన్తరియభావే పమాణన్తి దట్ఠబ్బం. సఙ్గామచతుక్కం సమ్పత్తవసేన యోజేతబ్బం.

తేనేవాతి తేనేవ పయోగేన. **అరహన్తఘాతో హోతియేవ** అరహతో మారితత్తా. **పుథుజ్జనస్సేవ దిన్నం హోతీ**తి యస్మా యథా వధకచిత్తం పచ్చుప్పన్నారమ్మణమ్పి పబన్ధవిచ్ఛేదవసేన చ జీవితిన్ద్రియం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తతి, న ఏవం చాగచేతనా, సా హి చజితబ్బవత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా చజనమత్తమేవ హోతి, అఞ్ఞసన్తకభావకరణఞ్చ తస్స చజనం, తస్మా యస్స తం సన్తకం కతం. తస్సేవ దిన్నం హోతీతి.

లోహితం సమేం సరతీతి అభిఘాతేన పకుప్పమానం సఞ్చితం హోతి. **మహన్తతర**న్తి గరుతరం. **సరీరపటిజగ్గనే వియా**తి సత్థురూపకాయపటిజగ్గనే వియ.

అసన్నిపతితేతి ఇదం సామగ్గియదీపనం. **భేదో చ హోతీ**తి సఙ్ఘస్స భేదో హోతి. **వట్టతీతి సఞ్ఞాయా**తి ఈదిసకరణం సఙ్ఘస్స భేదాయ న హోతీతి సఞ్ఞాయ. **నవతో ఊనపరిసాయం** కరోన్తస్స తథాతి యోజేతబ్బం, **తథా**తి ఇమినా "న ఆనన్తరియకమ్మన్తి" ఇమం ఆకడ్ఢతి, న పన "భేదో హోతీ"తి ఇదం. హేట్ఠిమన్తేన హి నవన్నమేవ వసేన సఙ్ఘభేదో. **ధమ్మవాదినో అనవజ్జా** యథాధమ్మం అవట్ఠానతో. సఙ్ఘభేదస్స పుబ్బభాగో **సఙ్ఘరాజి.**

కాయద్వారమేవ పూరేన్తి కాయకమ్మభావేనేవ లక్ఖితబ్బతో.

"**సణ్ఠహన్తే హి...పే.... ముచ్చతీ**"తి ఇదం కప్పట్ఠకథాయ న సమేతి. తథా హి కప్పట్ఠకథాయం (కథా॰ అట్ఠ॰ ౬౫౪-౬౫౭) వుత్తం – "ఆపాయికోతి ఇదం సుత్తం యం సో ఏకం కప్పం అసీతిభాగే కత్వా తతో ఏకభాగమత్తం కాలం తిట్ఠేయ్య, తం ఆయుకప్పం సన్ధాయ వుత్త"న్తి. **కప్పవినాసేయేవా**తి పన ఆయుకప్పవినాసేయేవాతి అత్థే సతి నత్థి విరోధో. ఏత్థ చ **సణ్ఠహన్తే**తి ఇదమ్పి "స్వేవ వినస్సిస్సతీ"తి వియ అభూతపరికప్పవసేన వుత్తం. **ఏకదివసమేవ నిరయే పచ్చతి** తతో పరం కప్పాభావే ఆయుకప్పస్సపి అభావతోతి అవిరోధతో అత్థయోజనా దట్ఠబ్బా. **సేసానీ**తి సఙ్ఘభేదతో అఞ్ఞాని ఆనన్తరియకమ్మాని.

అహోసికమ్మం...పే.... సఙ్ఖ్యం గచ్ఛన్తి, ఏవం సతి కథం నేసం ఆనన్తరియతా చుతిఅనన్తరం విపాకదానాభావతో. అథ సతి ఫలదానే చుతిఅనన్తరో ఏవ ఏతేసం ఫలకాలో, న అఞ్ఞోతి ఫలకాలనియమేన నియతతా నిచ్ఛితా, న ఫలదాననియమేన, ఏవమ్పి నియతఫలకాలానం అఞ్ఞేసమ్పి ఉపపజ్జవేదనీయానం దిట్ఠధమ్మవేదనీయానఞ్చ నియతతా ఆపజ్జేయ్య. తస్మా విపాకధమ్మధమ్మానం పచ్చయన్తరవికలతాదీహి అవిపచ్చమానానమ్పి అత్తనో సభావేన విపాకధమ్మతా వియ బలవతా ఆనన్తరియేన విపాకే దిన్నే అవిపచ్చమానానమ్పి ఆనన్తరియానం ఫలదానే నియతసభావా ఆనన్తరియసభావా చ పవత్తీతి అత్తనో సభావేన ఫలదాననియమేనేవ నియతతా ఆనన్తరియతా చ వేదితబ్బా. అవస్సఞ్చ ఆనన్తరియసభావా తతో ఏవ నియతసభావా చ తేసం పవత్తీతి సమ్పటిచ్ఛితబ్బమేతం అఞ్ఞస్స బలవతో ఆనన్తరియస్స అభావే చుతిఅనన్తరం ఏకన్తేన ఫలదానతో.

ననుఏవం అఞ్ఞేసమ్పి ఉపపజ్జవేదనీయానం అఞ్ఞస్మిం విపాకదాయకే అసతి చుతిఅనన్తరమేకన్తేన ఫలదానతో నియతసభావా అనన్తరియసభావా చ పవత్తి ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి. అసమానజాతికేన చేతోపణిధివసేన ఉపఘాతకేన చ నివత్తేతబ్బవిపాకత్తా అనన్తరే ఏకన్తఫలదాయకత్తాభావా. న పన ఆనన్తరియకానం పఠమజ్ఝానాదీనం దుతియజ్ఝానాదీని వియ అసమానజాతికం ఫలనివత్తకం అత్థి సబ్బానన్తరియానం అవీచిఫలత్తా. న చ హేట్ఠూపపత్తిం ఇచ్ఛతో సీలవతో చేతోపణిధి వియ ఉపరూపపత్తిజనకకమ్మఫలం ఆనన్తరియఫలం నివత్తేతుం సమత్థో చేతోపణిధి అత్థి అనిచ్ఛన్తస్సేవ అవీచిపాతనతో, న చ ఆనన్తరియోపఘాతకం కిఞ్చి కమ్మం అత్థి, తస్మా తేసంయేవ అనన్తరే ఏకన్తవిపాకజనకసభావా పవత్తీతి. అనేకాని చ ఆనన్తరియాని కతాని ఏకన్తేనేవ విపాకే నియతసభావత్తా ఉపరతావిపచ్చనసభావాసఙ్కత్తా నిచ్ఛితాని సభావతో నియతానేవ. తేసు పన సమానసభావేసు ఏకేన విపాకే దిన్నే ఇతరాని అత్తనా కాతబ్బకిచ్చస్స తేనేవ కతత్తా న దుతియం తతియం వా పటిసన్ధిం కరోన్తి. న సమత్థతావిఘాతత్తాతి నత్థి తేసం ఆనన్తరియకతా నివత్తి; గరుతరభావో పన తేసు లబ్భతేవాతి సఙ్ఘభేదస్స సియా గరుతరభావోతి, "**యేన...పే.... విపచ్చతీ**"తి ఆహ. ఏకస్స పన అఞ్ఞాని ఉపత్థమ్భకాని హోన్తీతి దట్ఠబ్బాని. **పటిసన్ధివసేన విపచ్చతీ**తి వచనేన ఇతరేసం పవత్తివిపాకదాయితా అనుఞ్ఞాతా వియ

దిస్సతి. **నో వా తథా సీలవతీతి** యథా పితా సీలవా, తథా సీలవతీ నో వా హోతీతి యోజనా. సచే మాతా సీలవతీ, మాతుఘాతో పటిసన్ధివసేన విపచ్చతీతి యోజనా.

పకతత్తోతి అనుక్ఖిత్తో. **సమానసంవాసకోతి** అపారాజికో. **సమానసీమాయన్తి** ఏకసీమాయం.

సత్థుకిచ్చం కాతుం అసమత్థోతి యం సత్థారా కాతబ్బకిచ్చం అనుసాసనాది, తం కాతుం అసమత్థోతి భగవన్తం పచ్చక్ఖాయ. **అఞ్ఞం తిత్థకరన్తి** అఞ్ఞం సత్థారం.

౧౨౯. అభిజాతిఆదిసు (అ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౨౭౭) పకప్పనేన దేవతూపసఙ్కమనాదినా జాతచక్కవాళేన సమానయోగక్ఖేమం దససహస్సపరిమాణం ఠానం **జాతిఖేత్తం,** సరసేనేవ ఆణాపవత్తిట్ఠానం **ఆణాఖేత్తం,** విసయభూతం ఠానం **విసయఖేత్తం. దససహస్సీ లోకధాతూతి** ఇమాయ లోకధాతుయా సద్ధిం ఇమం లోకధాతుం పరివారేత్వా ఠితా దససహస్సీ లోకధాతు. తత్తకానంయేవ జాతిఖేత్తభావో ధమ్మతావసేన వేదితబ్బో. "పరిగ్గహవసేనా"తి కేచి. "సబ్బేసమ్పి బుద్ధానం తత్తకం ఏవ జాతిఖేత్తం తన్నివాసీనంయేవ చ దేవతానం ధమ్మాభిసమయో"తి చ వదన్తి. మాతుకుచ్ఛిఓక్కమనకాలాదీనం ఛన్నం ఏవ గహణం నిదస్సనమత్తం మహాభినీహారాదికాలేపి తస్స పకమ్పనస్స లబ్భమానతో. **ఆణాఖేత్తం నామ** యం ఏకఙ్ఘం సంవట్టతి చ వివట్టతి చ. **ఆణా వత్తతి** ఆణాయ తన్నివాసీనం దేవతానం సిరసా సమ్పటిచ్ఛనేన, తఞ్చ ఖో కేవలం బుద్ధానం ఆనుభావేనేవ, న అధిప్పాయవసేన, అధిప్పాయవసేన పన "యావతా వా పన ఆకఙ్ఖేయ్యా"తి (అ॰ ని॰ ౩.౮౧) వచనతో తతో పరమ్పి ఆణా పవత్తేయ్య.

న ఉప్పజ్జన్తీతి పన అత్థీతి, "న మే ఆచరియో అత్థి, సదిసో మే న విజ్జతీ"తిఆదిం (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౫; ౨.౩౪౧; మహావ॰ ౧౧; కథా॰ ౪౦౫; మి॰ ప॰ ౪.౫.౧౧) ఇమిస్సం లోకధాతుయం ఠత్వా వదన్తేన భగవతా, "కిం పనావుసో సారిపుత్త, అత్థేతరహి అఞ్ఞే సమణా వా బ్రాహ్మణా వా భగవతా సమసమా సమ్బోధియన్తి, ఏవం పుట్ఠో అహం, భన్తే, నోతి వదేయ్య"న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౬౧), వత్వా తస్స కారణం దస్సేతుం, "అట్ఠానమేతం అనవకాసో, యం ఏకిస్సా లోకధాతుయా ద్వే అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధా"తి ఇమం సుత్తం (దీ॰ ని॰ ౩.౧౬౧; మి॰ ప॰ ౫.౧.౧) దస్సేన్తేన ధమ్మసేనాపతినా చ బుద్ధఖేత్తభూతం ఇమం లోకధాతుం ఠపేత్వా అఞ్ఞత్థ అనుప్పత్తి వుత్తా హోతీతి అధిప్పాయో.

ఏకతోతి సహ, ఏకస్మిం కాలేతి అత్థో. సో పన కాలో కథం పరిచ్ఛిన్నోతి చరిమభవే పటిసన్ధిగ్గహణతో పట్ఠాయ యావ ధాతుపరినిబ్బానాతి దస్సేన్తో **"తత్థా"**తిఆదిమాహ. **నిసిన్నకాలతో పట్ఠాయాతి** పటిలోమక్కమేన వదతి. **పరినిబ్బానతో పట్ఠాయాతి** అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బానతో పట్ఠాయ. **ఏత్థన్తరేతి** చరిమభవే బోధిసత్తస్స పటిసన్ధిగ్గహణం ధాతుపరినిబ్బానన్తి ఏతేసం అన్తరే.

అఞ్ఞస్స బుద్ధస్స ఉప్పత్తి న నివారితా, తత్థ కారణం దస్సేతుం **"తీణి హీ"**తిఆది వుత్తం. పటిపత్తిఅన్తరధానేన హి సాసనస్స ఓసక్కితత్తా అపరస్స బుద్ధస్స ఉప్పత్తి లద్ధావసరా హోతి. **పటిపదాతి** పటివేధావహా పుబ్బభాగపటిపదా. **"పరియత్తి పమాణ"**న్తి వత్వా తమత్థం బోధిసత్తం నిదస్సనం కత్వా దస్సేతుం, **"యథా"**తిఆది వుత్తం తయిదం హీనం కతన్తి దట్ఠబ్బం. నియ్యానికధమ్మస్స ఠితిఞ్హి దస్సేన్తో అనియ్యానికధమ్మం నిదస్సేతి.

మాతికాయ అన్తరహితాయాతి, "యో పన భిక్ఖూ"తిఆదినయప్పత్తా సిక్ఖాపదపాళి మాతికా, తాయ అన్తరహితాయ నిదానుద్దేససఙ్ఖాతే పాతిమోక్ఖుద్దేసే పబ్బజ్జాయుపసమ్పదాకమ్మేసు చ సాసనం తిట్ఠతీతి అత్థో. అథ వా పాతిమోక్ఖే ధరన్తేయేవ పబ్బజ్జా ఉపసమ్పదా చ, ఏవం సతి తదుభయం పాతిమోక్ఖే అన్తోగధం తదుభయాభావే పాతిమోక్ఖాభావతో, తస్మా తయిదం తయం సాసనస్స ఠితిహేతూతి ఆహ – "**పాతిమోక్ఖపబ్బజ్జాఉపసమ్పదాసు ఠితాసు సాసనం తిట్ఠతీ**"తి. యస్మా వా ఉపసమ్పదాధీనం పాతిమోక్ఖం, ఉపసమ్పదా చ పబ్బజ్జాధీనా, తస్మా పాతిమోక్ఖే సిద్ధే, సిద్ధాసు పబ్బజ్జాఉపసమ్పదాసు చ సాసనం తిట్ఠతి. పచ్ఛిమపటివేధతో హి పరం పటివేధసాసనం, పచ్ఛిమసీలతో చ పరం పటిపత్తిసాసనం వినట్ఠం నామ హోతి. **ఓసక్కితం నామాతి** పచ్ఛిమకపటివేధసీలభేదద్వయం ఏకతో కత్వా తతో పరం వినట్ఠం నామ హోతీతి అత్థో.

తేన కామం "సాసనట్ఠితియా పరియత్తి పమాణ"న్తి వుత్తం, పరియత్తి పన పటిపత్తిహేతుకాతి పటిపత్తియా అసతి అప్పతిట్ఠా హోతి, తస్మా పటిపత్తిఅన్తరధానం సాసనోసక్కనస్స విసేసకారణన్తి దస్సేత్వా తయిదం సాసనోసక్కనం ధాతుపరినిబ్బానోసానన్తి దస్సేతుం, "**తీణి పరినిబ్బానానీ**"తి వుత్తం.

కారుఞ్ఞన్తి పరిదేవనకారుఞ్ఞం. జమ్బుదీపే దీపన్తరేసు దేవనాగబ్రహ్మలోకేసు చ విప్పకిరిత్వా ఠితానం ధాతూనం మహాబోధిపల్లఙ్కే ఏకజ్ఝం సన్నిపతనం, రస్మివిస్సజ్జనం, తత్థ తేజోధాతుయా ఉట్ఠానం, ఏకజాలీభావో చాతి సబ్బమేతం సత్థు అధిట్ఠానవసేనేవ వేదితబ్బం.

అనచ్ఛరియత్తాతి ద్వీసుపి ఉప్పజ్జమానేసు అచ్ఛరియత్తాభావదోసతోతి అత్థో. బుద్ధా నామ మజ్ఝే భిన్నం సువణ్ణం వియ ఏకసదిసాతి తేసం దేసనాపి ఏకరసా ఏవాతి ఆహ – "**దేసనాయ చ విసేసాభావతో**"తి. ఏతేనపి అనచ్ఛరియత్తమేవ సాధేతి. **వివాదభావతోతి** ఏతేన వివాదాభావత్థం ద్వే ఏకతో న ఉప్పజ్జన్తీతి దస్సేతి.

తత్థాతి మిలిన్దపఞ్హే. ఏకం బుద్ధం ధారేతీతి **ఏకబుద్ధధారణీ**. ఏతేన ఏవం సభావా ఏతే బుద్ధగుణా, యేన దుతియబుద్ధగుణే ధారేతుం అసమత్థా అయం లోకధాతూతి దస్సేతి. పచ్చయవిసేసనిప్ఫన్నానఞ్హి గుణధమ్మానం భారియో విసేసో న సక్కా ధారేతున్తి, "**న ధారేయ్యా**"తి వత్వా తమేవ అధారణం పరియాయన్తరేనపి పకాసేన్తో "**చలేయ్యా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **చలేయ్యాతి** పరిప్ఫన్దేయ్య. **కమ్పేయ్యాతి** పవేధేయ్య. **నమేయ్యాతి** ఏకపస్సేన నమేయ్య. **ఓనమేయ్యాతి** ఓసీదేయ్య. **వినమేయ్యాతి** వివిధం ఇతోచితో చ నమేయ్య. **వికిరేయ్యాతి** వాతేన థుసముట్ఠి వియ విప్పకిరేయ్య. **విధమేయ్యాతి** వినస్సేయ్య. **విద్ధంసేయ్యాతి** సబ్బసో విద్ధస్తా భవేయ్య. తథాభూతా చ కత్థచి న తిట్ఠేయ్యాతి ఆహ "**న ఠానముపగచ్ఛేయ్యా**"తి.

ఇదాని తత్థ నిదస్సనం దస్సేన్తో, "**యథా, మహారాజా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **సముపాదికాతి** సమం ఉద్ధం పజ్జతి పవత్తతీతి సముపాదికా, ఉదకస్స ఉపరి సమం గామినీతి అత్థో. **వణ్ణేనాతి** సణ్ఠానేన. **పమాణేనాతి** ఆరోహేన . **కిసథూలేనాతి** కిసథూలభావేన, పరిణాహేనాతి అత్థో.

ఛాదేన్తన్తి రోచేన్తం రుచిం ఉప్పాదేన్తం. **తన్దీకతోతి** తేన భోజనేన తన్దీభూతో. **అనోనమితదణ్డజాతోతి** యావదత్థం భోజనేన ఓనమితుం అసక్కుణేయ్యతాయ అనోనమితదణ్డో వియ జాతో. **సకిం భుత్తో వమేయ్యాతి** ఏకమ్పి ఆలోపం అజ్ఝోహరిత్వా వమేయ్యాతి అత్థో.

అతిధమ్మభారేన పథవీ చలతీతి ధమ్మేన నామ పథవీ తిట్ఠేయ్య. సా కిం తేనేవ చలతి వినస్సతీతి అధిప్పాయేన పుచ్ఛతి. పున థేరో "రతనం నామ లోకే కుటుమ్బం సన్ధారేన్తం అభిమతఞ్చ లోకేన అత్తనో గరుసభావతాయ సకటభఙ్గస్స కారణం అతిభారభూతం దిట్ఠం. ఏవంధమ్మో చ హితసుఖవిసేసేహి తంసమఙ్గినం ధారేన్తో అభిమతో చ విఞ్ఞూనం గమ్భీరప్పమేయ్యభావేన గరుసభావత్తా అతిభారభూతో పథవీచలనస్స కారణం హోతీ"తి దస్సేన్తో, ''**ఇధ, మహారాజ, ద్వే సకటా**''తిఆదిమాహ. ఏతేనేవ తథాగతస్స మాతుకుచ్ఛిఓక్కమనాదికాలే పథవీకమ్పనకారణం సంవణ్ణితన్తి దట్ఠబ్బం. **ఏకసకటతో రతన**న్తి ఏకస్మా, ఏకస్స వా సకటస్స రతనం, తస్మా సకటతో గహేత్వాతి అత్థో.

ఓసారితన్తి ఉచ్చారితం, వుత్తన్తి అత్థో. **అగ్గో**తి సబ్బసత్తేహి అగ్గో.

సభావపకతీతి సభావభూతా అకిత్తిమా పకతి. **కారణమహన్తతాయా**తి మహన్తేహి బుద్ధకారకధమ్మేహి పారమితాసఙ్ఖాతేహి కారణేహి బుద్ధగుణానం నిబ్బత్తితోతి వుత్తం హోతి. పథవిఆదీని మహన్తాని వత్థూని, మహన్తా చ సక్కభావాదయో అత్తనో అత్తనో విసయే ఏకేకా ఏవ, సమ్మాసమ్బుద్ధోపి మహన్తో అత్తనో విసయే ఏకోవ, కో చ తస్స విసయో? బుద్ధభూమి, యావతకం వా ఞేయ్యం. ఏవం "ఆకాసో వియ అనన్తవిసయో భగవా ఏకోవ హోతీ"తి వదన్తో పరచక్కవాళేసు దుతియస్స బుద్ధస్స అభావం దస్సేతి.

ఇమినావ పదేనాతి "ఏకిస్సా లోకధాతుయా"తి ఇమినా ఏవ పదేన. **దససచక్కవాళసహస్సాని గహితాని** జాతిఖేత్తత్తా. **ఏకచక్కవాళేనేవా**తి ఇమినా ఏకచక్కవాళేనేవ. యథా – ''**ఇమస్మింయేవ చక్కవాళే ఉప్పజ్జన్తీ**''తి వుత్తే ఇమస్మిమ్పి చక్కవాళే జమ్బుదీపేయేవ, తత్థపి మజ్ఝిమపదేసే ఏవాతి పరిచ్ఛిన్దితుం వట్టతి; ఏవం "ఏకిస్సా లోకధాతుయా"తి జాతిఖేత్తే అధిప్పేతేపి ఇమినావ చక్కవాళేన పరిచ్ఛిన్దితుం వట్టతి.

వివాదూపచ్ఛేదతోతి వివాదూపచ్ఛేదకారణా. ద్వీసు ఉప్పన్నేసు యో వివాదో భవేయ్య, తస్స అనుప్పాదోయేవేత్థ వివాదుపచ్ఛేదో. **ఏకస్మిం దీపే**తిఆదినా దీపన్తరేపి ఏకజ్ఝం న ఉప్పజ్జన్తి, పగేవ ఏకదీపేతి దస్సేతి. **సో పరిహాయేథా**తి చక్కవాళస్స పదేసే ఏవ వత్తితబ్బత్తా పరిహాయేయ్య.

౧౩౦. **మనుస్సత్త**న్తి మనుస్సభావో తస్సేవ పబ్బజ్జాదిగుణసమ్పత్తిఆదీనం యోగ్గభావతో. **లిఙ్గసమ్పత్తీ**తి పురిసభావో. **హేతూ**తి మనోవచీపణిధానపుబ్బికా హేతుసమ్పదా. **సత్థారదస్సన**న్తి సత్థుసమ్ముఖీభావో. **పబ్బజ్జా**తి కమ్మకిరియవాదీసు తాపసేసు, భిక్ఖూసు వా పబ్బజ్జా. **గుణసమ్పత్తీ**తి అభిఞ్ఞాదిగుణసమ్పదా. **అధికారో**తి బుద్ధం ఉద్దిస్స అధికో సక్కారో. **ఛన్దతా**తి సమ్మాసమ్బోధిం ఉద్దిస్స సాతిసయో కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దో. **అట్ఠధమ్మసమోధానా**తి ఏతేసం అట్ఠన్నం ధమ్మానం సమాయోగేన. **అభినీహారో**తి కాయపణిధానం. **సమిజ్ఝతీ**తి నిప్ఫజ్జతీతి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన పరమత్థదీపనియా **చరియాపిటకవణ్ణనాయ** (చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

సబ్బాకారపరిపూరమేవాతి పరిపుణ్ణలక్ఖణతాయ సత్తుస్సదాదీహి సబ్బాకారేహి సమ్పన్నమేవ. న హి ఇత్థియా కోసోహితవత్థగుయ్హతా సమ్భవతి, దుతియపకతి చ నామ పరమపకతితో నిహీనా ఏవ. తేనేవాహ అనన్తరవారే ''**యస్మా**''తిఆది.

ఇధ పురిసస్స తత్థ నిబ్బత్తనతోతి ఇమస్మిం మనుస్సలోకే పురిసభూతస్స తత్థ బ్రహ్మలోకే బ్రహ్మత్తభావేన నిబ్బత్తనతో. తేన అసతిపి పురిసలిఙ్గే పురిసాకారా బ్రహ్మానో హోన్తీతి దస్సేతి. తంయేవ హి పురిసాకారం సన్ధాయ వుత్తం – ''**యం పురిసో బ్రహ్మత్తం కరేయ్యా**''తి. తేనేవాహ ''**సమానేపీ**''తిఆది. యది ఏవం ఇత్థియో బ్రహ్మలోకే న ఉప్పజ్జన్తీతి ఆహ ''**బ్రహ్మత్త**''న్తిఆది.

౧౩౧. **కాయదుచ్చరితస్సా**తిఆదిపాళియా కమ్మనియామో నామ కథితో. సమఙ్గనం సమఙ్గో, సో ఏతస్స అత్థీతి **సమఙ్గీ,** సమన్నాగతో. సమఙ్గనసీలో వా **సమఙ్గీ**. పుబ్బభాగే **ఆయూహనసమఙ్గితా,** సన్నిట్ఠాపకచేతనావసేన **చేతనాసమఙ్గితా**. చేతనాసన్తతివసేన వా **ఆయూహనసమఙ్గితా,** తంతంచేతనాఖణవసేన **చేతనాసమఙ్గితా**. కతూపచితస్స అవిపక్కవిపాకస్స కమ్మస్స వసేన **కమ్మసమఙ్గితా,** కమ్మే పన విపచ్చితుం ఆరద్ధే విపాకప్పవత్తివసేన **విపాకసమఙ్గితా**. కమ్మాదీనం ఉపట్ఠానకాలవసేన **ఉపట్ఠానసమఙ్గితా. కుసలాకుసలకమ్మాయూహనక్ఖణే**తి కుసలకమ్మస్స చ అకుసలకమ్మస్స చ సమీహనక్ఖణే. **తథా**తి ఇమినా కుసలాకుసలకమ్మపదం ఆకడ్ఢతి. యథా కతం కమ్మం ఫలదానసమత్థం హోతి, తథా కతం **ఉపచితం. విపాకారహ**న్తి దుతియభవాదీసు విపచ్చనారహం. ఉప్పజ్జమానానం ఉపపత్తినిమిత్తం ఉపట్ఠాతీతి యోజనా. **చలతీ**తి పరివత్తతి. ఏకేన హి కమ్మునా తజ్జే నిమిత్తే ఉపట్ఠాపితే పచ్చయవిసేసవసేన తతో అఞ్ఞేన కమ్మునా అఞ్ఞస్స నిమిత్తస్స ఉపట్ఠానం పరివత్తనం.

సునఖజీవికోతి సునఖేహి జీవనసీలో. **తలసన్థరణపూజ**న్తి భూమితలస్స పుప్ఫేహి సన్థరణపూజం. **ఆయూహనచేతనాకమ్మసమఙ్గితావసేనా**తి కాయదుచ్చరితస్స అపరాపరం ఆయూహనేన సన్నిట్ఠాపకచేతనాయ తస్సేవ పకప్పనే కమ్మక్ఖయకరఞాణేన అఖేపితత్తా యథూపచితకమ్మునా చ సమఙ్గిభావస్స వసేన.

౧౩౨. **ఏవం సస్సిరిక**న్తి వుత్తప్పకారేన అనేకధాతువిభజనాదినా నానానయవిచిత్తతాయ పరమనిపుణగమ్భీరతాయ చ అత్థతో బ్యఞ్జనతో చ ససోభం కత్వా.

నం ధారేహీతి ఏత్థ **న**న్తి నిపాతమత్తం. ధాతుఆదివసేన పరివట్టీయన్తి అత్థా ఏతేహీతి పరివట్టా, దేసనాభేదా. చత్తారో పరివట్టా ఏతస్స, ఏతస్మిం వాతి **చతుపరివట్టో**, ధమ్మపరియాయో. ధమ్మో చ సో పరియత్తిభావతో యథావుత్తేనత్థేన ఆదాసోతి **ధమ్మాదాసో**. ఉపట్ఠానట్ఠేన యథాధమ్మానం ఆదాసోతిపి **ధమ్మాదాసో**. యథా హి ఆదాసేన సత్తానం ముఖే మలదోసహరణం, ఏవం ఇమినాపి సుత్తేన యోగీనం ముఖే మలదోసహరణం. **తస్మా**తి యస్మా ఇమినా సుత్తేన కిలేసే మద్దిత్వా సమథాధిగమేన యోగినో జయప్పత్తా; తస్మా అమతపురప్పవేసనే ఉగ్ఘోసనమహాభేరితాయ చ **అమతదున్దుభి. ఇధ వుత్త**న్తి ఇమస్మిం సుత్తే వుత్తం. **అనుత్తరో సఙ్గామవిజయో**తి అనుత్తరభావతో కిలేససఙ్గామవిజయో, "విజేతి ఏతేనా"తి కత్వా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

బహుధాతుకసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. ఇసిగిలిసుత్తవణ్ణనా

౧౩౩. సమఞ్ఞాయతి ఏతాయాతి **సమఞ్ఞా**, నామన్తి అత్థో. అయమయం నామాతి పఞ్ఞాపేన్తి ఏతాయ, తథాపఞ్ఞాపనమత్తన్తి వా **పఞ్ఞత్తి**, నామమేవ. తేనాహ ''**పురిమపదస్సేవ వేవచన**''న్తి. **సేసేసుపీ**తి "పణ్డవస్స

పబ్బతస్సా”తిఆదీసు తీసు వారేసుపి.

సముట్ఠానం తావ సుత్తస్స కథేత్వా అత్థసంవణ్ణనం కాతుం “**తదా కిరా**”తిఆది వుత్తం. **న పబ్బతేహి అత్థో**తి న భగవతో పబ్బతేహి కథితేహి అత్థో అత్థి. **ఇసిగిలిభావో**తి ఇసిగిలినామతా. **ఇతీ**తి ఇమినా కారణేన, ఇమం అట్ఠుప్పత్తిం అపేక్ఖన్తోతి అత్థో.

చేతియగబ్భేతి చేతియఘరే చేతియస్స అబ్భన్తరే. **యమకమహాద్వార**న్తి యమకకవాటయుత్తం మహన్తం ద్వారం. **ద్వేధా కత్వా**తి పబ్బతస్స అబ్భన్తరే మణ్డపసణ్ఠానేన లేణం నిమ్మినిత్వా ద్వేధా కత్వా తదా తే తత్థ వసింసు.

వసితకాలఞ్చ కథేన్తో తేసం మాతుయా యావ తతియభవతో పట్ఠాయ సముదాగమం దస్సేతుం, “**అతీతే కిరా**”తిఆది వుత్తం. **పత్థేసీ**తి తస్సా కిర ఖేత్తకుటియా వీహయో భజ్జన్తియా తత్థ మహాకరఞ్జపుప్ఫప్పమాణా మహన్తా మనోహరా పఞ్చసతమత్తా లాజా జాయింసు. సా తా గహేత్వా మహన్తే పదుమినిపత్తే ఠపేసి. తస్మిఞ్చ సమయే ఏకో పచ్చేకబుద్ధో తస్సా అనుగ్గహత్థం అవిదూరే ఖేత్తపాళియా గచ్ఛతి. సా తం దిస్వా పసన్నమానసా సుపుప్ఫితం మహన్తం ఏకం పదుమం గహేత్వా తత్థ లాజే పక్ఖిపిత్వా పచ్చేకబుద్ధం ఉపసఙ్కమిత్వా పఞ్చపతిట్ఠితేన వన్దిత్వా, “ఇమస్స, భన్తే, పుఞ్ఞస్స ఆనుభావేన ఆనుభావసమ్పన్నే పఞ్చసతపుత్తే లభేయ్య”న్తి పఞ్చ పుత్తసతాని పత్థేసి. **తస్మింయేవ ఖణే**తి యదా సా యథావుత్తం పత్థనం పట్ఠపేసి; తస్మింయేవ ఖణే పఞ్చసతా మిగలుద్దకా సమ్భతసమ్భారా పరిపక్కపచ్చేకబోధిఞాణా తస్సేవ పచ్చేకబుద్ధస్స మధురమంసం దత్వా, “ఏతిస్సా పుత్తా భవేయ్యామా”తి పత్థయింసు. అతీతాసు అనేకజాతీసు తస్సా పుత్తభావేన ఆగతత్తా తథా తేసం అహోసీతి వదన్తి. **పాదుద్ధారే**తి పాదుద్ధారే పాదుద్ధారే. పాదుద్ధారవసేన చేత్థ నిక్ఖిపనం ఆహ.

గబ్భమలం నిస్సాయాతి బహి నిక్ఖన్తం గబ్భమలం నిస్సయం కత్వా సంసేదజభావేన నిబ్బత్తా . ఓపపాతికభావేనాతి కేచి. **ఖయవయం పట్ఠపేత్వా**తి విపస్సనం ఆరభిత్వా. **విపస్సనా**తి అనిచ్చానుపస్సనాపుబ్బికా సప్పచ్చయనామరూపదస్సనపుబ్బికా చ, సఙ్ఖారే సమ్మసన్తస్స అనిచ్చలక్ఖణే దిట్ఠే, “యదనిచ్చం తం దుక్ఖం, యం దుక్ఖం తదనత్తా”తి సేసలక్ఖణాని సువిఞ్ఞేయ్యానేవ హోన్తి. **పచ్చేకబోధిఞాణం నిబ్బత్తయింసూ**తి ద్వే అసఙ్ఖ్యేయ్యాని కప్పానం సతసహస్సఞ్చ పచ్చేకబోధిపారమితాయ పరినిప్ఫన్నత్తా ఞాణస్స పరిపాకత్తా వుత్తనయేన సయమేవ విపస్సనం పవత్తేత్వా మత్థకం పాపేత్వా పచ్చేకబోధిఞాణం అధిగచ్ఛింసు. సబ్బేపి తే తంయేవ గాథం అభాసింసూతి ఆహ – “**అయం తేసం బ్యాకరణగాథా అహోసీ**”తి.

సరోరుహన్తి సరసి జాతం. **పదుమపలాసపత్తజ**న్తి ఖుద్దకమహన్తేహి కమలదలేహి సహజాతం. ఖుద్దకమహన్తకమలదలసఙ్ఖాతాని వా పదుమపలాసపత్తాని ఏత్థ సన్తీతి పదుమపలాసపత్తం, పదుమగచ్ఛం. తత్థ జాతన్తి **పదుమపలాసపత్తజం. సుపుప్ఫిత**న్తి సుట్ఠు పుప్ఫితం సమ్మా వికసితం. **భమరగణానుచిణ్ణ**న్తి భమరగణేహి అనుకులఞ్చేవ అనుపరిబ్భమితఞ్చ. **అనిచ్చతాయుపగత**న్తి ఖణే ఖణే వణ్ణభేదాదివసేన అనిచ్చతాయ ఉపగతం. **విదిత్వా**తి విపస్సనాపఞ్ఞాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ జానిత్వా. **ఏకో చరే**తి తస్మా అఞ్ఞోపి మాదిసో హోతుకామో ఏవం పటిపజ్జిత్వా ఏకో చరే ఖగ్గవిసాణకప్పోతి.

౧౩౫. సతిసారసీలసారాదిసమన్నాగమనేన సత్తేసు **సారభూతా**. సబ్బసో వట్టదుక్ఖస్స విగతత్తా **నిద్దుక్ఖా**. సముచ్ఛిన్నతణ్హతాయ **నిత్తణ్హా. మానచ్ఛిదో**తి థుతివచనం.

ఏతేసం ఏకనామకాయేవాతి ఏతేసం ఆగతానం పచ్చేకబుద్ధానం పాళియం అనాగతా అఞ్ఞే పచ్చేకబుద్ధా సమాననామకా ఏవ. వుత్తమేవత్థం పాకటీకరణత్థం ''**ఇమేసు హీ**''తిఆది వుత్తం. **విసుం విసుం అవత్వా**తి పచ్చేకం సరూపతో అవత్వా. **అఞ్ఞే చా**తి అసాధారణత్తా ఆహ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇసిగిలిసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. మహాచత్తారీసకసుత్తవణ్ణనా

౧౩౬. దోసేహి ఆరకాతి **అరియం**. తేనాహ ''**నిద్దోస**''న్తి. సా పన నిద్దోసతా లోకుత్తరభావేన సవిసేసాతి ఆహ ''**లోకుత్తర**''న్తి. సమ్మా సున్దరో పసత్థో నియ్యానికో సమాధి **సమ్మాసమాధీ**తి ఆహ – ''**సమ్మాసమాధిన్తి మగ్గసమాధి**''న్తి. ఉపనిసీదతి ఏత్థ ఫలం తప్పటిబద్ధవుత్తితాయాతి **ఉపనిసం,** కారణన్తి ఆహ – ''**సఉపనిసన్తి సప్పచ్చయ**''న్తి. పరికరోతి పరివారేతీతి **పరిక్ఖారో**తి ఆహ – ''**సపరిక్ఖారన్తి సపరివార**''న్తి.

పరివారితాతి సహజాతాదిపచ్చయభావేన పరివారన్తేహి వియ ఉపగతా. **పురేచారికా**తి వుట్ఠానగామినిభావనా సహజాతాదిపచ్చయవసేన పచ్చయత్తా పురస్సరా. తేనాహ – ''**విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠి చా**''తి. ఇదాని తాని కిచ్చతో దస్సేతుం, ''**విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **పరివీమంస**గ్గహణం తత్థ తత్థ చిత్తుప్పాదే వీమంసాధిపతేయ్యేన పవత్తియా సమ్మాదిట్ఠియా పుబ్బఙ్గమభావదస్సనత్థం. తేనస్స మగ్గసమాధిస్స నానాఖణికం పుబ్బఙ్గమభావం దస్సేతి. **వీమంసనపరియోసానే**తి తథాపవత్తఅనులోమఞాణస్స ఓసానే. **భూమిలద్ధం వట్టం సముగ్ఘాటయమానా**తి అత్తనో సన్తానే దీఘరత్తం అనుసయితం కిలేసవట్టం సముచ్ఛిన్దన్తి. **వూపసమయమానా**తి తస్సేవ వేవచనం. **వూపసమయమానా**తి వా తతో ఏవ అవసిట్ఠమ్పి వట్టం అప్పవత్తికరణవసేన వూపసమేన్తి. తేనేవాహ – ''**మగ్గసమ్మాదిట్ఠి...పే.... ఉప్పజ్జతీ**''తి. **సా**తి సమ్మాదిట్ఠి. **దువిధాపీ**తి యథావుత్తా దువిధాపి. **ఇధ అధిప్పేతా** విపస్సనాపఞ్ఞాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ కిచ్చస్స దస్సితత్తా.

లక్ఖణే పటివిజ్ఝమానే లక్ఖణికో ధమ్మో పటివిద్ధో హోతీతి ఆహ – ''**మిచ్ఛాదిట్ఠిం...పే.... ఆరమ్మణతో పజానాతీ**''తి. విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠియమ్పి ఏసేవ నయో. **కిచ్చతో**తి భావనాకిచ్చతో. సమ్మాదిట్ఠియం తదధిగతఅసమ్మోహతాయ **అసమ్మోహతో పజానాతి. కిచ్చతో**తి పటివేధకిచ్చతో. తం పన సబ్బథా అసమ్ముయ్హనమేవాతి ఆహ ''**అసమ్మోహతో**''తి. **ఏవం పజాననా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠి మిచ్ఛాదిట్ఠీతి యాథావతో అవబోధో. **అస్సా**తి తంసమఙ్గినో పుగ్గలస్స.

ద్వాయన్తి -కారో దీఘం కత్వా వుత్తో. తేనాహ ''**ద్వయం వదామీ**''తి. ద్వే అవయవా ఏతస్సాతి ద్వయం. తేనాహ ''**దువిధకోట్ఠాసం వదామీ**''తి. పుఞ్ఞస్స ఏకో భాగో సో ఏవ పుఞ్ఞభాగికో , క-కారస్స య-కారం కత్వా ఇత్థిలిఙ్గవసేన ''**పుఞ్ఞభాగియా**''తి వుత్తం. **ఉపధిసఙ్ఖాతస్సా**తి ఖన్ధపబన్ధసఙ్ఖాతస్స.

అమతద్వారన్తి అరియమగ్గం. **పఞ్ఞపేతీ**తి నియ్యానాదిపకారతో పఞ్ఞపేతి. తేనాహ ''**విభజిత్వా దస్సేతీ**''తి. తత్థ సమ్మోహస్స విద్ధంసనేన అసమ్మోహతో దస్సేతి. **తస్మిం అత్థే**తి అమతద్వారపఞ్ఞాపనే అత్థే. **బోజ్ఝఙ్గప్పత్తా**తి బోజ్ఝఙ్గభావప్పత్తా. మగ్గభావేన నియ్యానభావేన పవత్తియా మగ్గపఞ్ఞాయ అట్ఠన్నమ్పి సాధారణత్తా సముదాయస్స చ అవయవో అఙ్గన్తి కత్వా సేసధమ్మే అఙ్గికభావేన దస్సేన్తో ''**అరియమగ్గస్స అఙ్గ**''న్తి ఆహ. **సో భిక్ఖూ**తి మిచ్ఛాదిట్ఠిం

"మిచ్ఛాదిట్ఠీ"తి సమ్మాదిట్ఠిం "సమ్మాదిట్ఠీ"తి జానన్తో భిక్ఖు. **పజహనత్థాయాతి** సముచ్ఛేదవసేన పజహనాయ. **పటిలాభత్థాయాతి** మగ్గసమ్మాదిట్ఠియా అధిగమాయ. **కుసలవాయామోతి** విపస్సనాసమ్పయుత్తోవ కోసల్లసమ్భూతో వాయామో. సరతీతి **సతో,** తం పనస్స సరణం సతిసమఙ్గితాయాతి ఆహ "**సతియా సమన్నాగతో**"తి. కామఞ్చేత్థ విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠిం యథాభూతా సమ్మావాయామసతియో సహజాతా చ పురేజాతా చ హుత్వా పరివారేన్తి, "ఇతియిమే తయో ధమ్మా సమ్మాదిట్ఠిం అనుపరిధావన్తి అనుపరివత్తన్తీ"తి పన వచనతో, "ఏత్థ హీ"తిఆదినా మగ్గసమ్మాదిట్ఠియా ఏవ సేసధమ్మానం యథారహం సహచరణభావేన పరివారణం యోజితం. **సమ్మాసఙ్కప్పాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవానం గహణం ఇతరేసం పరివారభావేన గహితత్తా . న హి సక్కా తే ఏవ పరివారే పరివారవన్తే చ కత్వా వత్తుం సఙ్కరతో సమ్మోహజననతో చ. **తయోతి** సమ్మాదిట్ఠివాయామసతియో **సహజాతపరివారావ హోన్తి** మగ్గక్ఖణికానం తేసం అధిప్పేతత్తా విపస్సనాఖణవిరతీనం అసమ్భవతో.

౧౩౭. **తక్కనవసేన** లోకసిద్ధేనాతి అధిప్పాయో. "ఏవఞ్చేవఞ్చ భవితబ్బ"న్తి వివిధం తక్కనం కూపే వియ ఉదకస్స ఆరమ్మణస్స ఆకడ్ఢనం వితక్కనం **వితక్కో. సఙ్కప్పనవసేనాతి** తం తం ఆరమ్మణం గహేత్వా కప్పనవసేన. తక్కనం కప్పనన్తి చ అతంసహజాతానమేవాతి దట్ఠబ్బం. **ఏకగ్గోతి** ఇమినా సమాధినా లద్ధుపకారస్సేవ వితక్కస్స అప్పనాపరియాయో హోతీతి దస్సేతి. విసేసేన వా అప్పనా వితక్కస్స వసేన చిత్తం ఆరమ్మణం అభిరోపేతి, వితక్కే అసతి కథన్తి ఆహ "**వితక్కే పనా**"తిఆది. **అత్తనోయేవ ధమ్మతాయ చిత్తం ఆరమ్మణం అభిరుహతీతి**, ఏతేన ఆరమ్మణధమ్మానం గహణం నామ సభావసిద్ధం, న ధమ్మన్తరమపేక్ఖతి, వితక్కో పన పవత్తమానో ఆరమ్మణాభినిరోపనవసేనేవ పవత్తతీతి దస్సేతి. ఏవం సన్తేపి సభావావితక్కచిత్తుప్పాదతో సవితక్కచిత్తుప్పాదస్స ఆరమ్మణగ్గహణవిసేసో వితక్కేన జాతోతి కత్వా వితక్కో చిత్తస్స ఆరమ్మణగ్గహణే విసేసపచ్చయోతి పాకటోయమత్థో. అపరే పన భణన్తి – యథా కోచి రాజవల్లభం, తంసమ్బన్ధినం మిత్తం వా నిస్సాయ రాజగేహం ఆరోహతి అనుపవిసతి, ఏవం వితక్కం నిస్సాయ చిత్తం ఆరమ్మణం ఆరోహతి వితక్కస్స ఆరమ్మణాభినిరోపనసభావత్తా, అఞ్ఞేసం ధమ్మానఞ్చ అవితక్కసభావతో. తేనాహ భగవా – "చేతసో అభినిరోపనా"తి (ధ॰ స॰ ౭).

యది ఏవం కథం అవితక్కచిత్తం ఆరమ్మణం ఆరోహతీతి? వితక్కబలేనేవ. యథా హి సో పురిసో పరిచయేన తేన వినాపి నిరాసఙ్కో రాజగేహం పవిసతి, ఏవం పరిచయేన వితక్కేన వినాపి అవితక్కం చిత్తం ఆరమ్మణం ఆరోహతి. **పరిచయేనాతి** చ సన్తానే పవత్తవితక్కభావనాసఙ్ఖాతేన పరిచయేన. వితక్కస్స హి సన్తానే అభిణ్హం పవత్తస్స వసేన చిత్తస్స ఆరమ్మణాభిరుహనం చిరపరిచితం; తేన తం కదాచి వితక్కేన వినాపి తత్థ పవత్తతేవ; యథా ఞాణసహగతం చిత్తం సమ్మసనవసేన చిరపరిచితం కదాచి ఞాణరహితమ్పి సమ్మసనవసేన పవత్తతి; యథా వా కిలేససహితం హుత్వా పవత్తం సబ్బసో కిలేసరహితమ్పి పరిచయేన కిలేసవాసనావసేన పవత్తతి, ఏవం సమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

వాచం సఙ్ఖరోతీతి వాచం ఉప్పాదేతి, వచీఘోసుప్పత్తియా విసేసపచ్చయో హోతీతి అత్థో. **లోకియవితక్కో** ద్వత్తింసచిత్తసహగతో **వాచం సఙ్ఖరోతి** వచీవిఞ్ఞత్తిజననతో. **వచీసఙ్ఖారోత్వేవ పనస్స నామం హోతి** రుళ్హితో, తంసమత్థతానిరోధతో వా సమ్భవతో పన సఙ్ఖరోతి. "**లోకుత్తరసమ్మాసఙ్కప్పం పరివారేన్తీ**"తి వత్వా తివిధే సమ్మాసఙ్కప్పే కదాచి కతమం పరివారేన్తీతి? చోదనం సన్ధాయాహ "**ఏత్థా**"తిఆది. **నానాచిత్తేసు లబ్భన్తి** నానాసమన్నాహారహేతుకత్తా,

పుబ్బభాగేయేవ చ తే ఉప్పజ్జన్తీతి. **తీణి నామాని లభతి** తివిధస్సపి పటిపక్ఖస్స సముచ్ఛిన్దనేన సాతిసయం తిణ్ణమ్పి కిచ్చకరణతో. ఏస నయో సమ్మావాచాదీసుపి.

౧౩౮. విరమతి ఏతాయాతి **వేరమణీ** విరతి వుచ్చతి. సా ముసావాదతో విరమణస్స కారణభావతో చేతనాపి వేరస్స మణనతో వినాసనతో విరతిపీతి ఆహ – **''విరతిపి చేతనాపి వట్టతీ''**తి. **ఆరకా రమతీ**తి సముచ్ఛిన్నేహి దూరతో సముస్సారేతి. **వినా తేహి రమతీ**తి అచ్చన్తమేవ తేహి వినా భవతి. **తతో తతో**తి దిట్ఠే అదిట్ఠవాదాదితో ముసావాదా. విసేసతో అనుప్పత్తిధమ్మత్తా **పటినివత్తా హుత్వా**.

౧౪౦. **తివిధేన కుహనవత్థునా**తి పచ్చయపటిసేవన-సామన్తజప్పన-ఇరియాపథపవత్తనసఙ్ఖాతేన పాపిచ్ఛతా నిబ్బత్తేన తివిధేన కుహనవత్థునా. **ఏతాయ** కుహనాయ కరణభూతాయ పచ్చయుప్పాదనత్థం **నిమిత్తం** సీలం ఏతేసన్తి యోజనా. అత్తవిసయలాభహేతు అక్కోసనఖుంసనవమ్భనాదివసేన పిసనం ఘట్టనం విహేఠనం **నిప్పేసో**. ఇతో లద్ధం అఞ్ఞస్స, తతో లద్ధం పరస్స దత్వా ఏవం లాభేన లాభం నిజిగీంసతీతి **లాభేన లాభం నిజిగీంసనా. పాళియం ఆగతో** కుహనాదివసేన **మిచ్ఛాఆజీవో**. కో పన సోతి ఆహ **''ఆజీవహేతూ''**తిఆది. **తాసంయేవా**తి అవధారణం, ''ఆజీవో కుప్పమానో కాయవచీద్వారేసు ఏవ కుప్పతీ''తి కత్వా వుత్తం.

౧౪౧. సమ్మా పసత్థా సోభనా నియ్యానికా దిట్ఠి ఏతస్సాతి **సమ్మాదిట్ఠి,** పుగ్గలో. తస్స పన యస్మా సమ్మాదిట్ఠి సచ్చాభిసమయస్స నిబ్బానసచ్ఛికిరియాయ అవస్సయో, తస్మా వుత్తం – **''మగ్గసమ్మాదిట్ఠియం ఠితస్సా''**తి. **పహోతీ**తి భవతి తాయ సహేవ ఉప్పజ్జతి పవత్తతి. పచ్చవేక్ఖణఞాణం యాథావతో జాననట్ఠేన సమ్మాఞాణన్తి ఇధాధిప్పేతం, తఞ్చ ఖో మగ్గసమాధిమ్హి ఠితే ఏవ హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతుం ఆహ – **''మగ్గసమ్మాసమాధిమ్హి...పే.... సమ్మాఞాణం పహోతీ''**తిఆది. ఇమినా కిం దస్సేతీతి? యథా మగ్గసమ్మాదిట్ఠియం ఠితో పుగ్గలో, ''సమ్మాదిట్ఠీ''తి వుత్తో, ఏవం మగ్గఫలపచ్చవేక్ఖణఞాణే ఠితో, ''సమ్మాఞాణో''తి వుత్తో, తస్స చ మగ్గఫలసమ్మాసమాధిపవత్తియా పహోతి సమ్మాఞాణస్స సమ్మావిముత్తియా పహోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి. ఫలసమాధి తావ పవత్తతు, మగ్గసమాధి పన కథన్తి? తమ్పి అకుప్పభావతాయ అచ్చన్తసమాధిభావతో కిచ్చనిప్ఫత్తియా పవత్తతేవాతి వత్తబ్బతం లభతి. **ఠపేత్వా అట్ఠఫలఙ్గానీ**తి ఫలభూతాని సమ్మాదిట్ఠిఆదీని అట్ఠఙ్గాని, ''సమ్మాదిట్ఠిస్స సమ్మాసఙ్కప్పో పహోతీ''తిఆదినా విసుం గహితత్తా ఠపేత్వా. **సమ్మాఞాణం పచ్చవేక్ఖణం కత్వా**తి పచ్చవేక్ఖణఞాణం సమ్మాఞాణం కత్వా. **ఫలం కాతు**న్తి ఫలధమ్మసహచరితతాయ విపాకసభావతాయ చ ''ఫల''న్తి లద్ధనామే ఫలసమ్పయుత్తధమ్మే సమ్మావిముత్తిం కాతుం వట్టతీతి వుత్తం. తథా చ వుత్తం **సల్లేఖసుత్తవణ్ణనాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౮౩) ''ఫలసమ్పయుత్తాని పన సమ్మాదిట్ఠిఆదీని అట్ఠఙ్గాని ఠపేత్వా సేసధమ్మా సమ్మావిముత్తీతి వేదితబ్బా''తి.

౧౪౨. **నిజ్జిణ్ణా**తి నిజ్జీరితా, విద్ధస్తా వినాసితాతి అత్థో. **ఫలం కథిత**న్తి ''సమ్మాదిట్ఠిస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాదిట్ఠి నిజ్జిణ్ణా హోతీ''తి ఇమినా వారేన సామఞ్ఞఫలం కథితన్తి వదన్తి, నిజ్జీరణం పటిప్పస్సమ్భనన్తి అధిప్పాయో. నిజ్జీరణం పన సముచ్ఛిన్దనన్తి కత్వా, **మజ్ఝిమభాణకా...పే.... మగ్గో కథితోతి వదన్తి. దస్సనట్ఠేనా**తి పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన చతున్నం సచ్చానం పచ్చక్ఖతో దస్సనట్ఠేన. **విదితకరణట్ఠేనా**తి పచ్చక్ఖేన యథాదిట్ఠానం మగ్గఫలానం పాకటకరణట్ఠేన. **తదధిముత్తట్ఠేనా**తి తస్మిం యథాసచ్ఛికతే నిబ్బానే అధిముచ్చనభావేన.

కుసలపక్ఖాతి అనవజ్జకోట్ఠాసా. **మహావిపాకదానేనాతి** మహతో విపులస్స లోకుత్తరస్స సుఖవిపాకస్స చేవ కాయికాదిదుక్ఖవిపాకస్స చ దానేన.

యథా మహావిపాకస్స దానేన మహాచత్తారీసకం, తథా బహుతాయపి మహాచత్తారీసకోతి దస్సేతుం, ''**ఇమస్మిఞ్చ పన సుత్తే పఞ్చ సమ్మాదిట్ఠియో కథితా**''తిఆది వుత్తం. బహుఅత్థోపి హి **మహా**-సద్దో హోతి "మహాజనో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౬౨). ఏత్థ చ "నత్థి దిన్న"న్తిఆదినా వత్థుభేదేన దస మిచ్ఛాదిట్ఠిధమ్మా కథితా, వత్థుభేదేనేవ, "అత్థి దిన్న"న్తిఆదినా దస సమ్మాదిట్ఠిధమ్మాతి వీసతి హోతి. యథా "సమ్మాదిట్ఠిస్స, భిక్ఖవే, సమ్మాసఙ్కప్పో పహోతీ"తిఆదినా మగ్గవసేన దస సమ్మత్తధమ్మా, తప్పటిపక్ఖభూతా "మిచ్ఛాదిట్ఠిస్స మిచ్ఛాసఙ్కప్పో పహోతీ"తిఆదినా అత్థతో దస మిచ్ఛత్తధమ్మాతి వీసతి, తథా ఫలవసేన తేసు ఏవం వీసతి. కథం వారేపి సమ్మాదిట్ఠిఆదయో దసాతి వీసతి? ఏవమేతే ద్వే చత్తారీసకాని పురిమేన సద్ధిం తయో చత్తారీసకా విభావితాతి వేదితబ్బా.

౧౪౩. పసంసియస్స ఉజువిపచ్చనీకం నిన్దియం పసంసన్తోపి అత్థతో పసంసియం నిన్దన్తో నామ హోతి. పసంసియస్స గుణపరిధంసనముఖేనేవ హి నిన్దియస్స పసంసాయ పవత్తనతోతి ఆహ – ''**మిచ్ఛాదిట్ఠినామాయం సోభనాతి వదన్తోపి సమ్మాదిట్ఠిం గరహతి నామా**''తిఆది. **ఏవమాదీతి ఆది**సద్దేన "నత్థి హేతు నత్థి పచ్చయో సత్తానం సంకిలేసాయా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౮; మ॰ ని॰ ౨.౨౨౭) ఏవమాదిం సఙ్గణ్హాతి; తస్మా **ఏవంవాదినోతి** ఏవం హేతు పటిక్ఖేపవాదినోతి అత్థో. **ఓక్కన్తనియామాతి** ఓగాళ్హమిచ్ఛత్తనియామా. **ఏవరూపం లద్ధిం గహేత్వా**తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం **చూళపుణ్ణమసుత్తవణ్ణనాయం** వుత్తనయమేవ తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఏదిసో హి "బుద్ధానమ్పి అతేకిచ్ఛో"తిఆది వుత్తసదిసో.

అత్తనో నిన్దాభయేనాతి "సమ్మాదిట్ఠిఞ్చ నామేతే గరహన్తీ"ఆదినా ఉపరి పరేహి వత్తబ్బనిన్దాభయేన. **ఘట్టనభయేనాతి** తథా పరేసం ఆసాదనాభయేన. సహధమ్మేన పరేన అత్తనో ఉపరి కాతబ్బనిగ్గహో ఉపారమ్భో, గరహతో పరిత్తాసో ఉపారమ్భభయం, తం పన అత్థతో ఉపవాదభయం హోతీతి ఆహ ''**ఉపవాదభయేనా**''తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మహాచత్తారీసకసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. ఆనాపానస్సతిసుత్తవణ్ణనా

౧౪౪. పుబ్బేనాతి నిస్సక్కే కరణవచనం. "అపరం విసేస"న్తి వుత్తత్తా విసేసవిసయో చ పుబ్బసద్దోతి ఆహ – ''**సీలపరిపూరణాదితో పుబ్బవిసేసతో**''తి.

౧౪౫. ఆరద్ధో యథానుసిట్ఠం పటిపత్తియా ఆరాధితో. యదత్థాయ సాసనే పబ్బజ్జా, విసేసాపత్తి చ, తదేవేత్థ అప్పత్తన్తి అధిప్పేతం, తం ఝానవిపస్సనానిమిత్తన్తి ఆహ – ''**అప్పత్తస్స అరహత్తస్సా**''తి. **కోముదీతి** కుముదవతీ. తదా కిర కుముదాని సుపుప్ఫితాని హోన్తి. తేనాహ – ''**కుముదానం అత్థితాయ కోముదీ**''తి. కుముదానం సమూహో, కుముదాని ఏవ వా కోముదా, తే ఏత్థ అత్థీతి **కోముదీతి. పవారణసఙ్గహన్తి** మహాపవారణం అకత్వా ఆగమనీయసఙ్గహణం.

ఆరద్ధవిపస్సకస్సాతి ఆరభితవిపస్సనస్స, విపస్సనం వడ్ఢేత్వా ఉస్సుక్కాపేత్వా విపస్సిస్స. **భిక్ఖూ ఇధ ఓసరిస్సన్తి** వుత్థవస్సా పవారితపవారణా "భగవన్తం వన్దిస్సామ, కమ్మట్ఠానం సోధేస్సామ, యథాలద్ధం విసేసఞ్చ పవేదిస్సామా"తి అజ్ఝాసయేన. **ఇమే భిక్ఖూతి** ఇమే తరుణసమథవిపస్సనా భిక్ఖూ. **విసేసం నిబ్బత్తేతుం న సక్ఖిస్సన్తి** సేనాసనసప్పాయాదిఅలాభేన. **అపలిబుద్ధన్తి** అఞ్ఞేహి అనుపద్దుతం. **సేనాసనం గహేతుం న లభన్తి** అన్తోవస్సభావతో. **ఏకస్స దిన్నేపి సబ్బేసం దిన్నోయేవ హోతి,** తస్మా సుతసుతట్ఠానేయేవ ఏకమాసం వసిత్వా ఓసరింసు.

౧౪౬. **అలన్తి యుత్తం,** ఓపాయికన్తి అత్థో, "అలమేవ నిబ్బిన్దితు"న్తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౨౭౨; సం. ని. ౨.౧౨౪, ౧౨౮, ౧౩౪, ౧౪౩) వియ. పుటబద్ధం పరిహరిత్వా అసితం **పుటోసం** అ-కారస్స ఓ-కారం కత్వా. తేనాహ "**పాథేయ్య**"న్తి.

౧౪౭. **విపస్సనా కథితాతి** అనిచ్చసఞ్ఞాముఖేనేవ విపస్సనాభావనా కథితా. న హి కేవలాయ అనిచ్చానుపస్సనాయ విపస్సనాకిచ్చం సమిజ్ఝతి. **బహూ భిక్ఖూ** తే చ విత్థారరుచికాతి అధిప్పాయో. తేనాహ "**తస్మా**"తిఆది.

౧౪౯. **సబ్బత్థాతి** సబ్బవారేసు. "తస్మా తిహ, భిక్ఖవే, వేదనానుపస్సీ"తిఆదీసుపి పీతిపటిసంవేదితాదివసేనేవ వేదనానుపస్సనాయ వుత్తత్తా, "**సుఖవేదనం సన్ధాయేతం వుత్త**"న్తి ఆహ. సతిపట్ఠానభావనామనసికారతాయ వుత్తం – "**సాధుకం మనసికార**"న్తి. **సఞ్ఞానామేన పఞ్ఞా వుత్తా** తేసం పయోగత్తా. **మనసికారనామేన వేదనా వుత్తా,** భావనాయ పరిచితత్తా ఆరమ్మణస్స మనసికారన్తి కత్వా. **వితక్కవిచారే ఠపేత్వాతి** వుత్తం వచీసఙ్ఖారత్తా తేసం.

ఏవం సన్తేపీతి యదిపి మనసికారపరియాపన్నతాయ "మనసికారో"తి వుత్తం, ఏవం సన్తే వేదనానుపస్సనాభావో న యుజ్జతి, అస్సాసపస్సాసా హిస్స ఆరమ్మణం. **వత్థున్తి** సుఖాదీనం వేదనానం పవత్తిట్ఠానభూతం వత్థుం **ఆరమ్మణం కత్వా వేదనావ వేదియతి,** వేదనాయ ఏకన్తభావదస్సనేన తస్స వేదనానుపస్సనాభావో యుజ్జతి ఏవాతి ఇమమత్థం దస్సేతి. **ఏతస్స** అనుయోగస్స.

ద్వీహాకారేహీతి యే సన్ధాయ వుత్తం, తే దస్సేన్తో "**ఆరమ్మణతో అసమ్మోహతో చా**"తి ఆహ. **సప్పీతికే ద్వే ఝానేతి** పీతిసహగతాని పఠమదుతియజ్ఝానాని పటిపాటియా **సమాపజ్జతి. సమాపత్తిక్ఖణేతి** సమాపజ్జనక్ఖణే. **ఝానపటిలాభేనాతి** ఝానేన సమఙ్గీభావేన. **ఆరమ్మణతో** ఆరమ్మణముఖేన తదారమ్మణఝానపరియాపన్నా **పీతి పటిసంవిదితా హోతి** ఆరమ్మణస్స పటిసంవిదితత్తా. యథా నామ సప్పపరియేసనం చరన్తేన తస్స ఆసయే పటిసంవిదితే సోపి పటిసంవిదితోవ హోతి మన్తాగదబలేన తస్స గహణస్స సుకరత్తా; ఏవం పీతియా ఆసయభూతే ఆరమ్మణే పటిసంవిదితే సా పీతి పటిసంవిదితా ఏవ హోతి సలక్ఖణతో సామఞ్ఞలక్ఖణతో చ తస్సా గహణస్స సుకరత్తా. **విపస్సనాక్ఖణేతి** విపస్సనాపఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమాయ మగ్గపఞ్ఞాయ విసేసతో దస్సనక్ఖణే. **లక్ఖణపటివేధాతి** పీతియా సలక్ఖణస్స సామఞ్ఞలక్ఖణస్స చ పటివిజ్ఝనేన. యఞ్హి పీతియా విసేసతో సామఞ్ఞతో చ లక్ఖణం, తస్మిం విదితే సా యాథావతో విదితా హోతి. తేనాహ – "**అసమ్మోహతో పీతి పటిసంవిదితా హోతీ**"తి.

ఇదాని తమత్థం పాళియా విభావేతుం, "**వుత్తమ్పి చేత**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **దీఘం అస్సాసవసేనాతి** దీఘస్స అస్సాసస్స ఆరమ్మణభూతస్స వసేన. **చిత్తస్స ఏకగ్గతం అవిక్ఖేపం పజానతోతి** ఝానపరియాపన్నం అవిక్ఖేపోతి లద్ధనామం చిత్తస్సేకగ్గతం తంసమ్పయుత్తాయ పఞ్ఞాయ పజానతో. యథేవ హి ఆరమ్మణముఖేన పీతి పటిసంవిదితా హోతి, ఏవం

తంసమ్పయుత్తధమ్మాపి ఆరమ్మణముఖేన పటిసంవిదితా ఏవ హోన్తి. **సతి ఉపట్ఠితా హోతీ**తి దీఘం అస్సాసవసేన ఝానసమ్పయుత్తా సతి తస్మిం ఆరమ్మణే ఉపట్ఠితే ఆరమ్మణముఖేన ఝానేపి ఉపట్ఠితా ఏవ నామ హోతి. **తాయ సతియా**తి ఏవం ఉపట్ఠితాయ తాయ సతియా యథావుత్తేన **తేన ఞాణేన** సుప్పటివిదితత్తా ఆరమ్మణస్స తస్స వసేన తదారమ్మణా **సా పీతి పటిసంవిదితా హోతి. అవసేసపదానిపీ**తి "దీఘం పస్సాసవసేనా"తిఆదిపదానిపి.

ఏవం **పటిసమ్భిదామగ్గే** వుత్తమత్థం ఇమస్మిం సుత్తే యోజేత్వా దస్సేతుం, "**ఇతీ**"తిఆది వుత్తం. ఇమినాపి యోగినా మనసికారేన పటిలభితబ్బతో పటిలాభోతి వుత్తం – "**ఝానసమ్పయుత్తే వేదనాసఙ్ఖాతమనసికారపటిలాభేనా**"తి.

అస్సాసపస్సాసనిమిత్తన్తి అస్సాసపస్సాసే నిస్సాయ పటిలద్ధపటిభాగనిమిత్తం ఆరమ్మణం కిఞ్చాపి కరోతి; సతిఞ్చ సమ్పజఞ్ఞఞ్చ ఉపట్ఠపేత్వా పవత్తనతో ఆరమ్మణముఖేన తదారమ్మణస్స పటిసంవిదితత్తా చిత్తే చిత్తానుపస్సీయేవ నామేస హోతి. ఏవం చిత్తానుపస్సనాపి సతిసమ్పజఞ్ఞబలేనేవ హోతీతి ఆహ "**న హీ**"తిఆది. పజహతి ఏతేన, సయం వా పజహతీతి **పహానం,** ఞాణం. **దోమనస్సవసేన బ్యాపాదనీవరణం దస్సితం** తదేకట్ఠభావతో. **తస్సా**తి నీవరణపబ్బస్స. **పహానకరఞాణ**న్తి పజహనఞాణం. **విపస్సనాపరమ్పర**న్తి పటిపాటియా విపస్సనమాహ. **సమథపటిపన్న**న్తి మజ్ఝిమసమథనిమిత్తం పటిపన్నచిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖతి. **ఏకతో ఉపట్ఠాన**న్తి పటిపక్ఖవిగమేన ఏకభావేన ఉపట్ఠానం. **సహజాతానం అజ్ఝుపేక్ఖనా హోతీ**తి పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు బ్యాపారస్స అనాపజ్జితత్తా ఆరమ్మణానం అజ్ఝుపేక్ఖనా, "యదత్థి యం భూతం తం పజహతి ఉపేక్ఖం పటిలభతీ"తి, ఏవం వుత్తఅజ్ఝుపేక్ఖనా పవత్తాతి పటిపన్నా. **కేవలం నీవరణాదిధమ్మే**తి నీవరణాదిధమ్మే ఏవ పహీనే దిస్వా, అథ ఖో తేసం పజహనఞాణమ్పి యాథావతో పఞ్ఞాయ దిస్వా అజ్ఝుపేక్ఖితా హోతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా "ధమ్మాపి ఖో, భిక్ఖవే, పహాతబ్బా, పగేవ అధమ్మా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౦).

౧౪౦. **అనిచ్చాదివసేన పవిచినతీ**తి అనిచ్చాదిప్పకారేహి విచినతి పస్సతి. **నిరామిసా**తి కిలేసామిసరహితా. **కాయికచేతసికదరథపటిప్పస్సద్ధియా**తి కాయచిత్తానం సాధుభావూపగమనేన విక్ఖమ్భితత్తా. సహజాతధమ్మానం ఏకసభావేన పవత్తియా **సహజాతఅజ్ఝుపేక్ఖనాయ అజ్ఝుపేక్ఖితా హోతి**.

తస్మిం కాయే పవత్తా కాయారమ్మణా **సతి,** పుబ్బభాగియో **సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో**. ఏస నయో సేసేసుపి. సోమనస్ససహగతచిత్తుప్పాదవసేన చేతం ఓక్కమనం ఓలీయనం కోసజ్జం, తతో అతివత్తనం అతిధావనం ఉద్ధచ్చం, తదుభయవిధురా బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖాభూతా అనోసక్కనఅనతివత్తనసఙ్ఖాతా మజ్ఝత్తాకారతా. ఇదాని **యథేవ** హీతిఆదినా తమేవ మజ్ఝత్తాకారం ఉపమాయ విభావేతి. **తుదనం వా** పతోదేన. **ఆకడ్ఢనం వా** రస్మినా. **నత్థి** న కాతబ్బం అత్థి. **ఏకచిత్తక్ఖణికా**తి ఏకేకస్మిం చిత్తే విపస్సనావసేన సహ ఉప్పజ్జనకా. **నానారసలక్ఖణా**తి నానాకిచ్చా చేవ నానాసభావా చ.

౧౪౨. **వుత్తత్థానేవ** సబ్బాసవసుత్తవణ్ణనాయం (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨౭) ఆనాపానారమ్మణా అపరాపరం పవత్తసతియో ఆరమ్మణసీసేన తదారమ్మణా ధమ్మా గహితా, తా పనేకసన్తానే లోకియచిత్తసమ్పయుత్తాతి **లోకియా,** తా వడ్ఢమానా **లోకియం** చతుబ్బిధమ్పి **సతిపట్ఠానం పరిపూరేన్తి. విజ్జావిముత్తిఫలనిబ్బాన**న్తి విముత్తీనం ఫలభూతం తేహియేవ వేదితబ్బం కిలేసనిబ్బానం, అమతమహానిబ్బానమేవ విజ్జావిముత్తీనం అధిగమేన అధిగన్తబ్బతాయ తథా వుత్తం. పరిపూరణఞ్చస్స ఆరమ్మణం కత్వా అమతస్సానుభవనమేవ. ఇధ సుత్తే లోకియాపి బోజ్ఝఙ్గా కథితా లోకుత్తరాపీతి ఏత్తకం గహేత్వా, "**ఇతి లోకియస్స ఆగతట్ఠానే లోకియం కథిత**"న్తి చ అత్థవణ్ణనావసేన అట్ఠకథాయం కథితం. **థేరో**తి మహాధమ్మరక్ఖితత్థేరో. **అఞ్ఞత్థ**

ఏవం హోతీతి అఞ్ఞస్మిం లోకియలోకుత్తరధమ్మానం తత్థ తత్థ వోమిస్సకనయేన ఆగతసుత్తే ఏవం లోకియం ఆగతం, ఇధ లోకుత్తరం ఆగతన్తి కథేతబ్బం హోతి. **లోకుత్తరం ఉపరి ఆగత**న్తి విజ్జావిముత్తిం పరిపూరేన్తీతి ఏవం లోకుత్తరం ఉపరి దేసనాయం ఆగతం; తస్మా లోకియా ఏవ బోజ్ఝఙ్గా విజ్జావిముత్తి పరిపూరికా కథేతబ్బా లోకుత్తరానం బోజ్ఝఙ్గానం విజ్జాగహణేన గహితత్తా, తస్మా థేరేన వుత్తోయేవేత్థ అత్థో గహేతబ్బో. సేసం వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఆనాపానస్సతిసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౯. కాయగతాసతిసుత్తవణ్ణనా

౧౫౩-౪. తప్పటిసరణానం కామావచరసత్తానం పటిసరణట్ఠేన గేహా కామగుణా, గేహే సితా ఆరబ్భ పవత్తియా అల్లీనాతి **గేహస్సితా. సరన్తీ**తి వేగసా పవత్తన్తి. వేగేన హి పవత్తి ధావతీతి వుచ్చతి. **సఙ్కప్పా**తి యే కేచి మిచ్ఛాసఙ్కప్పా, బ్యాపాదవిహింసాసఙ్కప్పాదయోపి కామగుణసితా ఏవాతి. **గోచరజ్ఝత్తస్మింయేవా**తి పరిగ్గహితే కమ్మట్ఠానే ఏవ వత్తన్తి. తఞ్హి ధమ్మవసేన ఉపట్ఠితాయ భావనాయ గోచరభావతో "గోచరజ్ఝత్త"న్తి వుత్తం. అస్సాసపస్సాసకాయే గతా పవత్తాతి కాయగతా, తం **కాయగతాసతిం**. సతిసీసేన తంసహగతే భావనాధమ్మే వదతి అస్సాసపస్సాసకాయాదికే తంతంకోట్ఠాసే సమథవత్థుభావేన పరిగ్గహేత్వా సతియా పరిగ్గహితత్తా; తథాపరిగ్గహితే వా తే ఆరబ్భ అనిచ్చాదిమనసికారవసేన పవత్తా కాయారమ్మణా సతీ సతిభావేన వత్వా ఏకజ్ఝం దస్సేన్తో **''కాయపరిగ్గాహిక''**న్తిఆదిమాహ.

సతిపట్ఠానేతి మహాసతిపట్ఠానసుత్తే (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౮; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౧), **చుద్దసవిధేన కాయానుపస్సనా కథితా,** చుణ్ణకజాతాని అట్ఠికాని పరియోసానం కత్వా కాయానుపస్సనా నిద్దిట్ఠా, ఇధ పన కేసాదీసు వణ్ణకసిణవసేన నిబ్బత్తితానం చతున్నం ఝానానం వసేన ఉపరిదేసనాయ వడ్ఢితత్తా అట్ఠారసవిధేన కాయగతాసతిభావనా.

౧౫౬. తస్స భిక్ఖునోతి యో కాయగతాసతిభావనాయ వసీభూతో, తస్స భిక్ఖునో. **సమ్పయోగవసేన విజ్జం భజన్తీ**తి సహజాత-అఞ్ఞమఞ్ఞ-నిస్సయ-సమ్పయుత్త-అత్థి-అవిగతపచ్చయవసేన విజ్జం భజన్తి, తాయ సహ ఏకీభావమివ గచ్ఛన్తీతి అత్థో. **విజ్జాభాగే విజ్జాకోట్ఠాసే వత్తన్తీ**తి విజ్జాసభాగతాయ తదేకదేసే విజ్జాకోట్ఠాసే వత్తన్తి. **తాహి సమ్పయుత్తధమ్మా** ఫస్సాదయో. నను చేత్థ విజ్జానం విజ్జాభాగియతా న సమ్భవతీతి? నో న సమ్భవతి. యాయ హి విజ్జాయ విజ్జాసమ్పయుత్తానం విజ్జాభాగియతా, సా తంనిమిత్తాయ విజ్జాయ ఉపచరీయతీతి. **ఏకా విజ్జా విజ్జా, సేసా విజ్జాభాగియా**తి అట్ఠసు విజ్జాసు ఏకం "విజ్జా"తి గహేత్వా ఇతరా తస్సా భాగతాయ "విజ్జాభాగియా"తి వేదితబ్బా. సద్ధిం పవత్తనసభావాసు అయమేవ విజ్జాతి వత్తబ్బాతి నియమస్స అభావతో విజ్జాభాగో వియ విజ్జాభాగియాపి పవత్తతి ఏవాతి వత్తబ్బం. **ఆపోఫరణ**న్తి పటిభాగనిమిత్తభూతేన ఆపోకసిణేన సబ్బసో మహాసముద్దఫరణం ఆపోఫరణం నామ. దిబ్బచక్ఖుఞాణస్స కిచ్చం ఫరణన్తి కత్వా, దిబ్బచక్ఖుఅత్థం వా ఆలోకఫరణం **దిబ్బచక్ఖుఫరణ**న్తి దట్ఠబ్బం. ఉభయస్మిమ్పి పక్ఖే సముద్దఙ్గమానం కున్నదీనం సముద్దన్తోగధత్తా తేసం చేతసా ఫుటతా వేదితబ్బా. **కున్నదిగ్గహణఞ్చేత్థ** కఞ్చిమేవ కాలం సన్దిత్వా తాసం ఉదకస్స సముద్దపరియాపన్నభావూపగమనత్తా, న బహి మహానదియో వియ పరిత్తకాలట్ఠితికాతి.

ఓతారన్తి కిలేసుప్పత్తియా అవసరం, తం పన వివరం ఛిద్దన్తి చ వుత్తం. **ఆరమ్మణ**న్తి కిలేసుప్పత్తియా ఓలమ్బనం. **యావ పరియోసానా**తి మత్తికాపుఞ్జస్స యావ పరియోసానా.

౧౩౮. అభిఞ్ఞాయాతి ఇద్ధివిధాదిఅభిఞ్ఞాయ. **సచ్ఛికాతబ్బస్సాతి** పచ్చక్ఖతో కాతబ్బస్స అధిట్ఠానవికుబ్బనాదిధమ్మస్స. **అభిఞ్ఞావ కారణన్తి** ఆహ – "సచ్ఛికిరియాపేక్ఖాయ, అభిఞ్ఞాకారణస్స పన సిద్ధియా పాకటా"తి. **మరియాదబద్ధాతి** ఉదకమాతికాముఖే కతా.

యుత్తయానం వియ కతాయ ఇచ్ఛితిచ్ఛితే కాలే సుఖేన పచ్చవేక్ఖితబ్బత్తా. **పతిట్ఠాకతాయాతి** సమ్పత్తీనం పతిట్ఠాభావం పాపితాయ. **అనుప్పవత్తితాయాతి** భావనాబహులీకారేహి అనుప్పవత్తితాయ. **పరిచయకతాయాతి** ఆసేవనదళ్హతాయ సుచిరం పరిచయాయ. **సుసమ్పగ్గహితాయాతి** సబ్బసో ఉక్కంసం పాపితాయ. **సుసమారద్ధాయాతి** అతివియ సమ్మదేవ నిబ్బత్తికతాయ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

కాయగతాసతిసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. సఙ్ఖారుపపత్తిసుత్తవణ్ణనా

౧౬౦. సఙ్ఖారుపపత్తిన్తి విపాకక్ఖన్ధసఙ్ఖాతానం సఙ్ఖారానం ఉప్పత్తిం, నిబ్బత్తిన్తి అత్థో. యస్మా అవధారణం ఏతస్మిం పదే ఇచ్ఛితబ్బన్తి, "**సఙ్ఖారానంయేవ ఉపపత్తి**"న్తి వత్వా తేన నివత్తితం దస్సేన్తో, "**న సత్తస్సా**"తి ఆహ. తేన సత్తో జీవో ఉప్పజ్జతీతి మిచ్ఛావాదం పటిక్ఖిపతి. ఏవం ఉప్పజ్జనకధమ్మవసేన ఉప్పత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని ఉప్పత్తిజనకధమ్మవసేనపి తం దస్సేతుం, "**పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారేన వా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ కామేసు పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారేనపి ఉపపత్తి హోతి, సా పన ఇమస్మిం సుత్తే గహితాతి. **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారేన వాతి వా**-సద్దో అవుత్తత్థాపేక్ఖణవికప్పత్థో, అవుత్తత్థాపేక్ఖాయ పన న ఆగతో "ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారేనా"తి. అథ వా ఉపపత్తి ఆగతా, ఏవం కిచ్చం ఆగతం, ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో పనేత్థ సరూపేన అనాగతోపి పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారగ్గహణేనేవ గహితోతి దట్ఠబ్బం. కేచి పన "పుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారేనా"తి పఠన్తి. **భవూపగక్ఖన్ధానన్తి** సుగతిభవూపగానం ఉపాదానక్ఖన్ధానం.

౧౬౧. లోకికా వట్టన్తి కమ్మవట్టస్స గహణతో. భవూపపత్తిహేతుభూతా ఓకప్పనీయసద్ధా చతుపారిసుద్ధిసీలం తాదిసం బుద్ధవచనబాహుసచ్చం ఆమిసపరిచ్చాగో కమ్మస్సకతాఞాణం కమ్మఫలదిట్ఠి చ ఇమే **సద్ధాదయో** వేదితబ్బా. **దహతీతి** పణిదహనవసేన దహతి. పణిదహతీతి హి అయమేత్థ అత్థో. **పతిట్ఠాపేతీతి** తత్థ సుప్పతిట్ఠితం కత్వా ఠపేతి. **సహపత్థనాయాతి,** "అహో వతాహం...పే.... ఉపపజ్జేయ్య"న్తి ఏవం పవత్తపత్థనాయ సహ. **సద్ధాదయోవాతి** యథావుత్తా సద్ధాదయో ఏవ **పఞ్చ ధమ్మా** ఉపపత్తియా సఙ్ఖరణట్ఠేన సఙ్ఖారా, తస్మా ఏవ అఞ్ఞేహి విసిట్ఠభవూపహరణట్ఠేన విహారా నామాతి. **తస్మిం ఠానేతి** తస్మిం ఉపపత్తిట్ఠానే.

పఞ్చధమ్మావ తంసమఙ్గీపుగ్గలో ఉపపత్తిం మగ్గతి గవేసతి ఏతేనాతి **మగ్గో**. పటిపజ్జతి ఏతాయాతి **పటిపదా**. చేతనా పనేత్థ సుద్ధసఙ్ఖారతాయ సద్ధాదిగ్గహణేనేవ గహితా, తస్మా అవధారణం కతం. ఉపపత్తిపకప్పనవసేనేవ పవత్తియా పత్థనాగహణేనేవ తస్సా గహణన్తి కేచి. చిత్తకరయుత్తగతినిబ్బత్తనధమ్మవసేన అవధారణస్స కతత్తా. చేతనా హి నామ కమ్మం, తస్సా ఉపపత్తినిబ్బత్తనే వత్తబ్బమేవ నత్థి, తస్సా పన కిచ్చకరణా సద్ధాదయో పత్థనా చాతి ఇమే ధమ్మా సహకారినో భవూపపత్తియా నియామకా హోన్తీతి తత్రూపపత్తియా పవత్తన్తీతి తేసం మగ్గాదిభావో వుత్తో. తేనాహ "**యస్స హీ**"తిఆది. తేన సద్ధా పత్థనా చాతి ఉభయే ధమ్మా సహితా హుత్వా కమ్మం విసేసేన్తా గతిం నియమేన్తీతి దస్సేతి, పటిసన్ధిగ్గహణం అనియతం కేవలస్స కమ్మస్స వసేనాతి అధిప్పాయో. కామఞ్చేత్థ "కమ్మం కత్వా"తి వుత్తం,

కమ్మాయూహనతో పన పగేవ పత్థనం ఠపేతుమ్పి వట్టతియేవ. **కమ్మం కత్వాతి** చేత్థ "తాపేత్వా భుఞ్జతి, భుత్వా సయతీ"తిఆదీసు వియ న కాలనియమో, కమ్మం కత్వా యదా కదాచి పత్థనం కాతుం వట్టతీతి చ ఇదం చారిత్తదస్సనం వియ వుత్తం. యథా హి భవపత్థనా యావ మగ్గేన న సముచ్ఛిజ్జతి, తావ అనుప్పన్నాభినవకతూపచితస్స కమ్మస్స పచ్చయో హోతియేవ. పున తథా విసేసపచ్చయో, యథా నియమేత్వా ఉప్పాదితా. తేన వుత్తం – ''**యస్స పఞ్చ ధమ్మా అత్థి, న పత్థనా తస్స గతి అనిబద్ధా**''తి.

౧౬౩. **సబ్బసోవాతి** "ఇదం కాళకం సామం సేతం హరితం మణ్డలం అపరిమణ్డలం చతురంసం పరిపుణ్ణం ఖుద్దకం మహన్త"న్తిఆదినా సబ్బసోవ **పాకటం హోతి**.

౧౬౪. **సున్దరోతి** కాళకాదిదోసరహితతాయ సోభనో. **ఆకరసమ్పన్నో** సమ్పన్నఆకరుప్పత్తియా. **ధోవనాదీహీతి** ధోవనతాపనమజ్జనాదీహి.

౧౬౫. లోకధాతూనం సతసహస్సం అత్తనో వసే వత్తనతో **సతసహస్సో**. తస్స పన తత్థ ఓభాసకరణం పాకటన్తి ఆహ ''**ఆలోకఫరణబ్రహ్మా**''తి. అయమేవ నయో హేట్ఠా "సహస్సో బ్రహ్మా"తిఆదీసుపి. **నిక్ఖేన కతన్తి** నిక్ఖపరిమాణేన జమ్బోనదేన కతం. నిక్ఖం పన వీసతిసువణ్ణన్తి కేచి. పఞ్చవీసతిసువణ్ణన్తి అపరే. సువణ్ణం నామ చతుధరణన్తి వదన్తి. **ఘట్టనమజ్జనక్ఖమం న హోతి** పరిత్తభావతో. **అతిరేకేనాతి** పఞ్చసువణ్ణఅతిరేకేన నిక్ఖప్పమాణం అసమ్పత్తేన. **వణ్ణవన్తం పన న హోతి** అవిపులతాయ ఉళారం హుత్వా అనుపట్ఠానతో. అవణ్ణవన్తతాయ ఏవ **ఫరుసధాతుకం ఖాయతి. తాసూతి** తాసు భూమీసు, యత్థ సాఖా వడ్ఢిత్వా ఠితా. **తేతి** సువణ్ణక్కారా. **పచిత్వాతి** తాపేత్వా. **సమ్పహట్ఠన్తి** సముజ్జలీకతన్తి ఆహ – ''**ధోతఘట్టితపమజ్జిత**''న్తి, తమ్బమత్తికలేపం కత్వా ధోతఞ్చేవ పాసాణాదినా ఘట్టితఞ్చ ఏళకలోమాదినా పమజ్జితఞ్చాతి అత్థో.

ఏతదేవాతి ఆలోకం వడ్ఢేత్వా ఏత్థ ఆలోకఫరణమేవ. అథ వా యం దిబ్బచక్ఖుఫరణం, ఆలోకఫరణమ్పి **ఏతదేవ**. యత్తకఞ్హి ఠానం యోగీ కసిణాలోకేన ఫరతి; తత్తకం ఠానం దిబ్బచక్ఖుఞాణం ఫుసతీతి దిబ్బచక్ఖుఫరణే దస్సితే ఆలోకఫరణం దస్సితమేవాతి అత్థో. **సబ్బత్థాతి** సబ్బస్మిం "ఫరిత్వా"తి ఆగతట్ఠానే. **అవినాసేన్తేనాతి** అసమ్భిన్నేన.

కసిణఫరణం వియాతి కసిణోభాసేన ఫరణం వియ **దిస్సతి** ఉపట్ఠాతి, మణిపభాఫరణస్స వియ బ్రహ్మలోకే ధాతుఫరణస్స దస్సితత్తాతి అధిప్పాయో. సరీరపభా పన నిక్ఖపభాసదిసాతి, ''**నిక్ఖోపమమ్హి సరీరఫరణం వియ దిస్సతీ**''తి వుత్తం. **అట్ఠకథా నామ నత్థీతి** పాళిపదస్స అత్థవణ్ణనాయ నామ నిచ్ఛితాయ భవితబ్బం, అవినిచ్ఛితాయ పన నత్థి వియాతి అకథనం నామ అట్ఠకథాయ అనాచిణ్ణన్తి తస్స వాదం **పటిక్ఖిపిత్వా**. యథా హి వత్తబ్బం, తథా అవత్వా "వియా"తి వచనం కిమత్థియన్తి అధిప్పాయో. బుద్ధానం బ్యామప్పభా బ్యామప్పదేసే సబ్బకాలం అధిట్ఠాతి వియ తస్స బ్రహ్మునో **సరీరఫరణం** సరీరాభాయ పత్థరణం **సబ్బకాలికం. చత్తారిమాని** ఇతరాని ఫరణాని **అవినాసేత్వా** అఞ్ఞమఞ్ఞమభిన్దిత్వా **కథేతబ్బం. ఫరణపదస్సేవ వేవచనం** "అధిముచ్చనేనేవ ఫరణ"న్తి. **పత్థరతీతి** యథావుత్తం ఫరణవసేన పత్థరతి. **జానాతీతి** అధిముచ్చనవసేన జానాతి.

౧౬౬. **ఆదయోతి ఆది**-సద్దేన సుభే సఙ్గణ్హాతి. **ఆభాతి** దుతియజ్ఝానభూమికే దేవే ఏకజ్ఝం గహేత్వా సాధారణతో వుత్తం. తతో **సుభాతి** తతియజ్ఝానభూమికే. తేనాహ – ''**పాటియేక్కా దేవా నత్థీ**''తిఆది. సాధారణతో కతాయపి పత్థనాయ ఝానఙ్గం

పరిత్తం భావితఞ్చే, పరిత్తాభేసు ఉపపత్తి హోతి, మజ్ఝిమఞ్చే, అప్పమాణాభేసు, పణీతఞ్చే, ఆభస్సరేసు ఉపపత్తి హోతీతి దట్ఠబ్బం. **సుభాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ సువిఞ్ఞేయ్యోతి ఆహ – ''**వేహప్ఫలాదివారా పాకటాయేవా**''తి.

కామావచరేసు నిబ్బత్తతూతిఆదినా సద్ధాదీనం అజ్ఝానవిపస్సనానం కథం తదధిట్ఠానం హోతీతి ఆసఙ్కతి. ఇతరో సద్ధాదీనం అజ్ఝానసభావత్తేపి ఝానవిపస్సనానం అధిట్ఠానం నిస్సయపచ్చయాదివసేన సప్పచ్చయత్తా బ్రహ్మలోకూపపత్తిం నిబ్బానఞ్చ ఆవహన్తీతి దస్సేన్తో, ''**ఇమే పఞ్చ ధమ్మా**''తిఆదిమాహ . తత్థ **సీలన్తి** సమ్భారసీలం. అనాగామీ సముచ్ఛిన్నఓరమ్భాగియసంయోజనో సమానో సచే సబ్బసో ఉపపత్తియో అతిక్కమితుం న సక్కోతి, అరియభూమీసు ఏవ నిబ్బత్తతి యథూపచితఝానకమ్మునాతి ఆహ – ''**అనాగామి...పే.... నిబ్బత్తతీ**''తి. **ఉపరిమగ్గన్తి** అగ్గమగ్గం భావేత్వా. **ఆసవక్ఖయన్తి** సబ్బసో ఆసవానం ఖయం పహానం పాపుణాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సఙ్ఖారుపపత్తిసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ అనుపదవగ్గవణ్ణనా.

౩. సుఞ్ఞతవగ్గో

౧. చూళసుఞ్ఞతసుత్తవణ్ణనా

౧౭౬. కాలపరిచ్ఛేదం కత్వాతి సమాపజ్జన్తేహి నామ కాలపరిచ్ఛేదో కాతబ్బో. థేరో పన భగవతో వత్తకరణత్థం కాలపరిచ్ఛేదం కరోతి, "ఏత్తకే కాలే వీతివత్తే ఇదం నామ భగవతో కాతబ్బ"న్తి. సో తథ్థకంయేవ సమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాతి, తం సన్ధాయ వుత్తం "కాలపరిచ్ఛేదం కత్వా"తి. **సుఞ్ఞతాఫలసమాపత్తిం అప్పేత్వా**తి ఏతేన ఇతరే, "న సోతాపన్నసకదాగామీ ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తీ"తి వదన్తి, తం వాదం పటిసేధేతి. **సుఞ్ఞతో**తి అత్తసుఞ్ఞతో చ నిచ్చసుఞ్ఞతో చ సఙ్ఖారా ఉపట్ఠహింసు. సేక్ఖానఞ్హి సుఞ్ఞతాపటివేధో పాదేసికో సుభసుఖసఞ్ఞానం అప్పహీనత్తా, తస్మా సో థేరో సుఞ్ఞతాకథం సోతుకామో జాతో. **ధురేన ధురం పహరన్తేన వియా**తి రథధురేన రథధురం పహరన్తేన వియ కత్వా ఉజుకమేవ సుఞ్ఞతా...పే.... వత్థుం న సక్కాతి యోజనా. **ఏకం పద**న్తి ఏకం సుఞ్ఞతాపదం.

పుబ్బేపాహన్తిఆదినా భగవా పఠమబోధియమ్పి అత్తనో సుఞ్ఞతావిహారబాహుల్లం పకాసేతీతి దస్సేన్తో "**పఠమబోధియమ్పీ**"తి ఆహ. **ఏకో**తిఆది థేరస్స సుఞ్ఞతాకథాయ భాజనభావదస్సనత్థం. **సోతు**న్తి అట్ఠిం కత్వా మనసి కత్వా సబ్బచేతసా సమన్నాహరిత్వా సోతుమ్పి. **ఉగ్గహేతుమ్పీ**తి యథాభూతం ధమ్మం ధారణపరిపుచ్ఛాపరిచయవసేన హదయేన ఉగ్గహితం సువణ్ణభాజనే పక్ఖిత్తసీహవసా వియ అవినట్ఠే కాతుమ్పి. **కథేతుమ్పీ**తి విత్థారేన పరేసం దస్సేతుమ్పి సక్కా. **తత్థా**తి మిగారమాతుపాసాదే. **కట్ఠరూపపోత్థకరూపచిత్తరూపవసేన కతా**తి థమ్భాదీసు ఉత్తిరిత్వా కతానం కట్ఠరూపానం, నియ్యూహాదీసు పటిమావసేన రచితానం పోత్థకరూపానం, సిత్తిపస్సే చిత్తకమ్మవసేన విరచితానం చిత్తరూపానఞ్చ కతా నిట్ఠపితా. **వేస్సవణమన్ధాతాదీన**న్తి పటిమారూపేన కతానం వేస్సవణమన్ధాతుసక్కాదీనం. **చిత్తకమ్మవసేనా**తి ఆరామాదిచిత్తకమ్మవసేన. **సణ్ఠితమ్పీ**తి అవయవభావేన సణ్ఠితం హుత్వా ఠితమ్పి. **జిణ్ణపటిసఙ్ఖరణత్థ**న్తి జిణ్ణానం నియ్యూహకూటాగారపాసాదావయవానం అభిసఙ్ఖరణత్థాయ తస్మిం తస్మిం ఠానే రహస్ససఞ్ఞాణేన ఠపితం. "పరిభుఞ్జిస్సామీ"తి తస్మిం తస్మిం కిచ్చే వినియుఞ్జనవసేన **పరిభుఞ్జితబ్బస్స. ఏతం వుత్త**న్తి, "అయం మిగారమాతుపాసాదో సుఞ్ఞో"తిఆదికం వుత్తం.

నిచ్చన్తి సబ్బకాలం రత్తిఞ్చ దివా చ. **ఏకభావం ఏకం అసుఞ్ఞత**న్తి పచ్చత్తే ఉపయోగవచనం, ఏకత్తం ఏకో అసుఞ్ఞతోతి అత్థో. **గామోతి పవత్తనవసేనా**తి గేహసన్నివేసవీథిచచ్చరసిఙ్ఘాటకాదికే ఉపాదాయ గామోతి లోకుప్పత్తివసేన. **కిలేసవసేనా**తి తత్థ అనునయపటిఘవసేన. **ఏసేవ నయో**తి ఇమినా "పవత్తవసేన వా కిలేసవసేన వా ఉప్పన్నం మనుస్ససఞ్ఞ"న్తి ఇమమత్థం అతిదిసతి. ఏత్థ చ యథా గామగ్గహణేన ఘరాదిసఞ్ఞా సఙ్గహితా, ఏవం మనుస్సగ్గహణేన ఇత్థిపురిసాదిసఞ్ఞా సఙ్గహితా. యస్మా రుక్ఖాదికే పటిచ్చ అరఞ్ఞసఞ్ఞా తత్థ పబ్బతవనసణ్డాదయో అన్తోగధా, తస్మా తత్థ విజ్జమానమ్పి తం విభాగం అగ్గహేత్వా ఏకం అరఞ్ఞంయేవ పటిచ్చ అరఞ్ఞసఞ్ఞం మనసి కరోతి. **ఓతరతీ**తి అనుప్పవిసతి. **అధిముచ్చతీ**తి నిచ్ఛినోతి. **పవత్తదరథా**తి తథారూపాయ పస్సద్ధియా అభావతో ఓళారికధమ్మప్పవత్తిసిద్ధా దరథా. **కిలేసదరథా**తి అనునయపటిఘసమ్భవా కిలేసదరథా. **దుతియపదే**తి "యే అస్సు దరథా మనుస్ససఞ్ఞం పటిచ్చా"తి ఇమస్మిం పదే. మనసికారసన్తతాయ, – "నాయం పుబ్బే వియ ఓళారికా, ధమ్మప్పవత్తీ"తి సఙ్ఖారదస్సనదరథానం సుఖుమతా సల్లహుకతా చ చరితత్థాతి ఆహ "**పవత్తదరథమత్తా అత్థీ**"తి.

యం కిలేసదరథజాతం, తం ఇమిస్సా దరథసఞ్ఞాయ న హోతీతి యోజనా. పవత్తదరథమత్తం అవసిట్ఠం హోతి, విజ్జమానమేవ అత్థి ఇదన్తి పజానాతీతి యోజనా. **సుఞ్ఞతా నిబ్బత్తీ**తి సుఞ్ఞతన్తి పవత్తి. సుఞ్ఞతా సహచరితత్తా సుఞ్ఞం, ఇధ సుఞ్ఞతాతి వుత్తా.

౧౭౭. **అస్సా**తి భగవతో **ఏవం** ఇదాని వుచ్చమానాకారేన చిత్తప్పవత్తి అహోసి. **అచ్చన్తసుఞ్ఞత**న్తి "పరమానుత్తర"న్తి వుత్తం అరహత్తం దేసేస్సామీతి. **అరఞ్ఞసఞ్ఞాయ విసేసానధిగమనతో**తి, "అరఞ్ఞం అరఞ్ఞ"న్తి మనసికారేన ఝానాదివిసేసస్స అధిగమాభావతో, "పథవీ"తి మనసికారేన విసేసాధిగమనతో. ఇదాని తమేవత్థం ఉపమాయ విభావేతుం **''యథా హీ''**తిఆది వుత్తం. **ఏవం సన్తే**తి ఏవం వపితే సాలిఆదయో **సమ్పజ్జన్తి. ధువసేవన**న్తి నియతసేవనం పారిహారియకమ్మట్ఠానం. **పటిచ్చా**తి ఏత్థ "సమ్భూత"న్తి వచనసేసో ఇచ్ఛితోతి ఆహ **''పటిచ్చ సమ్భూత''**న్తి. పథవిం పటిచ్చ సమ్భూతా హి సఞ్ఞాతి.

పథవీకసిణే సో పథవీసఞ్ఞీ హోతి, న పకతిపథవియం. **తస్సా**తి పథవీకసిణస్స. **తేహీ**తి గణ్డాదీహి. **సుట్ఠు విహత**న్తి యథా వలీనం లేసోపి న హోతి, ఏవం సమ్మదేవ ఆకోటితం. నదీతళాకాదీనం తీరప్పదేసో ఉదకస్స ఆకరట్ఠేన కూలం, ఉన్నతభావతో ఉగ్గతం కూలం వియాతి **ఉక్కూలం,** భూమియా ఉచ్చట్ఠానం. విగతం కూలన్తి **వికూలం,** నీచట్ఠానం. తేనాహ **''ఉచ్చనీచ''**న్తి. **ఏకం సఞ్ఞ**న్తి ఏకం పథవీతిసఞ్ఞంయేవ.

౧౮౨. సతిపి సఙ్ఖారనిమిత్తవిరహే యాదిసానం నిమిత్తానం అభావేన "అనిమిత్త"న్తి వుచ్చతి, తాని దస్సేతుం, **''నిచ్చనిమిత్తాదివిరహితో''**తి వుత్తం. **చతుమహాభూతికం** చతుమహాభూతనిస్సితం. **సళాయతనపటిసంయుత్తం** చక్ఖాయతనాదిసళాయతనసహితం.

౧౮౩. **విపస్సనాయ పటివిపస్సన**న్తి ధమ్మానఞ్చ పున విపస్సనం. **ఇధా**తి అత్తనో పచ్చక్ఖభూతయథాధిగతమగ్గఫలం వదతీతి ఆహ – **''అరియమగ్గే చేవ అరియఫలే చా''**తి. **ఉపాదిసేసదరథదస్సనత్థ**న్తి సబ్బసో కిలేసుపధియా పహీనాయ ఖన్ధోపధి అవసిట్ఠా, తప్పచ్చయా దరథా ఉపాదిసేసదరథా, తం దస్సనత్థం. యస్మా విసయతో గామసఞ్ఞా ఓళారికా, మనుస్ససఞ్ఞా సుఖుమా, తస్మా **మనుస్ససఞ్ఞాయ గామసఞ్ఞం నివత్తేత్వా**. యస్మా పన మనుస్ససఞ్ఞాపి సభాగవత్థుపరిగ్గహతో ఓళారికా, సభాగవత్థుతో అరఞ్ఞసఞ్ఞా సుఖుమా, తస్మా **అరఞ్ఞసఞ్ఞాయ మనుస్ససఞ్ఞం నివత్తేత్వా**. పథవీసఞ్ఞాదినివత్తనే కారణం హేట్ఠా సుత్తన్తరేసు చ వుత్తమేవ. **అనుపుబ్బేనా**తి మగ్గప్పటిపాటియా. నిచ్చసారాదీనం సబ్బసో అవత్థుతాయ అచ్చన్తమేవ సుఞ్ఞత్తా **అచ్చన్తసుఞ్ఞతా.**

౧౮౪. **సుఞ్ఞతఫలసమాపత్తి**న్తి సుఞ్ఞతవిమోక్ఖస్స ఫలభూతత్తా, సుఞ్ఞతానుపస్సనాయ వసేన సమాపజ్జితబ్బత్తా చ సుఞ్ఞతఫలసమాపత్తిన్తి లద్ధనామం అరహత్తఫలసమాపత్తిం. యస్మా అతీతే పచ్చేకసమ్బుద్ధా అహేసుం, అనాగతే భవిస్సన్తి, ఇదాని పన బుద్ధసాసనస్స ధరమానత్తా పచ్చేకబుద్ధా న వత్తన్తి, తస్మా పచ్చేకబుద్ధగ్గహణం అకత్వా, **''ఏతరహిపి బుద్ధబుద్ధసావకసఙ్ఖాతా''**ఇచ్చేవ వుత్తం. న హి బుద్ధసాసనే ధరన్తే పచ్చేకబుద్ధా భవన్తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చూళసుఞ్ఞతసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. మహాసుఞ్ఞతసుత్తవణ్ణనా

౧౮౫. **ఛవివణ్ణేన సో కాళో**, న నామేన. **పలాలసన్థారోతి ఆదీనీతి ఆది**-సద్దేన కోచ్ఛచిమిలికాకటసారాదీనం గహణం. **గణభిక్ఖూనన్తి** గణబన్ధనవసేన భిక్ఖూనం.

యది సంసయో నామ నత్థి, ''సమ్బహులా ను ఖో''తి ఇదం కథన్తి ఆహ **''వితక్కపుబ్బభాగా''**తిఆది. తత్థ వితక్కో పుబ్బభాగో ఏతిస్సాతి **వితక్కపుబ్బభాగా, పుచ్ఛా**. సా ''సమ్బహులా నో ఏత్థ భిక్ఖూవిహరన్తీ''తి వచనం, వితక్కో పన ''సమ్బహులా ను ఖో ఇధ భిక్ఖూ విహరన్తీ''తి ఇమినా ఆకారేన తదా భగవతో ఉప్పన్నో చిత్తసఙ్కప్పో, తస్స పరివితక్కస్స తబ్భావజోతనోయం ను-కారో వుత్తోతి దస్సేన్తో ఆహ – **''వితక్కపుబ్బభాగే చాయం ను-కారో నిపాతమత్తో''**తి. కిఞ్చాపి గచ్ఛన్తో దిస్వా, ''సమ్బహులా నో ఏత్థ భిక్ఖూ విహరన్తీ''తి పుచ్ఛావసేన భగవతా వుత్తో, అథ ఖో ''న ఖో, ఆనన్ద, భిక్ఖు సోభతి సఙ్గణికారామో''తిఆది (మ॰ ని॰ ౩.౧౮౫) ఉపరిదేసనావసేన మత్థకం గచ్ఛన్తే అవినిచ్ఛితో నామ న హోతి, అథ ఖో విసుం వినిచ్ఛితో ఏవ హోతి, దిస్వా నిచ్ఛినిత్వావ కథాసముట్ఠాపనత్థం తథా పుచ్ఛతి. తథా హి వుత్తం – ''జానన్తాపి తథాగతా పుచ్ఛన్తీ''తి (పారా॰ ౧౬). తేనాహ **''ఇతో కిరా''**తిఆది.

యథా నదీఓతిణ్ణం ఉదకం యథానిన్నం పక్ఖన్దతి, ఏవం సత్తా ధాతుసో సంసన్దన్తి, తస్మా **''గణవాసో నదీఓతిణ్ణఉదకసదిసో''**తి వుత్తం. ఇదాని తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం – **''నిరయతిరచ్ఛానయోనీ''**తిఆది వుత్తం. కురువిన్దాదిన్హానీయచుణ్ణాని సణ్హసుఖుమభావతో నాళియం పక్ఖిత్తాని నిరన్తరానేవ తిట్ఠన్తీతి ఆహ – **''చుణ్ణభరితా నాళి వియా''**తి. **సత్తపణ్ణాస కులసతసహస్సానీతి** సత్తసతసహస్సాధికాని పఞ్ఞాస కులానంయేవ సతసహస్సాని, మనుస్సానం పన వసేన సత్త కోటియో తదా తత్థ వసింసు.

తతో చిన్తేసి, కథం? కామఞ్చాయం లోకపకతి, మయ్హం పన సాసనే అయుత్తోవ సోతి ఆహ – **''మయా''**తిఆది. **ధమ్మన్తి** సభావసిద్ధం. **సంవేగోతి** సహోత్తప్పఞాణం వుచ్చతి. **న ఖో పనేతం సక్కా** గిలానుపట్ఠానఓవాదానుసాసనిఆదివసేన సమాగమస్స ఇచ్ఛితబ్బత్తా. **గణభేదనన్తి** గణసఙ్గణికాయ వివేచనం.

౧౮౬. కతపరిభణ్డన్తి పుబ్బే కతసంవిధానస్స చీవరస్స వుత్తాకారేన పటిసఙ్ఖరణం. **నోతి** అమ్హాకం. **అనత్తమనోతి** అనారాధితచిత్తో.

సకగణేన సహభావతో **సఙ్గణికాతి** ఆహ **''సకపరిససమోధాన''**న్తి. **గణోతి** పన ఇధ జనసమూహోతి వుత్తం **''నానాజనసమోధాన''**న్తి. **సోభతి** యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానతో. కామతో నిక్ఖమతీతి **నిక్ఖమో,** ఏవం నిక్ఖమవసేన ఉప్పన్నం **సుఖం**. గణసఙ్గణికాకిలేససఙ్గణికాహి పవివిత్తి **పవివేకో**. పవివేకవసేన ఉప్పన్నం **సుఖం**. రాగాదీనం ఉపసమావహం సుఖం **ఉపసమసుఖం**. మగ్గసమ్బోధావహం సుఖం **సమ్బోధిసుఖం**. నికామేతబ్బస్స, నికామం వా లాభీ **నికామలాభీ**. నిదుక్ఖం సుఖేనేవ లభతీతి **అదుక్ఖలాభీ**. కసిరం వుచ్చతి అప్పకన్తి ఆహ – **''అకసిరలాభీతి విపులలాభీ''**తి.

సామాయికన్తి సమయే కిలేసవిముచ్చనం అచ్చన్తమేవాతి సామాయికం మ-కారే అ-కారస్స దీఘం కత్వా. తేనాహ – **''అప్పితప్పితసమయే కిలేసేహి విముత్త''**న్తి. **కన్తన్తి** అజ్ఝసన్తతాయ ఆరమ్మణసన్తతాయ చ కమనీయం మనోరమ్మం. **అసామాయికం** అచ్చన్తవిముత్తం.

ఏత్తావతాతిఆదినా సజ్గణికారామస్స విసేసాధిగమస్స అన్తరాయికభావం అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ సహ నిదస్సనేన దస్సేతి. తత్థ సా దువిధా అన్తరాయికతా వోదానధమ్మానం అనుప్పత్తిహేతుకా, సంకిలేసధమ్మానం ఉప్పత్తిహేతుకా చ.

తే పరమం "సజ్గణికారామో"తిఆదినా విభావేత్వా ఇతరం విభావేతుం, "**ఇదాని దోసుప్పత్తిం దస్సేన్తో**"తిఆది వుత్తం. "అట్ఠిఞ్చ పటిచ్చ న్హారుఞ్చ పటిచ్చ చమ్మఞ్చ పటిచ్చ మంసఞ్చ పటిచ్చ ఆకాసో పరివారితో రూపన్త్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౦౬) వియ ఇధ **రూప**సద్దో కరజకాయపరియాయోతి "**రూపన్తి సరీర**"న్తి ఆహ. "నాహం, ఆనన్ద...పే॰... దోమనస్సుపాయాసా"తి కస్మా వుత్తం? నను కాయే చ జీవితే చ అనపేక్ఖచిత్తానం ఆరద్ధవిపస్సకానమ్పి అసప్పాయవజ్జనసప్పాయసేవనవసేన కాయస్స పరిహరణం హోతీతి? సచ్చం, తం పన యో కల్లసరీరం నిస్సాయ ధమ్మసాధనాయ అనుయుఞ్జితుకామో హోతి, తస్సేవ ధమ్మసాధనతావసేన. ధమ్మసాధనభావఞ్హి అపేక్ఖిత్వా అసప్పాయం వజ్జేత్వా సప్పాయవసేన పోసేత్వా సుట్ఠుతరం హుత్వా అనుయుఞ్జనతో కాయస్స పరిహరణం, న సో కాయే అభిరతో నామ హోతి పచ్చవేక్ఖణాయత్తత్తా అపేక్ఖాయ వినోదితబ్బో తాదిసోతి. **ఉపాలిగహపతినో**తి ఏత్థాపి "దసబలసావకత్తుపగమనసఙ్ఖాతేనా"తి ఆనేత్వా యోజేతబ్బం.

౧౮౭. మహాకరుణావసేన పరివుతాయ **పరిసాయ మజ్ఝే నిసిన్నోపి** ఏకన్తవివేకజ్ఝాసయత్తా **ఏకకోవ**. ఏతేన సత్థునో పవివిత్తస్స పవివేకత్తేన వివిత్తతం దస్సేతి. రూపారూపపటిభాగనిమిత్తేహి నివత్తనత్థం "**రూపాదీనం సబ్బనిమిత్తాన**"న్తి వుత్తం. అతివియ సన్తతరపణీతతమభావేన విసేసతో సినోతి బన్ధతీతి **విసయో,** సో ఏవ ససన్తతిపరియాపన్నతాయ **అజ్ఝత్తం**. కిం పన తన్తి ఆహ – "**సుఞ్ఞతన్తి సుఞ్ఞతఫలసమాపత్తి**"న్తి. ఉపధివివేకతాయ అసఙ్ఖతా ధాతు ఇధ వివేకోతి అధిప్పేతోతి ఆహ – "**వివేకనిన్నే**నా"తిఆది. భఙ్గమత్తమ్పి అసేసేత్వా ఆసవట్ఠానియానఞ్చ ధమ్మానం తత్థ విగతత్తా తేసం వసేన **విగతన్తేన,** ఏవంభూతం తేసం బ్యన్తిభావం పత్తన్తి పాళియం "బ్యన్తిభూతేనా"తి వుత్తం. ఉయ్యోజనం విస్సజ్జనం, తం ఏతస్స అత్థి, ఉయ్యోజేతి విస్సజ్జేతీతి వా ఉయ్యోజనికం. యస్మా న సబ్బకథా ఉయ్యోజనవసేనేవ పవత్తతి, తస్మా వుత్తం "**ఉయ్యోజనికపటిసంయుత్త**"న్తి.

తేలపాకం గణ్హన్తో వియాతి యథా తేలపాకో నామ పరిచ్ఛిన్నకాలో న అతిక్కమితబ్బో, ఏవం అత్తనో సమాపత్తికాలం అనతిక్కమిత్వా. యథా హి కుసలో వేజ్జో తేలం పచన్తో తం తం తేలకిచ్చం చిన్తేత్వా యది వా పత్థిన్నపాకో, యది వా మజ్ఝిమపాకో, యది వా ఖరపాకో ఇచ్ఛితబ్బో, తస్స కాలం ఉపధారేత్వా పచతి, ఏవం భగవా ధమ్మం దేసేన్తో వేనేయ్యానం ఞాణపరిపాకం ఉపధారేత్వా తం తం కాలం అనతిక్కమిత్వా ధమ్మం దేసేత్వా పరిసం ఉయ్యోజేన్తో చ **వివేకనిన్నేనేవ చిత్తేన ఉయ్యోజేతి. ద్వే పఞ్చవిఞ్ఞాణానిపి** తదభినీహతమనోవిఞ్ఞాణవసేన **నిబ్బాననిన్నానేవ**. బుద్ధానఞ్హి సబ్బారానం సుట్ఠు పరిఞ్ఞాతతాయ పణీతానమ్పి రూపాదీనం ఆపాథగమనే పగేవ ఇతరేసం పటికూలతావ సుపాకటా హుత్వా ఉపట్ఠాతి, తస్మా ఘమ్మాభితత్తస్స వియ సీతజలట్ఠాననిన్నతా నిబ్బాననిన్నమేవ చిత్తం హోతి, తస్స అతివియ సన్తపణీతభావతో.

౧౮౮. **అజ్ఝత్తమేవా**తి ఇధ ఝానారమ్మణం అధిప్పేతన్తి ఆహ "**గోచరజ్ఝత్తమేవా**"తి. **ఇధ నియకజ్ఝత్తం** సుఞ్ఞతం. అపగుణపాదకజ్ఝానఞ్హి ఏత్థ "నియకజ్ఝత్త"న్తి అధిప్పేతం విపస్సనావిసేసస్స అధిప్పేతత్తా, **నియకజ్ఝత్తం** నిజ్జీవనిస్సత్తతం, అనత్తతన్తి అత్థో. **అసమ్పజ్జనభావజాననేనా**తి ఇదాని మే కమ్మట్ఠానం వీథిపటిపన్నం న హోతి, ఉప్పథమేవ పవత్తతీతి జాననేన.

కస్మా పనేత్థ భగవతా విపస్సనాయ ఏవ పాదకే ఝానే అవత్వా పాదకజ్ఝానం గహితన్తి ఆహ – ‘‘**అప్పగుణపాదకజ్ఝానతో**’’తిఆది. **న పక్ఖన్దతి** సమ్మా న సమాహితత్తా. సో పన ‘‘అజ్ఝత్తధమ్మా మయ్హం నిజ్జటా నిగుమ్బా హుత్వా న ఉపట్ఠహన్తి, హన్దాహం బహిద్ధాధమ్మే మనసి కరేయ్యం ఏకచ్చేసు సఙ్ఖారేసు ఉపట్ఠితేసు ఇతరేపి ఉపట్ఠహేయ్యుమేవా’’తి **పరస్స...పే.... మనసి కరోతి**. పాదకజ్ఝానవసేన వియ సమ్మసితజ్ఝానవసేనపి ఉభతోభాగవిముత్తో హోతియేవాతి ఆహ – ‘‘**అరూపసమాపత్తియం ను ఖో కథన్తి ఆనేఞ్జం మనసి కరోతీ**’’తి. **న మే చిత్తం పక్ఖన్దతీ**తి మయ్హం విపస్సనాచిత్తం వీథిపటిపన్నం హుత్వా న వహతీతి. **పాదకజ్ఝానమేవా**తి విపస్సనాయ పాదకభూతమేవ ఝానం. **పునప్పునం మనసి కాతబ్బ**న్తి పునప్పునం సమాపజ్జితబ్బం విపస్సనాయ తిక్ఖవిసదతాపాదనాయ. **అవహన్తే** నిపుణాభావేన ఛేదనకిరియాయ అప్పవత్తన్తే. సమాపజ్జిత్వా విపస్సనాయ తిక్ఖకమ్మకరణం సమథవిపస్సనావిహారేనాతి ఆహ – ‘‘**కమ్మట్ఠానే మనసికారో వహతీ**’’తి.

౧౮౯. **సమ్పజానో హోతీ**తి వీథిపటిపత్తియా పుబ్బేనాపరం విసేసాభావతో సమ్పజానాతి మే కమ్మట్ఠానన్తి జాననేన. **ఇరియాపథం అహాపేత్వా**తి యథా పరిస్సమో నాగచ్ఛతి, ఏవం అత్తనో బలానురూపం తస్స కాలం నేత్వా పమాణమేవ పవత్తనేన ఇరియాపథం అహాపేత్వా. **సబ్బవారేసూ**తి ఠాననిసజ్జాసయనవారేసు. కథావారేసు పన విసేసం తత్థ తత్థ వదన్తి. **ఇదం వుత్త**న్తి ఇదం, ‘‘ఇమినా విహారేనా’’తిఆదివచనం వుత్తం.

౧౯౦. కామవితక్కాదయో ఓళారికకామరాగబ్యాపాదసభాగాతి ఆహ – ‘‘**వితక్కపహానేన ద్వే మగ్గే కథేత్వా**’’తి. **కామగుణేసూ**తి నిద్ధారణే భుమ్మం. **కిస్మిఞ్చిదేవ కిలేసుప్పత్తికారణే**తి తస్స పుగ్గలస్స కిలేసుప్పత్తికారణం సన్ధాయ వుత్తం, అఞ్ఞథా సబ్బేపి పఞ్చ కామగుణా కిలేసుప్పత్తికారణమేవ. సముదాచరతీతి **సముదాచారో**తి ఆహ ‘‘**సముదాచరణతో**’’తి. సో పన యస్మా చిత్తస్స, న సత్తస్స, తస్మా వుత్తం పాళియం ‘‘చేతసో’’తి. మ-కారో పదసన్ధికరో ఏ-కారస్స చ అకారో కతోతి ఆహ ‘‘**ఏవం సన్తే ఏత**న్తి.

౧౯౧. **అనుసయో**తి మానానుసయో భవరాగానుసయో అవిజ్జానుసయోతి తివిధోపి అనుసయో **పహీయతి** అరహత్తమగ్గేన. **వుత్తనయేనేవా**తి, ‘‘తతో మగ్గానన్తరం ఫలం, ఫలతో వుట్ఠాయ పచ్చవేక్ఖమానో పహీనభావం జానాతి, తస్స జాననేన సమ్పజానో హోతీ’’తి వుత్తనయేన.

కుసలతో ఆయాతీతి ఆయతో, సో ఏతేసన్తి **కుసలాయతికా**. తేనాహ ‘‘**కుసలతో ఆగతా**’’తి. తం పన నేసం కుసలాయతికత్తం ఉపనిస్సయవసేన హోతి సహజాతవసేనపీతి తదుభయం దస్సేతుం, ‘‘**సేయ్యథిద**’’న్తిఆది వుత్తం.

యస్మా పన యథావుత్తధమ్మేసు కేచి లోకియా, కేచి లోకుత్తరా; అథ కస్మా విసేసేన ‘‘లోకుత్తరా’’తి వుత్తన్తి ఆహ – ‘‘**లోకే ఉత్తరా విసిట్ఠా**’’తి. తేన లోకియధమ్మేసు ఉత్తమభావేన ఝానాదయో లోకుత్తరా వుత్తా, న లోకస్స ఉత్తరణతోతి దస్సేతి. యం కిఞ్చి మహగ్గతచిత్తం మారస్స అవిసయో అకామావచరత్తా, పగేవ తం విపస్సనాయ పాదకభూతం సువిక్ఖాలితమలన్తి ఆహ – ‘‘**జానితుం న సక్కోతీ**’’తి. **ఏకో ఆనిసంసో అత్థి** భావనానుయోగస్స సప్పాయధమ్మకథాపటిలాభో.

౧౯౨. **ఏతదత్థ**న్తి కేవలస్స సుతస్స అత్థాయ. **సప్పాయాసప్పాయవసేనా**తి కస్మా వుత్తం? నను సప్పాయవసేన దసకథావత్థూని ఆగతానీతి? సచ్చమేతం, అసప్పాయకథావజ్జనపుబ్బికాయ సప్పాయ కథాయ వసేన ఆగతత్తా

‘‘**సప్పాయాసప్పాయవసేన ఆగతానీ**’’తి వుత్తం. **సుతపరియత్తివసేనాతి** సరూపేన తత్థ అనాగతానిపి దసకథావత్థూని సుత్తగేయ్యాదిఅన్తోగధత్తా, ‘‘**సుతపరియత్తివసేన ఆగతానీ**’’తి వుత్తం. పరిపూరణవసేన సరూపతో ఆగతత్తా **ఇమస్మిం ఠానే ఠత్వా కథేతబ్బాని. అత్థోతి** సామఞ్ఞత్థో.

౧౮౩. **అనుఆవత్తన్తీతి** అనుఅను అభిముఖా హుత్వా వత్తన్తి, పయిరుపాసనాదివసేన అనుకూలయన్తి. **ముచ్ఛనతణ్హన్తి** పచ్చయేసు ముచ్ఛనాకారం. తణ్హాయ పత్థనా నామ తేనాకారేన పవత్తీతి ఆహ – ‘‘**పత్థేతి పవత్తేతీ**’’తి. **కిలేసూపద్దవేనాతి** కిలేససఙ్ఖాతేన ఉపద్దవేన. కిలేసా హి సత్తానం మహానత్థకరణతో ‘‘ఉపద్దవో’’తి వుచ్చన్తి. అత్తనో అబ్భన్తరే ఉప్పన్నేన కిలేసూపద్దవేన అన్తేవాసినో, ఉపద్దవో **అన్తేవాసూపద్దవో,** బ్రహ్మచరియస్స ఉపద్దవో **బ్రహ్మచారుపద్దవోతి** ఇమమత్థం ‘‘**సేసుపద్దవేసుపి ఏసేవ నయో**’’తి ఇమినా అతిదిసతి. **గుణమరణం కథితం,** న జీవితమరణం.

అప్పలాభాతి అప్పమత్తకలాభీ విసేసానం. **ఏవం వుత్తోతి** యథావుత్తబ్రహ్మచారుపద్దవో దుక్ఖవిపాకతరో చేవ కటుకవిపాకతరో చాతి ఏవం వుత్తో. ఆచరియన్తేవాసికూపద్దవో హి బాహిరకసమయవసేన వుత్తో, బ్రహ్మచారుపద్దవో పన సాసనవసేన. దురక్ఖాతే హి ధమ్మవినయే దుప్పటిపత్తి న మహాసావజ్జా మిచ్ఛాభినివేసస్స సిథిలవాయామభావతో; స్వాక్ఖాతే పన ధమ్మవినయే దుప్పటిపత్తి మహాసావజ్జా మహతో అత్థస్స బాహిరభావకరణతో. తేనాహ ‘‘**సాసనే పనా**’’తిఆది.

౧౮౬. **తస్మాతి** ఇదం పుబ్బపరాపేక్ఖం పురిమస్స చ అత్థస్స కారణభావేన పచ్చామసనన్తి ఆహ ‘‘**యస్మా**’’తిఆది. మిత్తం ఏతస్స అత్థీతి మిత్తవా, తస్స భావో **మిత్తవతా,** తాయ. మిత్తవసేన పటిపజ్జనన్తి ఆహ ‘‘**మిత్తపటిపత్తియా**’’తి. **సపత్తవతాయాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

దుక్కటదుబ్భాసితమత్తమ్పీతి ఇమినా పగేవ ఇతరం వీతిక్కమన్తోతి దస్సేతి. సావకేసు హితపరక్కమనం ఓవాదానుసాసనీహి పటిపజ్జనన్తి ఆహ – ‘‘**తథా న పటిపజ్జిస్సామీ**’’తి. **ఆమకమత్తన్తి** కులాలభాజనం వుచ్చతి. **నాహం తుమ్హేసు తథా పటిపజ్జిస్సామీతి** కుమ్భకారో వియ ఆమకభాజనేసు అహం తుమ్హేసు కేవలం జానాపేన్తో న పటిపజ్జిస్సామి. **నిగ్గణ్హిత్వాతి** నిహరిత్వా. **లోకియగుణాపి ఇధ సారోత్వేవ అధిప్పేతా** లోకుత్తరగుణానం అధిట్ఠానభావతో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మహాసుఞ్ఞతసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. అచ్ఛరియబ్భుతసుత్తవణ్ణనా

౧౯౭. విభత్తిపతిరూపకా చ నిపాతా హోన్తీతి యథారహం తంతంవిభత్తిఅత్థదీపకా, ఇధ పచ్చత్తవచనో **యత్రసద్దో, హిసద్దో** హేతుఅత్థో, **నామసద్దో** అచ్ఛరియత్థో, పదత్తయస్స పన అచ్ఛరియత్థనిద్దిట్ఠతాయ ‘‘**అచ్ఛరియత్థే నిపాతో**’’తి వుత్తం. ఏకంసతో పనేతం పదత్తయం. తథా హి వక్ఖతి, ‘‘యత్రాతి నిపాతవసేన అనాగతవచన’’న్తి. **పపఞ్చసద్దో** హేట్ఠా వుత్తో. **ఛిన్నవటుమేతి** ఇమినా సబ్బకిలేసవట్టస్స అకుసలకమ్మవట్టస్స చ ఛిన్నత్తా విపాకవట్టస్స చ ఉపరి వక్ఖమానత్తా ఆహ – ‘‘**వటుమన్తి కుసలాకుసలకమ్మవట్టం వుచ్చతీ**’’తి. **నిపాతవసేన** యత్రసద్దయోగేన. **అనాగతవచనన్తి** ఇదం అనాగతవచనసదిసత్తా వుత్తం. అనాగతత్థవాచీ హి అనాగతవచనం, అత్థో చేత్థ అతీతోతి. **అనుస్సరీతి** ఇదం

అనుస్సరితభావం సన్ధాయ వుత్తం – “న అనుస్సరిస్సతీ”తి సద్దపయోగస్స అతీతవిసయత్తా. యదా పన తేహి భిక్ఖూహి యా కథా పవత్తితా, తతో పచ్ఛాపి భగవతో తేసం బుద్ధానం అనుస్సరణం హోతియేవ.

ఖత్తియజచ్చాతిఆదికాలతో పట్ఠాయ అసమ్భిన్నాయ ఖత్తియజాతియా ఉదితోదితాయ. **బ్రహ్మజచ్చా**తి బ్రాహ్మణజచ్చా. **ఏవంగోత్తా**తి ఏసేవ నయో. **లోకియలోకుత్తరసీలేనా**తి పారమితాసమ్భూతేన బుద్ధావేణికత్తా అనఞ్ఞసాధారణేన లోకియేన లోకుత్తరేన చ సీలేన. **ఏవంసీలా**తి అనవసేససీలానం విసుం పచ్చవేక్ఖణకరణేన ఏవంసీలాతి అనుస్సరిస్సతి. ఏస నయో సేసేసు. యథా విజ్జాభాగియా విజ్జాసమ్పయుత్తధమ్మా, ఏవం సమాధిపక్ఖా సమాధిసమ్పయుత్తధమ్మాపి సతివీరియాదయోతి ఆహ – **‘‘హేట్ఠా సమాధిపక్ఖానం ధమ్మానం గహితత్తా విహారో గహితోవా’’**తి. తస్మా సమాధిపక్ఖధమ్మవినిముత్తో ఏవ ఇధ విహారో అధిప్పేతోతి వుత్తం **‘‘ఇదం హీ’’**తిఆది.

యథా వా అట్ఠసమాపత్తివిపస్సనామగ్గఫలసఙ్గహితా లోకియలోకుత్తరా సమాధిపఞ్ఞా “ఏవంధమ్మా ఏవంపఞ్ఞా”తి పదేహి హేట్ఠా గహితాపి యథాసకం పటిపక్ఖతో ముచ్చనస్స పవత్తివిసేసం ఉపాదాయ “ఏవంవిముత్తా”తి ఏత్థ పున గహితా, తథా “ఏవంధమ్మా”తి ఏత్థ గహితాపి సమాధిపక్ఖధమ్మా దిబ్బబ్రహ్మఆనేఞ్జఅరియవిహారసఙ్ఖాతం అత్తనో పవత్తివిసేసం ఉపాదాయ, “ఏవంవిహారీ”తి ఏత్థ పున గహితాతి వుచ్చమానే న కోచి విరోధో. ఫలధమ్మానం పవత్తికాలేపి కిలేసానం పటిప్పస్సద్ధి న తంఆనుభావజాతా, అథ ఖో అరియమగ్గేన కిలేసానం సముచ్ఛిన్నత్తాతి ఆహ – **‘‘మగ్గానుభావేన కిలేసానం పటిపస్సద్ధత్తే ఉప్పన్నత్తా’’**తి. యో యం పజహతి, సో పహాయకో పహాతబ్బతో విముత్తోతి వుచ్చతి విసంసట్ఠభావతోతి పహానవిభాగేన వుచ్చమానే అపహాయకస్స నిబ్బానస్స కథం విముత్తతా? విసంసట్ఠభావతో ఏవ. తఞ్హి పకతియావ సబ్బసో కిలేసేహి విసంసట్ఠం వినిస్సటం సువిదూరవిదూరే ఠితం, తస్మాస్స తతో నిస్సటత్తా నిస్సరణవిముత్తి నిస్సరణపహానన్తి వుచ్చతీతి ఆహ **‘‘నిబ్బాన’’**న్తిఆది.

౧౯౯. ఇమే **తథాగతస్స అచ్ఛరియఅబ్భుతధమ్మా**, న సావకవిసయా, మమ పన దేసనా తయా సుతా ఏవాతి తే థేరస్సేవ భారం కరోన్తో, **‘‘తం భియ్యోసోమత్తాయ పటిభన్తూ’’**తి ఆహ. **సతో సమ్పజానో**తి ఏత్థ కాలభేదవసేన లబ్భమానమ్పి సమ్పజానభావం అనామసిత్వా గతివిభాగేన తం దస్సేతుం, **‘‘ద్వే సమ్పజఞ్ఞానీ’’**తిఆది వుత్తం – **అట్ఠ వరే గణ్హన్తో**తి ఏత్థ కథం వరం దేవతా దేతి, పరస్స దీయమానఞ్చ తం కథం పరస్స సమిజ్ఝతీతి? కమ్మబలేనేవ. యది హి తం కమ్మం కతోకాసం యస్స తదపదేసేన ఫలం విపచ్చతి, ఏవం దేవతాయ తస్స వరం దిన్నం, ఇతరేన చ లద్ధన్తి వోహారో హోతీతి. అపిచ పరస్స పత్థితవరాని నామ విపచ్చమానస్స కమ్మస్స పచ్చయభూతో పయోగవిసేసోతి దట్ఠబ్బం. తాని విపచ్చనే ఏకన్తికానిపి అప్పేసక్ఖా దేవతా – “అయమస్స పత్థనా సమిజ్ఝిస్సతి, నో”తి న జానన్తి, సక్కో పన పఞ్ఞవా తాని ఏకచ్చం జానాతియేవ. తేన వుత్తం – **‘‘సక్కేన పసీదిత్వా దిన్నే అట్ఠ వరే గణ్హన్తో’’**తిఆది.

పఠమజవనవారేతి ఉప్పన్నస్స సబ్బపఠమజవనవారే. సో హి పటిసన్ధియా ఆసన్నభావతో అవిసదో హోతి, దేవభావే నికన్తివసేన ఉప్పజ్జనతో న జానాతి. **అఞ్ఞాహి** దేవతాహి **అసాధారణజాననం హోతి** దుతియజవనవారతో పట్ఠాయ పవత్తనతో.

అఞ్ఞేపి దేవాతిఆదినా బోధిసత్తస్స తత్థ సమ్పజఞ్ఞేనేవ ఠితభావం బ్యతిరేకముఖేన విభావేతి. **ఆహారూపచ్ఛేదేన కాలఙ్కరోన్తీ**తి ఇదం ఖిడ్డాపదోసికవసేన వుత్తం. ఇతరేసమ్పి దిబ్బభోగేహి ముచ్ఛితతం అజ్ఝాపన్నానం తిట్ఠన్తానం సమ్పజఞ్ఞాభావో హోతియేవ. **కిం తథారూపం ఆరమ్మణం నత్థీ**తి యథారూపం ఉళారం పణీతఞ్చ ఆరమ్మణం పటిచ్చ తే

దేవా సంముచ్ఛితా ఆహారూపచ్ఛేదమ్పి కరోన్తి, కిం తథారూపం ఉళారం పణీతఞ్చ ఆరమ్మణం బోధిసత్తస్స నత్థీతి బోధిసత్తస్స సమ్పజఞ్ఞానుభావం విభావేతుం చోదనం సముట్ఠాపేతి? బోధిసత్తో హి యత్థ యత్థ నిబ్బత్తతి, తత్థ తత్థ అఞ్ఞే సత్తే దసహి విసేసేహి అధిగ్గణ్హాతి, పగేవ తత్థ దేవభూతో, తథాపి "సతో సమ్పజానో"తి అయమేత్థ అచ్ఛరియధమ్మో వుత్తో.

౨౦౦. సమ్పత్తిభవే దీఘాయుకతా నామ పుఞ్ఞాబలేన హోతి, బోధిసత్తో చ మహాపఞ్ఞో, తస్మా తత్థ తత్థ భవే తేన దీఘాయుకేన భవితబ్బన్తి అధిప్పాయేన, ''**సేసత్తభావేసు కిం యావతాయుకం న తిట్ఠతీ**''తి చోదేతి. ఇతరో ''**ఆమ న తిట్ఠతీ**''తి పటిజానిత్వా, ''**అఞ్ఞదా హీ**''తిఆదినా తత్థ కారణమాహ. "ఇధ న భవిస్సామీ"తి అధిముచ్చనవసేన కాలకిరియా **అధిముత్తికాలకిరియా**. పారమిధమ్మానఞ్హి ఉక్కంసప్పత్తియా తస్మిం తస్మిం అత్తభావే అభిఞ్ఞాసమాపత్తీహి సన్తానస్స విసేసితత్తా అత్తసినేహస్స తనుభావేన సత్తేసు చ మహాకరుణాయ ఉళారభావేన అధిట్ఠానస్స తిక్ఖవిసదభావాపత్తియా బోధిసత్తానం అధిప్పాయా సమిజ్ఝన్తి, చిత్తే వియ కమ్మేసు చ తేసం వసిభావో, తస్మా యత్థుపపన్నానం పారమియో సమ్మదేవ పరిబ్రూహేన్తి, వుత్తనయేన కాలం కత్వా తత్థ ఉపపజ్జన్తి. తథా హి అయం మహాసత్తో ఇమస్మింయేవ కప్పే నానాజాతీసు అపరిహీనజ్ఝానో కాలం కత్వా బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తో అప్పకమేవ కాలం తత్థ ఠత్వా తతో చవిత్వా ఇధ నిబ్బత్తో. తేనాహ – ''**అయం కాలకిరియా అఞ్ఞేసం న హోతీ**''తి. **సబ్బపారమీనం పూరితత్తా**తి ఇమినా పయోజనాభావతో తత్థ ఠత్వా అధిముత్తికాలకిరియా నామ న హోతీతి దస్సేతి. అపిచ చరిమభవే చతుమహానిధిసముట్ఠానపుబ్బికాయ దిబ్బసమ్పత్తిసదిసాయ మహాసమ్పత్తియా నిబ్బత్తి వియ బుద్ధభూతస్స అసదిసదానాదివసేన అనఞ్ఞసాధారణలాభుప్పత్తి వియ చ ఇతో పరం మహాపురిసస్స దిబ్బసమ్పత్తిఅనుభవనం నామ నత్థీతి యావతాయుకట్ఠానం ఉస్సాహజాతస్స పుఞ్ఞసమ్భారస్స వసేనాతి దట్ఠబ్బం. అయఞ్హేత్థ ధమ్మతా.

మనుస్సగణనావసేన, న దేవగణనావసేన. **పుబ్బనిమిత్తానీ**తి చుతియా పుబ్బనిమిత్తాని. **అమిలాయిత్వా**తి ఏత్థ **అమిలాత**గ్గహణేనేవ తాసం మాలానం వణ్ణసమ్పదాపి గన్ధసమ్పదాపి సోభాసమ్పదాపి దస్సితాతి దట్ఠబ్బం. బాహిరబ్భన్తరానం రజోజల్లానం లేసస్సపి అభావతో దేవానం సరీరగతాని వత్థాని సబ్బకాలం పరిసుద్ధపభస్సరానేవ హుత్వా తిట్ఠన్తీతి ఆహ ''**వత్థేసుపి ఏసేవ నయో**''తి. **నేవ సీతం న ఉణ్హన్తి** యస్స సీతస్స పతీకారవసేన అధికం సేవియమానం ఉణ్హం, సయమేవ వా ఖరతరం హుత్వా అధిభవన్తం సరీరే సేదం ఉప్పాదేయ్య, తాదిసం నేవ సీతం న ఉణ్హం హోతి. **తస్మిం కాలే**తి యథావుత్తే మరణాసన్నకాలే. **బిన్దుబిన్దువసేనా**తి ముత్తగుళికా వియ బిన్దు బిన్దు హుత్వా సేదా ముచ్చన్తి. దన్తానం ఖణ్డితభావో **ఖణ్డిచ్చం**. కేసానం పలితభావో **పాలిచ్చం. ఆది**-సద్దేన వలిత్తచతం సఙ్గణ్హాతి. **కిలన్తరూపో అత్తభావో హోతి,** న పన ఖణ్డిచ్చపాలిచ్చాదీహీతి అధిప్పాయో. **ఉక్కణ్ఠితా**తి అనభిరతి, సా నత్థి ఉపరూపరి ఉళారుళారానమేవ భోగానం విసేసతో రుచిజనకానం ఉపతిట్ఠనతో.

పణ్డితా ఏవాతి బుద్ధిసమ్పన్నా ఏవ దేవతా. యథా దేవతా "సమ్పతి జాతా కీదిసేన పుఞ్ఞకమ్మేన ఇధ నిబ్బత్తా"తి చిన్తేత్వా, "ఇమినా నామ పుఞ్ఞకమ్మేన ఇధ నిబ్బత్తా"తి జానన్తి, ఏవం అతీతభవే అత్తనా కతం ఏకచ్చం అఞ్ఞమ్పి పుఞ్ఞం జానన్తియేవ మహాపుఞ్ఞాతి ఆహ – ''**యే మహాపుఞ్ఞా**''తిఆది.

న పఞ్ఞాయన్తి చిరతరకాలత్తా పరమాయునో. **అనియ్యానికన్తి** న నియ్యానావహం సత్తానం అభాజనభావతో. సత్తా న పరమాయునో హోన్తి నామ పాపుస్సన్నతాయాతి ఆహ – ''**తదా హి సత్తా ఉస్సన్నకిలేసా హోన్తీ**''తి. ఏత్థాహ – "కస్మా సమ్బుద్ధా మనుస్సలోకే ఏవ ఉప్పజ్జన్తి, న దేవబ్రహ్మలోకేసూ"తి. దేవలోకే తావ నుప్పజ్జన్తి బ్రహ్మచరియవాసస్స

అనోకాసభావతో తథా అనచ్ఛరియభావతో. అచ్ఛరియధమ్మా హి బుద్ధా భగవన్తో, తేసం సా అచ్ఛరియధమ్మతా దేవత్తభావే ఠితానం న పాకటా హోతి యథా మనుస్సభూతానం. దేవభూతే హి సమ్మాసమ్బుద్ధే దిస్సమానం బుద్ధానుభావం దేవానుభావతోవ లోకో దహతి, న బుద్ధానుభావతో, తథా సతి సమ్మాసమ్బుద్ధే నాధిముచ్చతి న సమ్పసీదతి ఇస్సరకుత్తగ్గాహం న విస్సజ్జేతి, దేవత్తభావస్స చ చిరకాలపవత్తనతో ఏకచ్చసస్సతవాదతో న పరిముచ్చతి. "బ్రహ్మలోకే నుప్పజ్జన్తీ"తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సత్తానం తాదిసగాహవిమోచనత్థఞ్హి బుద్ధా భగవన్తో మనుస్ససుగతియంయేవ ఉప్పజ్జన్తి; న దేవసుగతియం, మనుస్ససుగతియం ఉప్పజ్జన్తాపి ఓపపాతికా న హోన్తి, సతి చ ఓపపాతికూపపత్తియం వుత్తదోసానతివత్తనతో. ధమ్మవేనేయ్యానం అత్థాయ ధమ్మతన్తియా ఠపనస్స వియ ధాతువేనేయ్యానం అత్థాయ ధాతూనం ఠపనస్స ఇచ్ఛితబ్బత్తా చ. న హి ఓపపాతికానం పరినిబ్బానతో ఉద్ధం సరీరధాతుయో తిట్ఠన్తి, తస్మా న ఓపపాతికా హోన్తి, చరిమభవే చ మహాబోధిసత్తా, మనుస్సభావస్స పాకటకరణాయ దారపరిగ్గహమ్పి కరోన్తా యావ పుత్తముఖదస్సనా అగారమజ్ఝే తిట్ఠన్తి. పరిపాకగతసీలనేక్ఖమ్మపఞ్ఞాదిపారమికాపి న అభినిక్ఖమన్తి, కిం వా ఏతాయ కారణచిన్తాయ? సబ్బబుద్ధేహి ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణా, యదిదం మనుస్సభూతానంయేవ అభిసమ్బుజ్ఝనా, న దేవభూతానన్తి అయమేత్థ ధమ్మతా. తథా హి తదత్థో మహాభినీహారోపి మనుస్సభూతానంయేవ ఇజ్ఝతి, న ఇతరేసం.

కస్మా పన సమ్మాసమ్బుద్ధా జమ్బుదీపేయేవ ఉప్పజ్జన్తి, న సేసదీపేసూతి? కేచి తావ ఆహు – "యస్మా పథవియా నాభిభూతా బుద్ధానుభావసహితా అచలట్ఠానభూతా బోధిమణ్డభూమి జమ్బుదీపేయేవ ఉప్పజ్జతి, తస్మా జమ్బుదీపేయేవ ఉప్పజ్జన్తీ"తి; "తథా ఇతరేసమ్పి అవిజహితట్ఠానానం తత్థేవ లబ్భమానతో"తి. అయం పనేత్థ అమ్హాకం ఖన్తి – యస్మా పురిమబుద్ధానం మహాబోధిసత్తానం పచ్చేకబుద్ధానఞ్చ నిబ్బత్తియా సావకబోధిసత్తానం సావకబోధియా అభినీహారో సావకపారమీనం సమ్భరణం పరిపాచనఞ్చ బుద్ధఖేత్తభూతే ఇమస్మిం చక్కవాళే జమ్బుదీపేయేవ ఇజ్ఝతి, న అఞ్ఞత్థ. వేనేయ్యానం వినయనత్థో చ బుద్ధుప్పాదోతి అగ్గసావకాదివేనేయ్యవిసేసాపేక్ఖాయ ఏకస్మిం జమ్బుదీపేయేవ బుద్ధా నిబ్బత్తన్తి, న సేసదీపేసు. అయఞ్చ నయో సబ్బబుద్ధానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణోతి తేసం ఉత్తమపురిసానం తత్థేవ ఉప్పత్తి సమ్పత్తిచక్కానం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞూపనిస్సయతో అపరాపరం వత్తతీతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ – "**తీసు దీపేసు బుద్ధా న నిబ్బత్తన్తి, జమ్బుదీపేయేవ నిబ్బత్తన్తీతి దీపం పస్సతీ**"తి. ఇమినా నయేన దేసనియమేపి కారణం వత్తబ్బం.

ఇదాని చ ఖత్తియకులం లోకసమ్మతం బ్రాహ్మణానమ్పి పూజనీయభావతో. **రాజా మే పితా భవిస్సతీతి కులం పస్సి** పితువసేన కులస్స నిద్దిసితబ్బతో . **దసన్నం మాసానం ఉపరి సత్త దివసానీతి పస్సి** తేన అత్తనో అన్తరాయాభావం అఞ్ఞాసి, తస్సా చ తుసితభవే దిబ్బసమ్పత్తిపచ్చనుభవనం.

తా దేవతాతి దససహస్సిచక్కవాళదేవతా. కథం పన తా బోధిసత్తస్స పూరితపారమిభావం భావినఞ్చ సమ్బుద్ధభావం జానన్తీతి? మహేసక్ఖానం దేవతానం వసేన, యేభుయ్యేన చ తా దేవతా అభిసమయభాగినో. తథా హి భగవతో చ ధమ్మదానసంవిభాగే అనేకవారం దససహస్సచక్కవాళవాసిదేవతాసన్నిపాతో అహోసి.

చవామీతి పజానాతి చుతిఆసన్నజవనేహి ఞాణసహితేహి చుతియా ఉపట్ఠితభావస్స పటిసంవిదితత్తా. **చుతిచిత్తం న జానాతి** చుతిచిత్తక్ఖణస్స ఇత్తరభావతో. తథా హి తం చుతూపపాతఞాణస్సపి అవిసయో ఏవ. **పటిసన్ధిచిత్తేపి** ఏసేవ నయో. **ఆవజ్జనపరియాయోతి** ఆవజ్జనక్కమో. యస్మా ఏకవారం ఆవజ్జితమత్తేన ఆరమ్మణం నిచ్ఛినితుం న సక్కా, తస్మా తమేవారమ్మణం దుతియం తతియఞ్చ ఆవజ్జిత్వా నిచ్ఛేయతి, ఆవజ్జనసీసేన చేత్థ జవనవారో గహితో. తేనాహ –

‘‘**దుతియతతియచిత్తవారేయేవ జానిస్సతీ**’’తి. చుతియా పురేతరం కతిపయచిత్తవారతో పట్ఠాయ మరణం మే ఆసన్నన్తి జాననతో, ‘‘**చుతిక్ఖణేపి చవామీతి పజానాతీ**’’తి వుత్తం. పటిసన్ధియా పన అపుబ్బభావతో **పటిసన్ధిచిత్తం న జానాతి**. నికన్తియా ఉప్పత్తితో పరతో **అసుకస్మిం ఠానే మయా పటిసన్ధి గహితాతి పజానాతి,** దుతియజవనతో పట్ఠాయ జానాతీతి వుత్తోవాయమత్థో. **తస్మిం కాలేతి** పటిసన్ధిగ్గహణకాలే. **దససహస్సీ కమ్పతీతి** ఏత్థ కమ్పనకారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ. మహాకారుణికా బుద్ధా భగవన్తో సత్తానం హితసుఖవిధానతప్పరతాయ బహులం సోమనస్సికావ హోన్తీతి తేసం పఠమమహావిపాకచిత్తేన పటిసన్ధిగ్గహణం అట్ఠకథాయం (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౧౭; ధ. స. ౪౯౮; మ. ని. అట్ఠ. ౩.౧౯౯) వుత్తం. **మహాసీవత్థేరో పన** యదిపి మహాకారుణికా బుద్ధా భగవన్తో సత్తానం హితసుఖవిధానతప్పరా, వివేకజ్ఝాసయా పన విసఙ్ఖారనిన్నా సబ్బసఙ్ఖారేసు అజ్ఝుపేక్ఖణబహులాతి పఞ్చమేన మహావిపాకచిత్తేన పటిసన్ధిగ్గహణమాహ.

పురే పుణ్ణమాయ సత్తమదివసతో పట్ఠాయాతి పుణ్ణమాయ పురే సత్తమదివసతో పట్ఠాయ, సుక్కపక్ఖే నవమితో పట్ఠాయాతి అత్థో. **సత్తమే దివసేతి** ఆసాళ్హీపుణ్ణమాయ. **ఇదం సుపినన్తి** ఇదాని వుచ్చమానాకారం సుపినం. **నేసం దేవియోతి** మహారాజూనం దేవియో.

నో చ ఖో పురిసగబ్భో, న ఇత్థిగబ్భో, పుత్తో తే భవిస్సతీతి ఏత్తకమేవ తే బ్రాహ్మణా అత్తనో సుపినసత్థనయేన కథేసుం. **సచే అగారం అజ్ఝావసిస్సతీతిఆది** పన దేవతావిగ్గహేన భావినమత్థం యాథావతో పవేదేసుం.

గబ్భావక్కన్తియోతి ఏత్థ గబ్భో వుచ్చతి మాతుకుచ్ఛి, తత్థ ఉప్పత్తి అవక్కన్తి, తావ గబ్భావక్కన్తి, యావ న నిక్ఖమతి. **ఠితకావ నిక్ఖమన్తి** ధమ్మాసనతో ఓతరన్తో ధమ్మకథికో వియ.

౨౦౧. వత్తమానసమీపే వత్తమానే వియ వోహరీయతీతి **ఓక్కమతీతి** వుత్తన్తి ఆహ – ‘‘**ఓక్కన్తో హోతీతి అత్థో**’’తి. **ఏవం హోతీతి** ఏవం వుత్తప్పకారేనస్స సమ్పజాననా హోతి. **న ఓక్కమమానే** పటిసన్ధిక్ఖణస్స దువిఞ్ఞేయ్యత్తా. తథా చ వుత్తం – ‘‘పటిసన్ధిచిత్తం న జానాతీ’’తి. దససహస్సచక్కవాళపత్థరణేన వా **అప్పమాణో**. అతివియ సముజ్జలభావేన **ఉళారో. దేవానుభావన్తి** దేవానం పభానుభావం. దేవానఞ్హి పభంసో ఓభాసో అధిభవతి, న తేసం ఆధిపచ్చం. తేనాహ ‘‘**దేవాన**’’న్తిఆది.

రుక్ఖగచ్ఛాదినా కేనచి న హఞ్ఞతీతి **అఘా,** అబాధా. తేనాహ ‘‘**నిచ్చవివటా**’’తి. **అసంవుతాతి** హేట్ఠా ఉపరి చ కేన చి న పిహితా. తేనాహ ‘‘**హేట్ఠాపి అప్పతిట్ఠా**’’తి. తత్థ పి-సద్దేన యథా హేట్ఠా ఉదకస్స పిధాయికా పథవీ నత్థీతి అసంవుతా లోకన్తరికా, ఏవం ఉపరిపి చక్కవాళేసు వియ దేవవిమానానం అభావతో అసంవుతా అప్పతిట్ఠాతి దస్సేతి. అన్ధకారో ఏత్థ అత్థీతి **అన్ధకారా. చక్ఖువిఞ్ఞాణం న జాయతి** ఆలోకస్సాభావతో, న చక్ఖునో. తథా హి ‘‘తేన ఓభాసేన అఞ్ఞమఞ్ఞం సఞ్జానన్తీ’’తి వుత్తం. జమ్బుదీపే ఠితమజ్ఝన్హికవేలాయం పుబ్బవిదేహవాసీనం అత్థఙ్గమనవసేన ఉపడ్ఢం సూరియమణ్డలం పఞ్ఞాయతి, అపరగోయానవాసీనం ఉగ్గమనవసేన, ఏవం సేసదీపేసుపీతి ఆహ – ‘‘**ఏకప్పహారేనేవ తీసు దీపేసు పఞ్ఞాయన్తీ**’’తి. ఇతో అఞ్ఞథా పన ద్వీసు ఏవ దీపేసు ఏకప్పహారేనేవ పఞ్ఞాయతీతి. **ఏకేకాయ దిసాయ నవ నవ యోజనసతసహస్సాని అన్ధకారవిధమనమ్పి** ఇమినా నయేన దట్ఠబ్బం. **పభాయ నప్పహోన్తీతి** అత్తనో పభాయ ఓభాసితుం న అభిసమ్భుణన్తి. యుగన్ధరపబ్బతమత్థకప్పమాణే ఆకాసే విచరణతో, ‘‘**చక్కవాళపబ్బతస్స వేమజ్ఝేన చరన్తీ**’’తి వుత్తం.

వావటాతి ఖాదనత్థం గణ్హితుం ఉపక్కమన్తా. **విపరివత్తిత్వా**తి వివట్టిత్వా. **ఛిజ్జిత్వా**తి ముచ్ఛాపత్తియా ఠితట్ఠానతో ముచ్చిత్వా, అఙ్గపచ్చఙ్గచ్ఛేదనవసేన వా **ఛిజ్జిత్వా. అచ్చన్తఖారే**తి ఆతపసన్తాపాభావేన అతిసీతభావం సన్ధాయ అచ్చన్తఖారతా వుత్తా సియా. న హి తం కప్పసణ్ఠానఉదకం సమ్పత్తికరమహామేఘవుట్ఠం పథవీసన్ధారకం కప్పవినాసకఉదకం వియ ఖారం భవితుమరహతి. తథా హి సతి పథవీపి విలీయేయ్య. తేసం వా పాపకమ్మబలేన పేతానం పకతిఉదకస్స పుబ్బఖేళభావాపత్తి వియ తస్స ఉదకస్స తదా ఖారభావాపత్తి హోతీతి వుత్తం ''**అచ్చన్తఖారే ఉదకే**''తి. **సమన్తతో**తి సబ్బభాగతో ఛప్పకారమ్పి.

౨౦౨. చతున్నం మహారాజూనం వసేనాతి వేస్సవణాదిచతుమహారాజభావసామఞ్ఞేన.

౨౦౩. సభావేనేవాతి పరస్స సన్తికే గహణేన వినా అత్తనో సభావేనేవ సయమేవ అధిట్ఠహిత్వా సీలసమ్పన్నా.

మనుస్సేసూతి ఇదం పకతిచారిత్తవసేన వుత్తం – ''మనుస్సిత్థియా నామ మనుస్సపురిసేసు పురిసాధిప్పాయచిత్తం ఉప్పజ్జేయ్యా''తి, బోధిసత్తమాతు పన దేవేసుపి తాదిసం చిత్తం నుప్పజ్జతేవ. యథా బోధిసత్తస్స ఆనుభావేన బోధిసత్తస్స మాతు పురిసాధిప్పాయచిత్తం నుప్పజ్జతి, ఏవం తస్స ఆనుభావేనేవ సా కేనచి పురిసేన అనతిక్కమనీయాతి ఆహ – ''**పాదా న వహన్తి, దిబ్బసఙ్ఖలికా వియ బజ్ఝన్తీ**''తి.

పుబ్బే ''కామగుణూపసంహితం చిత్తం నుప్పజ్జతీ''తి వుత్తం, పున ''పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితా సమఙ్గీభూతా పరిచారేతీ''తి వుత్తం, కథమిదం అఞ్ఞమఞ్ఞం న విరుజ్ఝతీతి ఆహ ''**పుబ్బే**''తిఆది. **వత్థుపటిక్ఖేపో**తి అబ్రహ్మచరియవత్థుపటిసేధో. తేనాహ ''**పురిసాధిప్పాయవసేనా**''తి. **ఆరమ్మణపటిలాభో**తి రూపాదిపఞ్చకామగుణారమ్మణస్సేవ పటిలాభో.

౨౦౪. కిలమథోతి ఖేదో. కాయస్స హి గరుభావకఠినభావాదయోపి తస్సా తదా న హోన్తి ఏవ. ''**తిరోకుచ్ఛిగతం పస్సతీ**''తి వుత్తం, కదా పట్ఠాయ పస్సతీతి ఆహ – ''**కలలాదికాలం అతిక్కమిత్వా**''తిఆది. దస్సనే పయోజనం సయమేవ వదతి, తస్స అభావతో కలలాదికాలే న పస్సతి. **పుత్తేనా**తి దహరేన మన్దేన ఉత్తానసేయ్యకేన. **యం తం మాతూ**తిఆది పకతిచారిత్తవసేన వుత్తం. చక్కవత్తిగబ్భతోపి హి సవిసేసం బోధిసత్తగబ్భో పరిహారం లభతి పుఞ్ఞసమ్భారస్స సాతిసయత్తా, తస్మా బోధిసత్తమాతా అతివియ సప్పాయాహారాచారా చ హుత్వా సక్కచ్చం పరిహరతి. **పురత్థాభిముఖో**తి మాతు పురత్థాభిముఖో. ఇదాని తిరోకుచ్ఛిగతస్స దిస్సమానతాయ అబ్భన్తరం బాహిరఞ్చ కారణం దస్సేతుం, ''**పుబ్బే కతకమ్మ**''న్తిఆది వుత్తం. **అస్సా**తి దేవియా. **వత్థు**న్తి కుచ్ఛిం. ఫలికఅబ్భపటలాదినో వియ బోధిసత్తమాతుకుచ్ఛితచస్స పటలభావేన ఆలోకస్స విబన్ధాభావతో యథా బోధిసత్తమాతా కుచ్ఛిగతం బోధిసత్తం పస్సతి, కిమేవం బోధిసత్తోపి మాతరం అఞ్ఞఞ్చ పురతో రూపగతం పస్సతి, నోతి ఆహ, ''**బోధిసత్తో పనా**''తిఆది. కస్మా పన సతి చక్ఖుమ్హి ఆలోకే చ న పస్సతీతి ఆహ – ''**న హి అన్తోకుచ్ఛియం చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతీ**''తి. అస్సాసపస్సాసా వియ హి తత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణమ్పి న ఉప్పజ్జతి తజ్జాసమన్నాహారస్సాభావతో.

౨౦౫. యథా అఞ్ఞా ఇత్థియో విజాతపచ్చయా తాదిసేన రోగేన అభిభూతాపి హుత్వా మరన్తి, బోధిసత్తమాతు పన బోధిసత్తే కుచ్ఛిగతే న కోచి రోగో ఉప్పజ్జతి; కేవలం ఆయుపరిక్ఖయేనేవ కాలం కరోతి, స్వాయమత్థో హేట్ఠా వుత్తోయేవ. **బోధిసత్తేన వసితట్ఠానం హీ**తిఆదినా తత్థ కారణమాహ. **అపనేత్వా**తి అగ్గమహేసిట్ఠానతో నీహరిత్వా. **అనురక్ఖితుం న**

సక్కోతీతి సమ్మా గబ్భపరిహారం నానుయుఞ్జతి, తేన **గబ్భో బహ్వాబాధో హోతి. వత్థువిసదం హోతీ**తి గబ్భాసయో పరిసుద్ధో హోతి. మాతు **మజ్ఝిమవయస్స తతియకోట్ఠాసే** బోధిసత్తస్స గబ్భోక్కమనమ్పి తస్సా ఆయుపరిమాణవిలోకనేనేవ సఙ్గహితం వయోవసేన ఉప్పజ్జనకవికారస్స పరివజ్జనతో, ఇత్థిసభావేన ఉప్పజ్జనకవికారో పన బోధిసత్తస్స ఆనుభావేనేవ వూపసమ్మతి.

సత్తమాసజాతోతి పటిసన్ధిగ్గహణతో సత్తమే మాసే జాతో. సో **సీతుణ్హక్ఖమో న హోతి** అతివియ సుఖుమాలతాయ. అట్ఠమాసజాతో కామం సత్తమాసజాతతో బుద్ధిఅవయవో, ఏకచ్చే పన చమ్మపదేసా బుద్ధిం పాపుణన్తా ఘట్టనం న సహన్తి, తేన **సో న జీవతి**. సత్తమాసజాతస్స పన న తావ తే జాతాతి వదన్తి.

ఠితావ హుత్వాతి నిద్దుక్ఖతాయ ఠితా ఏవ హుత్వా. దుక్ఖస్స హి బలవభావతో తం దుక్ఖం అసహమానా అఞ్ఞా ఇత్థియో నిసిన్నా వా నిపన్నా వా విజాయన్తి. **ఉపవిజఞ్ఞా**తి ఉపగతవిజాయనకాలా. **సకలనగరవాసినో**తి కపిలవత్థుం పరివారేత్వా ఠితేసు దేవదహాదీసు ఛసు నగరేసు వసన్తా.

దేవా నం పఠమం పటిగ్గణ్హన్తీతి లోకనాథం మహాపురిసం మయమేవ పఠమం పటిగ్గణ్హామాతి సఞ్జాతగారవబహుమానా అత్తనో పీతిం పవేదేన్తా **ఖీణాసవా సుద్ధావాసబ్రహ్మానో** ఆదితో పటిగ్గణ్హన్తి. **సూతివేస**న్తి సూతిజగ్గనధాతివేసం. **ఏకే**తి ఉత్తరవిహారవాసినో. **మచ్ఛక్ఖిసదిసం** ఛవివసేన.

౨౦౬. అజినప్పవేణియాతి అజినచమ్మేహి సిబ్బేత్వా కతపవేణియా. **మహాతేజో**తి మహానుభావో. **మహాయసో**తి మహాపరివారో విపులకిత్తిఘోసో చ.

భగ్గవిభగ్గాతి సమ్బాధట్ఠానతో నిక్ఖమనేన విభావితత్తా భగ్గా విభగ్గా వియ చ హుత్వా. తేన నేసం అవిసదభావమేవ దస్సేతి. **అలగ్గో హుత్వా**తి గబ్భాసయే యోనిపదేసే చ కత్థచి అలగ్గో అసత్తో హుత్వా. **ఉదకేనా**తి గబ్భాసయగతేన ఉదకేన **అమక్ఖితో నిక్ఖమతి** సమ్మక్ఖితస్స తాదిసస్స ఉదకసేమ్హాదికస్సేవ తత్థ అభావతో. బోధిసత్తస్స హి పుఞ్ఞానుభావేన పటిసన్ధిగ్గహణతో పట్ఠాయ తం ఠానం విసుద్ధం పరమసుగన్ధగన్ధకుటి వియ చన్దనగన్ధం వాయన్తం తిట్ఠతి. **ఉదకవట్టియో**తి ఉదకక్ఖన్ధా.

౨౦౭. ముహుత్తజాతోతి ముహుత్తేన జాతో హుత్వా ముహుత్తమత్తోవ. **అనుధారియమానే**తి అనుకూలవసేన నీయమానే. **ఆగతానేవా**తి తం ఠానం ఉపగతాని ఏవ.

అనేకసాఖన్తి రతనమయానేకసతపతిట్ఠానహీరకం. **సహస్సమణ్డల**న్తి తేసం ఉపరి పతిట్ఠితం అనేకసహస్సమణ్డలహీరకం. **మరూ**తి దేవా.

న ఖో పనేవం దట్ఠబ్బన్తి సత్తపదవీతిహారతో పగేవ దిసావిలోకనస్స కతత్తా. తేనాహ ''**మహాసత్తో హి**''తిఆది. **ఏకఙ్గణానీ**తి వివటభావేన విహారఙ్గణపరివేణఙ్గణాని వియ ఏకఙ్గణసదిసాని అహేసుం. **సదిసోపి నత్థీ**తి తుమ్హాకం ఇదం విలోకనం విసిట్ఠే పస్సితుం ఇధ తుమ్హేహి సదిసోపి నత్థి, కుతో ఉత్తరితరోతి ఆహంసు. **సబ్బపఠమో**తి సబ్బప్పధానో. పధానపరియాయో హి ఇధ పఠమసద్దో. తేనాహ ''**ఇతరానీ**''తిఆది. ఏత్థ చ మహేసక్ఖా తావ దేవా తథా వదన్తి, ఇతరే పన

కథన్తి? మహాసత్తస్స అనుభావదస్సనేనేవ. మహేసక్ఖానఞ్హి దేవానం మహాసత్తస్స అనుభావో వియ తేన సదిసానమ్పి అనుభావో పచ్చక్ఖో అహోసి. ఇతరే పన తేసం వచనం సుత్వా సద్దహన్తా అనుమినన్తా తథా ఆహంసు.

జాతమత్తస్సేవ బోధిసత్తస్స ఠానాదీని యేసం విసేసాధిగమానం పుబ్బనిమిత్తభూతానీతి తే నిద్ధారేత్వా దస్సేన్తో, "**ఏత్థ చా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **పతిట్ఠానం చతుఇద్ధిపాదపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం** ఇద్ధిపాదవసేన లోకుత్తరధమ్మేసు సుప్పతిట్ఠితభావసమిజ్ఝనతో. **ఉత్తరాభిముఖభావో** లోకస్స ఉత్తరణవసేన **గమనస్స పుబ్బనిమిత్తం. సత్తపదగమనం** సత్తబోజ్ఝఙ్గాదిగమనస్స **పుబ్బనిమిత్తం,** విసుద్ధఛత్తధారణం సువిసుద్ధవిముత్తిఛత్తధారణస్స **పుబ్బనిమిత్తం, పఞ్చరాజకకుధభణ్డాని** పఞ్చవిధవిముత్తిగుణపరివారతాయ **పుబ్బనిమిత్తం, అనావటదిసానువిలోకనం** అనావటఞాణతాయ **పుబ్బనిమిత్తం,** "అగ్గోహమస్మీ"తిఆదివచనం **అప్పటివత్తియధమ్మచక్కపవత్తనస్స పుబ్బనిమిత్తం; అయమన్తిమా జాతీతి** ఆయతిం జాతియా అభావకిత్తనా **అనుపాది...పే.... పుబ్బనిమిత్తన్తి వేదితబ్బం;** తస్స తస్స అనాగతే లద్ధబ్బవిసేసస్స తం తం నిమిత్తం అబ్యభిచారీనిమిత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **న ఆగతో**తి ఇమస్మిం సుత్తే అఞ్ఞత్థ చ వక్ఖమానాయ అనుపుబ్బియా అనాగతతం సన్ధాయ వుత్తం. **ఆహరిత్వా**తి తస్మిం తస్మిం సుత్తే అట్ఠకథాసు చ ఆగతనయేన ఆహరిత్వా దీపేతబ్బో.

దససహస్సిలోకధాతు కమ్పీతి పన ఇదం సతిపి ఇధ పాళియం ఆగతత్తే వక్ఖమానానమచ్ఛరియానం మూలభూతం దస్సేతుం వుత్తం, ఏవం అఞ్ఞమ్పిదిసం దట్ఠబ్బం. **తన్తి బద్ధా వీణా, చమ్మబద్ధా భేరియో**తి పఞ్చఙ్గికతూరియస్స నిదస్సనమత్తం, చ-సద్దేన వా ఇతరేసమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **భిజ్జింసూ**తి పాదేసు బద్ధట్ఠానేసుయేవ భిజ్జింసు. **విగచ్ఛింసూ**తి వూపసమింసు. **సకతేజోభాసితానీ**తి అతివియ సముజ్జలాయ అత్తనో పభాయ ఓభాసితాని అహేసుం. **న పవత్తీ**తి న సన్దీ. **వాతో న వాయీ**తి ఖరో వాతో న వాయి, ముదుసుఖో పన సత్తానం సుఖావహో వాయి. **పథవీగతా అహేసుం** ఉచ్చట్ఠానే ఠాతుం అవిసహన్తా. **ఉతుసమ్పన్నో**తి అనుణ్హాసీతతాసఙ్ఖాతేన ఉతునా సమ్పన్నో. వామహత్థం ఉరే ఠపేత్వా దక్ఖిణేన పుథుపాణినా హత్థతాళనేన సద్దకరణం **అప్ఫోటనం**. ముఖేన ఉస్సేళనం సద్దముఞ్చనం **సేళనం. ఏకద్ధజమాలా అహోసీ**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన విచిత్తపుప్ఫసుగన్ధపుప్ఫవస్సదేవా వస్సింసు, సూరియే దిబ్బమానే ఏవ తారకా ఓభాసింసు, అచ్ఛం విప్పసన్నం ఉదకం పథవితో ఉబ్భిజ్జి, బిలాసయా దరిసయా తిరచ్ఛానా ఆసయతో నిక్ఖమింసు; రాగదోసమోహాపి తను భవింసు, పథవియం రజో వూపసమి, అనిట్ఠగన్ధో విగచ్ఛి, దిబ్బగన్ధో వాయి, రూపినో దేవా సరూపేనేవ మనుస్సానం ఆపాథమగమంసు , సత్తానం చుతుపపాతా నాహేసున్తి ఇమేసం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. యాని మహాభినీహారసమయే ఉప్పన్నాని ద్వత్తింస పుబ్బనిమిత్తాని, తాని అనవసేసాని తదా అహేసున్తి.

తత్రాపీతి తేసుపి పథవికమ్పాదీసు ఏవం పుబ్బనిమిత్తభావో వేదితబ్బో, న కేవలం సమ్పతిజాతస్స ఠానాదీసు ఏవాతి అధిప్పాయో. **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం** సబ్బస్స ఞేయ్యస్స తిత్థకరమతస్స చ చాలనతో. కేనచి అనుస్సాహితానంయేవ ఇమస్మింయేవ ఏకచక్కవాళే సన్నిపాతో, కేనచి అనుస్సాహితానంయేవ ఏకప్పహారేనేవ సన్నిపతిత్వా **ధమ్మపటిగ్గణ్హనస్స పుబ్బనిమిత్తం, పఠమం దేవతానం పటిగ్గహణం** దిబ్బవిహారపటిలాభస్స, పచ్ఛా మనుస్సానం పటిగ్గహణం తత్థేవ ఠానస్స నిచ్చలసభావతో **ఆనేఞ్జవిహారపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం**. వీణానం సయం వజ్జనం పరూపదేసేన వినా సయమేవ **అనుపుబ్బవిహారపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం**. భేరీనం వజ్జనం చక్కవాళపరియన్తాయ పరిసాయ పవేదనసమత్థస్స **ధమ్మభేరియా అనుసావనస్స** అమతదున్దుభిఘోసనస్స

పుబ్బనిమిత్తం. అన్దుబన్ధనాదీనం ఛేదో మానవినిబన్ధఛేదనస్స **పుబ్బనిమిత్తం; సుపట్టనసమ్పూపుణనం** అత్థాది అనురూపం అత్థాదీసు ఞాణస్స భేదాధిగమస్స **పుబ్బనిమిత్తం.**

నిబ్బానరసేనాతి కిలేసానం నిబ్బాయనరసేన. **ఏకరసభావస్సాతి** సాసనస్స సబ్బత్థ ఏకరసభావస్స. వాతస్స అవాయనం కిస్స పుబ్బనిమిత్తన్తి ఆహ **''ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతభిన్దనస్సా''**తి. ఆకాసాదిఅప్పతిట్ఠవిసమచఞ్చలట్ఠానం పహాయ **సకుణానం పథవీగమనం** తాదిసం మిచ్ఛాగాహం పహాయ సత్తానం **పాణేహి** రతనత్తయసరణగమనస్స **పుబ్బనిమిత్తం. దేవతానం అప్ఫోటనాదీహి కీళనం** పమోదనుప్పత్తి**ఉదానస్స** భవవన్తగమనేన ధమ్మసభావబోధనేన చ పమోదవిభావనస్స **పుబ్బనిమిత్తం. ధమ్మవేగవస్సనస్సాతి** దేసనాఞాణవేగేన ధమ్మామతస్స వస్సనస్స **పుబ్బనిమిత్తం.** కాయగతాసతివసేన లద్ధజ్ఝానం పాదకం కత్వా ఉప్పాదితమగ్గఫలసుఖానుభవో **కాయగతాసతిఅమతపటిలాభో,** తస్స పన కాయస్సపి అతప్పకసుఖావహత్తా **ఖుదాపిపాసాపీళనాభావో** పుబ్బనిమిత్తం వుత్తో. **అరియద్ధజమాలామాలితాయాతి** సదేవకస్స లోకస్స అరియమగ్గబోజ్ఝఙ్గధజమాలాహి మాలితభావస్స **పుబ్బనిమిత్తం.** యం పనేత్థ అనుద్ధటం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఏత్థాతి ''సమ్పతిజాతో''తిఆదినా ఆగతే ఇమస్మిం ఠానే. **విస్సజ్జితోవ,** తస్మా అమ్హేహి ఇధ అపుబ్బం వత్తబ్బం నత్థీతి అధిప్పాయో. తదా పథవియం గచ్ఛన్తోపి మహాసత్తో ఆకాసేన గచ్ఛన్తో వియ మహాజనస్స ఉపట్ఠాసీతి అయమేత్థ నియతి ధమ్మనియామో బోధిసత్తానం ధమ్మతాతి ఇదం **నియతివాదవసేన** కథనం. ''పుబ్బే పురిమజాతీసు తాదిసస్స పుఞ్ఞసమ్భారకమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా మహాజనస్స తథా ఉపట్ఠాసీ''తి ఇదం **పుబ్బేకతకమ్మవాదవసేన** కథనం. ఇమేసం సత్తానం ఉపరి ఈసనసీలతాయ యథాసకం కమ్మమేవ ఇస్సరో నామ, తస్స నిమ్మానం అత్తనో ఫలస్స నిబ్బత్తనం, మహాపురిసోపి సదేవకం లోకం అభిభవితుం సమత్థేన ఉళారేన పుఞ్ఞకమ్మునా నిబ్బత్తితో తేన ఇస్సరేన నిమ్మితో నామ, తస్స చాయం నిమ్మానవిసేసో, యదిదం మహానుభావతా. యాయ మహాజనస్స తథా ఉపట్ఠాసీతి ఇదం **ఇస్సరనిమ్మానవాదవసేన** కథనం. **ఏవం తం తం బహుం వత్వా** కిం ఇమాయ పరియాయకథాయాతి **అవసానే** ఉజుకమేవ ఏవం **బ్యాకాసి.** సమ్పతిజాతో పథవియం కథం పదసా గచ్ఛతి, ఏవంమహానుభావో ఆకాసేన మఞ్ఞే గచ్ఛతీతి పరికప్పనస్స వసేన **ఆకాసేన గచ్ఛన్తో వియ అహోసి.** సీఘతరం పన సత్తపదవీతిహారేన గతత్తా దిస్సమానరూపోపి **మహాజనస్స అదిస్సమానో వియ అహోసి.** అచేలకభావో ఖుద్దకసరీరతా చ తాదిసస్స ఇరియాపథస్స అననుచ్ఛవికాతి కమ్మానుభావసఞ్జనితపాటిహారియవసేన **అలఙ్కారపటియత్తో వియ; సోళసవస్సుద్దేసికో వియ చ మహాజనస్స ఉపట్ఠాసీతి** వేదితబ్బం; బుద్ధభావానుచ్ఛవికస్స బోధిసత్తానుభావస్స యాథావతో పవేదితత్తా **బుద్ధేన వియ...పే.... అత్తమనా అహోసి.**

పాకటా హుత్వాతి విభూతా హుత్వా. బుద్ధానం యే యే సఙ్ఖారే వవత్థపేతుకామా, తే తే ఉప్పాదక్ఖణేపి సబ్బసో సుప్పటివిదితా సుపాకటా హత్థతలే ఆమలకం వియ సుట్ఠు విభూతా ఏవ హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి. తేనాహ **''యథా హీ''**తిఆది. **అనోకాసగతేతి** పరిగ్గహస్స అనోకాసకాలే పవత్తే. **నిప్పదేసేతి** నిరవసేసే. **ఓకాసప్పత్తేతి** ఠానగమనాదికాలే ఉప్పన్నే, తే హి సమ్మసనస్స యోగ్యకాలే ఉప్పత్తియా ఓకాసప్పత్తాతి అధిప్పాయో. **సత్తదివసబ్భన్తరేతి** ఇదం బుద్ధానం పాకతికసమ్మసనవసేన వుత్తం, ఆకఙ్ఖన్తా పన తే యదా కదాచి ఉప్పన్నసఙ్ఖారే సమ్మసన్తియేవ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అచ్ఛరియబ్భుతసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౪. బాకులసుత్తవణ్ణనా

౨౦౯. యథా "ద్వత్తింసా"తి వత్తబ్బే ద్వి-సద్దస్స బా-ఆదేసం కత్వా **బాత్తింసాతి** వుచ్చతి, ఏవం ఏత్థ బా-కారాదేసం కత్వా బాకులోతి సమఞ్ఞా అహోసి, సాయం తస్స అన్వత్థసఞ్ఞాతి దస్సేతుం, "**తస్స హి**"తిఆది వుత్తం. **సీసం న్హాపేత్వాతి** మఙ్గలత్థం మహాగఙ్గాయ సీసం న్హాపేత్వా. **నిముజ్జనవసేనాతి** జణ్ణుపమాణే ఉదకే థోకంయేవ నిముజ్జనవసేన. **ఛడ్డేత్వా పలాతా** మరణభయతజ్జితా. **పహరియమానా మరన్తి,** న జాలేన బన్ధితమత్తేన. **దారకస్స తేజేనాతి** దారకస్స పుఞ్ఞతేజేన. **నీహటమత్తోవ మతో,** తస్స మరణత్థం ఉపక్కమో న కతో, యేన ఉపక్కమేన దారకస్స బాధో సియా. **తన్తి** మచ్ఛం. **సకలమేవాతి** పరిపుణ్ణావయవమేవ.

న కేలాయతీతి న మమాయతి కిస్మిఞ్చి న మఞ్ఞతి. దారకస్స పుఞ్ఞతేజేన **పిట్ఠితో ఫాలేన్తీ. దారకం లభతీతి** ఉగ్ఘోసనవసేన భేరిం చరాపేత్వా. **పవత్తిం ఆచిక్ఖి,** అత్తనో పుత్తభావం కథేసి. **కుచ్ఛియా ధారితత్తా అమాతా కాతుం న సక్కా** జననీభావతో. **మచ్ఛం గణ్హన్తాపీతి** మచ్ఛం కిణిత్వా గణ్హన్తాపి. తథా గణ్హన్తా చ తప్పరియాపన్నం సబ్బం గణ్హాతి నామాతి ఆహ – "**వక్కయకనాదీని బహి కత్వా గణ్హన్తా నామ నత్థీ**"తి. **అయమ్పి అమాతా కాతుం న సక్కా** సామికభావతో. **దారకో ఉభిన్నమ్పి కులానం దాయాదో హోతు** ద్విన్నం పుత్తభావతో.

అసీతిమేతి జాతియా అసీతిమే వస్సే. పబ్బజ్జామత్తేన కిలేసానం అసముచ్ఛిజ్జనతో వీతిక్కమితుం కామసఞ్ఞా ఉప్పన్నపుబ్బాతి పుచ్ఛా పన పుచ్ఛితబ్బా. తేనాహ – "ఏవఞ్చ ఖో మం, ఆవుసో కస్సప, పుచ్ఛితబ్బ"న్తి.

౨౧౦. నియమేత్వాతి తం తంవారే సేసవారేన నియమేత్వా. **కమ్మపథభేదకోతి** కమ్మపథవిసేసకరో. తత్థ కామవితక్కో యథా కాయవచీద్వారేసు చోపనప్పత్తో కమ్మపథప్పత్తో నామ హోతి; మనోద్వారే పరభణ్డస్స అత్తనో పరిణామనవసేన పవత్తఅభిజ్ఝాసహగతో; ఏవం కామసఞ్ఞాతి, తథా బ్యాపాదవిహింసావితక్కసఞ్ఞాతి **థేరో, "ఉభయమ్పేతం కమ్మపథభేదకమేవా"తి ఆహ**. కమ్మపథం అప్పత్తం సఞ్ఞం సన్ధాయ, "సఞ్ఞా ఉప్పన్నమత్తావా"తి వుచ్చమానే వితక్కితమ్పి సమానం కమ్మపథం అప్పత్తమేవ, ఉభయస్స పన వసేన సుత్తపదం పవత్తన్తి థేరస్స అధిప్పాయో.

౨౧౧. ఆయూహనకమ్మన్తి అత్తనా ఆయూహితబ్బకమ్మం. **లోమకిలిట్ఠానీతి** కిలిట్ఠలోమాని, కిలిట్ఠంసూనీతి అత్థో. కిమేవం భోగేసు పరనిమ్మితభవే వసవత్తిదేవానం వియ సబ్బసో ఆయూహనకమ్మేన వినా అఞ్ఞస్సపి పబ్బజితస్స పచ్చయలాభో దిట్ఠపుబ్బో సుతపుబ్బోతి ఆహ "**అనచ్ఛరియఞ్చేత**"న్తి. కులూపకథేరానమేతం కమ్మం, థేరో పన కదాచిపి కులూపకో నాహోసి.

గద్దుహనమత్తన్తి గోదుహనమత్తకాలం. ఇధ పన సకలో గోదుహనో అధిప్పేతోతి దస్సేన్తో, "**గావిం...పే.... కాలమత్తమ్పీ**"తి ఆహ. **నిబన్ధీతి** నిబద్ధదాతబ్బం కత్వా ఠపేసి.

సకిలేసపుగ్గలస్స అసేరిభావకరణేన రణేన సదిసతాయ **రణో**, సంకిలేసో. **అఞ్ఞా ఉదపాదీతి పనాహ,** తస్మా అరహత్తం న పటిఞ్ఞాతన్తి దస్సేతి. నను తథా వచనం పటిజాననం వియ హోతీతి ఆహ "**అపిచా**"తిఆది.

౨౧౨. అవాపురతి ద్వారం ఏతేనాతి **అవాపురణం**. పఠమసఙ్గహతో పచ్ఛా దేసితత్తా **దుతియసఙ్గహే సఙ్గీతం**. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

బాకులసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౫. దన్తభూమిసుత్తవణ్ణనా

౨౧౩. ఫుసేయ్యాతి ఞాణఫుసనా నామ అధిప్పేతా, తస్మా **లభేయ్యాతి** అధిగచ్ఛేయ్య. **ఏవం పటిపన్నోతి**, “అప్పమత్తో ఆతాపీ పహితత్తో”తి వుత్తప్పకారేన పటిపన్నో. **అజాననకోట్ఠాసేయేవాతి** అవధారణేన అత్తని కతం దోసారోపనం నివత్తేతి.

౨౧౪. అప్పనాఉపచారన్తి అప్పనఞ్చేవ ఉపచారఞ్చ పాపేత్వా కథేసీతి అత్థం వదన్తి, అప్పనాసహితో పన ఉపచారో అప్పనాఉపచారో, తం పాపేత్వా కథేసీతి అత్థో.

నిక్ఖమతీతి నిక్ఖమో, అవగ్గాహకామతో నిక్ఖమనం నిక్ఖమో ఏవ **నేక్ఖమ్మం**, పఠమజ్ఝానాది. సతి కిలేసకామే అత్తనో ఉపహారం ఉపచారేత్వా అస్సాదేత్వా పరిభుఞ్జతి నామాతి ఆహ – ‘‘**దువిధేపి కామే పరిభుఞ్జమానో**’’తి. **దువిధేపీతి** హీనపణీతాదివసేన దువిధే.

౨౧౫. కూటాకారన్తి గాళ్హసాఠేయ్యం అప్పతిరూపే ఠానే ఖన్ధగతపాతనాది. **దన్తగమనన్తి** దన్తేహి నిబ్బిసేవనేహి గన్తబ్బగతిం. **పత్తబ్బం భూమిన్తి** సమ్మాకిరియాయ లద్ధబ్బసమ్పత్తిం.

౨౧౬. బ్యతిహారణవసేన లఙ్ఘకం **విలఙ్ఘకం,** అఞ్ఞమఞ్ఞహత్థగ్గహణం. తేనాహ – ‘‘**హత్థేన హత్థం గహేత్వా**’’తి.

౨౧౭. గహేతుం సమత్థోతి గణికారహత్థినీహి ఉపలాపేత్వా అరఞ్ఞహత్థిం వచనవసేన గహేతుం సమత్థో. **అతిపస్సిత్వా** అతిట్ఠానవసేన పస్సిత్వా. **ఏత్థగేధాతి** ఏతస్మిం అరఞ్ఞే నాగవనే పవత్తగేధా. **సుఖాయతీతి** సుఖం అయతి పవత్తేతి, “సుఖం హరతీ”తి వా పాఠో. **డిణ్డిమో** ఆనకో. **నిహితసబ్బవఙ్కదోసోతి** అపగతసబ్బసాఠేయ్యదోసో. **అపనీతకసావోతి** అపేతసారమ్భకసావో.

౨౧౮. పఞ్చకామగుణనిస్సితసీలానన్తి అకుసలానం. **గేహస్సితసీలానన్తి** వా వట్టసన్నిస్సితసీలానం.

౨౨౨. ఏస నయో సబ్బత్థాతి, “మజ్ఝిమో, దహరో”తి ఆగతేసు ఉపమావారేసు, “థేరో”తిఆదినా ఆగతేసు ఉపమేయ్యవారేసూతి పఞ్చసు సంకిలేసపక్ఖియేసు వారేసు ఏస యథావుత్తోవ నయోతి వేదితబ్బో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

దన్తభూమిసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. భూమిజసుత్తవణ్ణనా

౨౨౩. ఆసఞ్చేపి కరిత్వాతి, “ఇమినాహం బ్రహ్మచరియేన దేవో వా భవేయ్యం దేవఞ్ఞతరో వా, దుక్ఖతో వా ముచ్చేయ్య”న్తి పత్థనం కత్వా చేపి చరన్తి, **అభబ్బా ఫలస్స అధిగమాయ** తణ్హాయ బ్రహ్మచరియస్స విదూసితత్తాతి అధిప్పాయో. **అనాసఞ్చేపి కరిత్వాతి** వుత్తనయేన పత్థనం అకత్వా. **అభబ్బా ఫలస్స అధిగమాయ** అనియమితభావతో. పణిధానవసేన హి పుఞ్ఞఫలం నియతం నామ హోతి, తదభావతో కతం పుఞ్ఞం న లభతీతి అధిప్పాయో. తతియపక్ఖే

ఉభయట్ఠానేహి వుత్తం, చతుత్థపక్ఖో సమ్మావతారో ఇతి చతుకోటికో పఞ్హో జాలవసేన ఆహటో, తత్థ ఆసా నామ పత్థనా, మిచ్ఛాగాహస్మిం సతి న విపచ్చతి, సమ్మాగాహస్మిం సతి విపచ్చతి, ఉభయథాపి ఉభయాపేక్ఖానామ, యో మిచ్ఛత్తధమ్మే పురక్ఖత్వా బ్రహ్మచరియం చరతి, తస్స యథాధిప్పాయఫలం సమిజ్ఝతీతి న వత్తబ్బం అయోనిసో బ్రహ్మచరియస్స చిణ్ణత్తా; యో పన సమ్మత్తం పురక్ఖత్వా బ్రహ్మచరియం చరతి, తస్స యథాధిప్పాయం బ్రహ్మచరియఫలం న సమిజ్ఝతీతి న వత్తబ్బం యోనిసో బ్రహ్మచరియస్స చిణ్ణత్తా. తేన వుత్తం – ‘‘**ఆసఞ్చేపి కరిత్వా అయోనిసో బ్రహ్మచరియం చరన్తీ**’’తిఆది. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

భూమిజసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. అనురుద్ధసుత్తవణ్ణనా

౨౩౦. ఉపసఙ్కమిత్వా ఏవమాహంసూతి వుత్తం ఉపసఙ్కమనకారణం దస్సేన్తో, ‘‘**తస్స ఉపాసకస్స అఫాసుకకాలో అహోసీ**’’తి ఆహ. **అవిరాధితన్తి** అవిరజ్ఝనకం. యది వా తే ధమ్మా నానత్థా, యది వా ఏకత్థా, యం తత్థ అవిరజ్ఝనకం, తం తంయేవ పటిభాతూతి యోజనా. **ఝానమేవాతి** అప్పమాణజ్ఝానమేవ, ‘‘చేతోవిముత్తీ’’తి పన వుత్తత్తా **చిత్తేకగ్గతాయేవ ఏవం వుచ్చతీతి** ఉపాసకస్స అధిప్పాయో.

౨౩౧. యావతా మజ్ఝన్హికే కాలే ఛాయా ఫరతి, నివాతే పణ్ణాని పతన్తి, ఏత్తావతా ‘‘**రుక్ఖమూల**’’న్తి వుచ్చతీతి ఏవం వుత్తం **ఏకరుక్ఖమూలప్పమాణట్ఠానం. కసిణనిమిత్తేన ఓత్థరిత్వాతి** కసిణారమ్మణం ఝానం సమాపజ్జన్తో **తస్మిం కసిణ...పే... విహరతీతి** వుత్తో. **ఆభోగో నత్థి** ఝానక్ఖణే. కామం సమాపత్తిక్ఖణే ఆభోగో నత్థి తతో పన పుబ్బే వా సియా సో ఆభోగో, తమ్పి సన్ధాయ మహగ్గతన్తి కేచి. ఇదాని తాసం చేతోవిముత్తీనం సతిపి కేనచి విసేసేన అభేదే విసయాదితో లబ్భమానభేదం దస్సేతుం, ‘‘**ఏత్థా**’’తిఆది వుత్తం. **నిమిత్తం న వడ్ఢతి** వడ్ఢేతబ్బస్స నిమిత్తస్సేవ అభావతో. పథవీకసిణాదీనం వియ ఆకాసభావనాయ **ఉగ్ఘాటనం న జాయతి. తాని ఝానానీతి** బ్రహ్మవిహారజ్ఝానాని. ఛుద్దసవిధేన పరిదమనాభావతో **అభిఞ్ఞానం పాదకాని న హోన్తి**. నిమిత్తుగ్ఘాటస్సేవ అభావతో అరూపజ్ఝానానం అనధిట్ఠానతాయ **నిరోధస్స పాదకాని న హోన్తీతి**. కమ్మవట్టభావేన కిలేసవట్టవిపాకవట్టానం తిణ్ణం వట్టానం పచ్చయభావో **వట్టపాదకతా**. ఉపపజ్జనవసేనేవ తం తం భవం ఓక్కమతి ఏతేహీతి **భవోక్కమనాని**. దుతియనయస్స వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఉగ్ఘాటనస్స లబ్భనతో అరూపజ్ఝానోపరి సమతిక్కమో హోతీతి అయమేవ విసేసో. **ఏవన్తి** యథావుత్తేన నిమిత్తావడ్ఢననిమిత్తవడ్ఢనాదిప్పకారేన. **నానత్థాతి** నానాసభావా. **ఏవన్తి** అప్పమాణమహగ్గతసద్దవచనీయతాయ **నానాబ్యఞ్జనా**. కామఞ్చేత్థ అప్పమాణసమాపత్తితోపి నీహరిత్వా వక్ఖమానభవూపపత్తికారణం దస్సేతుం సక్కా, అట్ఠకథాయం పన కసిణఝానతోవ నీహరిత్వా యోజనా కతాతి తథా వుత్తం. అథ వా మహగ్గతగహణేనేత్థ అప్పమాణాతి వుత్తబ్రహ్మవిహారానమ్పి సఙ్గహో వేదితబ్బో తస్సా సమఞ్ఞాయ ఉభయేసమ్పి సాధారణభావతో.

౨౩౨. ఏవం వుత్తోతి అసతిపి తథారూపే ఆభోగే ‘‘పరిత్తాభాతి ఫరిత్వా అధిముచ్చిత్వా విహరతీ’’తి వుత్తో. అప్పమాణం కత్వా కసిణం వడ్ఢేన్తస్స కసిణవడ్ఢనవసేన బహులీకారసమ్భవతో సియా ఝానస్స బలవతరతా, తదభావే చ దుబ్బలతా, అచిణ్ణవసితాయ పన పచ్చనీకధమ్మానం సమ్మా అపరిసోధనే వత్తబ్బమేవ నత్థీతి పఞ్చహాకారేహి ఝానస్స అప్పగుణతం దస్సేన్తో, ‘‘**సుప్పమత్తే వా**’’తిఆదిమాహ. ఝానస్స అప్పానుభావతాయ ఏవ తన్నిమిత్తా పభాపి అప్పతరా అపరిసుద్ధావ

హోతీతి ఆహ – ‘‘**వణ్ణో...పే.... సంకిలిట్ఠో చా**’’తి. దుతియనయో వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బో. తత్థాపి కసిణస్స పరిత్తభావేన వణ్ణస్స పరిత్తతా, పరిత్తారమ్మణాయ అనురూపతాయ వా నిమిత్తం పభామణ్డలకమ్పి పరిత్తమేవ సియాతి అధిప్పాయో. **విపులపరికమ్మ**న్తి విపులభావేన పరికమ్మం. సేసం తతియచతుత్థనయేసు వత్తబ్బం పఠమదుతియనయేసు వుత్తసదిసమేవ.

వణ్ణనానత్తన్తి యది పీతం యది లోహితం యది వా ఓదాతన్తి సరీరవణ్ణనానత్తం. **ఆభానానత్త**న్తి పరిత్తవిపులతావసేన పభాయ నానత్తం. **అచ్చినానత్త**న్తి తేజోధాతుస్స దీఘాదివసేన వేమత్తతా. **అభినివిసన్తీ**తి అభిరతివసేన నివిసన్తి నిసీదన్తి తిట్ఠన్తి. తేనాహ ‘‘**వసన్తీ**’’తి.

౨౩౪. ఆభన్తి దిబ్బన్తీతి **ఆభాతి** ఆహ ‘‘**ఆభాసమ్పన్నా**’’తి. **తదఙ్గేనా**తి వా తస్సా పరిత్తతాయ అప్పమాణతాయ చ ఆభాకారణం, తం పన అత్థతో భవూపపత్తికారణమేవాతి ఆహ – ‘‘**తస్సా భవూపపత్తియా అఙ్గేనా**’’తి. **కాయాలసియభావో** తన్దీఆదీనం హేతుభూతా కాయస్స విత్థాయితతా.

౨౩౫. పారమియోతి మహాసావకసంవత్తనికా సావకపారమియో పూరేన్తో. **బ్రహ్మలోకే**తి బ్రహ్మత్తభావే, బ్రహ్మలోకే వా ఉప్పత్తిం పటిలభి, **వుత్తమ్పి చేతం** థేరగాథాసు. **అవోకిణ్ణ**న్తి అఞ్ఞేహి అసమ్మిస్సన్తి అత్థో. **పుబ్బే సఞ్చరిత**న్తి అతీతభవేసు జాతివసేన సఞ్చరణం మమ, సఞ్చరితన్తి తం మమస్సాతి అత్థో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అనురుద్ధసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. ఉపక్కిలేససుత్తవణ్ణనా

౨౩౬. తస్మాతి అత్థకామత్తా ఏవమాహ, న భగవతో వచనం అనాదియన్తో. యే పన తదా సత్థువచనం న గణ్హింసు, తే కిఞ్చి అవత్వా తుణ్హీభూతా మఙ్కుభూతా అట్ఠంసు, తస్మా ఉభయేసమ్పి సత్థరి అగారవపటిపత్తి నాహోసి.

యేనపి జనేన న దిట్ఠోతి యేన ఉభయజనేన అఞ్ఞవిహితతాయ కుడ్డకవాటాదిఅన్తరికతాయ వా న దిట్ఠో. **దమనత్థ**న్తి తేహి ఉపాసకేహి నిమ్మదభావం ఆపాదితానం తేసం భిక్ఖూనం దమనత్థం. **ఠపయింసూ**తి యో ఇమేసం భిక్ఖూనం దేతి, తస్స సతం దణ్డోతి, సహస్సన్తి చ వదన్తి.

౨౩౭. వగ్గభావేనేవ (సారత్థ॰ టీ॰ మహావగ్గో ౩.౪౬౪) నానాసద్దో అస్సాతి **పుథుసద్దో. సమజనో**తి భణ్డనే సమఞ్ఞాసయో జనో. బాలలక్ఖణే ఠితోపి “అహం బాలో”తి న మఞ్ఞతి. భియ్యో చాతి అత్తనో బాలభావస్స అజాననతోపి భియ్యో చ భణ్డనస్స ఉపరి ఫోటో వియ సఙ్ఘభేదస్స అత్తనో కారణభావమ్పి ఉప్పజ్జమానం **న మఞ్ఞి** నఞ్ఞాసి.

కలహవసేన పవత్తవాచాయేవ గోచరో ఏతేసన్తి **వాచాగోచరా** హుత్వా. **ముఖాయామ**న్తి వివాదవసేన ముఖం ఆయమేత్వా భాణినో. **న తం జానన్తీ**తి తం కలహం న జానన్తి. కలహం కరోన్తో చ తం న జానన్తో నామ నత్థి. యథా పన న జానన్తి, తం దస్సేతుం ఆహ – ‘‘**ఏవం సాదీనవో అయ**’’న్తి. అయం కలహో నామ అత్తనో పరేసఞ్చ అత్థజాపనతో అనత్థుప్పాదనతో దిట్ఠేవ ధమ్మే సమ్పరాయే చ **సాదీనవో,** సదోసోతి అత్థో.

ఉపనయ్హన్తీతి ఉపనాహవసేన అనుబన్ధన్తి. **పోరాణో**తి పురిమేహి బుద్ధాదీహి ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణతాయ పురాతనో.

న జానన్తీతి అనిచ్చసఞ్ఞం న పచ్చుపట్ఠాపేన్తి.

తథా పవత్తవేరానన్తి అట్ఠిఛిన్నాదిభావం నిస్సాయ ఉపనయవసేన చిరకాలం పవత్తవేరానం.

బాలసహాయతాయ ఇమే భిక్ఖూ కలహపసుతా, పణ్డితసహాయానం పన ఇదం న సియాతి **పణ్డితసహాయస్స బాలసహాయస్స చ వణ్ణావణ్ణదీపనత్థం** వుత్తా. సీహబ్యగ్ఘాదికే **పాకటపరిస్సయే** రాగదోసాదికే **పటిచ్ఛన్నపరిస్సయే చ అభిభవిత్వా**.

మాతఙ్గో అరఞ్ఞే **మాతఙ్గరఞ్ఞే**తి సరలోపేన సన్ధి. మాతఙ్గసద్దేనేవ హత్థిభావస్స వుత్తత్తా నాగవచనం తస్స మహత్తవిభావనత్థన్తి ఆహ – **''నాగోతి మహన్తాధివచనమేత''**న్తి. మహన్తపరియాయోపి హి నాగ-సద్దో హోతి "ఏవం నాగస్స నాగేన, ఈసాదన్తస్స హత్థినో"తిఆదీసు (ఉదా॰ ౨౫; మహావ॰ ౪౬౭).

౨౩౮. కిరసద్దో అనుస్సవసూచనత్థో నిపాతో. తేన అయమేత్థ సుతిపరమ్పరాతి దస్సేతి. భగవతా హి సో ఆదీనవో పగేవ పరిఞ్ఞాతో, న తేన సత్థా నిబ్బిణ్ణో హోతి; తస్మిం పన అన్తేవాసికే బుద్ధవేనేయ్యా నాహేసుం; తేన అఞ్ఞత్థ గమనం తేసం భిక్ఖూనం దమనుపాయోతి పాలిలేయ్యకం ఉద్దిస్స గచ్ఛన్తో ఏకవిహారిం ఆయస్మన్తం భగుం, సమగ్గవాసం వసన్తే చ అనురుద్ధత్థేరాదికే సమ్పహంసేతుం అనురుద్ధత్థేరస్స చ. ఇమం ఉపక్కిలేసోవాదం దాతుం తత్థ గతో, తస్మా **కలహకారకే కిరస్సా**తి ఏత్థాపి **కిర**సద్దగ్గహణే ఏసేవ నయో. **వుత్తనయమేవ** గోసిఙ్గసాలసుత్తే (మ॰ ని॰ ౧.౩౨౫ ఆదయో).

౨౪౧. "యథా కథం పనా"తి వుత్తపుచ్ఛానం పచ్ఛిమభావతో **''అత్థి పన వోతి పచ్ఛిమపుచ్ఛాయా''**తి వుత్తం, న పున "అత్థి పన వో"తి పవత్తనస్స పుచ్ఛనస్స అత్థిభావతో. **సో పన** లోకుత్తరధమ్మో. **థేరాన**న్తి అనురుద్ధత్థేరాదీనం నత్థి. **పరికమ్మోభాసం పుచ్ఛతీ**తి దిబ్బచక్ఖుఞాణే కతాధికారత్తా తస్స ఉప్పాదనత్థం పరికమ్మోభాసం పుచ్ఛతి. **పరికమ్మోభాస**న్తి పరికమ్మసమాధినిబ్బత్తం ఓభాసం, ఉపచారజ్ఝానసఞ్జనితం ఓభాసన్తి అత్థో. చతుత్థజ్ఝానలాభీ హి దిబ్బచక్ఖుపరికమ్మత్థం ఓభాసకసిణం భావేత్వా ఉపచారే ఠపితో సమాధి పరికమ్మసమాధి, తత్థ ఓభాసో పరికమ్మోభాసోతి వుత్తో. తం సన్ధాయాహ – **''ఓభాసఞ్చేవ సఞ్జానామాతి పరికమ్మోభాసం సఞ్జానామా''**తి. యత్తకే హి ఠానే దిబ్బచక్ఖునా రూపగతం దట్ఠుకామో, తత్తకం ఠానం ఓభాసకసిణం ఫరిత్వా ఠితో. తం ఓభాసం తత్థ చ రూపగతం దిబ్బచక్ఖుఞాణేన పస్సతి, థేరా చ తథా పటిపజ్జింసు. తేన వుత్తం – **''ఓభాసఞ్చేవ సఞ్జానామ దస్సనఞ్చ రూపాన''**న్తి. యస్మా పన తేసం రూపగతం పస్సన్తానం పరికమ్మవారో అతిక్కమి, తతో ఓభాసో అన్తరధాయి, తస్మిం అన్తరహితే రూపగతమ్పి న పఞ్ఞాయతి. పరికమ్మన్తి హి యథావుత్తకసిణారమ్మణం ఉపచారజ్ఝానం, రూపగతం పస్సన్తానం కసిణోభాసవసేన రూపగతదస్సనం, కసిణోభాసో చ పరికమ్మవసేనాతి తదుభయమ్పి పరికమ్మస్స అప్పవత్తియా నాహోసి, తయిదం కారణం ఆదికమ్మికభావతో థేరా న మఞ్ఞింసు, తస్మా వుత్తం **''నప్పటివిజ్ఝామా''**తి.

నిమిత్తం పటివిజ్ఝితబ్బన్తి కారణం పచ్చక్ఖతో దస్సేత్వా సువిసుద్ధదిబ్బచక్ఖుఞాణే థేరం పతిట్ఠాపేతుకామో సత్థా వదతి. **కిం న ఆళులేస్సన్తీ**తి కిం న బ్యామోహేస్సన్తి, బ్యామోహేస్సన్తి ఏవాతి అత్థో. **విచికిచ్ఛా ఉదపాదీ**తి దిబ్బచక్ఖునో యథాఉపట్ఠితేసు రూపగతేసు అపుబ్బతాయ, "ఇదం ను ఖో రూపగతం కిం, ఇదం ను ఖో కి"న్తి మగ్గేన అసముచ్ఛిన్నత్తా

విచికిచ్ఛా సంసయో ఉప్పజ్జి. **సమాధి చవీ**తి విచికిచ్ఛాయ ఉప్పన్నత్తా పరికమ్మసమాధి విగచ్ఛి. తతో ఏవ హి పరికమ్మోభాసోపి అన్తరధాయి, దిబ్బచక్ఖునాపి రూపం న పస్సి. **న మనసి కరిస్సామీ**తి మనసికారవసేన మే రూపాని ఉపట్ఠహింసు, రూపాని పస్సతో విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జతి, తస్మా ఇదాని కిఞ్చి న మనసి కరిస్సామీతి తుణ్హీ అహోసి తం పన తుణ్హీభావప్పత్తిం సన్ధాయాహ ''**అమనసికారో ఉదపాదీ**''తి.

తథాభూతస్స అమనసికారస్స అభావం ఆగమ్మ **ఉప్పీలం ఉదపాది. వీరియం గాళ్హం పగ్గహిత**న్తి థినమిద్ధభమ్బితత్తానం వూపసమనత్థం అచ్చారద్ధవీరియం అహోసి, తేన చిత్తే సమాధిదూసికా గేహస్సితా బలవపీతి ఉప్పన్నా. తేనాహ ''**ఉప్పీలం ఉప్పన్న**''న్తి. **తతో**తి సిథిలవీరియత్తా. **పతమేయ్యా**తి అతివియ ఖిన్నం భవేయ్య. తం మమాతి పత్థనాఅభిభవనీయమనసీసేన జప్పేతీతి **అభిజప్పా,** తణ్హా. నానత్తా నానాసభావా సఞ్ఞా **నానత్తసఞ్ఞా**. అతివియ ఉపరి కత్వా నిజ్ఝానం పేక్ఖనం **అతినిజ్ఝాయితత్తం**.

౨౪౩. **పరికమ్మోభాసమేవా**తి పరికమ్మసముట్ఠితం ఓభాసమేవ. **న చ రూపాని పస్సామీ**తి ఓభాసమనసికారపసుతతాయ దిబ్బచక్ఖునా రూపాని న పస్సామి. **విసయరూపమేవా**తి తేన ఫరిత్వా ఠితట్ఠానేవ దిబ్బచక్ఖునో విసయభూతం రూపగతమేవ మనసి కరోమి.

కసిణరూపానం వసేనేత్థ ఓభాసస్స పరిత్తతాతి ఆహ ''**పరిత్తట్ఠానే ఓభాస**''న్తి. **పరిత్తాని రూపానీ**తి కతిపయాని, సా చ నేసం పరిత్తతా ఠానవసేనేవాతి ఆహ ''**పరిత్తకట్ఠానే రూపానీ**''తి. "అప్పమాణఞ్చేవా"తిఆదినా వుత్తో **దుతియవారో**. ఓభాసపరిత్తతం సన్ధాయ పరికమ్మసమాధి "పరిత్తో"తి వుత్తో తస్సేవ ఓభాసస్స అప్పమాణతాయ అప్పమాణసమాధీతి వచనతో. **తస్మిం సమయే**తి తస్మిం పరిత్తసమాధినో ఉప్పన్నసమయే. **దిబ్బచక్ఖుపి పరిత్తకం హోతి** పరిత్తరూపగతదస్సనతో.

౨౪౫. **దుకతికజ్ఝానసమాధి**న్తి చతుక్కనయే దుకజ్ఝానసమాధిం, పఞ్చకనయే తికజ్ఝానసమాధిన్తి యోజనా. **దుకజ్ఝానసమాధి**న్తి చతుక్కనయే తతియచతుత్థవసేన దుకజ్ఝానసమాధిం, పఞ్చకనయే చతుత్థపఞ్చమవసేన దుకజ్ఝానసమాధిం. **తికచతుక్కజ్ఝానసమాధి**న్తి చతుక్కనయే తికజ్ఝానసమాధిం, పఞ్చకనయే చతుక్కజ్ఝానసమాధిన్తి యోజనా.

తివిధన్తి సప్పీతికవసేన తిప్పకారం సమాధిం. **తదన్తోగధా**తి సప్పీతికాదిసభావా. కామం భగవా పురిమయామే పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం, పచ్ఛిమయామే దిబ్బచక్ఖుఞాణం నిబ్బత్తేన్తోపి ఇమాని ఞాణాని భావేసియేవ. విపస్సనాపాదకాని పన ఞాణాని సన్ధాయ, ''**పచ్ఛిమయామే**''తి వుత్తం, తేనాహ ''**భగవతో హి**''తిఆది. **పఞ్చమజ్ఝానస్సా**తి పఞ్చమజ్ఝానికస్స వసేన పఠమజ్ఝానికో **మగ్గో నత్థి. సో**తి పఞ్చకనయో భగవతో లోకియో అహోసి. **ఏత**న్తి ఏతం, "సవితక్కమ్పి సవిచారం సమాధిం భావేమీ"తిఆదివచనం. **లోకియలోకుత్తరమిస్సకం సన్ధాయ వుత్తం,** న "లోకియం వా లోకుత్తరమేవ వా"తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి.

ఉపక్కిలేససుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౯. బాలపణ్డితసుత్తవణ్ణనా

౨౪౬. ఏతేహీతి దుచిన్తితాదీహి. ఏతేన లక్ఖణసద్దస్స కరణత్థతమాహ. **తానేవాతి** లక్ఖణాని ఏవ. **తస్సాతి** బాలస్స. "అయం బాలో"తి నిమీయతి సఞ్ఞాయతి ఏతేహీతి **బాలనిమిత్తాని. అపదానం** వుచ్చతి విఖ్యాతం కమ్మం. **దుచిన్తితాదీని** చ బాలే విఖ్యాతాని, అవధారణభావే వా, తస్మా బాలస్స అపదానానీతి **బాలాపదానాని.** అభిజ్ఝాదీహి దుట్ఠం దూసితం చిన్తేతీతి **దుచిన్తితచిన్తీ.** లోభాదీహి దుట్ఠం భాసితం ముసావాదాదిం భాసతీతి **దుబ్భాసితభాసీ.** తేసం తేసంయేవ వసేన కత్తబ్బతో దుక్కటకమ్మం పాణాతిపాతాదిం కరోతీతి **దుక్కటకమ్మకారీ.** తేనాహ "**చిన్తయన్తో**"తిఆది. తాని ఉపనిస్సాయ జాతన్తి తజ్జం. తతో ఏవ తేసం సారుప్పం అనురూపన్తి **తస్సారుప్పం.** తేనాహ "**తజ్జాతిక**"న్తిఆది. **కచ్ఛమానాయాతి** కథియమానాయ.

౨౪౮. యస్మా సత్తానం యథూపచితాని కమ్మాని కతోకాసాని తదుపట్ఠాపితాని కమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తాని మరణస్స ఆసన్నకాలే చిత్తస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తాని, తదా ఓలమ్బన్తాని వియ అభిభవన్తాని వియ అజ్ఝోత్థరన్తాని వియ ఉపట్ఠహన్తి, తస్మా వుత్తం – "**ఓలమ్బనాదిఆకారేన హి తాని ఉపట్ఠహన్తీ**"తి. ఉపట్ఠానాకారో ఏవ తదా చిత్తస్స గోచరభావం గచ్ఛతీతి ఆహ – "**తస్మిం ఉపట్ఠానాకారే ఆపాథగతే**"తి.

౨౪౯. న సక్కాతి న వదతీతి ఏతేన ద్వేపి పటిసేధా పకతిఅత్థాతి అయమత్థో వుత్తో హోతి. **న సుకరాతి** పన ఇమినా దుక్కరభావో దీపితో, దుక్కరఞ్చ తావ ఉపాయేన సక్కా కాతున్తి దస్సేన్తో ఆహ – "**న సుకరం పనా**"తిఆది. **తేనాతి** వినివిజ్ఝిత్వా గమనేన అఞ్ఞమఞ్ఞం సంవిజ్ఝనేన. **అస్సాతి** చోరస్స. **ఇతో ఉత్తరిపీతి** మజ్ఝన్హికసమయం సాయన్హసమయఞ్చ సత్తిసతేన.

౨౫౦. సఙ్ఖమ్పి న ఉపేతీతి ఇమినా సఙ్ఖాతబ్బమత్తం నత్థీతి దీపితం హోతీతి ఆహ – "**గణనామత్తమ్పి న గచ్ఛతీ**"తి. **ఉపనిక్ఖేపనమత్తమ్పీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **కలభాగన్తి** కలానం సఙ్గణనకోట్ఠాసం. తేనాహ "**సతిమం కల**"న్తిఆది. **ఓలోకితమత్తమ్పీతి** ఉపనిక్ఖేపనవసేన ఓలోకనమత్తకమ్పి. **తం కమ్మకారణన్తి** తం పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణం చతున్నమ్పి పస్సానం వసేన సమ్పరివత్తేత్వా కరోన్తియేవ, పాళియం పన ఏకపస్సవసేన ఆగతా. **గేహస్సాతి** మహతో గేహస్స. **సబ్బతోతి** సబ్బావయవతో. **సమ్పజ్జలితే** ఏకజాలీభూతే. **సుపక్కుథితాయాతి** సుట్ఠు నిపక్కాయ.

విభత్తోతి తత్థ నిబ్బత్తకసత్తానం సాధారణకమ్మునా విభత్తో వియ నిబ్బత్తో. అయోపాకారేన పరితో అత్తో గహితోతి **అయోపాకారపరియత్తో** పరిక్ఖిత్తో.

యమకగోళకాతి దారకానం కీళనయుగళా. **ఏవమ్పి దుక్ఖోతి** యథావుత్తఉస్సదనిరయవసేనపి సోత-ఘాన-జివ్హా-కాయ-మనో-గోచరతావసేనపి ఇమినా ఆకారేన దుక్ఖోతి.

౨౫౧. దన్తేహి ఉల్లేహిత్వాతి ఉత్తరదన్తేహి అఞ్ఛిత్వా. రసవసేన అతిత్తో అస్సాదో **రసాదో.** తేనాహ "**రసగేధేన పరిభుత్తరసో**"తి.

౨౫౨. దురూపోతి విరూపో. **దుద్దసోతి** తేనేవ విరూపభావేన అనిట్ఠదస్సనో. **లకుణ్డకోతి** రస్సో. **పవిట్ఠగీవోతి** ఖన్ధన్తరం అనుపవిట్ఠగీవో. **మహోదరోతి** విపులకుచ్ఛి. యేభుయ్యేన హి లకుణ్డకా సత్తా రస్సగీవా పుథులకుచ్ఛికావ హోన్తీతి తథా వుత్తం. కాణో నామ చక్ఖువికలోతి వుత్తం – "**ఏకక్ఖికాణో వా ఉభయక్ఖికాణో వా**"తి. **కుణీతి** హత్థవికలో వుచ్చతీతి ఆహ –

‘‘**ఏకహత్థకుణీ వా ఉభయహత్థకుణీ వా**’’తి. వాతాదినా ఉపహతకాయపక్ఖో ఇధ పక్ఖహతోతి అధిప్పేతో, న పక్ఖిహతోతి ఆహ – ‘‘**పక్ఖహతోతి పీఠసప్పీ**’’తి. **దుక్ఖానుపబన్ధదస్సనత్థన్తి** అపరాపరజాతీసు విపాకదుక్ఖస్స అనుపబన్ధవసేన పవత్తిదస్సనత్థం.

కలీయతి ఖలీయతి అప్పహీయతి సాసనం ఏతేనాతి **కలి,** జుతపరాజయో. సో ఏవ గహసదిసతాయ ‘‘**కలిగ్గహో**’’తి వుత్తో. **అధిబన్ధన్తి** కుటుమ్బస్స అధివుత్థస్స మూలభూతస్స అత్తనో బన్ధితబ్బతం. తేనాహ ‘‘**అత్తనాపి బన్ధం నిగచ్ఛేయ్యా**’’తి. బాలభూమియా బాలభావస్స మత్థకప్పత్తి నిరయగామికమ్మకారితాతి ‘‘**నిరయే నిబ్బత్తతి**’’చ్చేవ వుత్తం. తగ్గహణేనేవ పన తతో ముదుముదుతరాదికమ్మవసేన సేసాపాయేసు అపరాపరనిబ్బత్తాదిబాలభూమి విభావితా హోతీతి.

౨౫౩. వుత్తానుసారేనాతి “బాలో అయ”న్తిఆదినా వుత్తస్స అత్థవచనస్స “పణ్డితో అయ”న్తి ఏతేహి లక్ఖీయతీతిఆదినా అనుసారేన. **మనోసుచరితాదీనం వసేనాతి** చిన్తేన్తో అనభిజ్ఝా-అబ్యాపాద-సమ్మాదస్సనం సుచిన్తితమేవ చిన్తేతీతిఆదినా మనోసుచరితానం తిణ్ణం సుచరితానం వసేన యోజేతబ్బాని.

చక్కరతనవణ్ణనా

౨౫౬. ఉపోసథం (దీ. ని. టీ. ౨.౨౪౩) వుచ్చతి అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం సబ్బదివసేసు గహట్ఠేహి రక్ఖితబ్బసీలం, సమాదానవసేన తం ఏతస్స అత్థీతి **ఉపోసథికో,** తస్స. తేనాహ ‘‘**సమాదిన్నఉపోసథఙ్గస్సా**’’తి. **తదాతి** తస్మిం కాలే, యస్మిం పన కాలే చక్కవత్తిభావసంవత్తనియ-దాన-సీలాది-పుఞ్ఞసమ్భారసముదాగమసమ్పన్నో పూరితచక్కవత్తివత్తో కాదీపదేసవిసేసపచ్చాజాతియా చేవ కులరూపభోగాధిపతేయ్యాదిగుణవిసేససమ్పత్తియా చ తదనురూపే అత్తభావే ఠితో హోతి, తస్మిం కాలే. తాదిసే హి కాలే చక్కవత్తిభావీ పురిసుత్తమో యథావుత్తగుణసమన్నాగతో రాజా ఖత్తియో హుత్వా ముద్ధావసిత్తో విసుద్ధసీలో అనుపోసథం సతసహస్సవిస్సజ్జనాదినా సమ్మాపటిపత్తిం పటిపజ్జతి, న యదా చక్కరతనం ఉప్పజ్జతి, తదా ఏవ. తేనాహ – ‘‘**పాతో...పే.... ధమ్మతా**’’తి. (తత్థ **దమో** ఇన్ద్రియసంవరో, **సంయమో** సీలసంవరో.)

వుత్తప్పకారపుఞ్ఞకమ్మపచ్చయన్తి చక్కవత్తిభావావహదానదమసంయమాదిపుఞ్ఞకమ్మహేతుకం. **నీలమణిసఙ్ఘాటసదిసన్తి** ఇన్దనీలమణిసఞ్చయసమానం. **దిబ్బానుభావయుత్తత్తాతి** దస్సనీయతా మనుఞ్ఞఘోసతా ఆకాసగామితా ఓభాసవిస్సజ్జనా అప్పటిఘాతతా రఞ్ఞో ఇచ్ఛితత్థనిప్ఫత్తికారణతాతి ఏవమాదీహి దిబ్బసదిసేహి ఆనుభావేహి సమన్నాగతత్తా. **సబ్బేహి ఆకారేహీతి** సబ్బేహి సున్దరేహి ఆకారేహి. **పరిపూరన్తి** పరిపుణ్ణం. సా చస్స పారిపూరి ఇదానేవ విత్థారీయతి.

పనాళీతి ఛిద్దం. **సుద్ధసినిద్ధదన్తపన్తియా** నిబ్బివరాయాతి అధిప్పాయో. **నాభిపనాళి పరిక్ఖేపపట్టేసూతి** నాభిపరిక్ఖేపపట్టే చేవ నాభియా పనాళిపరిక్ఖేపపట్టే చ. **సువిభత్తావాతి** అఞ్ఞమఞ్ఞం అసంకిణ్ణత్తా సుట్ఠు విభత్తా. పరిచ్ఛేదలేఖన్తరేసు మణికా సువిభత్తా హుత్వా పఞ్ఞాయన్తీతి వదన్తి.

పరిచ్ఛేదలేఖాదీనీతి ఆది-సద్దేన మాలాకమ్మాదిం సఙ్గణ్హాతి. **సురత్తాతిఆదీసు సురత్త**గ్గహణేన మహానామవణ్ణతం పటిక్ఖిపతి, **సుద్ధ**గ్గహణేన సంకిలిట్ఠతం, **సినిద్ధ**గ్గహణేన లూఖతం. కామం తస్స చక్కరతనస్స నేమిమణ్డలం అసన్ధికంవ నిబ్బత్తం, సబ్బత్థకమేవ పన కేవలం పవాళవణ్ణోవ న సోభతీతి పకతిచక్కస్స సన్ధియుత్తేసు ఠానేసు రత్తజమ్బునదపరిక్ఖతం అహోసి, తం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘**సన్ధీసు పనస్సా**’’తిఆది.

నేమిమణ్డలపిట్ఠియన్తి నేమిమణ్డలస్స పిట్ఠిపదేసే. **దసన్నం దసన్నం అరానమన్తరేతి** దసన్నం దసన్నం అరానం అన్తరసమీపే పదేసే. **ఛిద్దమణ్డలచిత్తోతి** మణ్డలసణ్ఠానఛిద్దవిచిత్తో. **సుకుసలసమన్నాహతస్సాతి** సుట్ఠు కుసలేన సిప్పినా పహతస్స, వాదితస్సాతి అత్థో. **వగ్గూతి** మనోరమో **రజనీయోతి** సుణన్తానం రాగుప్పాదకో. **కమనీయోతి** కన్తో. **సమోసరితకుసుమదామాతి** ఓలమ్బితసుగన్ధకుసుమదామా. **నేమిపరిక్ఖేపస్సాతి** నేమిపరియన్తపరిక్ఖేపస్స. నాభిపనాళియా ద్విన్నం పస్సానం వసేన "**ద్విన్నమ్పి నాభిపనాళీన**"న్తి వుత్తం. ఏకా ఏవ హి సా పనాళి. **యేహీతి** యేహి ద్వీహి సీహముఖేహి. పున **యేహీతి** ముత్తాకలాపేహి.

ఓభాసయమానన్తి సోతుం అవహితాని కురుమానం. చన్దో పురతో, చక్కరతనం పచ్ఛాతి ఏవం **పుబ్బాపరియేన** పుబ్బాపరభాగేన.

అన్తే పురస్సాతి అనురాధపురే రఞ్ఞో అన్తేపురస్స **ఉత్తరసీహపఞ్జరఆసన్నే** తదా రఞ్ఞో పాసాదే తాదిసస్స ఉత్తరదిసాయ సీహపఞ్జరస్స లబ్భమానత్తా వుత్తం. **సుఖేన సక్కాతి** కిఞ్చి అనారుహిత్వా సరీరఞ్చ అనుల్లఙ్ఘిత్వా యథాఠితేనేవ హత్థేన పుప్ఫముట్ఠియో ఖిపిత్వా సుఖేన సక్కా హోతి పూజేతుం.

నానావిరాగరతనప్పభాసముజ్జలన్తి నానావిధచిత్తవణ్ణరతనోభాసపభస్సరం. **ఆకాసం అబ్భుగ్గన్త్వా పవత్తేతి**. ఆగన్త్వా ఠితట్ఠానతో ఉపరి ఆకాసం అబ్భుగ్గన్త్వా పవత్తే.

సన్నివేసక్ఖమోతి ఖన్ధవారసన్నివేసయోగ్యో. **సులభాహారూపకరణోతి** సుఖేనేవ లద్ధబ్బధఞ్ఞగోరసదారుతిణాదిభోజనసాధనో. **పరచక్కన్తి** పరస్స రఞ్ఞో సేనా, ఆణా వా.

ఆగతనన్దనోతి ఆగతో హుత్వా నన్దిజననో. ఆగతం వా ఆగమనం, తేన నన్దతీతి **ఆగతనన్దనో**. గమనేన సోచేతీతి **గమనసోచనో. ఉపకప్పేథాతి** ఉపరూపరి కప్పేథ సంవిదహథ, ఉపనేథాతి అత్థో. **ఉపపరిక్ఖిత్వాతి** హేతుతోపి సభావతోపి ఫలతోపి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికఆదీనవతోపి వీమంసిత్వా.

విభావేన్తి పఞ్ఞాయ అత్థం విభూతం కరోన్తీతి **విభావినో,** పఞ్ఞవన్తో. **అనుయన్తాతి** అనువత్తకా. **ఓగచ్ఛమానన్తి** ఓసీదన్తం. **యోజనమత్తన్తి** విత్థారతో యోజనమత్తం పదేసం. గమ్భీరభావేన పన యథా భూమి దిస్సతి, ఏవం ఓగచ్ఛతి. తేనాహ "**మహాసముద్దతల**"న్తిఆది. **అన్తే చక్కరతనం** ఉదకేన సేనాయ అనజ్ఝోత్థరణత్థం.

౨౩౪. పురత్థిమో సముద్దో పరియన్తో అస్సాతి **పురత్థిమసముద్దపరియన్తో,** పురత్థిమసముద్దం పరియన్తం కత్వా. **చాతురన్తాయాతి** చాతుసముద్దన్తాయ పుబ్బవిదేహాదిచతుకోట్ఠాసన్తాయ.

హత్థిరతనవణ్ణనా

౨౩౫. హరిచన్దనాదీహీతి ఆది-సద్దేన చతుజ్జాతియగన్ధాదిం సఙ్గణ్హాతి. **ఆగమనం చిన్తేథాతి వదన్తి** చక్కవత్తివత్తస్స పూరితతాయ పరిచితత్తా. భూమిఫుసనకేహి వాలధి, వరఙ్గం హత్థోతి ఇమేహి చ తీహి, చతూహి పాదేహి చాతి సత్తహి అవయవేహి ఠితత్తా **సత్తపతిట్ఠో. ఇతరేసం** అమచ్చాదీనం చిన్తయన్తానం **న ఆగచ్ఛతి. అపనేత్వాతి** అత్తనో ఆనుభావేన అపనేత్వా. గన్ధమేవ హి తస్స ఇతరే హత్థినో న సహన్తి.

అస్సరతనవణ్ణనా

సిన్ధవకులతోతి సిన్ధవస్సాజానీయకులతో.

మణిరతనవణ్ణనా

సకటనాభిసమప్పమాణన్తి పరిణాహతో మహాసకటస్స నాభియా సమప్పమాణం. **ఉభోసు అన్తేసూ**తి హేట్ఠా ఉపరి చాతి ద్వీసు అన్తేసు. **కణ్ణికపరియన్తతో**తి ద్విన్నం కఞ్చనపదుమానం కణ్ణికాయ పరియన్తతో. **ముత్తాజాలకే ఠపేత్వా**తి సువిసుద్ధే ముత్తామయే జాలకే పతిట్ఠపేత్వా.

ఇత్థిరతనవణ్ణనా

''**ఇత్థిరతనం పాతుభవతీ**''తి వత్వా అస్స పాతుభవనాకారం దస్సేతుం, ''**మద్దరాజకులతో వా**''తిఆది వుత్తం. మద్దరట్ఠం కిర అభిరూపానం ఇత్థీనం ఉప్పత్తిట్ఠానం. **సణ్ఠానపారిపూరియా**తి హత్థపాదాదిసరీరావయవానం సుసణ్ఠితతాయ. అవయవపారిపూరియా హి సముదాయపారిపూరిసిద్ధి. **రూప**న్తి సరీరం. **దస్సనీయా**తి సురూపభావేన పస్సితబ్బయుత్తా. **సోమనస్సవసేన చిత్తం పసాదేతి** యోనిసో చిన్తేన్తానం కమ్మఫలసద్ధాయ వసేన. **పసాదావహత్తా**తి కారణవచనేన యథా పాసాదికతాయ వణ్ణపోక్ఖరతాసిద్ధి వుత్తా, ఏవం దస్సనీయతాయ పాసాదికతాసిద్ధి, అభిరూపతాయ చ దస్సనీయతాసిద్ధి వత్తబ్బాతి నయం దస్సేతి. పటిలోమతో వా వణ్ణపోక్ఖరతాయ పాసాదికతాసిద్ధి, పాసాదికతాయ దస్సనీయతాసిద్ధి, దస్సనీయతాయ అభిరూపతాసిద్ధి యోజేతబ్బా. ఏవం సరీరసమ్పత్తివసేన అభిరూపతాదికే దస్సేత్వా ఇదాని సరీరే దోసాభావవసేనపి తే దస్సేతుం, ''**అభిరూపా వా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ యథా పమాణయుత్తా, ఏవం ఆరోహపరిణాహయోగతో చ పాసాదికా నాతిదీఘతాదయో. ఏవం మనుస్సానం దిబ్బరూపతాసమ్పత్తిపీతి ''**అప్పత్తా దిబ్బవణ్ణ**''న్తి వుత్తం. **కాయవిపత్తియా**తి సరీరదోసస్స. **అభావో**తి అచ్చన్తమేవ దూరీభావో.

సతవిహతస్సాతి సతక్ఖత్తుం విహతస్స. **సతవిహతస్సా**తి చ ఇదం కప్పాసపిచువసేన వుత్తం, తూలపిచునో పన విహననమేవ నత్థి. కుఙ్కుమతగరతురుక్ఖయవనపుప్ఫాని **చతుజ్జాతి**. తమాలతగరతురుక్ఖయవనపుప్ఫానీతి అపరే.

అగ్గిదడ్ఢా వియాతి ఆసనగతేన అగ్గినా దడ్ఢా వియ. **పఠమమేవా**తి అఞ్ఞకిచ్చతో పఠమమేవ, దస్సనసమకాలమేవాతి అత్థో. తం తం అత్తనా రఞ్ఞో కాతబ్బకిచ్చం కిం కరోమీతి పుచ్ఛితబ్బతాయ కిం కరణన్తి పటిస్సావేతీతి **కిఙ్కారపటిస్సావినీ**.

మాతుగామో నామ యేభుయ్యేన సఠజాతికో, ఇత్థిరతనస్స పన తం నత్థీతి దస్సేతుం, ''**స్వాస్సా**''తిఆది వుత్తం. **గుణా**తి రూపగుణా చేవ ఆచారగుణా చ. **పురిమకమ్మానుభావేనా**తి తస్సా పురిమకమ్మానుభావేన. ఇత్థిరతనస్స తబ్భావసంవత్తనియపురిమకమ్మస్స ఆనుభావేన, చక్కవత్తినోపి పరివారసంవత్తనియం పుఞ్ఞకమ్మం తాదిసస్స ఫలవిసేసస్స ఉపనిస్సయో హోతియేవ. తేనాహ ''**చక్కవత్తినో పుఞ్ఞం ఉపనిస్సాయా**''తి. ఏతేన సేసరతనేసుపి తేసం విసేసానం తదుపనిస్సయతా విభావితా ఏవాతి దట్ఠబ్బం. పుబ్బే ఏకదేసవసేన లబ్భమానపారిపూరీ రఞ్ఞో **చక్కవత్తిభావూపగమనతో పట్ఠాయ సబ్బాకారపారిపూరా జాతా**.

గహపతిరతనవణ్ణనా

పకతియావాతి సభావేనేవ, చక్కరతనపాతుభావతో పుబ్బేపి.

పరిణాయకరతనవణ్ణనా

నిస్సాయాతి ఉపనిస్సాయ.

౨౬౦. కటగ్గహో వుచ్చతి జయగ్గహో సకానం పణానం కటభావేన అత్థసిద్ధివసేన సబ్బగ్గహణన్తి కత్వా. తేనాహ **''జయగ్గాహేనా''**తి. **ఏకప్పహారేనేవాతి** ఏకప్పయోగేనేవ సతసహస్సాని అధిగచ్ఛేయ్యాతి యోజనా. సేసం వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

బాలపణ్డితసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. దేవదూతసుత్తవణ్ణనా

౨౬౧. ద్వే అగారాతిఆదీతి ఆది-సద్దేన "సద్వారా…పే॰… అనువిచరన్తేపీ"తి ఏతమత్థం సఙ్గణ్హాతి. ఏత్తకమేవ హి అస్సపురసుత్తే (మ॰ ని॰ ౧.౪౩౨; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౩౨) విత్థారితం వేదితబ్బం. "దిబ్బేన చక్ఖునా"తిఆది పన విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౨.౪౧౧) తథా విత్థారితమ్పి సుత్తసంవణ్ణనా హోతీతి కత్వా, **''అస్సపురసుత్తే విత్థారితమేవా''**తి వుత్తం.

౨౬౨. నిరయతో పట్ఠాయ దేసనం దేవలోకేన ఓసాపేతీతి సంకిలేసధమ్మేహి సంవేజేత్వా వోదానధమ్మేహి నిట్ఠాపేన్తో. దుతియం పన వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బం, తదిదం వేనేయ్యజ్ఝాసయవిసిట్ఠన్తి దట్ఠబ్బం. ఇదాని సఙ్ఖిపిత్వా వుత్తమత్థం వివరితుం, **''సచే''**తిఆది వుత్తం. **సోతి** భగవా.

ఏకచ్చే థేరాతి (కథా॰ అనుటీ॰ ౮౬౬-౮౬౮; అం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩.౩౬) అన్ధకాదికే, విఞ్ఞాణవాదినో చ సన్ధాయ వదతి. నేరయికే నిరయే పాలేన్తి తతో నిగ్గన్తుమప్పదానవసేన రక్ఖన్తీతి **నిరయపాలా**. నేరయికానం నరకదుక్ఖేన పరియోనద్ధాయ అలం సమత్థాతి వా **నిరయపాలా. తన్తి** "నత్థి నిరయపాలా"తివచనం. **పటిసేధితమేవాతి** "అత్థి నిరయే నిరయపాలా, అత్థి చ కారణికా"తిఆదినా నయేన **అభిధమ్మే** (కథా॰ ౮౬౬) పటిసేధితమేవ. యది నిరయపాలా నామ న సియుం, కమ్మకారణాపి న భవేయ్య. సతి హి కారణికే కమ్మకారణాయ భవితబ్బన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ **''యథా హీ''**తిఆది. ఏత్థాహ – "కిం పనేతే నిరయపాలా నేరయికా, ఉదాహు అనేరయికా"తి. కిఞ్చేత్థ – యది తావ నేరయికా, ఇమే నిరయసంవత్తనియేన కమ్మునా నిబ్బత్తాతి సయమ్పి నిరయదుక్ఖం అనుభవేయ్యుం, తథా సతి అఞ్ఞేసం నేరయికానం యాతనాయ అసమత్థా సియుం, "ఇమే నేరయికా, ఇమే నిరయపాలా"తి వవత్థానఞ్చ న సియా, యే చ యే యాతేన్తి, తేహి సమానరూపబలప్పమాణేహి ఇతరేసం భయసన్తాసా న సియుం. అథ అనేరయికా, నేసం తత్థ కథం సమ్భవోతి వుచ్చతే – అనేరయికా నిరయపాలా అనిరయగతిసంవత్తనియకమ్మనిబ్బత్తితో. నిరయూపపత్తిసంవత్తనియకమ్మతో హి అఞ్ఞేనేవ కమ్మునా తే నిబ్బత్తన్తి రక్ఖసజాతికత్తా. తథా హి వదన్తి సబ్బత్థివాదినో –

"కోధనా కురూరకమ్మన్తా, పాపాభిరుచినో సదా;

దుక్ఖితేసు చ నన్దన్తి, జాయన్తి యమరక్ఖసా"తి. (కథా॰ అనుటీ॰ ౮౬౬-౮౬౮; అం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩.౩౬);

తత్థ యదేకే వదన్తి "యాతనాదుక్ఖం పటిసంవేదేయ్యుం, అథ వా అఞ్ఞమఞ్ఞం యాతేయ్యు"న్తిఆది, తయిదం అసారం నిరయపాలానం నేరయికభావస్సేవ అభావతో. యదిపి అనేరయికా నిరయపాలా, అయోమయాయ పన ఆదిత్తాయ సమ్పజ్జలితాయ సజోతిభూతాయ నిరయభూమియా పరిక్కమమానా కథం దాహదుక్ఖం నానుభవన్తీతి? కమ్మానుభావతో. యథా హి ఇద్ధిమన్తో చేతోవసిప్పత్తా మహామోగ్గల్లానాదయో నేరయికే అనుకమ్పన్తా ఇద్ధిబలేన నిరయభూమిం ఉపగతా దాహదుక్ఖేన న బాధీయన్తి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

ఇద్ధివిసయస్స అచిన్తేయ్యభావతోతి చే? ఇదమ్పి తంసమానం కమ్మవిపాకస్స అచిన్తేయ్యభావతో. తథారూపేన హి కమ్మునా తే నిబ్బత్తా. యథా నిరయదుక్ఖేన అబాధితా ఏవ హుత్వా నేరయికే యాతేన్తి, న చేత్తకేన బాహిరవిసయాభావో యుజ్జతి ఇట్ఠానిట్ఠతాయ పచ్చేకం ద్వారపురిసేసు విభత్తసభావత్తా. తథా హి ఏకచ్చస్స ద్వారస్స పురిసస్స చ ఇట్ఠం ఏకచ్చస్స అనిట్ఠం, ఏకచ్చస్స చ అనిట్ఠం ఏకచ్చస్స ఇట్ఠం హోతి. ఏవఞ్చ కత్వా యదేకే వదన్తి – "నత్థి కమ్మవసేన తేజసా పరూపతాపన"న్తిఆది, తదపాహతం హోతి. యం పన వదన్తి – "అనేరయికానం నేసం కథం తత్థ సమ్భవో"తి నిరయే నేరయికానం యాతనాసబ్భావతో. నేరయికసత్తయాతనాయోగ్యఞ్హి అత్తభావం నిబ్బత్తేన్తం కమ్మం తాదిసనికన్తివినామితం నిరయట్ఠానేయేవ నిబ్బత్తేతి. తే చ నేరయికేహి అధికతరబలారోహపరిణాహా అతివియ భయానకదస్సనా కురూరతరపయోగా చ హోన్తి. ఏతేనేవ తత్థ నేరయికానం విబాధకకాకసునఖాదీనమ్పి నిబ్బత్తి సంవణ్ణితాతి దట్ఠబ్బం.

కథం అఞ్ఞగతికేహి అఞ్ఞగతికబాధనన్తి చ న వత్తబ్బం అఞ్ఞత్థాపి తథా దస్సనతో. యం పనేకే వదన్తి – "అసత్తసభావా ఏవ నిరయపాలా నిరయసునఖాదయో చా"తి తమ్పి తేసం మతిమత్తం అఞ్ఞత్థ తథా అదస్సనతో. న హి కాచి అత్థి తాదిసీ ధమ్మప్పవత్తి, యా అసత్తసభావా, సమ్పతిసత్తేహి అప్పయోజితా చ సత్తకిచ్చం సాధేన్తీ దిట్ఠపుబ్బా. పేతానం పానీయనివారకానం దణ్డాదిహత్థపురిసానమ్పి సబ్భావే, అసత్తభావే చ విసేసకారణం నత్థి. సుపినోపఘాతోపి అత్థి, కిచ్చసమత్థతా పన అప్పమాణం దస్సనాదిమత్తేనపి తదత్థసిద్ధితో. తథా హి సుపినే ఆహారూపభోగాదినా న అత్థసిద్ధి, ఇద్ధినిమ్మానరూపం పనేత్థ లద్ధపరిహారం ఇద్ధివిసయస్స అచిన్తేయ్యభావతో. ఇధాపి కమ్మవిపాకస్స అచిన్తేయ్యభావతోతి చే? తం న, అసిద్ధత్తా. నేరయికానం కమ్మవిపాకతో నిరయపాలాతి అసిద్ధమేతం, వుత్తనయేన పన పాళితో చ తేసం సత్తభావో ఏవ సిద్ధోతి. సక్కా హి వత్తుం, "సత్తసఙ్ఖాతా నిరయపాలసఞ్ఞితా ధమ్మప్పవత్తి సాభిసన్ధికపరూపఘాతీ అత్థి కిచ్చసబ్భావతో ఓజాహారాదిరక్ఖససన్తతి వియా"తి. అభిసన్ధిపుబ్బకతా చేత్థ న సక్కా పటిక్ఖిపితుం తథా తథా అభిసన్ధియా యాతనతో, తతో ఏవ న సఙ్ఖాతపబ్బతాదీహి అనేకన్తికతా. యే పన వదన్తి – "భూతవిసేసా ఏవ ఏతే వణ్ణసణ్ఠానాదివిసేసవన్తో భేరవాకారా 'నరకపాలా'తి సమఞ్ఞం లభన్తీ"తి. తదసిద్ధం ఉజుకమేవ పాళియం, – "అత్థి నిరయేసు నిరయపాలా"తి (కథా. ౮౬౬) వాదస్స పతిట్ఠాపితత్తా.

అపిచ యథా అరియవినయే నరకపాలానం భూతమత్తతా అసిద్ధా, తథా పఞ్ఞత్తిమత్తవాదినోపి తేసం భూతమత్తతా అసిద్ధావ సబ్బసో రూపధమ్మానం అత్థి భావస్సేవ అప్పటిజాననతో. న హి తస్స భూతాని నామ పరమత్థతో సన్తి. యది పరమత్థం గహేత్వా వోహరతి, అథ కస్మా చక్ఖురూపాదీని పటిక్ఖిపతీతి? తిట్ఠతేసా అనవట్ఠితతక్కానం అప్పహీనసమ్మోహవిపల్లాసానం వాదవీమంసా, ఏవం, "అత్థేవ నిరయే నిరయపాలా"తి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం. సతి చ నేసం సబ్భావే, అసతిపి బాహిరే విసయే నరకే వియ దేసాదినియమో హోతీతి వాదో న సిజ్ఝతి, సతి ఏవ పన బాహిరే విసయే దేసాదినియమోతి దట్ఠబ్బం.

దేవదూతసరాపనవసేన సత్తే యథూపచితే పుఞ్ఞకమ్మే యమేతి నియమేతీతి యమో, తస్స యమస్స వేమానికపేతానం రాజభావతో రఞ్ఞో. తేనాహ – ‘‘**యమరాజా నామ వేమానికపేతరాజా**’’తి. **కమ్మవిపాకన్తి** అకుసలకమ్మవిపాకం. **వేమానికపేతాతి** కణ్హసుక్కవసేన మిస్సకకమ్మం కత్వా వినిపాతికదేవతా వియ సుక్కేన కమ్మునా పటిసన్ధిం గణ్హన్తి. తథా హి తే మగ్గఫలభాగినోపి హోన్తి, పవత్తియం పన కమ్మానురూపం కదాచి పుఞ్ఞఫలం, కదాచి అపుఞ్ఞఫలం పచ్చనుభవన్తి. యేసం పన అరియమగ్గో ఉప్పజ్జతి, తేసం మగ్గాధిగమతో పట్ఠాయ పుఞ్ఞఫలమేవ ఉప్పజ్జతీతి దట్ఠబ్బం. అపుఞ్ఞఫలం పుబ్బే వియ కటుకం న హోతి. మనుస్సత్తభావే ఠితానం ముదుకమేవ హోతీతి అపరే. **ధమ్మికో రాజాతి** ఏత్థ తస్స ధమ్మికభావో ధమ్మదేవపుత్తస్స వియ ఉప్పత్తినియమితధమ్మవసేనేవ వేదితబ్బో. **ద్వారేసూతి** అవీచిమహానరకస్స చతూసు ద్వారేసు.

జాతిధమ్మోతి కమ్మకిలేసవసేన జాతిపకతికో. తేనాహ ‘‘**జాతిసభావో**’’తి. సభావో చ నామ తేజోధాతుయా ఉణ్హతా వియ న కదాచిపి విగచ్ఛతీతి ఆహ ‘‘**అపరిముత్తో జాతియా**’’తిఆది.

२६३. ఇదాని జాతియా దేవదూతభావం నిద్ధారేత్వా దస్సేతుం, ‘‘**దహరకుమారో**’’తిఆది వుత్తం. **అత్థతో ఏవం వదతి నామాతి** వాచాయ అవదన్తోపి అత్థాపత్తితో ఏవం వదన్తో వియ హోతి విఞ్ఞూనన్తి అత్థో. **ఏవం తుమ్హాకమ్పి జాతి ఆగమిస్సతీతి** ఏవం సంకిలిట్ఠజేగుచ్ఛఅసమత్థదహరావత్థా జాతి తుమ్హాకం ఆగమిస్సతి. కామఞ్చాయం ఆగతా ఏవ, సా పన అతీతానాగతాయ ఉపరిపి ఆగమనాయ పయోగో ఇచ్ఛితబ్బో, అనాగతాయ న ఇచ్ఛితబ్బోతి ఆహ ‘‘**జాతి ఆగమిస్సతీ**’’తి. తేనేవాహ – ‘‘**ఇతి తస్సా...పే.... కరోథా**’’తి. **తేనాతి** తేన కారణేన విఞ్ఞూనం వేదవత్థుభావేనాతి అత్థో.

ఊరుబలన్తి ఊరుబలీ. తేన దూరేపి గమనాగమనలఙ్ఘనాదిసమత్థతం దస్సేతి, **బాహుబలన్తి** పన ఇమినా హత్థేహి కాతబ్బకిచ్చసమత్థతం, జవగ్గహణేన వేగస్స పవత్తిసమత్థతం. **అన్తరహితా** నట్ఠా. సేసం పఠమదేవదూతే వుత్తనయమేవ.

వివిధం దుక్ఖం ఆదహతీతి బ్యాధి, విసేసేన వా ఆధీయతి ఏతేనాతి బ్యాధి, తేన **బ్యాధినా. అభిహతోతి** బాధితో, ఉపద్దుతోతి అత్థో.

२६४. కారణా నామ “హత్థచ్ఛేదాదిభేదా అధికపీళా కరీయతి ఏతాయా”తి కత్వా యాతనా, సా ఏవ కారణికేహి కాతబ్బట్ఠేన కమ్మన్తి **కమ్మకారణా** యాతనాకమ్మన్తి అత్థో.

२६६. బహుం పాపం కతన్తి బహునో పాపం కతం. తేన పాపస్స బహులీకరణమాహ. **బహూతి** వా మహన్తం. మహత్థోపి హి బహుసద్దో దిస్సతి, “బహు వత కతం అస్సా”తిఆదీసు, గరుకన్తి వుత్తం హోతి. **నోతి** గరుకం బహులం వా పాపం కత్వా ఠితో **నిరయే నిబ్బత్తతియేవ,** న యమపురిసేహి యమస్స సన్తికం నీయతి. **పరిత్తన్తి** పమాణపరిత్తతాయ కాలపరిత్తతాయ చ పరిత్తం, పురిమస్మిం పక్ఖే అగరున్తి అత్థో, దుతియస్మిం అబహులన్తి. యథావుత్తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం, ‘‘**యథా హీ**’’తిఆది వుత్తం. **కత్తబ్బమేవాతి** దణ్డమేవ. **అనువిజ్జిత్వా** వీమంసిత్వా. **వినిచ్ఛయట్ఠానన్తి** అట్టకరణట్ఠానం. **పరిత్తపాపకమ్మాతి** దుబ్బలపాపకమ్మా. తే హి పాపకమ్మస్స దుబ్బలభావతో కతూపచితస్స చ ఓకాసారహకుసలకమ్మస్స బలవభావతో అత్తనో ధమ్మతాయపి సరన్తి.

ఆకాసచేతియన్తి గిరిసిఖరే వివటఙ్గణే కతచేతియం. **అగ్గిజాలసద్ద**న్తి "పటపటా"తి పవత్తమానం అగ్గిజాలాయ సద్దం సుత్వా, "మయా తదా ఆకాసచేతియే పూజితరత్తపటా వియా"తి **అత్తనో పూజితపటం అనుస్సరి. పఞ్చహిపి న సరతీతి** బలవతా పాపకమ్మేన బ్యామోహితో పఞ్చ సఞ్ఞాణాని న గణ్హాతి. **తుణ్హీ హోతి** కమ్మారహో అయన్తి తత్థ పటికారం అపస్సన్తో.

౨౬౭. అవీచిమహానిరయో ఉబ్బేధేనపి యోజనసతమేవాతి వదన్తి. **నవనవయోజనికా హోతి** పుథులతో. మహానిరయస్స మహన్తత్తా తథాపి భిత్తిసతం యోజనసహస్సం హోతీతి ఉస్సదస్స సబ్బస్స పరిక్ఖేపతో "**దసయోజనసహస్సం హోతీ**"తి వుత్తం.

౨౬౮. **ఝాయతీతి** పటిపాకతికం హోతి. **తాదిసమేవాతి** పురిమసదిసత్తా "ఉబ్బతం సదిసమేవ హోతీ"తి ఏవం వుత్తం. **బహుసమ్పత్తో**తి వా బహుట్ఠానం అతిక్కమిత్వా పురత్థిమద్వారం సమ్పత్తో హోతి.

ఛన్నం జాలానన్తి చతూహి దిసాహి హేట్ఠా ఉపరి చ ఉబ్బతానం ఛన్నం జాలానం. సత్తానం నిరన్తరతా నిరయసంవత్తనియకమ్మకతానఞ్చ బహుభావతో జాలానం తావ సత్తానఞ్చ నిరన్తరత్తా అవీచి హోతు; దుక్ఖస్స పన కథం నిరన్తరతాతి తం దస్సేన్తో, "**కాయద్వారే...పే.... ఏకం దుక్ఖసహగత**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ ఆవజ్జనం సమ్పటిచ్ఛనం సన్తీరణం వోట్ఠబ్బనం ద్వే తదారమ్మణచిత్తానీతి **ఛ ఉపేక్ఖాసహగతాని. ఏవం సన్తేపీతి** యదిపి తత్థ ఉపేక్ఖాసహగతచిత్తానిపి పవత్తన్తి ఉపేక్ఖావేదనాపి లద్ధావసరా; దుక్ఖవేదనా పన బలవతరా నిసితనిసితేన తిఖిణేన సత్థేన నిరన్తరం సరీరం ఛిన్దన్తీ వియ దుక్ఖం ఉపనేన్తీ వియ తా వేదనా అభిభవన్తీ అజ్ఝోత్థరన్తీ ఉప్పజ్జన్తీ నిరన్తరా వియ హోతి. తేనాహ "**అనుదహనబలవతాయా**"తిఆది. **ఉపేక్ఖావేదనాతి** వా తత్థ అతివియ అనిట్ఠఫలతాయ అనిట్ఠారమ్మణా ఉపేక్ఖావేదనా దుక్ఖాతి వుచ్చతి, యథా ఇట్ఠఫలబహుతాయ ఇట్ఠారమ్మణా ఝానాదిపరియాపన్నే చ సుగతిభవే చ ఉపేక్ఖావేదనా సుఖాతి వుచ్చతి, ఏవం దుక్ఖస్స నిరన్తరతాయ **అవీచీ**తి వేదితబ్బం.

౨౬౯. **ఏకో పాదో మహానిరయే హోతి, ఏకో గూథనిరయే నిపతతి,** కమ్మవేగుక్ఖిత్తో అన్తరా పదమావహతి సేసారమ్భతాయ. **హత్థిగీవప్పమాణా** పరిణాహేన. **ఏకదోణికనావాప్పమాణా** ఆయామేన.

పోక్ఖరపత్తానీతి ఖురధారాసదిసాని తిఖిణగ్గాని అయోసూలమయానేవ పదుమపత్తాని. **హేట్ఠా ఖురధారాతి** హేట్ఠాభూమియం నిక్ఖిత్తా, వేత్తలతాయో చ తిఖిణధారకణ్టకా అయోమయా ఏవ. తేనాహ – "**సో తత్థ దుక్ఖా**"తిఆది. **కుసతిణానీ**తి కుసతిణజాతితాయ తథా వుత్తాని. **ఖరవాలికాతి** ఖరా తిఖిణకోటికా సిఙ్ఘాటకసణ్ఠానా వాలికా.

౨౭౦. **దన్తే సమ్ఫుసేతీతి** హేట్ఠిమదన్తే యథా కిఞ్చి ముఖే పక్ఖిపితుం న సక్కా, ఏవం సుఫుసితే కరోతి. **తమ్బలోహపానతో పట్ఠాయాతి** వుత్తకారణతో పటిలోమతోపి ఏవం కమ్మకారణానం కారణమాహ. **దుతియేనాతి** కుఠారీహి తచ్ఛనేన. **తతియేనాతి** వాసీహి తచ్ఛనేన. **అవిజహితమేవ** సంవేగహేతుతాయ లోకస్స మహతో అత్థస్స సంవత్తనతో.

౨౭౧. **హీనకాయం** హీనం వా అత్తభావం ఉపగతా. **ఉపాదానేతి** చతుబ్బిధేపి ఉపాదానే. తం అత్థతో తణ్హాదిట్ఠిగ్గాహోతి ఆహ "**తణ్హాదిట్ఠిగహణే**"తి. సమ్భవతి జరామరణం ఏతేనాతి **సమ్భవో,** ఉపాదానన్తి ఆహ – "**జాతియా మరణస్స చ కారణభూతే**"తి. **అనుపాదాతి** అనుపాదాయ. తేనాహ "**అనుపాదియిత్వా**"తి.

సబ్బదుక్ఖాతిక్కన్తా నామాతి సకలమ్పి వట్టదుక్ఖం అతిక్కన్తా ఏవ హోన్తి చరిమచిత్తనిరోధేన వట్టదుక్ఖలేసస్సపి అసమ్భవతో.

దేవదూతసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ సుఞ్ఞతవగ్గవణ్ణనా.

౪. విభఙ్గవగ్గో

౧. భద్దేకరత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౭౨. ఏకా రత్తి ఏకరత్తో, భద్దో ఏకరత్తో ఏతస్సాతి **భద్దేకరత్తం,** విపస్సనం పరిబ్రూహేన్తో పుగ్గలో. తేనాహ – ‘‘**విపస్సనానుయోగసమన్నాగతత్తా**’’తి. తం ఉద్దిస్స పవత్తియా పన భద్దేకరత్తసహచరణతో భద్దేకరత్తో. తేనాహ భగవా – ‘‘భద్దేకరత్తస్స వో, భిక్ఖవే, ఉద్దేసఞ్చ విభఙ్గఞ్చ దేసేస్సామీ’’తి. దేసేతబ్బమత్థం ఉద్దిసతి ఏతేనాతి **ఉద్దేసో,** సఙ్ఖేపదేసనా ఏవ. యస్మా పన నిద్దేసపదానం జననిట్ఠానే ఠితత్తా మాతా వియాతి **మాతికాతి** వుచ్చతి, తస్మాహ ‘‘**ఉద్దేసన్తి మాతిక**’’న్తి. ఉద్దిట్ఠమత్థం విభజతి ఏతేనాతి విభఙ్గో విత్థారదేసనా, తేనాహ – ‘‘**విత్థారభాజనియ**’’న్తి ‘‘యథాఉద్దిట్ఠమత్థం విత్థారతో భాజేతి విభజతి ఏతేనా’’తి కత్వా.

ఉప్పాదాదిఖణత్తయం పత్వా అతిక్కమం అతిక్కన్తం **అతీతం.** తం పన అత్థతో విగతం ఖన్ధపఞ్చకన్తి ఆహ ‘‘**అతీతే ఖన్ధపఞ్చకే**’’తి. **తణ్హాదిట్ఠీహి నానుగచ్ఛేయ్యాతి** తణ్హాదిట్ఠాభినన్దనాహి నానుభవేయ్య, నాభినన్దేయ్యాతి అత్థో. యథా ‘‘నిచ్చ’’న్తిఆదినా విపరీతగ్గాహవసేన అతీతేసు రూపాదీసు మిచ్ఛాభినివిసనం పరామాసో దిట్ఠాభినన్దనా; ఏవం ‘‘నిచ్చ’’న్తిఆదినా విపరీతగ్గాహవసేన అనాగతేసు రూపాదీసు మిచ్ఛాభినివిసనం పరామాసో దిట్ఠి కమ్మసమాదానం దిట్ఠిపత్థనాతి తం పటిక్ఖిపన్తో ఆహ – ‘‘**తణ్హాదిట్ఠీహి న పత్థేయ్యా**’’తి. **యదతీత**న్తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన ‘‘అపత్త’’న్తి పదం సఙ్గణ్హాతి. తమ్పి హి కారణవచనం. తేనాహ ‘‘**యస్మా చా**’’తి. తత్థాయమధిప్పాయో, ‘‘అతీతం తణ్హాదివసేన నాభినన్దితబ్బం సబ్బసో అవిజ్జమానత్తా ససవిసాణం వియ, తథా అనాగతమ్పి న పత్థేతబ్బ’’న్తి. తత్థ సియా – అతీతం నాభినన్దితబ్బం అభినన్దనాయ నిప్పయోజనత్తా, అనాగతపత్థనా పన సఫలాపి సియాతి న సబ్బసో పటిక్ఖిపితబ్బాతి? న, తస్సాపి సవిఘాతభావేన పటిక్ఖిపితబ్బతో. తేనాహ ‘‘**యస్మా**’’తిఆది. తత్థ **పహీన**న్తి నిస్సట్ఠసభావం. **నిరుద్ధ**న్తి భగ్గం. **అత్థఙ్గత**న్తి వినాసం. **అప్పత్త**న్తి సభావం ఉప్పాదాదికం అసమ్పత్తం. **అజాత**న్తి న జాతం. **అనిబ్బత్త**న్తి తస్సేవ వేవచనం.

యత్థ యత్థాతి యస్మిం యస్మిం ఖణే, యస్మిం యస్మిం వా ధమ్మపుఞ్జే ఉప్పన్నం, తం సబ్బమ్పి అసేసేత్వా. **అరఞ్ఞాదీసు వాతి వా**-సద్దో అనియమత్థో. తేన అరఞ్ఞే వా రుక్ఖమూలే వా పబ్బతకన్దరాదీసు వాతి ఠాననియమాభావా అనుపస్సనాయ సాతచ్చకారితం దస్సేతి. యమకాదివసేన పరిబ్రూహియమానా విపస్సనా వియ పటిపక్ఖేహి అకోపనియావ హోతీతి ఆహ – ‘‘**అసంహీరం అసంకుప్పన్తి ఇదం విపస్సనాపటివిపస్సనాదస్సనత్థం వుత్త**’’న్తి. గాథాయమయమత్థో విపస్సనావసేన యుఞ్జతీతి ఆహ – ‘‘**విపస్సనా హీ**’’తిఆది. కిం ఏతాయ పరియాయకథాయాతి నిప్పరియాయతోవ అసంహీరం అసంకుప్పం దస్సేతుం, ‘‘**అథ వా**’’తిఆది వుత్తం. కథం పన నిచ్చస్స నిబ్బానస్స అనుబ్రూహనా హోతీతి ఆహ ‘‘**పునప్పున**’’న్తిఆది. ఏతేన తదారమ్మణధమ్మా బ్రూహనాయ, తేసం ఆరమ్మణమ్పి అత్థతో అనుబ్రూహితం నామ హోతి బహులం మనసికారేనాతి దస్సేతి.

ఆదితో తాపనం **ఆతాపనం,** తేన ఆరమ్భధాతుమాహ. పరితో తాపనం **పరితాపనం,** తేన నిక్కమధాతుపరక్కమధాతుయో చాతి. **తస్స సేనాతి** తస్స మచ్చునో సహకరణట్ఠేన సేనా వియాతి సేనా. **సఙ్గరోతిఆదీసు** మిత్తాకారగ్గహణేన సామపయోగమాహ. **లఞ్జగ్గహణేన** లఞ్జదానం, తేన దానప్పయోగం. **బలరాసీతి** హత్థిఅస్సాదిబలకాయో.

తేన దణ్డభేదాని వదతి. భేదోపి హి బలవతో ఏవ ఇజ్ఝతి, స్వాయం చతుబ్బిధోపి ఉపాయయోగేన సమ్పవత్తీయతి. తత్థ తత్థ చ సఙ్గం ఆసత్తిం అరతి దేతీతి **సఙ్గరో** పుబ్బభాగే వా సఙ్గరణవసేన తస్స పటిజాననవసేన పవత్తనతో.

ఉట్ఠాహకం ఉట్ఠానవీరియసమ్పన్నం. సపరహితసీవనలక్ఖణేన అసాధుభావపరమ్ముఖభావగమనేన వా **సన్తో**.

౨౭౩. మనుఞ్ఞరూపవసేనేవ ఏవంరూపో అహోసిన్తి అతీతం అన్వాగమేతి తత్థ నన్దియాసమన్వానయనతో. **వేదనాదీసుపి** ఏసేవ నయో. **కుసలసుఖసోమనస్సవేదనావసేనాతి** కుసలవేదనావసేన సుఖవేదనావసేన సోమనస్సవేదనావసేనాతి పచ్చేకం వేదనాసద్దో యోజేతబ్బో. తణ్హాభినన్దనాయ సతి దిట్ఠాభినన్దనా సిద్ధా ఏవాతి – ''**తణ్హం సమన్వానేతి**''ఇచ్చేవ వుత్తం. **హీనరూపాది...పే.... న మఞ్ఞతి** అమనుఞ్ఞోపి సమానో సమనుఞ్ఞభావస్సేవ వసేన మఞ్ఞనాయ పవత్తనతో. **నానుపవత్తయతి** విక్ఖమ్భనవసేన నన్దియా దూరీకతత్తా.

౨౭౪. ఉళారసున్దరభావముఖేనేవ అనాగతేసుపి రూపాదీసు తణ్హాదిట్ఠికప్పనా పవత్తతీతి ఆహ – ''**ఏవంరూపో...పే.... వేదితబ్బా**''తి.

౨౭౫. వత్తబ్బం సియాతి యథా నన్దియా అసమన్వానయనజోతనం బ్యతిరేకముఖేన పతిట్ఠపేతుం, ''అతీతం న న్వాగమేయ్యా''తి ఉద్దేసస్స, ''కథఞ్చ, భిక్ఖవే, అతీతం అన్వాగమేతీ''తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౨౭౩) విభఙ్గో వుత్తో, ఏవం ''పచ్చుప్పన్నఞ్చ యో ధమ్మ''న్తిఆదికస్స ఉద్దేసస్స బ్యతిరేకముఖేన విభఙ్గే వుచ్చమానే విపస్సనాపటిక్ఖేపవసేన, ''కథఞ్చ...పే.... వత్తబ్బం సియా''తి వుత్తం. తయిదం పరమగమ్భీరం సత్థుదేసనానయం అనుపధారేత్వా చోదితం, యస్మా ''పచ్చుప్పన్నఞ్చ యో ధమ్మ''న్తిఆదికస్స ఉద్దేసస్స బ్యతిరేకముఖేనేవ విపస్సనాపటిక్ఖేపవసేన, ''కథఞ్చ, భిక్ఖవే, పచ్చుప్పన్నేసూ''తి విభఙ్గదేసనా సమ్పవత్తతి. తేనాహ ''**యస్మా పనా**''తిఆది. తత్థ **తస్సా ఏవాతి** విపస్సనాయ ఏవ. **అభావం దస్సేతుం సంహీరతీతి మాతికం ఉద్ధరిత్వాతి** కథేతుకమ్యతాయ మాతికావసేన పదుద్ధారం కత్వా, ''ఇధ, భిక్ఖవే, అసుతవా సుతవా''తి చ ఆదినా **విత్థారో వుత్తో. విపస్సనాయ అభావతో**తి విపస్సనాయ అభావితతాయ అవిక్ఖమ్భితతాయ తణ్హాదిట్ఠీహి సపత్తేహి వియ తత్థ తత్థ రపనాయ ఆకడ్ఢీయతి, తత్థ తత్థ విసయే తతో ఏవ అపాయసముద్దం సంసారసముద్దం ఆనీయతి. సుక్కపక్ఖో వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

భద్దేకరత్తసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. ఆనన్దభద్దేకరత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౭౬. బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణతో నివత్తేత్వా ఏకస్మింయేవ ఆరమ్మణే చిత్తస్స సమ్మదేవ లయనం అప్పనం పటిసల్లానం, యో కోచి సమాపత్తివిహారో, ఇధ పన అరియవిహారో అధిప్పేతోతి ఆహ – ''**పటిసల్లానా వుట్ఠితో**''తిఆది. **జానన్తోవ** భగవా **కథాసముట్ఠాపనత్థం పుచ్ఛి**. వుత్తఞ్హేతం – ''జానన్తాపి తథాగతా పుచ్ఛన్తి, జానన్తాపి న పుచ్ఛన్తీ''తిఆది (పారా॰ ౧౬).

౨౭౭. సాధుకారమదాసీతి సాధుసద్దం సావేసి. తం పన పసంసా హోతీతి పసంసత్థో సాధుసద్దో. తేనాహ ''**దేసనం పసంసన్తో**''తి. విజ్జమానేహి వణ్ణేహి గుణవన్తే ఉదగ్గతాకరణం సమ్పహంసనం, కేవలం గుణసంకిత్తనవసేన థోమనా పసంసాతి

అయమేతేసం విసేసో.

ఆనన్దభద్దేకరత్తసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. మహాకచ్చానభద్దేకరత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౭౯. ఉణ్హభావేన తపనతో తపం ఉదకం ఏతస్సాతి **తపోదా,** రహదో. తేనాహ ‘‘**తత్తోదకస్స రహదస్సా**’’తి. సఙ్ఖేపేన వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం, ‘‘**వేభారపబ్బతస్సా**’’తిఆది వుత్తం. **తతో** ఉదకరహదతో, తం రహదం ఉపనిస్సాయాతి అత్థో. నాగభవనాగతోపి హి సో రహదో తతో ఉపరి మనుస్సలోకే జలాసయేన సమ్బద్ధో హోతి. తేన వుత్తం – ‘‘**తపోదా నామ నదీ సన్దతీ**’’తి. **ఏదిసాతి** కుథితా ఉణ్హా, అన్వత్థనామవసేన తపోదాతి చ వుచ్చతీతి అత్థో. **పేతలోకోతి** పేతానం వసనట్ఠానం పచ్చేకనిరయం సన్ధాయాహ. **ఇమస్స పన ఆరామస్సాతి** తపోదారామస్స. **తతోతి** తపోదాసఙ్ఖాతనదితో. **మహాఉదకరహదోతి** మహాఉదకభరితం పల్లలం.

౨౮౦. **సమిద్ధోతి** ఉళారో, పరిపుణ్ణోయేవాతి అత్థో. ఆదిమ్హి బ్రహ్మచరియమస్సాతి ఆదిబ్రహ్మచరియో, సో ఏవ **ఆదిబ్రహ్మచరియకో**. తేనాహ ‘‘**పుబ్బభాగప్పటిపత్తిభూతో**’’తి. ‘‘అతీతం అనాగతం పచ్చుప్పన్న’’న్తి అద్ధభేదముఖేన సఙ్ఖతధమ్మబోధవచనం.

౨౮౨. కామం ఖన్ధాదివసేన విభజనం సాధారణం, పఠమదుతియచతుత్థసుత్తేసు పన ఖన్ధవసేన విభజనం కత్వా ఇధ తథా అకత్వా ఏవం దేసనాయ ఠపనం తతో అఞ్ఞథా ఆయతనవసేన విభజనత్థం. ఏవం విభిన్నా హి సఙ్ఖేపవిత్థారతో అనవసేసా సమ్మసనుపగా ధమ్మా విభజిత్వా దస్సితా హోన్తి; అయం కిరేత్థ భగవతో అజ్ఝాసయో థేరేన నయతో గహితోతి దస్సేతుం, ‘‘**ఇమస్మిం కిరా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **ద్వాదసాయతనవసేనేవ మాతికం ఠపేసీతి** లోకియాని ద్వాదసాయతనాని ఏవ సన్ధాయ మాతికం ఠపేసి, యథా తీసు సుత్తేసు ఖన్ధవసేన విభత్తం, ఏవం యది భగవతా ఇధాపి విభజనం ఇచ్ఛితం సియా, తథా విభజేయ్య, యస్మా పన తథా అవిభజిత్వావ గన్ధకుటిం పవిట్ఠో, తస్మా ద్వాదసాయతనవసేనేవేత్థ విభజనం భగవతా చ అధిప్పేతన్తి నయగ్గాహే ఠత్వా థేరో విభజి. తేనాహ – ‘‘**నయం పటిలభిత్వా ఏవమాహా**’’తి. **భారియం కతన్తి** దుక్కరం కతం. **అపదే పదం దస్సితం** ఆకాసే పదం కతం సాధారణస్స అత్థస్స విసిట్ఠవిసయతాయ దస్సితత్తా. **నికన్తివిఞ్ఞాణన్తి** నికన్తితణ్హాయ సమ్పయుత్తం విఞ్ఞాణం, ‘‘ఛన్దరాగప్పటిబద్ధం హోతీ’’తి వచనతో. **మనోతి భవఙ్గచిత్తం** మనోద్వారికజవనానం ద్వారభూతం.

౨౮౩. **పత్థనావసేన ఠపేసీతి** పత్థనావసేన చిత్తం పవత్తేసి.

మహాకచ్చానభద్దేకరత్తసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా

సమత్తా.

౪. లోమసకఙ్గియభద్దేకరత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౮౬. ఘననిచితలోమో లోమసో, అయం పన అప్పతాయ **లోమసకో**తి ఆహ – ‘‘**ఈసకలోమసాకారతాయా**’’తి, లోమసకో అఙ్గికో **లోమసకకఙ్గియో,** పఠమో క-కారో అప్పత్థో, దుతియం పన పదవడ్ఢనమేవ. **రత్తకమ్బలసిలాయ**న్తి రత్తకమ్బలవణ్ణసిలాయం. **ఓరుయ్హా**తి ఆకాసతో ఓతరిత్వా. పాటిహారియం దిస్వా దిన్నలాభసక్కారస్స అసాదియనతో **మనుస్సపథే న వసన్తి.**

దసహి చక్కవాళసహస్సేహీతి నిస్సక్కవచనతో ఆగన్త్వాతి అధిప్పాయో. **సన్నిపతితాహి దేవతాహీ**తి కరణవచనం. పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయ **పటివిజ్ఝితుం అసక్కోన్తానం దేవానం** ఞాణస్స తిక్ఖవిసదభావాపాదనేన సముత్తేజేతుం **సంవేగజననత్థం...పే.... అభాసి. తత్రా**తి తస్మిం దేవసన్నిపాతే, తిస్సం వా దేసనాయం. **దేవత్తస్సా**తి దేవభావస్స, దిబ్బసమ్పత్తియాతి అత్థో. భద్దేకరత్తస్స సుత్తస్స ఏతాతి **భద్దేకరత్తియా.**

సవనముఖేన బ్యఞ్జనసో అత్థసో చ ఉపధారణం ఉగ్గణ్హనన్తి ఆహ – ‘‘**తుణ్హీభూతో నిసీదిత్వా సుణన్తో ఉగ్గణ్హాతి నామా**’’తి. వాచుగ్గతకరణం పరియాపుణనన్తి ఆహ – ‘‘**వాచాయ సజ్ఝాయం కరోన్తో పరియాపుణాతి నామా**’’తి. గన్థస్స పరిహాణం ధారణం, తం పన పరేసు పతిట్ఠాపనం పాకటం హోతీతి ఆహ – ‘‘**అఞ్ఞేసం వాచేన్తో ధారేతి నామా**’’తి. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

లోమసకకఙ్గియభద్దేకరత్తసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా

సమత్తా.

౫. చూళకమ్మవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౨౮౯. **అఙ్గసుభతాయా**తి అఙ్గానం హత్థపాదాదిసరీరావయవానం సున్దరభావేన. యం అపచ్చం కుచ్ఛితం ముద్ధం వా, తత్థ లోకే మాణవవోహారో, యేభుయ్యేన సత్తా దహరకాలే సుద్ధధాతుకా హోన్తీతి వుత్తం, ‘‘**తరుణకాలే వోహరింసూ**’’తి. **అధిపతిత్తా**తి ఇస్సరభావతో.

సమాహరన్తి సన్నిచయం. **పణ్డితో ఘరమావసే**తి యస్మా అప్పతరేపి బ్యయమానే భోగా ఖీయన్తి, అప్పతరేపి సఞ్చయమానే వడ్ఢన్తి, తస్మా విఞ్ఞుజాతికో కిఞ్చి బ్యయం అకత్వా అయమేవ ఉప్పాదేన్తో ఘరావాసం అనుతిట్ఠేయ్యాతి లోభాదేసితమత్థం వదతి.

ధనలోభేన...పే.... నిబ్బత్తో. లోభవసికస్స హి గతి నిరయో వా తిరచ్ఛానయోని వా. వుత్తఞ్హేతం – ‘‘నిమిత్తస్సాదగథితం వా, భిక్ఖవే, విఞ్ఞాణం తిట్ఠమానం తిట్ఠతి అనుబ్యఞ్జనస్సాదగథితం వా. తస్మిం సమయే కాలఙ్కరేయ్య, ద్విన్నం గతీనం అఞ్ఞతరం గతిం వదామి – నిరయం వా తిరచ్ఛానయోనిం వా’’తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౩౫). **నిరయే నిబ్బత్తిస్సతి** కతోకాసస్స కమ్మస్స పటిబాహితుం అసక్కుణేయ్యభావతో.

పత్తక్ఖన్ధఅధోముఖభావం సన్ధాయ ‘‘**ఓనామేత్వా**’’తి వుత్తం. బ్రాహ్మణచారిత్తస్స భావితతం సన్ధాయాహ ‘‘**బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తో**’’తి. **తం పవత్తిం పుచ్ఛీ**తి సుతమేతం మయా, ‘‘మయ్హం పితా సునఖో హుత్వా నిబ్బత్తో’’తి, ఏతం భోతా గోతమేన

వుత్తన్తి. కిమిదం వుత్తన్తి ఇమం పవత్తిం పుచ్ఛి.

తథేవ వత్వాతి యథా సునఖస్స వుత్తం, తథేవ వత్వా. **అవిసంవాదనత్థన్తి**, "తోదేయ్యబ్రాహ్మణో సునఖో జాతో"తి అత్తనో వచనస్స అవిసంవాదనత్థం, విసంవాదనాభావదస్సనత్థన్తి అధిప్పాయో. **ఞాతోమ్హి ఇమినాతి** ఇమినా మమ పుత్తేన మయ్హం పురిమజాతియం పితాతి ఏవం ఞాతో అమ్హీతి జానిత్వా. బుద్ధానుభావేన కిర సునఖో తథా దస్సేతి, న జాతిస్సరతాయ. భగవన్తం దిస్వా భుక్కరణం పన పురిమజాతిసిద్ధవాసనాయ. **భవపటిచ్ఛన్నన్తి** భవన్తరభావేన పటిచ్ఛన్నం. **నామ**-సద్దో సమ్భావనే. **పటిసన్ధిఅన్తరన్తి** అఞ్ఞజాతిపటిసన్ధిగ్గహణేన హేట్ఠిమజాతం గతిం. **అఙ్గవిజ్జాపాఠకో కిరేస,** తేన అప్పాయుకదీఘాయుకతాదివసేన చుద్దస పఞ్హే అభిసఙ్ఖరి; ఏవం కిరస్స అహోసి, "ఇమేసం సత్తానం అప్పాయుకతాదయో విసేసా అఙ్గపచ్చఙ్గవసేన సల్లక్ఖియన్తి. న ఖో పనేతం యుత్తం 'అఙ్గపచ్చఙ్గాని యావ తేసం తేసం కారణ'న్తి; తస్మా భవితబ్బమేత్థ అఞ్ఞేనేవ కారణేన. సమణో గోతమో తం కారణం విభజిత్వా కథేస్సతి, ఏవాయం సబ్బఞ్ఞూతి నిచ్ఛయో మే అపణ్ణకో భవిస్సతీ"తి. అపరే పన భణన్తి, "తిరచ్ఛానగతం మనుస్సం వా ఆవిసిత్వా ఇచ్ఛితత్థకసావనం నామ మహామన్తవిజ్జావసేన హోతి; తస్మా న ఏత్తావతా సమణస్స గోతమస్స సబ్బఞ్ఞుతా సునిచ్ఛితా హోతి. యం నూనాహం కమ్మఫలమస్స ఉద్దిస్స పఞ్హం పుచ్ఛేయ్యం, తత్థ చ మే చిత్తం ఆరాధేన్తో పఞ్హం బ్యాకరిస్సతి. ఏవాయం సబ్బఞ్ఞూతి వినిచ్ఛయో మే భవిస్సతీతి తే పఞ్హే పుచ్ఛతీ"తి.

భణ్డకన్తి సాపతేయ్యం, సన్తకన్తి అత్థో. కమ్మునా దాతబ్బం ఆదియన్తీతి **కమ్మదాయాదా,** అత్తనా కతూపచితకమ్మఫలభాగీతి అత్థో. తం పన కమ్మదాయజ్జం కారణోపచారేన వదన్తో, "**కమ్మం ఏతేసం దాయజ్జం భణ్డకన్తి అత్థో**"తి ఆహ – యథా "కుసలానం, భిక్ఖవే, ధమ్మానం సమాదానహేతు ఏవమిదం పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౮౦). యవతి ఫలం సభావతో భిన్నమ్పి అభిన్నం వియ మిస్సితం హోతి, ఏతేనాతి **యోనీ**తి ఆహ – "**కమ్మం ఏతేసం యోని కారణ**"న్తి. మమత్తవసేన బజ్ఝతి సంబజ్ఝతీతి **బన్ధు,** ఞాతి సాలోహితో చ. కమ్మం పన ఏకన్తసమ్బన్ధమేవాతి ఆహ – "**కమ్మం ఏతేసం బన్ధూ**"తి. **పతిట్ఠాతి** అవస్సయో. కమ్మసదిసో హి సత్తానం అవస్సయో నత్థి, అఞ్ఞో కోచి ఇస్సరో బ్రహ్మా వా న కరోతి తాదిసం కత్తుం సజ్జితుం అసమత్థభావతో. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** వుత్తనయేన వేదితబ్బం. **కమ్మమేవాతి** కస్మా అవధారితం, నను కిలేసాపి సత్తానం హీనపణీతభావకారణం, న కేవలన్తి ? సచ్చమేతం, కిలేసపయోగేన విపాకవట్టం నిబ్బత్తం కమ్మపవత్తితమేవాతి కత్వా వుత్తం. "**కథితస్స అత్థం న సఞ్జానాసీ**"తి సఙ్ఖేపతో వత్వా నను భగవా మహాకారుణికో పరేసం ఞాపనత్థమేవ ధమ్మం దేసేతీతి ఆహ – "**మాననిస్సితో కిరేసా**"తిఆది.

౨౮౦. సమత్తేనాతి పరియత్తేన, యథా తం ఫలం దాతుం సమత్థం హోతి, ఏవం కతేన, ఉపచితేనాతి అత్థో. తాదిసం పన అత్తనో కిచ్చే అనూనం నామ హోతీతి ఆహ "**పరిపుణ్ణేనా**"తి. **సమాదిన్నేనాతి** ఏత్థ సమాదానం నామ తణ్హాదిట్ఠీహి గహణం పరామసనన్తి ఆహ – "**గహితేన పరామట్ఠేనా**"తి. పటిపజ్జతి ఏతాయ సుగతిదుగ్గతీతి **పటిపదా,** కమ్మం. తథా హి తం "కమ్మపథో"తి వుచ్చతి.

ఏసాతి పటిపదా. దుబ్బలం ఉపఘాతకమేవ సియాతి ఉపపీళకస్స విసయం దస్సేతుం, "**బలవకమ్మేనా**"తిఆది వుత్తం. **బలవకమ్మేనాతి** పుఞ్ఞకమ్మేన. **వదతి నామాతి** వదన్తో వియ హోతి . **నిబ్బత్తాపేయ్యన్తి** కస్మా వుత్తం, నను ఉపపీళకసభావం కమ్మం జనకసభావం న హోతీతి? సబ్బమేతం పరికప్పనవచనం, యథా మనుస్సా పచ్చత్థికం పటిపక్ఖం కిఞ్చి కాతుం అసమత్థాపి కేచి ఆలమ్బనవసేన సమత్థా వియ అత్తానం దస్సేన్తి, ఏవంసమ్పదమిదన్తి కేచి. అపరే పన

భణన్తి – యస్సిదం కమ్మస్సవిపాకం పీళేతి, సచే తస్మిం అనోకాసే ఏవ సయం విపచ్చితుం ఓకాసం లభేయ్య, అపాయేసు ఏవ తంసమఙ్గిపుగ్గలం నిబ్బత్తాపేయ్య, యస్మా తం కమ్మం బలవం హుత్వా అవసేసపచ్చయసమవాయేన విపచ్చితుం ఆరద్ధం, తస్మా ఇతరం తస్స విపాకం విబాధేన్తం ఉపపీళకం నామ జాతం. ఏతదత్థమేవ చేత్థ "బలవకమ్మేన నిబ్బత్త"న్తి బలవగ్గహణం కతం. కిచ్చవసేన హి నేసం కమ్మానం ఏతా సమఞ్ఞా, యదిదం ఉపపీళకం ఉపచ్ఛేదకం జనకం ఉపత్థమ్భకన్తి, న కుసలాని వియ ఉపత్థమ్భాని హోన్తి నిబ్బత్తత్థాయ. **పీళేత్వా**తి విహేఠేత్వా పటిఘాటనాదివసేన ఉచ్ఛుతేలయన్తాదయో వియ ఉచ్ఛుతిలాదికే విబాధేత్వా. **నిరోజ**న్తి నిత్తేజం. **నియూస**న్తి నిరసం. **కసట**న్తి నిస్సారం. **పరిస్సయ**న్తి ఉపద్దవం.

ఇదాని పరిస్సయస్స ఉపనయనాకారం దస్సేన్తేన తత్థ, "**దారకస్సా**"తిఆదిం వత్వా భోగానం వినాసనాకారం దస్సేతుం, పున "**దారకస్సా**"తిఆది వుత్తం. **కుమ్భదోహనా**తి కుమ్భపూరఖీరా. **గోమణ్డలే**తి గోయూథే.

అట్ఠుసభగమనం కత్వాతి అట్ఠఉసభప్పమాణం పదేసం పచ్చత్థికం ఉద్దిస్స ధనుగ్గహో అనుయాయిం కత్వా. **త**న్తి సరం. **అఞ్ఞో**తి పచ్చత్థికో. **తత్థేవ పాతేయ్య** అచ్చాసన్నం కత్వా సరస్స ఖిత్తత్తా. **వాళమచ్ఛోదక**న్తి మకరాదివాళమచ్ఛవన్తం ఉదకం.

పటిసన్ధినిబ్బత్తకం కమ్మం జనకకమ్మం నామ పరిపుణ్ణవిపాకదాయిభావతో, న పవత్తివిపాకమత్తనిబ్బత్తకం. **భోగసమ్పదాదీతి ఆది**-సద్దేన ఆరోగ్యసమ్పదాది-పరివారసమ్పదాదీని గణ్హాతి. న దీఘాయుకతాదీని హి అప్పాయుకతాసంవత్తనికేన కమ్మునా నిబ్బత్తాని; అఞ్ఞం దీఘాయుకతాకరణేన ఉపత్థమ్భేతుం సక్కోతి; న అతిదుబ్బణ్ణం అప్పేసక్ఖం నీచకులీనం దుప్పఞ్ఞం వా వణ్ణవన్తతాదివసేన. తథా హి వక్ఖతి, "ఇమస్మిం పన పఞ్హావిస్సజ్జనే"తిఆది, తం పన నిదస్సనవసేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

పురిమానీతి ఉపపీళకోపచ్ఛేదకాని. ఉపపీళకుపఘాతా నామ కుసలవిపాకపటిబాహకాతి అధిప్పాయేన "**ద్వే అకుసలానేవా**"తి వుత్తం. **ఉపత్థమ్భకం కుసలమేవా**తి ఏత్థ యథా జనకం ఉభయసభావం, ఏవం ఇతరేసమ్పి ఉభయసభావతాయ వుచ్చమానాయ న కోచి విరోధో. దేవదత్తాదీనఞ్హి నాగాదీనం ఇతో అనుప్పవచ్ఛితానం పేతాదీనఞ్చ నరకాదీసు అకుసలకమ్మవిపాకస్స ఉపత్థమ్భనుపపీళనుపఘాతనాని న న సమ్భవన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా యా హేట్ఠా బహూసు ఆనన్తరియేసు ఏకేన గహితపటిసన్ధికస్స ఇతరేసం తస్స అనుబలప్పదాయితా వుత్తా, సాపి సమత్థితా హోతి. యస్మిఞ్హి కమ్మే కతే జనకనిబ్బత్తం కుసలఫలం వా అకుసలఫలం వా బ్యాధిధాతుసమతాదినిమిత్తం విబాధీయతి, తముపత్థమ్భకం. యస్మిం పన కతే జాతిసమత్థస్స పటిసన్ధియం పవత్తియఞ్చ విపాకకటత్తారూపానం ఉప్పత్తి హోతి, తం జనకం. యస్మిం పన కతే అఞ్ఞేన జనితస్స ఇట్ఠస్స వా అనిట్ఠస్స వా ఫలస్స విబాధావిచ్ఛేదపచ్చయానుప్పత్తియా ఉపబ్రూహనపచ్చయుప్పత్తియా చ జనకసామత్థియానురూపం పరివుత్తిచిరతరపబన్ధా హోతి, ఏతం ఉపత్థమ్భకం. తథా యస్మిం కతే జనకనిబ్బత్తం కుసలఫలం అకుసలఫలం వా బ్యాధిధాతుసమతాదినిమిత్తం విబాధీయతి, తం ఉపపీళకం. యస్మిం పన కతే జనకసామత్థియవసేన చిరతరపబన్ధారహమ్పి సమానం ఫలం విచ్ఛేదకపచ్చయుప్పత్తియా విచ్ఛిజ్జతి, తం ఉపఘాతకన్తి అయమేత్థ సారో.

తత్థాతి తేసు కమ్మేసు. **ఉపచ్ఛేదకకమ్మేనా**తి ఆయునో ఉపఘాతకకమ్మేన. స్వాయముపఘాతకభావో ద్విధా ఇచ్ఛితబ్బోతి తం దస్సేతుం "**పాణాతిపాతినా**"తిఆది వుత్తం. **న సక్కోతి** పాణాతిపాతకమ్మునా సన్తానస్స తథాభిసఙ్ఖతత్తా.

యస్మిఞ్హి సన్తానే నిబ్బత్తం, తస్స తేన అభిసఙ్ఖతతా అవస్సం ఇచ్ఛితబ్బా తత్థేవ తస్స విపాకస్స వినిబన్ధనతో. ఏతేన కుసలస్స కమ్మస్స ఆయూహనక్ఖణేయేవ పాణాతిపాతో తాదిసం సామత్థియుపఘాతం కరోతీతి దస్సేతి, తతో కమ్మం అప్పఫలం హోతి. "దీఘాయుకా"తిఆదినా ఉపఘాతసామత్థియేన ఖేత్తే ఉప్పన్నసస్సం వియ ఉపపత్తినియామకా ధమ్మాతి దస్సేతి. ఉపపత్తి నియతవిసేసే విపచ్చితుం ఓకాసే కరోన్తే ఏవ కుసలకమ్మే ఆకడ్ఢియమానపటిసన్ధికం పాణాతిపాతకమ్మం అప్పాయుకత్థాయ నియమేతీతి ఆహ – "**పటిసన్ధిమేవ వా నియామేత్వా అప్పాయుకం కరోతీ**"తి. పాణాతిపాతచేతనాయ అచ్చన్తకటుకవిపాకత్తా సన్నిట్ఠానచేతనాయ నిరయే నిబ్బత్తతి తస్సా అత్థస్స ఖీణాభావతో; ఇతరే పన న తథా భారియాతి ఆహ – "**పుబ్బా...పే.... హోతీ**"తి. ఇధ పన యం హేట్ఠా వుత్తసదిసం, తం వుత్తనయేన వేదితబ్బం.

మనుస్సామనుస్సపరిస్సయాతి మానుసకా అమానుసకా చ ఉపద్దవా. **పురతోతి** పుబ్బద్వారతో. **పచ్ఛతోతి** పచ్ఛిమవత్థుతో. **పవట్టమానాతి** పరిజనస్స, దేవతానం వా దేసేన పవట్టమానా. **పరేహీతి** పురాతనేహి పరేహి. **సమ్ముఖీభావన్తి** సామిభావవసేన పచ్చక్ఖత్తం. **ఆహరిత్వా దేన్తి** ఇణాయికా. **కమ్మన్తాతి** వణిజ్జాదికమ్మాని. **అపాణాతిపాతకమ్మన్తి** పాణాతిపాతస్స పటిపక్ఖభూతం కమ్మం; పాణాతిపాతా విరతివసేన పవత్తితకమ్మన్తి అత్థో. **దీఘాయుకసంవత్తనికం హోతి** విపాకస్స కమ్మసరిక్ఖభావతో . **ఇమినా నయేనాతి** ఇమినా అప్పాయుకదీఘాయుకసంవత్తనికేసు కమ్మేసు యథావుత్తేన తం సంవత్తనికవిభావననయేన.

విహేఠనకమ్మాదీనిపీతి పి-సద్దేన కోధఇస్సామనకమచ్ఛేరథద్ధఅవిద్దసుభావవసేన పవత్తితకమ్మాని సఙ్గణ్హాతి. **తథేవాతి** యథా పాణాతిపాతకమ్మం అత్థతో ఏవం వదతి నామాతి వుత్తం, తథేవ **వదమానాని వియ**. "యం యదేవాతిపత్థేన్తి, సబ్బమేతేన లబ్భతీ"తి (ఖు. పా. ౮.౧౦) వచనతో యథా సబ్బకుసలం సబ్బాసం సమ్పత్తీనం ఉపనిస్సయో, ఏవం సబ్బం అకుసలం సబ్బాసం విపత్తీనం ఉపనిస్సయోతి, "**ఉపపీళనేన నిబ్భోగతం ఆపాదేత్వా**"తిఆది వుత్తం . తథా హి పాణాతిపాతకమ్మవసేనపి అయం నయో దస్సితో. **అవిహేఠనాదీనీతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన అక్కోధన-అనిస్సామన-దాన-అనతిమాన-విద్దసుభావేన పవత్తకమ్మాని సఙ్గణ్హాతి.

౨౯౩. ఇస్సా మనో ఏతస్సాతి **ఇస్సామనకోతి** ఆహ "**ఇస్సాసమ్పయుత్తచిత్తో**"తి. **ఉపక్కోసన్తోతి** అక్కోసవత్థూహి అక్కోసన్తో. **ఇస్సం బన్ధతీతి** ఇస్సం అనుబన్ధతి ఇస్సాసహితమేవ చిత్తం అనుపవత్తేతి. **అప్పేసక్ఖోతి** అప్పానుభావో అప్పఞ్ఞాతో. తేనాహ "**న పఞ్ఞాయతీ**"తి. సా పనస్స అప్పానుభావతా పరివారాభావేన పాకటా హోతీతి ఆహ "**అప్పపరివారో**"తి.

౨౯౪. **మచ్ఛరియవసేన న దాతా హోతీతి** సబ్బసో దేయ్యధమ్మస్స అభావేన న దాతా న హోతి. అమచ్ఛరీ హి పుగ్గలో సతి దేయ్యధమ్మే యథారహం దేతియేవ.

౨౯౫. అభివాదేతబ్బం ఖేత్తవసేన మత్థకప్పత్తం దస్సేతుం, "**బుద్ధం వా**"తిఆది వుత్తం. అఞ్ఞేపి మాతుపితుజేట్ఠభాతరాదయో అభివాదనాదిఅరహా సన్తి, తేసు థద్ధాదివసేన కరణం నీచకులసంవత్తనికమేవ. న హి పవత్తే సక్కా కాతున్తి సమ్బన్ధో. తేన పవత్తివిపాకదాయినో కమ్మస్స విసయో ఏసోతి దస్సేతి. తేనాహ "**పటిసన్ధిమేవ పనా**"తిఆది.

౨౯౬. అపరిపుచ్ఛనేనాతి అపరిపుచ్ఛామత్తేన నిరయే న నిబ్బత్తతి; అపరిపుచ్ఛాహేతు పన కత్తబ్బాకరణాదీహి సియా నిరయనిబ్బత్తీతి పాళియం, "న పరిపుచ్ఛితా హోతీ"తిఆది వుత్తన్తి దస్సేన్తో, "**అపరిపుచ్ఛకో పనా**"తిఆదిమాహ. **యథానుసన్ధిం పాపేసీతి** దేసనం యథానుసన్ధినిట్ఠానం పాపేసి. సేసం వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చూళకమ్మవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. మహాకమ్మవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౨౯౮. కమ్మస్స మోఘభావో నామ ఫలేన తుచ్ఛతా ఫలాభావోతి ఆహ – "**మోఘన్తి తుచ్ఛం అఫల**"న్తి. **తథం భూత**న్తి సచ్చసద్దస్స అత్థమాహ. పరిబ్బాజకో పన "సచ్చ"న్తి ఇమినా తమేవ సఫలన్తి వదతి. సఫలఞ్హి కమ్మం సత్థు అభిమతమనోకమ్మన్తి అధిప్పాయో. **ఇదఞ్చ** "మోఘం కాయకమ్మ"న్తిఆదివచనం. **తం గహేత్వాతి** పరమ్పరాయ గహేత్వా. **ఏసాతి** పోతలిపుత్తో పరిబ్బాజకో. **అభిసఞ్ఞానిరోధకథం సన్ధాయ వదతి**. సాపి హి తిత్థియానం అన్తరే పాకటా జాతాతి. **థేరోతి** సమిద్ధిత్థేరో. యథా భగవతా వుత్తం, తతో చ అఞ్ఞథావ దోసారోపనభయేన గహేత్వా తతో భగవన్తం థేరో రక్ఖతీతి అధిప్పాయేన పరిబ్బాజకో, "పరిరక్ఖితబ్బం మఞ్ఞిస్సతీ"తి అవోచాతి ఆహ – "**పరిరక్ఖితబ్బన్తి గరహతో మోచనేన రక్ఖితబ్బ**"న్తి. సఞ్చేతనా అస్స అత్థీతి **సఞ్చేతనికం. కమ్మ**న్తి సఞ్చేతనికస్సపి కమ్మస్స అత్తనో సమయే ఇచ్ఛితత్తా పరిబ్బాజకేన వుత్తం.

సబ్బతసఙ్ఖారతాయ రూపమేవ "**తిలమత్తమ్పి సఙ్ఖార**"న్తి వుత్తం. తేనాహ – "**మంసచక్ఖునావ పస్సతీ**"తి. **సమాగమదస్సనం సన్ధాయాతి** కత్థచిపి తస్స దస్సనం సన్ధాయ, న పరిఞ్ఞాదస్సనం. తేనాహ భగవా – "కుతో పనేవరూపం కథాసల్లాప"న్తి.

౨౯౯. వట్టదుక్ఖన్తి సంసారదుక్ఖం. **కిలేసదుక్ఖన్తి** కిలేససమ్భవరాగపరిళాహదుక్ఖం. **సఙ్ఖారదుక్ఖన్తి** యదనిచ్చం, తం దుక్ఖన్తి ఏవం వుత్తదుక్ఖం. **సచే భాసితం భవేయ్యాతి** ఇమం ఈదిసం దుక్ఖం సన్ధాయ ఆయస్మతా సమిద్ధినా భాసితం సియా ను భగవా, అవిభజిత్వా బ్యాకరణం యుత్తమేవాతి అధిప్పాయో.

౩౦౦. ఉమ్మఙ్గన్తి ఉమ్ముజ్జనం, కథాముఖ్ఖేన అన్తరా అఞ్ఞాణవిసయపఞ్హా ఉమ్మఙ్గం. తేనాహ – "**పఞ్హాఉమ్మఙ్గ**"న్తి **నేవ దిబ్బచక్ఖునాతి** కస్మా వుత్తం. న హి తం అయోనిసో ఉమ్ముజ్జనం దిబ్బచక్ఖువిసయన్తి? కామఞ్చేతం న దిబ్బచక్ఖువిసయం, దిబ్బచక్ఖుపరిభణ్డఞాణవిసయం పన సియాతి తథా వుత్తం. **అధిప్పాయేనేవాతి** ఉదాయిత్థేరస్స అధిప్పాయేనేవ గయ్హమానేన తం అయోనియో ఉమ్ముజ్జనం అఞ్ఞాసి. **సన్నిసీదితుం** పుబ్బే నిసిన్నాకారేన సన్నిసీదితుం **న సక్కోతి**. సమిద్ధిత్థేరేన అనభిసఙ్ఖతస్సేవ అత్థస్స కథితత్తా, "**యం అభూతం, తదేవ కథేస్సతీ**"తి వుత్తం. తేనాహ "అయోనిసో ఉమ్ముజ్జిస్సతీ"తి. **తిస్సో వేదనా పుచ్ఛితా,** "కిం సో వేదియతీ"తి అవిభాగేన వేదియమానస్స జాతితత్తా. సుఖాయ వేదనాయ హితన్తి **సుఖవేదనియం**. తేనాహ – "**సుఖవేదనాయ పచ్చయభూత**"న్తి. **సేసేసూతి**, "దుక్ఖవేదనియ"న్తిఆదీసు.

హేట్ఠా తికజ్ఝానచేతనాతి ఏత్థ, "కుసలతో"తి అధికారతో రూపావచరకుసలతో హేట్ఠా తికజ్ఝానచేతనాతి అత్థో. **ఏత్థాతి** ఏతేసు కామావచరరూపావచరసుఖవేదనియకమ్మేసు. **అదుక్ఖమసుఖమ్పీతి పి**-సద్దేన ఇట్ఠారమ్మణే సుఖమ్పీతి ఇమమత్థం సమ్పిణ్డేతి.

యది కాయద్వారే పవత్తితో అఞ్ఞత్థ అదుక్ఖమసుఖం జనేతి, అథ కస్మా, "దుక్ఖస్సేవ జననతో"తి వుత్తన్తి ఆహ – **''సా పన వేదనా''**తిఆది.

చతుత్థజ్ఝానచేతనాతి ఏత్థ అరూపావచరకుసలచేతనాతిపి వత్తబ్బం. యథా హి "కాయేన వాచాయ మనసా"తి ఏత్థ యథాలాభగ్గహణవసేన మనసా సుఖవేదనియం అదుక్ఖమసుఖవేదనియన్తి అయమత్థో అరూపావచరకుసలేపి లబ్భతీతి సుఖమ్పి జనేతి ఉక్కట్ఠస్స ఞాణసమ్పయుత్తకుసలస్స సోళసవిపాకచిత్తనిబ్బత్తనతో, అయఞ్చ నయో హేట్ఠా, "అదుక్ఖమసుఖమ్పీ"తి ఏత్థాపి వత్తబ్బో. పుబ్బే పరియాయతో దుక్ఖవేదనా వుత్తా, సుత్తన్తసంవణ్ణనా హేసాతి ఇదాని నిప్పరియాయతో పున దస్సేతుం, **''అపిచా''**తిఆది వుత్తం. తేన ఏత్థ దుక్ఖవేదనియం పవత్తివసేనేవ వట్టతీతి. **ఏతస్సాతి** దుక్ఖవేదనియస్స పవత్తివసేనేవ యుజ్జమానత్తా ఏతస్స వసేన సబ్బం సుఖవేదనియం అదుక్ఖమసుఖవేదనియఞ్చ పవత్తివసేనేవ వత్తుం వట్టతి.

ఆలయోతి అభిరుచి. **మహాకమ్మవిభఙ్గఞాణన్తి** మహతి కమ్మవిభజనే ఞాణం, మహన్తం వా కమ్మవిభజనఞాణం. భాజనం నామ నిద్దేసో, అయం పన ఉద్దేసోతి కత్వా ఆహ – **''కతమే చత్తారో…పే… మాతికాట్ఠపన''**న్తి.

౩౦౧. పాటియేక్కో అనుసన్ధి యథాఉద్దిట్ఠస్స మహాకమ్మవిభఙ్గఞాణస్స అభాజనభావతో, పుచ్ఛానుసన్ధిఅజ్ఝాసయానుసన్ధీసు చ అనన్తోగధత్తా. తేనాహ **''ఇదం హీ''**తిఆది. **ఇదం ఆరమ్మణం కత్వాతి** ఇధ, "పాణాతిపాతిం అదిన్నాదాయి"న్తిఆదినా పుగ్గలాధిట్ఠానేన వుత్తం కమ్మవిభఙ్గం ఆరబ్భ. **ఇమం పచ్చయం లభిత్వాతి** తస్సేవ వేవచనం. **ఇదం దస్సనం గణ్హన్తీతి** ఇదం, "అత్థి కిర, భో, పాపకాని కమ్మాని, నత్థి కిర, భో, పాపకాని కమ్మానీ"తి చ ఆదీని హత్థిదస్సకఅన్ధావియ దిట్ఠమత్తే ఏవ ఠత్వా అచిత్తకదస్సనఞ్చ గణ్హన్తి. వీరియం కిలేసానం ఆతాపనవసేన **ఆతప్పం,** తదేవ పదహావసేన **పధానం,** పునప్పునం యుఞ్జనవసేన **అనుయోగో,** తథా భావనాయ నప్పమజ్జతి ఏతేనాతి **అప్పమాదో,** సమ్మా యోనిసో మనసి కరోతి ఏతేనాతి **సమ్మామనసికారోతి** వుచ్చతీతి అధిప్పాయేన, **''పఞ్చపి వీరియస్సేవ నామానీ''**తి ఆహ. **అప్పమాదో** వా సతియా అవిప్పవాసో. యస్మిం మనసికారే సతి తస్స దిబ్బచక్ఖుఞాణం ఇజ్ఝతి, అయమేత్థ సమ్మామనసికారోతి ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **చేతోసమాధిన్తి** దిబ్బచక్ఖుఞాణసహగతం చిత్తసమాధిం. తేనాహ **''దిబ్బచక్ఖుసమాధి''**న్తి. **అఞ్ఞథాతి** అకుసలకమ్మకరణతో అఞ్ఞథా, తం పన కుసలకమ్మకరణం హోతీతి ఆహ – **''యే దస్సన్నం కుసలానం కమ్మపథానం పూరితత్తా''**తి **దిట్ఠిథామేనాతి** దిట్ఠివసేన దిట్ఠిబలేన. **దిట్ఠిపరామాసేనాతి** దిట్ఠివసేన ధమ్మసభావం అతిక్కమిత్వా పరామాసేన. **అధిట్ఠహిత్వాతి,** "ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ"న్తి అధిట్ఠాయ అభినివిసిత్వా. **ఆదియిత్వాతి** దళ్హగ్గాహం గహేత్వా. **వోహరతీతి** అత్తనో గహితగ్గహణం పరేసం దీపేన్తో వోహరతి.

౩౦౨. తత్రానన్దాతి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. **ఇదమ్పీతి** ఇదం వచనం. "తత్రానన్దా"తి ఏవమాదివచనమ్పీతి అత్థో. **న మహాకమ్మవిభఙ్గఞాణస్స భాజనం** తస్స అనిద్దేసభావతో. **అస్సాతి** మహాకమ్మవిభఙ్గఞాణస్స **మాతికాట్ఠపనమేవ** దిబ్బచక్ఖుకానం సమణబ్రాహ్మణానం వసేన అనుఞ్ఞాతబ్బస్స చ దస్సనవసేన ఉద్దేసభావతో. తేనాహ **''ఏత్థ పనా''**తిఆది. తత్థ **ఏత్థ పనాతి** "తత్రానన్దా"తిఆదిపాఠే. **ఏతేసం దిబ్బచక్ఖుకానన్తి** ఏతేసం హేట్ఠా చతూసుపి వారేసు ఆగతానం దిబ్బచక్ఖుకానం. **ఏత్తకాతి** ఏకచ్చియా సచ్చగిరా. **అనుఞ్ఞాతాతి** అనుజానితా. **అననుఞ్ఞాతాతి** పటిక్ఖేపితా. ఇధ అననుఞ్ఞాతముఖేన దీపితం అననుఞ్ఞాతభావమత్తం. **తత్రానన్దాతిఆదికే తత్రాతి** నిద్ధారణే భుమ్మన్తి దస్సేన్తో, **''తేసు చతూసు సమణబ్రాహ్మణేసూ''**తి ఆహ. **ఇదం వచనం** "అత్థి కిర, భో…పే… విపాకో"తి ఇదం ఏవం వుత్తం. **అస్సాతి** తథావాదినో

సమణబ్రాహ్మణస్స. **అఞ్ఞేనాకారేనాతి** “యో కిర, భో”తిఆదినా వుత్తకారణతో అఞ్ఞేన కారణేన. **ద్వీసు ఠానేసూతి** “అత్థి కిర, భో...పే.... విపాకో”తి చ, “అపాయం...పే.... నిరయం ఉపపన్నా”న్తి చ ఇమేసు ద్వీసు పాఠపదేసేసు. **అనుఞ్ఞాతా** తదత్థస్స అత్థిభావతో. **తీసు ఠానేసూతి** “యో కిర, భో...పే.... నిరయం ఉపపజ్జతి”, “యమ్పి సో...పే.... తే సఞ్జానన్తి”, “యమ్పి సో యదేవ...పే.... మోఘమఞ్ఞ”న్తి ఇమేసు తీసు పాఠపదేసేసు. **అననుఞ్ఞాతా** తదత్థస్సానేకన్తికత్తా మిచ్ఛాభినివేసతో చ. తేనాహ భగవా – “అఞ్ఞథా హి, ఆనన్ద, తథాగతస్స మహాకమ్మవిభఙ్గఞాణ”న్తి. యథా తే అప్పహీనవిపల్లాసా పదేసఞాణసమణబ్రాహ్మణా కమ్మవిభఙ్గం సఞ్జానన్తి, తతో అఞ్ఞథావ సబ్బసో పహీనవిపల్లాసస్స తథా ఆగమనాదిఅత్థేన తథాగతస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స మహాకమ్మవిభఙ్గఞాణం హోతీతి అత్థో.

303. ఇమినా దిబ్బచక్ఖుకేన యం కమ్మం కరోన్తో దిట్ఠో, తతో పుబ్బేతి యోజనా. **తతోతి** తతో కరియమానకమ్మతో పుబ్బే. **ఖన్దోతి** కుమారో. **సివోతి** ఇస్సరో. **పితామహోతి** బ్రహ్మా. **ఇస్సరాదీహీతి** ఇస్సరబ్రహ్మపజాపతిఆదీహి. **విసట్ఠోతి** నిమ్మితో. **మిచ్ఛాదస్సనేనాతి** మిచ్ఛాదస్సనవసేన. **యన్తి** యం కమ్మం. **తత్థాతి** తేసు పాణాతిపాతాదివసేన పవత్తకమ్మేసు. **దిట్ఠేవ ధమ్మేతి** తస్మింయేవ అత్తభావే విపాకం పటిసంవేదేతీతి యోజనా. **ఉపపజ్జిత్వాతి** దుతియభవే నిబ్బత్తిత్వా. **అపరస్మిం పరియాయేతి** అఞ్ఞస్మిం యత్థ కత్థచి భవే.

ఏకం కమ్మరాసిన్తి పాణాతిపాతాదిభేదేన ఏకం కమ్మసముదాయం. **ఏకం విపాకరాసిన్తి** తస్సేవ అఙ్గేన ఏకం విపాకసముదాయం. **ఇమినాతి** యథావుత్తేన దిబ్బచక్ఖుకేన సమణేన బ్రాహ్మణేన వా అదిట్ఠా. **తయోతి** “పుబ్బే వాస్స తం కతం హోతీ”తిఆదినా వుత్తా తయో. **ద్వే విపాకరాసీతి** దిట్ఠధమ్మవేదనియో అపరాపరియాయవేదనియోతి ద్వే విపాకరాసీ. ఉపపజ్జవేదనియం పన తేన దిట్ఠం, తస్మా “ద్వే”తి వుత్తం. దిట్ఠో ఏకో, అదిట్ఠా తయోతి **దిట్ఠే చ అదిట్ఠే చ చత్తారో కమ్మరాసీ,** తథా దిట్ఠో ఏకో, అదిట్ఠా ద్వేతి **తయో విపాకరాసీ. ఇమాని సత్త ఠానానీతి** యథావుత్తాని సత్త ఞాణస్స పవత్తనట్ఠానాని. “ఇమస్స నామ కమ్మస్స ఇదం ఫలం నిబ్బత్త”న్తి కమ్మస్స, ఫలస్స వా అదిట్ఠత్తా, ‘‘**దుతియవారే దిబ్బచక్ఖుకేన కిఞ్చి న దిట్ఠ**’’న్తి వుత్తం. పఠమం వుత్తనయేన తయో కమ్మరాసీ వేదితబ్బా, ఇధ దిబ్బచక్ఖుకేన దిట్ఠస్స అభావతో, ‘‘**పచ్చత్తట్ఠానానీ**’’తి వుత్తం.

భవతి వడ్ఢతి ఏతేనాతి భబ్బం, వడ్ఢినిమిత్తం. న భబ్బం **అభబ్బన్తి** ఆహ ‘‘**భూతవిరహిత**’’న్తి. అత్తనో ఫలే భాసనం దిబ్బనం **ఆభాసనన్తి** ఆహ – ‘‘**ఆభాసతి అభిభవతి పటిబాహతీ**’’తి. **బలవకమ్మన్తి** మహాసావజ్జం కమ్మం గరుసమాసేవితాదిభేదం. **ఆసన్నేతి** మరణే, అభిణ్హం ఉపట్ఠానేన వా తస్స మరణచిత్తస్స **ఆసన్నే. బలవకమ్మన్తి** గరుసమాసేవితతాదివసేన బలవం కుసలకమ్మం. **దుబ్బలకమ్మస్సాతి** అత్తనో దుబ్బలస్స. **ఆసన్నే కుసలం కతన్తి** ఇధాపి ఆసన్నతా పుబ్బే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా.

ఉపట్ఠానాకారేనాతి మరణస్స ఆసన్నకాలే కమ్మస్స ఉపట్ఠానాకారేన. **తస్సాతి** తస్స పుగ్గలస్స. నిబ్బత్తికారణభూతం హుత్వా ఉపట్ఠాతి అకుసలన్తి యోజనా. తిత్థియా కమ్మన్తరవిపాకన్తరేసు అకుసలతాయ యం కిఞ్చి కమ్మం యస్స కస్సచి విపాకస్స కారణం కత్వా గణ్హన్తి హత్థిదస్సకఅన్ధాదయో వియ దిట్ఠమత్తాభినివేసినోతి, ‘‘**అఞ్ఞతిత్థియా...పే.... ఉపట్ఠాతీ**’’తి వుత్తం. **ఇతరస్మిన్తి** భబ్బఞ్చేవ భబ్బాభాసఞ్చ, భబ్బం అభబ్బాభాసన్తి ఇమస్మిం ద్వయే . **ఏసేవ నయో** పఠమదుతియపుగ్గలవసేన పురిమానం ద్విన్నం కమ్మానం యోజనానయో వుత్తో ఉపట్ఠానాకారవసేన. అయమేవ

తతియచతుత్థపుగ్గలవసేన పచ్ఛిమానం ద్విన్నం కమ్మానం యోజనానయో. తతియస్స హి కమ్మస్స కుసలత్తా తస్స చ సగ్గే నిబ్బత్తత్తా తత్థ కారణభూతం కుసలం హుత్వా ఉపట్ఠాతి; తథా చతుత్థస్సపి కమ్మస్స కుసలత్తా, తస్స పన నిరయే నిబ్బత్తత్తా తత్థ నిబ్బత్తికారణభూతం అఞ్ఞతిత్థియానం అకుసలం హుత్వా ఉపట్ఠాతీతి. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మహాకమ్మవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. సళాయతనవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౩౦౪. వేదితబ్బానీతి ఏత్థ యథా విదితాని ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని వట్టదుక్ఖసమతిక్కమాయ హోన్తి, తథా వేదనం అధిప్పేతన్తి ఆహ – ‘‘**సహవిపస్సనేన మగ్గేన జానితబ్బానీ**’’తి. తత్థ విపస్సనాయ ఆరమ్మణతో మగ్గేన అసమ్మోహతో జాననం దట్ఠబ్బం. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. మనో సవిసేసం ఉపవిచరతి ఆరమ్మణే పవత్తతి ఏతేహీతి **మనోపవిచారా,** వితక్కవిచారా. ఆరమ్మణే హి అభినిరోపనానుమజ్జనేహి వితక్కవిచారేహి సహ చిత్తం పవత్తతి, న తబ్బిరహితం. తేనాహ ‘‘**వితక్కవిచారా**’’తిఆది. సత్తా పజ్జన్తి ఏతేహి యథారహం వట్టం వివట్టఞ్చాతి **సత్తపదా** , గేహనిస్సితా వట్టపదా. యోగ్గానం దమనఆచరియా **యోగ్గాచరియా**. తేనాహ ‘‘**దమేతబ్బదమకాన**’’న్తి. **సేసన్తి** వుత్తావసేసం ఏకసత్తతివిధవిఞ్ఞాణం సఫస్సరూపకస్సేవ అధిప్పేతత్తా.

౩౦౫. ఇధాతి ఇమిస్సం ఛవిఞ్ఞాణకాయదేసనాయం. మనోధాతుత్తయవినిముత్తమేవ మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి వేదితబ్బం.

చక్ఖుమ్హి సమ్ఫస్సోతి చక్ఖుం నిస్సాయ ఉప్పన్నో సమ్ఫస్సో. తేనాహ – ‘‘**చక్ఖువిఞాణసమ్పయుత్తసమ్ఫస్సస్సేతం అధివచన**’’న్తి.

యథా కేవలేన విఞ్ఞాణేన రూపదస్సనం న హోతి, ఏవం కేవలేన చక్ఖుపసాదేనపీతి వుత్తం ‘‘**చక్ఖువిఞ్ఞాణేనా**’’తి. తేన పాళియం **చక్ఖునా**తి నిస్సయముఖేన నిస్సితకిచ్చం వుత్తన్తి దస్సేతి. **ఆరమ్మణవసేనా**తి ఆరమ్మణపచ్చయభావేన. ‘‘ఉపవిచరతి’’చ్చేవ కస్మా వుత్తం, నను తత్థ వితక్కబ్యాపారోపి అత్థీతి? సచ్చం అత్థి. సో పనేత్థ తగ్గతికోతి ఆహ – ‘‘**వితక్కో తంసమ్పయుత్తో చా**’’తి. సమ్పయుత్తధమ్మానమ్పి ఉపవిచరణం వితక్కవిచారానంయేవేత్థ కిచ్చన్తి ‘‘**వితక్కవిచారసఙ్ఖాతా మనోపవిచారా**’’తి వుత్తం. సోమనస్సయుత్తో ఉపవిచారో **సోమనస్సూపవిచారో** యథా ‘‘ఆజఞ్ఞరథో’’తి ఆహ ‘‘**సోమనస్సేన సద్ధి**’’న్తిఆది.

౩౦౬. ఉపవిచారానం ఉపస్సయట్ఠేన గేహం వియాతి గేహం, రూపాదయోతి ఆహ – ‘‘**గేహస్సితానీతి కామగుణనిస్సితానీ**’’తి. నిచ్చసఞ్ఞాదినిక్ఖమనతో నేక్ఖమ్మం విపస్సనాతి, ‘‘**నేక్ఖమ్మస్సితానీతి విపస్సనానిస్సితానీ**’’తి వుత్తం. **ఇట్ఠానన్తి** కసివణిజ్జాదివసేన పరియిట్ఠానన్తి ఆహ ‘‘**పరియేసితాన**’’న్తి. పియభావో పన కన్తసద్దేనేవ కథితోతి కామితబ్బానం మనో రమేతీతి **మనోరమానం**. లోకేన ఆమసీయతీతి **లోకామిసం,** తణ్హా. తాయ గహేతబ్బతాయ ఇట్ఠభావాపాదనేన పటిసఙ్ఖతతాయ చ **పటిసంయుత్తానం. అతీతే కతం ఉప్పజ్జతి** ఆరమ్మణికఅనుభవనస్స అసమ్భవతోతి అధిప్పాయో. ఏదిసం అనుస్సరణం దిట్ఠగ్గహణానుస్సరేన చ హోతీతి దస్సేతుం, ‘‘**యథాహ**’’న్తిఆది వుత్తం.

అనిచ్చాకారన్తి హుత్వా అభావాకారం. **విపరిణామవిరాగనిరోధన్తి** జరాయ మరణేన చాతి ద్వేధా విపరిణామేతబ్బఞ్చేవ, తతో ఏవ పలోకితం భఙ్గఞ్చ. అట్ఠకథాయం పన యస్మా ఉప్పన్నం రూపం తేనేవాకారేన న తిట్ఠతి , అథ ఖో ఉప్పాదావత్థాసఙ్ఖాతం పకతిం విజహతి, విజహితఞ్చ జరావత్థాయ తతో విగచ్ఛతి, విగచ్ఛన్తఞ్చ భఙ్గప్పత్తియా నిరుజ్ఝతీతి ఇమం విసేసం దస్సేతుం, **''పకతివిజహనేనా''**తిఆది వుత్తం. కామఞ్చేత్థ "యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతో"తి వుత్తం, అనుబోధఞాణం పన అధిప్పేతం వీథిపటిపన్నాయ విపస్సనాయ వసేనాతి **''విపస్సనాపఞ్ఞాయా''**తి వుత్తం ఉపవిచారనిద్దేసభావతో. తథా హి వక్ఖతి – "చక్ఖుద్వారేసు ఇట్ఠారమ్మణే ఆపాథగతే"తిఆది. **సఙ్ఖారానం భేదం పస్సతో**తి సబ్బేసం సఙ్ఖారానం ఖణే ఖణే భిజ్జనసభావం వీథిపటిపన్నేన విపస్సనాఞాణేన పస్సతో. తేనాహ **''సఙ్ఖారగతమ్హి తిక్ఖే''**తిఆది. తత్థ **సఙ్ఖారగతమ్హీ**తి సఙ్ఖారగతే విసయభూతే. **తిక్ఖే**తి భావనాబలేన ఇన్ద్రియానఞ్చ సమతాయ తిబ్బే. **సూరే**తి పటిపక్ఖేహి అనభిభూతతాయ, తేసఞ్చ అభిభవనసమత్థతాయ విసదే పటుభూతే పవత్తన్తే.

కిలేసానం విక్ఖమ్భనవసేన వూపసన్తతాయ **సన్తచిత్తస్స**, సంసారే భయస్స ఇక్ఖనతో **భిక్ఖునో**, ఉత్తరిమనుస్సధమ్మసన్నిస్సితత్తా **అమానుసీ రతీ**తి వివేకరతి నేక్ఖమ్మరతి. **యతో యతో**తి యథా యథా నయవిపస్సనాదీసు యేన యేన సమ్మసనాకారేనాతి అత్థో. **ఖన్ధానం ఉదయబ్బయ**న్తి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధానం ఉప్పాదఞ్చ భఙ్గఞ్చ. **అమతన్తం విజానత**న్తి విజానన్తానం విఞ్ఞూనం ఆరద్ధవిపస్సనానం తం పీతిపామోజ్జం అమతాధిగమహేతుతాయ అమతన్తి వేదితబ్బం.

చక్ఖు ద్వారేసు ఇట్ఠారమ్మణే ఆపాథగతేతి రూపాదివసేన ఛబ్బిధే ఇట్ఠారమ్మణే యథారహం చక్ఖు ద్వారేసు ఆపాథగతే. విసయే చేతం భుమ్మవచనం.

౩౦౭. పచ్చుప్పన్నన్తి సన్తతిపచ్చుప్పన్నం. **అనుత్తరవిమోక్ఖో నామ అరహత్తం** ఇధ అధిప్పేతం ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన. కథం పన తత్థ పిహం ఉపట్ఠపేతి, న హి అధిగతం అరహత్తం ఆరమ్మణం హోతి, న చ తం ఆరబ్భ పిహా పవత్తతీతి? కో వా ఏవమాహ – "అరహత్తం ఆరమ్మణం కత్వా పిహం ఉపట్ఠపేతీ"తి. అనుస్సుతిలద్ధం పన పరికప్పసిద్ధం అరహత్తం ఉద్దిస్స పత్థనం ఠపేతి, తత్థ చిత్తం పణిదహతి. తేనాహ భగవా – "కుదాస్సు నామాహం తదాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరిస్సామీ"తి. **ఆయతన**న్తి అరహత్తమేవ ఛళఙ్గసమన్నాగమాదికారణభావతో, మనాయతనధమ్మాయతనభావతో చ తథా వుత్తం, తం పనేతం దోమనస్సం పత్థనం పట్ఠపేన్తస్స ఉప్పజ్జతి పత్థనాయ సహావత్తనతో. న హి లోభదోసానం సహ వుత్తి అత్థి. **పత్థనామూలకత్తా**తి ఇమినా ఉపట్ఠాపయతో పదస్స హేతుఅత్థజోతకతమాహ. **ఏవ**న్తి "కుదాస్సునామా"తిఆదినా వుత్తాకారేన. **ఉస్సుక్కాపేతు**న్తి యథా మగ్గేన ఘటేతి, ఏవం ఉస్సుక్కాపేతుం.

౩౦౮. అఞ్ఞాణుపేక్ఖాతి అఞ్ఞాణసహితా ఉపేక్ఖా అసమపేక్ఖనపవత్తా. తేన తేన మగ్గోధినా తస్స తస్స అపాయగమనీయకిలేసోధిస్స అనవసేసతో జితత్తా ఖీణాసవో నిప్పరియాయతో ఓధిజినో నామ; తదభావతో పుథుజ్జనో నిప్పరియాయతోవ అనోధిజినో నామ; సేఖో పన సియా పరియాయతో ఓధిజినోతి. తమ్పి నివత్తేన్తో, **''అఖీణాసవస్సాతి అత్థో''**తి ఆహ. **ఆయతిం విపాకం జినిత్వా**తి అప్పవత్తికరణవసేన సబ్బసో ఆయతిం విపాకం జినిత్వా ఠితత్తా ఖీణాసవోవ నిప్పరియాయతో విపాకజినో నామ; తదభావతో పుథుజ్జనో నిప్పరియాయతో అవిపాకజినో నామ; సేఖో పన సియా పరియాయతో విపాకజినోతి. తమ్పి నివత్తేన్తో **''అఖీణాసవస్సేవాతి అత్థో''**తి ఆహ. అపస్సన్తస్స రూపన్తి పాళితో పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. పాళియం పుబ్బే "పుథుజ్జనస్సా"తి వత్వా పున "అస్సుతవతో పుథుజ్జనస్సా"తి వచనం

అన్ధపుథుజ్జనస్సాయం ఉపేక్ఖా, న కల్యాణపుథుజ్జనస్సాతి దస్సనత్థం. గేహస్సితా ఉపేక్ఖా హి యం కిఞ్చి ఆరమ్మణవత్థుం అపేక్ఖస్సేవ, న నిరపేక్ఖస్సాతి ఇట్ఠే, ఇట్ఠమజ్ఝత్తే వా ఆరమ్మణే సియాతి వుత్తం ''**ఇట్ఠారమ్మణే ఆపాథగతే**''తి. అఞ్ఞాణేన పన తత్థ అజ్ఝుపేక్ఖనాకారప్పత్తి హోతి. తేనాహ ''**గుళపిణ్డకే**''తిఆది.

ఇట్ఠే అరజ్జన్తస్స అనిట్ఠే అదుస్సన్తస్సాతి ఇదం యేభుయ్యేన సత్తానం ఇట్ఠే రజ్జనం, అనిట్ఠే దుస్సనన్తి కత్వా వుత్తం. అయోనిసోమనసికారో హి తంతంఆరమ్మణవసేన న కత్థచిపి జవననియమం కరోతీతి వుత్తవిపరీతేపి ఆరమ్మణే రజ్జనదుస్సనం సమ్భవతి, తథాపిస్స రజ్జనదుస్సనం అత్థతో పటిక్ఖిత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం. **అసమపేక్ఖనే**తి అసమం అయుత్తదస్సనే అయోనిసో సమ్మోహపుబ్బకం ఆరమ్మణస్స గహణే.

౩౦౮. పవత్తనవసేనాతి ఉప్పాదనవసేన చేవ బహులీకరణవసేన చ. **నిస్సాయ చేవ ఆగమ్మ చా**తి ఆగమనట్ఠానభూతే నిస్సయపచ్చయభూతే చ కత్వా. **అతిక్కన్తాని నామ హోన్తి** విక్ఖమ్భనేన ఉస్సారేన్తా సముస్సారేన్తా.

సోమనస్సభావసామఞ్ఞం గహేత్వా, ''**సరిక్ఖకేనేవ సరిక్ఖకం జహాపేత్వా**''తి వుత్తం. ఇధాపి పహాయకం నామ పహాతబ్బతో బలవమేవ, సంకిలేసధమ్మానం బలవభావతో సాతిసయం పన బలవభావం సన్ధాయ ''**ఇదాని బలవతా**''తిఆది వుత్తం. బలవభావతో వోదానధమ్మానం అధిగమస్స అధిప్పేతత్తా హేత్థ నేక్ఖమ్మస్సితదోమనస్సానమ్పి పహానం జోతితం.

ఉపేక్ఖాయ పహాయకభావేన అధిప్పేతత్తా ''**ఉపేక్ఖాకథా వేదితబ్బా**''తి వుత్తం. ఝానస్స అలాభినో చ లాభినో చ పకిణ్ణకసఙ్ఖారసమ్మసనం సన్ధాయ, ''**సుద్ధసఙ్ఖారే చ పాదకే కత్వా**''తి. **ఉపేక్ఖాసహగతా**తి భావనాయ పగుణభావం ఆగమ్మ కదాచి అజ్ఝుపేక్ఖనవసేనపి హి సమ్మసనం హోతీతి. పాదకజ్ఝానవసేన, సమ్మసితధమ్మవసేన వా ఆగమనవిపస్సనాయ బహులం సోమనస్ససహగతభావతో ''**వుట్ఠానగామినీ పన విపస్సనా సోమనస్ససహగతావా**''తి నియమేత్వా వుత్తం. **ఉపేక్ఖాసహగతా హోతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **చతుత్థజ్ఝానాదీనీతి ఆది**-సద్దేన అరూపజ్ఝానాని సఙ్గణ్హాతి. **పురిమసదిసావా**తి పురిమసదిసా ఏవ, ఉపేక్ఖాసహగతా వా హోతి సోమనస్ససహగతా వాతి అత్థో. **ఇదం సన్ధాయా**తి యం చతుత్థజ్ఝానాదిపాదకతో ఏవ ఉపేక్ఖాసహగతం వుట్ఠానగామినివిపస్సనం నిస్సాయ సోమనస్ససహగతాయ విపస్సనాయ పహానం, ఇదం సన్ధాయ. **పహానన్తి** చేత్థ సమతిక్కమలక్ఖణం వేదితబ్బం.

ఏతం విసేసం విపస్సనాయ ఆవజ్జనట్ఠానభూతం. వుట్ఠానగామినియా ఆసన్నే సమాపన్నజ్ఝానవిపస్సనా పాదకజ్ఝానవిపస్సనా, సమ్మసితధమ్మోతి **విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధా. పుగ్గలజ్ఝాసయో**తి పాదకజ్ఝానస్స సమ్మసితజ్ఝానస్స చ భేదే సతి పటిపజ్జనకస్స పుగ్గలస్స, "అహో వత మయ్హం పఞ్చఙ్గికం ఝానం భవేయ్య చతురఙ్గిక"న్తిఆదినా పుబ్బే పవత్తఅజ్ఝాసయో. **తేసమ్పి వాదే**తి ఏత్థ పఠమథేరవాదే. **అయమేవ...పే.... నియమేతి** తతో తతో దుతియాదిపాదకజ్ఝానతో ఉప్పన్నస్స సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణస్స పాదకజ్ఝానాతిక్కన్తానం అఙ్గానం అసమాపజ్జితుకామతా విరాగభావనాభావతో ఇతరస్స చ అతబ్భావతో. ఏతేనేవ హి పఠమథేరవాదే అపాదకపఠమజ్ఝానపాదకమగ్గా పఠమజ్ఝానికావ హోన్తి, ఇతరే చ దుతియజ్ఝానికాదిమగ్గా పాదకజ్ఝానవిపస్సనానియమేహి తంతంఝానికావ. ఏవం సేసవాదేసుపి విపస్సనానియమో యథాసమ్భవం యోజేతబ్బో. తేనాహ – ''**తేసమ్పి వాదే అయమేవ పుబ్బభాగే వుట్ఠానగామినివిపస్సనావ నియమేతీ**''తి. **వుత్తావ,** తస్మా న ఇధ వత్తబ్బాతి అధిప్పాయో.

౩౧౦. **నానత్తా**ది కామావచరాదికుసలాదివిభాగతో నానావిధా. తేనాహ ''**అనేకప్పకారా**''తి. **నానత్తసితా**తి రూపసద్దాదినానారమ్మణనిస్సయా. **ఏకత్తా** ఏకసభావా జాతిభూమిఆదివిభాగాభావతో. **ఏకారమ్మణనిస్సితా**తి ఏకప్పకారేసేవ ఆరమ్మణే పవత్తా. **హేట్ఠా అఞ్ఞాణుపేక్ఖా వుత్తా** ''బాలస్స ముళ్హస్సా''తిఆదినా (మ. ని. ౩.౩౦౮). **ఉపరి ఛళఙ్గుపేక్ఖా వక్ఖతి** ''ఉపేక్ఖకో విహరతీ''తిఆదినా (మ. ని. ౩.౩౧౧). **ద్వే ఉపేక్ఖా గహితా** ద్విన్నమ్పి ఏకత్తా, ఏకజ్ఝం గహేతబ్బతో, నానత్తసితాయ ఉపేక్ఖాయ పకాసితభావతో చ.

అఞ్ఞాణుపేక్ఖా అఞ్ఞా సద్దాదీసు తత్థ తత్థేవ విజ్జమానత్తా. **రూపేసూ**తి చ ఇమినా న కేవలం రూపాయతనవిసేసా ఏవ గహితా, అథ ఖో కసిణరూపానిపీతి ఆహ – ''**రూపే ఉపేక్ఖాభావఞ్చ అఞ్ఞా**''తిఆది. ఏకత్తసితభావోపి ఇధ ఏకత్తవిసయసమ్పయోగవసేనేవ ఇచ్ఛితో, న ఆరమ్మణవసేన చాతి దస్సేతుం, ''**యస్మా పనా**''తిఆది వుత్తం. తేనేవాహ ''**తత్థా**''తిఆది. **సమ్పయుత్తవసేనా**తి సమ్పయోగవసేన. ఆకాసానఞ్చాయతనం నిస్సయతీతి **ఆకాసానఞ్చాయతననిస్సితా,** ఆకాసానఞ్చాయతనఖన్ధనిస్సితా. **సేసాసుపీ**తి విఞ్ఞాణఞ్చాయతననిస్సితాదీసుపి.

అరూపావచరవిపస్సనుపేక్ఖాయాతి అరూపావచరధమ్మారమ్మణాయ విపస్సనుపేక్ఖాయ. **రూపావచరవిపస్సనుపేక్ఖన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తాయ కామరూపారూపభేదాయ తణ్హాయ నిబ్బత్తాతి తమ్మయా, తేభూమకధమ్మా, తేసం భావో **తమ్మయతా,** తణ్హా యస్స గుణస్స వసేన అత్థే సద్దనివేసో, తదభిధానకోతి ఆహ – ''**తమ్మయతా నామ తణ్హా**''తి . **అతమ్మయతా** తమ్మయతాయ పటిపక్ఖోతి కత్వా. **విపస్సనుపేక్ఖన్తి**, ''యదత్థి యం భూతం, తం పజహాతి ఉపేక్ఖం పటిలభతీ''తి (దీ. ని. ౩.౭౧; అ. ని. ౭.౫౫) ఏవమాగతం సఙ్ఖారవిచిననే మజ్ఝత్తభూతం ఉపేక్ఖం.

౩౧౧. **యదరియో**తి ఏత్థ **ద**-కారో పదసన్ధికరో, ఉపయోగపుథువచనే చ **య**-సద్దోతి దస్సేన్తో, ''**యే సతిపట్ఠానే అరియో**''తి ఆహ. కామం ''అరియో''తి పదం సబ్బేసమ్పి పటివిద్ధసచ్చానం సాధారణం, వక్ఖమానస్స పన విసేసస్స బుద్ధావేణికత్తా, ''**అరియో సమ్మాసమ్బుద్ధో**''తి వుత్తం. న హి పచ్చేకబుద్ధాదీనం అయమానుభావో అత్థి. **తీసు ఠానేసూ**తి న సుస్సూసన్తీతి వా, ఏకచ్చే న సుస్సూసన్తి ఏకచ్చే సుస్సూసన్తీతి వా, సుస్సూసన్తీతి వా, పటిపన్నాపటిపన్నానం సావకానం పటిపత్తిసఙ్ఖాతేసు తీసు సతిపట్ఠానేసు. **సతిం పట్ఠపేన్తో**తి పటిఘానునయేహి అనవస్సుతత్తా తదుభయనివత్తత్తా సబ్బదా సతిం ఉపట్ఠపేన్తో. బుద్ధానమేవ సా నిచ్చం ఉపట్ఠితసతితా, న ఇతరేసం ఆవేణికధమ్మభావతో. ఆదరేన సోతుమిచ్ఛా ఇధ సుస్సూసాతి తదభావం దస్సేన్తో, ''**సద్దహిత్వా సోతుం న ఇచ్ఛన్తీ**''తి ఆహ. **న అఞ్ఞా**తి ''న అఞ్ఞాయా''తి వత్తబ్బే యకారలోపేన నిద్దేసోతి ఆహ ''**న జాననత్థాయా**''తి. సత్థు ఓవాదస్స అనాదియనమేవ **వోక్కమనన్తి** ఆహ – ''**అతిక్కమిత్వా...పే.... మఞ్ఞన్తీ**''తి.

గేహస్సితదోమనస్సవసేనాతి ఇదం ఇధ పటిక్ఖిపితబ్బమత్తదస్సనపదం దట్ఠబ్బం. నేక్ఖమ్మస్సితదోమనస్సస్సపి సత్థు పసఙ్గవసేన ''న చేవ అత్తమనో హోతీ''తి అత్తమనపటిక్ఖేపేన అనత్తమనతా వుత్తా వియ హోతీతి తం పటిసేధేన్తో – ''**అప్పతీతో హోతీతి న ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో**''తి. తస్స సేతుఘాతో హి తథాగతానం. యది ఏవం కస్మా అత్తమనతాపటిక్ఖేపోతి ఆహ – ''**అప్పటిపన్నకేసు పన అనత్తమనతాకారణస్స అభావేనేతం వుత్త**''న్తి. **పటిఘఅవస్సవేనా**తి ఛహి ద్వారేహి పటిఘవిస్సన్దనేన, పటిఘప్పవత్తియాతి అత్థో. **ఉప్పిలావితో**తి న ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో ఉప్పిలావితత్తస్స బోధిమూలే ఏవ పహీనత్తా. **పటిపన్నకేసూ**తి ఇదం అధికారవసేన వుత్తం, అప్పటిపన్నకేసుపి తథాగతస్స అనత్తమనతాకారణం నత్థేవ.

ఏతం వుత్తన్తి ఏతం “అత్తమనో చేవ హోతీ”తిఆదివచనం వుత్తం సావకానం సమ్మాపటిపత్తియా సత్థు అనవజ్జాయ చిత్తారాధనాయ సమ్భవతో.

౩౧౨. దమితోతి నిబ్బిసేవనభావాపాదనేన సిక్ఖాపితో. ఇరియాపథపరివత్తనవసేన అపరివత్తిత్వా ఏకదిసాయ ఏవ సత్తదిసావిధావనస్స ఇధాధిప్పేతత్తా సారితానం హత్థిదమ్మాదీనం ఏకదిసాధావనమ్పి అనివత్తనవసేనేవ యుత్తన్తి ఆహ – “**అనివత్తిత్వా ధావన్తో ఏకంయేవ దిసం ధావతీ**”తి. **కాయేన అనివత్తిత్వా**వాతి కాయేన అపరివత్తిత్వా ఏవ. **విమోక్ఖవసేన అట్ఠ దిసా విధావతి,** న పురత్థిమాదిదిసావసేన. **ఏకప్పహారేనే**వాతి ఏకనీహారేనేవ, ఏకస్మింయేవ వా దివసే ఏకభాగేన. “పహారో”తి హి దివసస్స తతియో భాగో వుచ్చతి. విధావనఞ్చేత్థ ఝానసమాపజ్జనవసేన అకలజ్కమప్పతిసాతం జవనచిత్తపవత్తన్తి ఆహ “**సమాపజ్జతియేవా**”తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సళాయతనవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. ఉద్దేసవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౩౧౩. దేసేతబ్బస్స అత్థస్స ఉద్దిసనం **ఉద్దేసో**, విభజనం **విభఙ్గో**తి ఆహ – “**మాతికఞ్చ విభజనఞ్చా**”తి **తులేయ్యా**తిఆదీని చత్తారిపి పదాని పఞ్ఞావేవచనాని. అథ వా **తులేయ్యా**తి తులనభూతాయ పఞ్ఞాయ తస్స ధమ్మస్స పగ్గహాదివిధినా పరితులేయ్య. **తీరేయ్యా**తి తీరణభూతాయ పఞ్ఞాయ తత్థ ఞాణకిరియాసమాపనవసేన తీరేయ్య. **పరిగ్గణ్హేయ్యా**తి తథాసమాపన్నో ఆనిసంసే అస్సాదఆదీనవే చ విచినేయ్య. **పరిచ్ఛిన్దేయ్యా**తి పరిచ్ఛిన్దభూతేన ఞాణేన అత్థం పరిచ్ఛిన్దిత్వా జానేయ్య. **ఆరమ్మణేసూ**తి రూపాదిపుథుత్తారమ్మణేసు. **నికన్తివసేనా**తి నికామనవసేన అపేక్ఖావసేన. **తిట్ఠమాన**న్తి పవత్తమానం. **గోచరజ్ఝత్తే**తి ఝానారమ్మణభూతే. తఞ్హి భావనాచిత్తేనాభిభుయ్య అవిస్సజ్జిత్వా గయ్హమానం అజ్ఝత్తం వియ హోతీతి “గోచరజ్ఝత్త”న్తి వుచ్చతి. భావనం ఆరద్ధస్స భిక్ఖునో యది భావనారమ్మణే నికన్తి ఉప్పజ్జేయ్య, తాయ నికన్తియా ఉపరి భావనం విస్సజ్జేత్వా చిత్తసంకోచవసేన సణ్ఠితం నామ, తదభావేన **అసణ్ఠితం** నామ హోతీతి, “అజ్ఝత్తం అసణ్ఠిత”న్తి వుత్తన్తి దస్సేన్తో, “**గోచరజ్ఝత్తే నికన్తివసేన అసణ్ఠిత**”న్తి ఆహ. తథా హి వక్ఖతి – “నికన్తివసేన హి అతిట్ఠమానం హానభాగియం న హోతి, విసేసభాగియమేవ హోతీ”తి. **అగ్గహేత్వా**తి రూపాదీసు కిఞ్చి తణ్హాదిగ్గాహవసేన అగ్గహేత్వా. తథా అగ్గహణేనేవ హి తణ్హాపరితాసాదివసేన న పరితస్సేయ్య. **అవసేసస్స చ దుక్ఖస్సా**తి సోకాదిదుక్ఖస్స. **అవసేసస్స చ దుక్ఖస్సా**తి వా జాతిజరామరణసీసేన విపాకదుక్ఖస్స గహితత్తా కిలేసదుక్ఖస్స చేవ సంసారదుక్ఖస్స చాతి అత్థో.

౩౧౬. రూపమేవ కిలేసుప్పత్తియా కారణభావతో **రూపనిమిత్తం.** రాగాదివసేన తం అనుధావతీతి **రూపనిమిత్తానుసారీ.**

౩౧౮. నికన్తివసేన అసణ్ఠితన్తి అపేక్ఖావసేన సణ్ఠితం నికన్తిం పహాయ పవత్తమానం ఉపరి విసేసావహతోతి. తేనాహ “**నికన్తివసేన హీ**”తిఆది.

౩౨౦. అగ్గహేత్వా అపరితస్సనాతి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే, “ఏతం మమా”తిఆదినా తణ్హాదిగ్గాహవసేన ఉపాదియిత్వా తణ్హాపరితాసాదివసేన పరితస్సనా, వుత్తవిపరియాయేన అగ్గహేత్వా అపరితస్సనా వేదితబ్బా. **కథం పనేసా అనుపాదాపరితస్సనా హోతీ**తి మహాథేరస్స అధిప్పాయం వివరితుం చోదనం సముట్ఠపేతి? **ఉపాదాతబ్బస్స అభావతో**తి తస్స అనుపాదాపరితస్సనాభావే కారణవచనం. **యది హీ**తిఆది తస్స సమత్థనం. **ఉపాదాపరితస్సనావ అస్స** తథా

ఉపాదాతబ్బస్స తథేవ ఉపాదిన్నత్తా. **ఏవన్తి** నిచ్చాదిఆకారేన. **ఉపాదిన్నాపీతి** గహితపరామట్ఠాపి. **అనుపాదిన్నావ హోన్తి** అయోనిసో గహితత్తా, విఞ్ఞూసు నిస్సాయ జానితబ్బత్తా చ. **దిట్ఠివసేనాతి** మిచ్ఛాదిట్ఠియా గహణాకారవసేన, తస్స పన అయథాభూతగాహితాయ పరమత్థతో చ అభావతో. **అత్థతోతి** పరమత్థతో. **అనుపాదాపరితస్సనాయేవ నామ హోతి** ఉపాదాతబ్బాకారస్స అభావేన తం అనుపాదియిత్వా ఏవ పరితస్సనాతి కత్వా.

పరివత్తతీతి న తదేవ రూపం అఞ్ఞథా పవత్తం పరివత్తతి, అథ ఖో పకతిజహనేన సభావవిగమేన నస్సతి భిజ్జతి. **విపరిణతన్తి** అఞ్ఞథత్తం గతం వినట్ఠం. **కమ్మవిఞ్ఞాణన్తి** అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణం. "రూపం అత్తా"తిఆది మిచ్ఛాగాహవసేన విఞ్ఞాణస్స రూపభేదేన వుత్తస్స **భేదానుపరివత్తి హోతి**. విపరిణామం అనుగన్త్వా విపరివత్తనతం ఆరబ్భ పవత్తం విపరిణామానుపరివత్తం; తతో సముప్పన్నా పరితస్సనా **విపరిణామానుపరివత్తజా పరితస్సనాతి** దస్సేన్తో ఆహ – ''**విపరిణామస్స...పే.... పరితస్సనా**''తి. **అకుసలధమ్మసముప్పాదా చాతి**, "యం అహు వత మే, తం వత మే నత్థీ"తిఆదినా పవత్తా అకుసలచిత్తుప్పాదధమ్మా. **ఖేపేత్వాతి** పవత్తితుం అప్పదానవసేన అనుప్పత్తినిమిత్తతాయ ఖేపేత్వా. **భయతాసేనాతి** భాయనవసేనపి చిత్తుత్రాసేన. **తణ్హాతాసేనాతి** తస్సనేన. **సవిఘాతోతి** చిత్తవిఘాతనవిఘాతేన సవిఘాతో. తతో ఏవ చేతోదుక్ఖేన **సదుక్ఖో. మణికరణ్డకసఞ్ఞాయాతి** రిత్తకరణ్డంయేవ మణిపరిపుణ్ణకరణ్డోతి ఉప్పన్నసఞ్ఞాయ. **అగ్గహేత్వా పరితస్సనాతి** గహేతబ్బస్స అభావేన గహణమ్పి అవిజ్జమానపక్ఖియమేవాతి అగ్గహేత్వా పరితస్సనా నామ హోతి.

౩౨౧. కమ్మవిఞ్ఞాణమేవ నత్థి సతి కమ్మవిఞ్ఞాణే రూపభేదానుపరివత్తి సియాతి కమ్మవిఞ్ఞాణాభావదస్సనముఖేన ఖీణాసవస్స సబ్బసో కిలేసాభావం దస్సేతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఉద్దేసవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౯. అరణవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౩౨౩. గేహస్సితవసేనాతి కిలేసనిస్సితవసేన అనురోధవసేన. **నేవ ఉక్ఖిపేయ్యాతి** న అనుగ్గణ్హేయ్య. **న అవక్ఖిపేయ్యాతి** గేహస్సితవసేన విరోధవసేన న నిగ్గణ్హేయ్య. అనురోధేన వినా సమ్పహంసనవసేన యథాభూతగుణకథనం నేవుస్సాదనా వజ్జాభావతో; తథా విరోధేన వినా వివేచనవసేన యథాభూతదోసకథనం న అపసాదనం. **సభావమేవాతి** యథాభూతసభావమేవ కస్సచి పుగ్గలస్స అనాదేసకరణవసేన **కథేయ్య,** సేయ్యథాపి ఆయస్మా సుభూతిత్థేరో. **వినిచ్ఛితసుఖన్తి**, "అజ్ఝత్తం అనవజ్జ"న్తిఆదినా విసేసతో వినిచ్ఛితసుఖాయ హోతి. **పరమ్ముఖా అవణ్ణన్తి** స్వాయం రహోవాదో పేసుఞ్ఞూపసంహారవసేన పవత్తో ఇధాధిప్పేతోతి ఆహ ''**పిసుణవాచన్తి అత్థో**''తి. ఖీణాతీతి **ఖీణో,** యో భాసతి, యఞ్చ ఉద్దిస్స భాసతి, ద్వేపి హింసతి విబాధతీతి అత్థో, తం ఖీణవాదం. స్వాయం యస్మా కిలేసేహి ఆకిణ్ణో సంకిలిట్ఠో ఏవ చ హోతి, తస్మా వుత్తం – ''**ఆకిణ్ణం సంకిలిట్ఠం వాచ**''న్తి. తేన అవసిట్ఠం తివిధమ్పి వచీదుచ్చరితమాహ. **అధిట్ఠహిత్వాతి**, "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి అజ్ఝోసాయ. **ఆదాయాతి** పగ్గయ్హ. **వోహరేయ్యాతి** సముదాచరేయ్య. **లోకసమఞ్ఞన్తి** లోకసఙ్కేతం.

౩౨౪. ఆరమ్మణతో సమ్పయోగతో కామేహి పటిసంహితత్తా **కామపటిసన్ధి,** కామసుఖం. తేనాహ ''**కామూపసంహితేన సుఖేనా**''తి. **సదుక్ఖోతి** విపాకదుక్ఖేన సంకిలేసదుక్ఖేన సదుక్ఖో. **తథా సపరిళాహోతి** విపాకపరిళాహేన చేవ కిలేసపరిళాహేన చ సపరిళాహో.

౩౨౬. వట్టతో నిస్సరితుం అదత్వా తత్థేవ సీదాపనతో మిచ్ఛాపటిపదాభావేన సత్తే సంయోజేతీతి సంయోజనం, విసేసతో భవసంయోజనం తణ్హాతి ఆహ "**తణ్హాయేతం నామ**"న్తి. న తణ్హాయేవ మానాదయోపి సంయోజనత్తం సాధేన్తి నామ సబ్బనో సంయోజనతో సుట్ఠు బన్ధనతో. తేన వుత్తం – "అవిజ్జానీవరణానం, భిక్ఖవే, సత్తానం తణ్హాసంయోజనాన"న్తి (సం. ని. ౨.౧౨౪-౧౨౬).

ఇమం చతుక్కన్తి, "యే కామపటిసన్ధిసుఖినో సోమనస్సానుయోగం అనుయుత్తా, యే అత్తకిలమథానుయోగం అనుయుత్తా"తి ఏవమాగతం ఇమం చతుక్కం నిస్సాయ. "ఏతదగ్గే ఠపితో"తి, వత్వా తం నిస్సాయ ఠపితభావం విత్థారతో దస్సేతుం, "**భగవతో హీ**"తిఆది వుత్తం. **ఉస్సాదనాఅపసాదనా పఞ్ఞాయన్తి** తథాగతేన వినేతబ్బపుగ్గలవసేన ధమ్మదేసనాయ పవత్తేతబ్బతో. **అయం పుగ్గలో…పే… ఆచారసమ్పన్నోతి వా నత్థి** పరేసం అనుద్దేసకవసేన ధమ్మదేసనాయ పవత్తనతో.

౩౨౯. పరమ్ముఖా అవణ్ణన్తి నిన్దియస్స దోసస్స నిన్దనం. న హి కదాచి నిన్దియో పసంసియో హోతి, తం పన కాలం ఞత్వావ కథేతబ్బన్తి ఆహ, "**యుత్తపత్తకాలం ఞత్వావా**"తి. **ఖీణవాదేపి ఏసేవ నయో** తస్స రహోవాదేన సమానయోగక్ఖమత్తా.

౩౩౦. ఘాతీయతీతి వధీయతి. **సద్దోపి భిజ్జతి** నస్సతి, భేదో హోతీతి అత్థో. **గేలఞ్ఞప్పత్తో**తి ఖేదం పరిస్సమం పత్తో. **అపలిబుద్ధ**న్తి దోసేహి అననుపతితం.

౩౩౧. అభినివిస్స వోహరతీతి ఏవమేతం, న ఇతో అఞ్ఞథాతి తం జనపదనిరుత్తిం అభినివిసిత్వా సముదాచరతి. **అతిధావన**న్తి సమఞ్ఞం నామేతం లోకసఙ్కేతసిద్ధా పఞ్ఞత్తీతి పఞ్ఞత్తిమత్తే అట్ఠత్వా పరమత్థతో థామసా పరామస్స వోహరణం.

౩౩౨. అపరామసన్తోతి అనభినివిసన్తో సమఞ్ఞామత్తతోవ **వోహరతి**.

౩౩౩. మరియాదభాజనీయన్తి యథావుత్తసమ్మాపటిపదాయ మిచ్ఛాపటిపదాయ చ అఞ్ఞమఞ్ఞం సఙ్కరభావవిభాజనం. రణన్తి సత్తా ఏతేహి కన్దన్తి అకన్దన్తాపి కన్దనకారణభావతోతి రణా; రాగదోసమోహా, దసపి వా కిలేసా, సబ్బేపి వా ఏకన్తాకుసలా, తేహి నానప్పకారదుక్ఖనిబ్బత్తకేహి అభిభూతా సత్తా కన్దన్తి; సహ రణేహీతి **సరణో**. రణసద్దో వా రాగాదిరేణూసు నిరుళ్హో. తేనాహ "**సరజో సకిలేసో**"తి. పాళియం పన "సదుక్ఖో ఏసో ధమ్మో"తిఆదినా ఆగతత్తా కామసుఖానుయోగాదయోపి "సరణో"తి వుత్తాతి దుక్ఖాదీనం రణభావో తన్నిబ్బత్తకసభావానం అకుసలానం సరణతా చ వేదితబ్బా. **అరణో**తిఆదీనం పదానం వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

వత్థుం సోధేతీతి నిరోధసమాపజ్జనేన మహప్ఫలభావకరణేన దక్ఖిణేయ్యవత్థుభూతం అత్తానం విసోధేతి; నిరోధసమాపత్తియా వత్థువిసోధనం నిరోధం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠితానం పచ్చేకబుద్ధానం మహాకస్సపత్థేరాదీనం దిన్నదక్ఖిణావిసుద్ధియా దీపేతబ్బం. తేనాహ "**తథా హీ**"తిఆది. **తథేవా**తి ఇమినా "పిణ్డాయ చరన్తో"తిఆదిం ఉపసంహరతి. మేత్తాభావనాయ ముదుభూతచిత్తబహుమానపుబ్బకం దేన్తీతి , "సుభూతిత్థేరో దక్ఖిణం విసోధేతీ"తి వుత్తం. తేన దాయకతోపి దక్ఖిణావిసుద్ధిం దస్సేతి. వత్థుసోధనం పన పటిభాగతో. **ఏవం పన కాతుం సక్కా**తి సావకానమ్పి కిమేవం

లహువుట్ఠానాధిట్ఠానం సావకేసు ఛిణ్ణవసీభావో సమ్భవతీతి పుచ్ఛతి. ఇతరో అగ్గసావకమహాసావకేసు కిం వత్తబ్బం, పకతిసావకేసుపి వసిప్పత్తేసు లబ్భతీతి తే దస్సేన్తో, ''**ఆమ సక్కా**''తిఆదిమాహ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అరణవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. ధాతువిభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౩౪౨. అపరిక్ఖీణాయుకం పుక్కుసాతికులపుత్తం ఉద్దిస్స గమనన్తి కత్వా వుత్తం ''**తురితగమనచారిక**''న్తి. మమ వాసుపగమనేన తవ చిత్తస్స అఫాసుకం అనిట్ఠం **సచే నత్థి. సోతి** పుబ్బుపగతో. **దిన్నం దిన్నమేవ వట్టతీతి** ఏకవారం దిన్నం దిన్నమేవ యుత్తం, న పున దాతబ్బన్తి అధిప్పాయో. **కతం కతమేవాతి** సఙ్గహత్థం కతం అనుచ్ఛవికకమ్మం కతమేవ, న తం పున విపరివత్తేతబ్బన్తి అధిప్పాయో.

పుక్కుసాతిమ్హి ఉభయథాపి కులపుత్తభావో పరిపుణ్ణో ఏవాతి ఆహ – ''**జాతికులపుత్తోపి ఆచారకులపుత్తోపీ**''తి. **తత్రాతి** తస్మిం తక్కసీలతో ఆగమనే. **అఙ్కే నిపన్నదారకం వియ జనం తోసేతి** తుట్ఠిం పాపేతి. **రతనాని ఉప్పజ్జన్తి** పబ్బతసముద్దాదిసన్నిస్సితత్తా పచ్చన్తదేసస్స. **దస్సనీయన్తి** దస్సనేనేవ సుఖావహం. **ఏవరూపన్తి** దస్సనీయం సవనీయఞ్చ.

అనగ్ఘకమ్బలే మహగ్ఘకమ్బలే. **సారకరణ్డకేతి** చన్దనసారాదిసారమయకరణ్డకే. **లిఖాపేత్వా** ఉక్కిరాపేత్వా. **లాఖాయ వట్టాపేత్వాతి** ముఖం పిదహిత్వా లాఖాపరికమ్మం కారేత్వా.

అఞ్ఞో దుస్సభణ్డికం అత్థీతి అఞ్ఞాసి నాతిగరుకభావతో. **అనగ్ఘా అహేసున్తి** వణ్ణసమ్పత్తిఫస్ససమ్పత్తిపమాణమహత్తదున్నిమ్మాపియతాహి మహగ్ఘా అహేసుం, మహాపుఞ్ఞో రాజా తస్స అత్థేవాతి అధిప్పాయో.

యది ఏవం, "కిన్ను ఖో పేసేమీ"తి కస్మా వీమంసం ఆపజ్జీతి ఆహ – ''**అపిచ ఖో పనా**''తిఆది. సోతి బిమ్బిసారో రాజా. **విచినితుం ఆరద్ధో** రతనస్స అనేకవిధత్తా ఉత్తరుత్తరిఞ్చ పణీతతరాదిభావతో. **సువణ్ణరజతాదీతి** సువణ్ణరజతపవాళమణిముత్తావేళురియాది. **ఇన్ద్రియబద్ధన్తి** చక్ఖాదిఇన్ద్రియపటిబద్ధం. **పదేసన్తి** గుణవసేన ఏకదేసం న పాపుణాతి.

సామం సచ్చానం అభిసమ్బుద్ధతాసామఞ్ఞేన, ''**బుద్ధరతనమ్పి దువిధ**''న్తి వుత్తం. **బుద్ధరతనసమం రతనం నామ నత్థి,** యస్మా పన ఇమస్మిం లోకే పరస్మిం వా పన బుద్ధేన సదిసో న విజ్జతీతి. పఠమబోధియంయేవ పవత్తతీతి కత్వా వుత్తం ''**ఘోసోపీ**''తిఆది.

రాజా తుట్ఠో చిన్తేసి, "తత్థ అవిజ్జమానంయేవ పేసేతుం లద్ధ"న్తి. **తస్మాతి** యస్మా పరిపుణ్ణం ఏకదివసమ్పి తస్మిం పదేసే బుద్ధానం ఆవాసపరిగ్గహో నత్థి, తస్మా. **పుబ్బదిసాముఖన్తి** పుబ్బదిసాభిముఖం సీహపఞ్జరం. తేనస్స సువిభూతాలోకతం దస్సేతి.

ఏవం అనఞ్ఞసాధారణస్స భగవతో ఈదిసో సముదాగమోతి దస్సేతుం, "**ఏవం దస పారమియో పూరేత్వా**"తిఆది వుత్తం. ఏవం సమ్పన్నసముదాగమస్స తదనురూపా అయం ఫలసమ్పదాతి దస్సేతుం, "**తుసితభవనతో**"తిఆది వుత్తం.

అరియధమ్మో నామ అరియమగ్గప్పధానో, అరియమగ్గో చ సత్తతింసబోధిపక్ఖియసఙ్గహో, తే చ ఉద్దేసమత్తేనేవ గహితాతి ఆహ – "**సత్తతింసబోధిపక్ఖియే ఏకదేసేన లిఖిత్వా**"తి. చూళసీలాదీని **బ్రహ్మజాలే** (దీ॰ ని॰ ౧.౮-౯) ఆగతనయేన వేదితబ్బాని. **ఛద్వారసంవరం సతిసమ్పజఞ్ఞన్తి** మనచ్ఛట్ఠానం ద్వారానం సంవరణవసేన సత్తట్ఠానికం సతిసమ్పజఞ్ఞం. ద్వాదసప్పభేదం చీవరాది**చతుప్పచ్చయసన్తోసం**. అరఞ్ఞరుక్ఖమూలాదీనఞ్చ విభఙ్గం భావనానుకూలం **సేనాసనం**. "అభిజ్ఝం లోకే పహాయా"తిఆదినా వుత్తం **నీవరణప్పహానం. పరికమ్మన్తి** కసిణాదిపరికమ్మం. పాళియం ఆగతనయేన **అట్ఠతింస కమ్మట్ఠానాని**. విసుద్ధిపటిపాటియా **యావ ఆసవక్ఖయా** ఇమం పటిపత్తిం **ఏకదేసేన లిఖి. సోళసవిధన్తి** సోళసవిధభావనాయ పయోగం.

కిలఞ్జమయేతి నానావిధభిత్తివిభత్తే సణ్హసుఖుమరతనపరిసిబ్బితే కిలఞ్జమయసముగ్గే. **బహి వత్థేన వేఠేత్వాతి** పఠమం సుఖుమకమ్బలేన వేఠేత్వా పటిపాటియా తేత్తింసాయ సముగ్గేసు పక్ఖిపిత్వా తతో బహి సుఖుమవత్థేన వేఠేత్వా ఛాదేత్వా. తిణగచ్ఛపహానసమ్మజ్జనాదినా **సోధితమత్తకమేవ హోతు,** కదలిపుణ్ణఘటధజపటాకుస్సాపనాదిఅలఙ్కరణేన మా నిట్ఠాపేథాతి అత్థో. **రాజానుభావేన పటియాదేథాతి** మమ రాజానురూపం సజ్జేథ, అలఙ్కరోథాతి అత్థో. **అన్తరభోగికానన్తి** అనుయుత్తరాజమహామత్తానం. **జవనదూతేతి** ఖిప్పం గచ్ఛన్తకదూతపురిసే. తాళేహి సహ అవచరన్తీతి **తాళావచరా.**

రఞ్ఞా పణ్ణాకారం ఉద్దిస్స కతపూజాసక్కారస్స అమచ్చతో సుతత్తా **పణ్ణాకారం ఉచ్చట్ఠానే ఠపేత్వా సయం నీచాసనే నిసిన్నో. నాయం అఞ్ఞస్స రతనస్స భవిస్సతీతి** అయం పరిహారో అఞ్ఞస్స మణిముత్తాదిభేదస్స రతనస్స న భవిస్సతి మణిముత్తాదీహి అభిసఙ్ఖతత్తా. **బలవసోమనస్సం ఉప్పజ్జి** చిరతనకాలం బుద్ధసాసనే భావితభావనతాయ వాసితవాసనతాయ ఘటే దీపో వియ అబ్భన్తరే ఏవ సముజ్జలమానపరిపక్కతిహేతుకభావతో.

ధారేమీతి ఇచ్ఛామి, గణ్హామీతి అత్థో. **ద్వేజ్ఝవచనన్తి** ద్వేళ్హకభావో. **అన్తరం కరోతీతి** ద్విన్నం పాదానం అన్తరం తం లేఖం కరోతి, ఏకేన పాదేన అతిక్కమీతి అత్థో. **తస్సా గతమగ్గేనాతి** తాయ దేవియా వివట్టమానాయ నాసితాయ గతమగ్గేన. **తం పన లేఖన్తి** పుక్కుసాతినా కతలేఖం. పణ్ణచ్ఛత్తకన్తి తాలపత్తముట్ఠిం.

సత్థుగారవేనాతి సత్థరి ఉప్పన్నపసాదపేమబహుమానసమ్భవేన. తదా సత్థారంయేవ మనసి కత్వా తన్నిన్నభావేన గచ్ఛన్తో, "పుచ్ఛిస్సామీ"తిపి చిత్తం న ఉప్పాదేసి, "ఏత్థ ను ఖో సత్థా వసతీ"తి పరివితక్కస్సేవ అభావతో; రాజగహం పన పత్వా రఞ్ఞో పేసితసాసనవసేన తత్థ చ విహారస్స బహుభావతో **సత్థా కహం వసతీతి పుచ్ఛి**. సత్థు ఏకకస్సేవ నిక్ఖమనం పఞ్చచత్తాలీస యోజనాని పదసా గమనఞ్చ ధమ్మపూజావసేన కతన్తి దట్ఠబ్బం. ధమ్మపూజాయ చ బుద్ధానం ఆచిణ్ణభావో హేట్ఠా విత్థారితోయేవ. బుద్ధసోభం పన పటిచ్ఛాదేత్వా అఞ్ఞాతకవేసేన తత్థ గమనం తస్స కులపుత్తస్స విస్సత్థవసేన మగ్గదరథపటిపస్సమ్భనత్థం. అప్పటిపస్సద్ధమగ్గదరథో హి ధమ్మదేసనాయ భాజనం న హోతీతి. తథాహి వక్ఖతి, "నను చ భగవా"తిఆది.

ఉరుద్ధన్తి విసాలన్తి కేచి. **అతిరేకతియోజనసతన్తి**ఆదినా అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ మచ్ఛేరవినయనే సబ్రహ్మచారీనం ఓవాదదానం. **అచ్చన్తసుఖుమాలో**తిఆదినా సత్థు ధమ్మగారవేన సద్ధిం కులపుత్తస్సపి ధమ్మగారవం సంసన్దతి సమేతీతి దస్సేతి. తేన భగవతో కతస్స పచ్చుగ్గమనస్స అనాగతభావం విభావేన్తో అఞ్ఞేసమ్పి భబ్బరూపానం కులపుత్తానం యథారహం సఙ్గహో కాతబ్బోతి దస్సేతి.

బ్రహ్మలోకప్పమాణన్తి ఉచ్చభావేన. **ఆనుభావేనాతి** ఇద్ధానుభావేన యథా నో సోతపథం న ఉపగచ్ఛతి, ఏవం వూపసమేతుం సక్కోతి. **అవిబ్భన్తన్తి** విబ్భమరహితం నిల్లోలుప్పం. **''భావనపుంసకం పనేత''**న్తి వత్వా తస్స వివరణత్థం, "పాసాదికేన ఇరియాపథేనా"తి వుత్తం. ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే ఏతం కరణవచనం దట్ఠబ్బం. తేనాహ **''యథా ఇరియతో''**తిఆది. **అమనాపో హోతి** పస్సన్తానం. సీహసేయ్యాయ నిపన్నస్సపి హి ఏకచ్చే సరీరావయవా అధోఖిత్తవిక్ఖిత్తా వియ దిస్సన్తి. కటియం ద్విన్నం ఊరుసన్ధీనం ద్విన్నఞ్చ జాణుసన్ధీనం వసేన **చతుసన్ధికపల్లఙ్కం. న పతిట్ఠాతీతి** నప్పవత్తతి, "కంసి త్వ"న్తిఆదినా అపుచ్ఛితే కథాపవత్తి ఏవ న హోతి. **అప్పతిట్ఠితాయ కథాయ న సఞ్జాయతీతి** తథా పన పుచ్ఛావసేన కథాయ అప్పవత్తితాయ ఉపరి ధమ్మకథా న సఞ్జాయతి న ఉప్పజ్జతి. **ఇతీతి** తస్మా. **కథాపతిట్ఠాపనత్థం** కథాపవత్తనత్థం కథాసముట్ఠాపనత్థం వా పుచ్ఛి.

సభావమేవ కథేతీతి అత్తనో భగవతో అదిట్ఠపుబ్బత్తా "అదిట్ఠపుబ్బకం కథమహం జానేయ్య"న్తి సభావమేవ కేవలం అత్తనో అజ్ఝాసయమేవ కథేతి; న పన సదేవకస్స లోకస్స సుపాకటం సభావసిద్ధం బుద్ధరూపకాయసభావం. అథ వా **సభావమేవ కథేతీతి** "ఇదమేవ"న్తి జానన్తోపి తదా భగవతో రుచియా తథాపవత్తమానం రూపకాయసభావమేవ కథేతి అప్పవిక్ఖమ్భన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ – **''తథా హి న''**న్తిఆది, విపస్సనాలక్ఖణమేవ పటిపదన్తి అధిప్పాయో.

౩౪౩. **''పుబ్బభాగపటిపదం అకథేత్వా''**తి వత్వా పుబ్బభాగపటిపదాయ అకథనే కారణం పుబ్బభాగపటిపదఞ్చ సరూపతో దస్సేతుం, **''యస్స హీ''**తిఆది వుత్తం. అపరిసుద్ధాయపి పుబ్బభాగపటిపదాయ విపస్సనా తథా న కిచ్చకారీ, పగేవ అవిజ్జమానాయాతి, **''యస్స హి...పే.... అపరిసుద్ధా హోతి''**చ్చేవ వుత్తం. పుబ్బభాగపటిపదా చ నామ సఙ్ఖేపతో పన్నరస చరణధమ్మాతి ఆహ – **''సీలసంవరం...పే.... ఇమం పుబ్బభాగపటిపదం ఆచిక్ఖతీ''**తి. **యానకిచ్చం సాధేతి** మగ్గగమనేన అకిలన్తభావసాధనత్తా. చిరకాలం పరిభావితాయ పరిపక్కగతాయ హేతుసమ్పదాయ ఉపట్ఠాపితం **సామణేరసీలమ్పి పరిపుణ్ణం** అఖణ్డాదిభావప్పత్తియా, యం పుబ్బహేతుత్తా "సీల"న్తి వుచ్చతి.

ధాతుయో పరమత్థతో విజ్జమానా, పఞ్ఞత్తిమత్థో **పురిసో అవిజ్జమానో**. అథ కస్మా భగవా అరహత్తస్స పదట్ఠానభూతం విపస్సనం కథేన్తో "ఛధాతురో"తి అవిజ్జమానప్పధానం దేసనం ఆరభీతి ఆహ – **''భగవా హీ''**తిఆది. **కత్థచి** "తేవిజ్జో ఛళభిఞ్ఞో"తిఆదీసు **విజ్జమానేన అవిజ్జమానం దస్సేతి. కత్థచి** – "ఇత్థిరూపం, భిక్ఖవే, పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౧.౧) **అవిజ్జమానేన విజ్జమానం దస్సేతి. కత్థచి** "చక్ఖువిఞ్ఞాణం సోతవిఞ్ఞాణ"న్తిఆదీసు (విభ॰ ౧౨౧) **విజ్జమానేన విజ్జమానం దస్సేతి. కత్థచి** – "ఖత్తియకుమారో బ్రాహ్మణకఞ్ఞాయ సద్ధిం సంవాసం కప్పేతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౭౫) **అవిజ్జమానేన అవిజ్జమానం దస్సేతి**. ఇధ పన విజ్జమానేన అవిజ్జమానం దస్సేతి. "ఛధాతురో"తి హి సమాసత్థో అవిజ్జమానో పుగ్గలవిసయత్తా, తస్స పదస్స అవయవత్థో పన అప్పధానత్థో విజ్జమానో, సో సద్దక్కమేన అప్పధానోపి అత్థక్కమేన పధానోతి ఆహ – **''విజ్జమానేన అవిజ్జమానం దస్సేన్తో''**తి. పుగ్గలాధిట్ఠానాయేత్థ దేసనాయ కారణం దస్సేతుం,

‘‘**సచే హీ**’’తిఆది వుత్తం. **ఉపట్ఠాపేయ్యాతి** – “ధాతుయో”ఇచ్చేవ కులపుత్తస్స చిత్తం నివేసేయ్య తథా సఞ్ఞాపేయ్య, ఏవం ధమ్మం దేసేయ్యాతి అత్థో. **సన్దేహం కరేయ్యాతి** అసతి పురిసే కో కరోతి? కో పటిసంవేదేతి, ధాతుయో ఏవాతి కిం ను ఖో ఇదం, కథం ను ఖో ఇదన్తి సంసయం ఉప్పాదేయ్య? **సమ్మోహం ఆపజ్జేయ్యాతి** చతురఙ్గసమన్నాగతే అన్ధకారే వత్తమానం వియ దేసియమానే అత్థే సమ్మోహం ఆపజ్జేయ్య . తథాభూతో చ దేసనాయ అభాజనభూతత్తా **దేసనం సమ్పటిచ్ఛితుం న సక్కుణేయ్య. ఏవమాహా**తి ఏవం “ఛధాతురో”తి ఆహ.

యం త్వం పురిసోతి సఞ్జానాసీతి యం రూపారూపధమ్మసమూహం పబన్ధవసేన పవత్తమానం అధిట్ఠానవిసేసవిసిట్ఠం – “పురిసో సత్తో ఇత్థీ”తిఆదినా త్వం సఞ్జానాసి, **సో ఛధాతురో**. సన్తేసుపి ఛధాతువినిముత్తేసు ధాత్వన్తరేసు సుఖావగ్గహణత్థం తథా వుత్తం తగ్గహణేనేవ చ తేసం గహేతబ్బతో, స్వాయమత్థో హేట్ఠా దస్సితో ఏవ. **సేసపదేసూతి** “ఛఫస్సాయతనో”తిఆదిపదేసుపి. చత్తారి అధిట్ఠానాని చతస్సో పతిట్ఠా ఏతస్సాతి **చతురాధిట్ఠానో,** అధితిట్ఠతి పతిట్ఠహతి ఏతేనాతి **అధిట్ఠానం,** యేసు పతిట్ఠాయ ఉత్తమత్థం అరహత్తం అధిగచ్ఛతి, తేసం పఞ్ఞాదీనం ఏతం అధివచనం. తేనాహ ‘‘**స్వాయం భిక్ఖూ**’’తిఆది. **ఏత్థాతి** వట్టతో. **వివట్టిత్వాతి** వినివట్టిత్వా అపసక్కిత్వా. **ఏత్థాతి** వా ఏతేహి ఛధాతుఆదీహి. ఏత్థ హి నివిట్ఠస్స ఆయత్తస్స ఉత్తమాయ సిద్ధియా అసమ్భవోతి. **పతిట్ఠితన్తి** అరియమగ్గాధిగమవసేన సుప్పతిట్ఠితం. ఏవఞ్హి సబ్బసో పటిపక్ఖసముచ్ఛిన్దనేన తత్థ పతిట్ఠితో హోతి. **మఞ్ఞస్సవా నప్పవత్తన్తీ**తి ఛహిపి ద్వారేహి పవత్తమానసోతాయ మగ్గేన విసోసితాయ సబ్బసో విగతాయ సబ్బసో విచ్ఛేదప్పత్తియా న సన్దన్తి. తేనాహ ‘‘**నప్పవత్తన్తీ**’’తి. యస్మా మానే సబ్బసో సముచ్ఛిన్నే అసముచ్ఛిన్నో అనుపసన్తో కిలేసో నామ నత్థి, తస్మా ఆహ – ‘‘**ముని సన్తోతి వుచ్చతీ**’’తి రాగగ్గిఆదీనం నిబ్బానేన **నిబ్బుతో**.

పఞ్ఞం నప్పమజ్జేయ్యాతి, “దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయ ఆవరణీయేహి ధమ్మేహి చిత్తం పరిసోధేతీ”తిఆదినయప్పవత్తాయ (మ॰ ని॰ ౧.౪౨౩; ౨.౨౪; ౩.౭౫; సం॰ ని॰ ౪.౧౨౦; అ॰ ని॰ ౩.౧౬; విభ॰ ౫౧౯; మహాని॰ ౧౬౧) అప్పమాదప్పటిపత్తియా సమాధివిపస్సనాపఞ్ఞం నప్పమజ్జేయ్య. ఏతేన పుబ్బభాగియం సమథవిపస్సనాభావనమాహ. **సచ్చమనురక్ఖేయ్యాతి** సచ్చానురక్ఖనాపదేసేన సీలవిసోధనమాహ; సచ్చే ఠితో సమాదిన్నసీలం అవికోపేత్వా పరిపూరేన్తో సమాధిసంవత్తనియతం కరోతి. తేనాహ ‘‘**వచీసచ్చం రక్ఖేయ్యా**’’తి. **కిలేసపరిచ్చాగం బ్రూహేయ్యాతి** తదఙ్గాదివసేన కిలేసానం పరిచ్చజనవిధిం వడ్ఢేయ్య. **కిలేసవూపసమనం సిక్ఖేయ్యాతి** యథా తే కిలేసా తదఙ్గాదివసేన పరిచ్చత్తా యథాసముదాచారప్పవత్తియా సన్తానే పరిళాహం న జనేన్తి; ఏవం కిలేసానం వూపసమనవిధిం సిక్ఖేయ్య **పఞ్ఞాధిట్ఠానాదీనన్తి** లోకుత్తరానం పఞ్ఞాధిట్ఠానాదీనం. **అధిగమత్థాయాతి** పటిలాభత్థాయ.

౩౪౭. పుబ్బే వుత్తానన్తి, “చతురాధిట్ఠానో, యత్థ ఠితం మఞ్ఞస్సవా నప్పవత్తన్తీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౪౩) ఏవం పుబ్బే వుత్తానం.

౩౪౮. వత్తబ్బం భవేయ్యాతి నిద్దేసవసేన వత్తబ్బం భవేయ్య. **ఆదీహీతి** ఏవమాదీహి. **కిచ్చం నత్థి** కిచ్చాభావతో. **ఉప్పటిపాటిధాతుకన్తి** అయథానుపుబ్బికం. **యథాధమ్మవసేనేవాతి** దేసేతబ్బధమ్మానం యథాసభావేనేవ. **సప్పాయం ధుతఙ్గన్తి** అత్తనో కిలేసనిగ్గణ్హనయోగ్గం ధుతఙ్గం. **చిత్తరుచితన్తి** అత్తనో చిత్తపకతియా ఆచరియేహి విరోచేతబ్బం, చరియానుకూలన్తి అత్థో. **హత్థిపదోపమసుత్తాదీసూతి ఆది**-సద్దేన విసుద్ధిమగ్గధాతువిభఙ్గాదిం సఙ్గణ్హాతి.

౩౭౪. **అయమ్పేత్థాతి పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. తేన “అథాపరం ఉపేక్ఖాయేవ అవసిస్సతీ”తి ఉపరిదేసనం సమ్పిణ్డేతి. సోపి హి పాటియేక్కో అనుసన్ధీతి. నను చాయం యథాఉద్దిట్ఠాయ విఞ్ఞాణధాతుయా నిద్దేసోపి భవిస్సతీతి యథానుసన్ధినయో విఞ్ఞతీతి? న, విఞ్ఞాణధాతునిద్దేసనయేన దేసనాయ అప్పవత్తత్తా తేనాహ ‘‘**హేట్ఠతో**’’తిఆది. **యం వా పనాతి**ఆదినా పన దేసనాయ సానుసన్ధితం విభావేతి. న హి బుద్ధా భగవన్తో అననుసన్ధికం దేసనం దేసేన్తి. **ఆగమనీయవిపస్సనావసేనాతి** యస్సా పుబ్బే పవత్తత్తా ఆగమనీయట్ఠానే ఠితా విపస్సనా, తస్సా వసేన. **కమ్మకారకవిఞ్ఞాణన్తి** “నేతం మమ నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా”తి ఏవం విపస్సనాకిచ్చకారకం విపస్సనాసహితం విఞ్ఞాణం. **విఞ్ఞాణధాతువసేనాతి** యథాఉద్దిట్ఠాయ విఞ్ఞాణధాతుయా భాజనవసేన. **సత్థు కథనత్థాయాతి** సత్థారా ఉద్దేసమేవ కత్వా ఠపితత్తా నిద్దేసవసేన కథనత్థాయ. అకథితభావో ఏవ హిస్స అవసిట్ఠతా కథనత్థాయ పటివిజ్ఝనత్థాయ చ. పటిపక్ఖవిగమేన తస్స చిత్తస్స పరిసుద్ధతాతి ఆహ ‘‘**నిరుపక్కిలేస**’’న్తి. ఉపక్కిలేసానం పన పహీనభావతో **పరియోదాతం**. సముదయవసేన **ఉదయదస్సనత్థఞ్చేవ** పచ్చయనిరోధవసేన **అత్థఙ్గమదస్సనత్థఞ్చ**. కారణభావేన సుఖాయ వేదనాయ హితన్తి **సుఖవేదనియం**. తేనాహ ‘‘**సుఖవేదనాయ పచ్చయభూత**’’న్తి.

౩౭౦. **రూపకమ్మట్ఠానమ్పి** చతుధాతువవత్థానవసేన, **అరూపకమ్మట్ఠానమ్పి** సుఖదుక్ఖవేదనాముఖేన **పగుణం జాతం**.

సత్థు కథనత్థంయేవ అవసిస్సతీతి, “కులపుత్తస్స పటివిజ్ఝనత్థ”న్తి వుత్తమేవత్థం నిసేధేతి, తస్మా వుత్తమేవత్థం సమత్థేతుం, ‘‘**ఇమస్మిం హి**’’తిఆది వుత్తం. **కులపుత్తస్స రూపావచరజ్ఝానేతి** కులపుత్తేన అధిగతరూపావచరజ్ఝానే. తేనాహ – ‘‘**భిక్ఖు పగుణం తవ ఇదం రూపావచరచతుత్థజ్ఝాన**’’న్తి. యం కిఞ్చి సువణ్ణతాపనయోగ్యం అఙ్గారభాజనం ఇధ “ఉక్కా”తి అధిప్పేతన్తి ఆహ ‘‘**అఙ్గారకపల్ల**’’న్తి. **సజ్జేయ్యాతి** యథా తత్థ పక్ఖిత్తసువణ్ణఞ్చ తప్పతి, ఏవం పటియాదియేయ్య. **నీహటదోసన్తి** విగతీభూతకాళకం. **అపనీతకసావన్తి** అపగతసుఖుమకాళకం.

అరియమగ్గే పతిట్ఠాపేతుకామేన నామ సబ్బస్మిమ్పి లోకియధమ్మే విరజ్జనత్థాయ ధమ్మో కథేతబ్బోతి అధిప్పాయేన, ‘‘**కస్మా పనా**’’తిఆదినా చోదనా కతా. వినేయ్యదమనకుసలేన భగవతా వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన తావ చతుత్థజ్ఝానుపేక్ఖాయ వణ్ణో కథితోతి తస్స పరిహారం వదన్తో, ‘‘**కులపుత్తస్సా**’’తిఆదిమాహ.

౩౬౧. **తదనుధమ్మన్తి** తస్స అరూపావచరస్స కుసలస్స అనురూపధమ్మం, యాయ పటిపదాయ తస్స అధిగమో హోతి, తస్స పుబ్బభాగపటిపదన్తి అత్థో. తేనాహ ‘‘**రూపావచరజ్ఝాన**’’న్తి. **తగ్గహణాతి** తస్స గహణేన తస్సా పటిపత్తియా పటిపజ్జమానేన. **ఇతో ఉత్తరిన్తి** “విఞ్ఞాణఞ్చాయతన”న్తిఆదీసు.

౩౬౨. **తస్సేవాతి** అరూపావచరజ్ఝానస్స. ఏతం పన సవిపాకం అరూపావచరజ్ఝానం సమేచ్చ సమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతత్తా **సఙ్ఖతం. పకప్పితన్తి** పచ్చయవసేన సవిహితం. **ఆయూహితన్తి** సమ్పిణ్డితం. **కరోన్తేన కరీయతీతి** పటిపజ్జనకేన పటిపజ్జీయతి సఙ్ఖరీయతి. నిబ్బానం వియ న నిచ్చం న సస్సతం. అథ ఖో ఖణే ఖణే భిజ్జనసభావతాయ **తావకాలికం**. తతో ఏవ చవనాదిసభావన్తి సబ్బమేతం రూపావచరధమ్మేసు ఆదీనవవిభావనం. **దుక్ఖే పతిట్ఠితన్తి** సఙ్ఖారదుక్ఖే పతిట్ఠితం. **అతాణన్తి** చవనసభావాదితాయ తాణరహితం. **అలేణన్తి** తతో అరక్ఖత్తా లీయనట్ఠానరహితం. **అసరణన్తి** అప్పటిసరణం. **అసరణీభూతన్తి** సబ్బకాలమ్పి అప్పటిసరణం.

సమత్థపత్తవిసే ఖన్ధాదీసు గహితే దుత్తికిచ్ఛా సియాతి, ''**ఖన్ధం వా సీసం వా గహేతుం అదత్వా**''తి వుత్తం. **ఏవమేవాతి** ఏత్థాయం ఉపమాసంసన్దనా – ఛేకో భిసక్కో వియ సమ్మాసమ్బుద్ధో. విసవికారో వియ కిలేసదుక్ఖానుబన్ధో, భిసక్కస్స విసం ఠానతో చావేత్వా ఉపరి ఆరోపనం వియ భగవతో దేసనానుభావేన కులపుత్తస్స కామభవే నికన్తిం పరియాదాయ అరూపజ్ఝానే భవనం. భిసక్కస్స విసం ఓతారేత్వా పథవియం పాతనం వియ కులపుత్తస్స ఓరమ్భాగియకిలేసదుక్ఖాపనయనం.

అసమ్పత్తస్సాతి అరూపావచరజ్ఝానం అనధిగతస్స. **అప్పటిలద్ధస్సేవాతి** తస్స వేవచనం. **సబ్బమేతన్తి** "అనిచ్చం అధువ"న్తిఆదినా విత్థారతో వుత్తం సబ్బమేతం **ఆదీనవం. ఏకపదేనేవ ''సఙ్ఖతమేత''న్తి కథేసి** సఙ్ఖతపదేనేవ తస్స అత్థస్స అనవసేసతో పరియాదిన్నత్తా.

నాయూహతీతి భవకారణచేతనావసేన బ్యాపారం న సమూహేతి న సమ్పిణ్డేతి. తేనాహ – ''**న రాసిం కరోతీ**''తి. అభిసఙ్ఖరణం నామ చేతనాబ్యాపారోతి ఆహ – ''**న అభిసఙ్ఖరోతీ**''తి. తం పన ఫలుప్పాదనసమత్థతాయ ఫలేన కప్పనన్తి ఆహ ''**న కప్పేతీ**''తి. సచే అభిసఙ్ఖారచేతనా ఉళారా, ఫలమహత్తసఙ్ఖాతాయ వుడ్ఢియా హోతి, అనుళారా చ అవుడ్ఢియాతి ఆహ – ''**వుడ్ఢియా వా పరిహానియా వా**''తి. **బుద్ధవిసయే ఠత్వాతి** భగవా అత్తనో బుద్ధసుబుద్ధతాయ సీహసమానవుత్తితాయ చ దేసనం ఉక్కంసతో సావకేహి పత్తబ్బం విసేసం అనవసేసేన్తో తథా వదతి, న సావకవిసయం అతిక్కమిత్వా అత్తనో బుద్ధవిసయమేవ దేసేన్తో. తేనాహ – ''**అరహత్తనికూటం గణ్హీ**''తి. యది కులపుత్తో అత్తనో…పే.… పటివిజ్ఝి, అథ కస్మా భగవా దేసనాయ అరహత్తనికూటం గణ్హీతి ఆహ ''**యథా నామా**''తిఆది.

ఇతో పుబ్బేతి ఇతో అనాగామిఫలాధిగమతో ఉత్తరి ఉపరి. **అస్సాతి** కులపుత్తస్స. **కథేన్తస్స** భగవతో ధమ్మే **నేవ కఙ్ఖా న విమతి** పఠమమగ్గేనేవ కఙ్ఖాయ సముచ్ఛిన్నత్తా. **ఏకచ్చేసు ఠానేసూతి** తథా వినేయ్యఠానేసు. తథా హి అయమ్పి కులపుత్తో అనాగామిఫలం పత్వా భగవన్తం సఞ్జాని. తేన వుత్తం ''**యతో అనేనా**''తిఆది.

౩౬౩. **అనజ్ఝోసితాతి** అనజ్ఝోసనీయాతి అయమత్థోతి ఆహ – ''**గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా గహేతుం న యుత్తా**''తి.

౩౬౪. రాగోవ అనుసయో **రాగానుసయో,** సో చ పచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనారహోతి వత్తబ్బతం లభతీతి వుత్తం – ''**సుఖవేదనం ఆరబ్భ రాగానుసయో ఉప్పజ్జేయ్యా**''తి. న పన తస్స ఉప్పాదనం అత్థి ఖణత్తయసమాయోగాసమ్భవతో. ఏస నయో సేసేసుపి. **ఇతరన్తి** అదుక్ఖమసుఖవేదనం. **విసంయుత్తోతి** కేనచి సఞ్ఞోజనేన అసంయుత్తతాయ ఏవ నియతవిప్పయుత్తో. కాయస్స కోటి పరమో అన్తో ఏతస్సాతి **కాయకోటికం. దుతియపదేతి** "జీవితపరియన్తిక"న్తి ఇమస్మిం పదే. **విసేవనస్సాతి** ఉపాదానస్స. **సీతీభవిస్సన్తీతి** పదస్స "నిరుజ్ఝిస్సన్తీ"తి అత్థో వుత్తో, కథం పన వేదయితానం ద్వాదససు ఆయతనేసు నిరుజ్ఝనం సీతిభావప్పత్తీతి చోదనం సన్ధాయాహ – ''**కిలేసా హీ**''తిఆది. **సముదయపఞ్హేనాతి** మహాసతిపట్ఠానే (దీ. ని. ౨.౪౦౦; మ. ని. ౧.౧౩౩) సముదయసచ్చనిరోధపఞ్హేన. నను సబ్బసో కిలేసపరిళాహవిగమే సీతిభావో నామ వేదనానిరోధమత్తేన అధిప్పేతో; తేన ఇధ వేదయితాని వుత్తాని, న కిలేసాతి వేదయితానం అచ్చన్తనిరోధసఙ్ఖాతో సీతిభావోపి కిలేససముచ్ఛేదేనేవాతి ఆహ ''**వేదయితానిపీ**''తిఆది.

३८७. ఇదం ఓపమ్మసంసన్దనన్తి ఏత్థ సఙ్ఖోజనా దీపసిఖా వియ, అధిట్ఠానకపల్లికా వియ వేదనాయ నిస్సయభూతా చత్తారో ఖన్ధా, తేలం వియ కిలేసా, వట్టి వియ కమ్మవట్టం, ఉపహారణకపురిసో వియ వట్టగామీ పుథుజ్జనో, తస్స సీసచ్ఛేదకపురిసో వియ అరహత్తమగ్గో సన్తానస్స సముచ్ఛేదకరణతో, అనాహారాయ దీపసిఖాయ నిబ్బాయనం వియ కమ్మకిలేసానం అనన్తరపచ్చయతో అనాహారాయ వేదనాయ అనుపాదిసేసవసేన నిబ్బాయనం.

ఆదిమ్హి సమాధివిపస్సనాపఞ్ఞాహీతి పుబ్బభాగపటిపదాభూతా తయా పగుణసమాధితో అరహత్తస్స పదట్ఠానభూతవిపస్సనాపఞ్ఞాతో చ. **ఉత్తరితరాతి** విసిట్ఠతరా. **ఏవం సమన్నాగతోతి** ఏత్థ **ఏవం**-సద్దో ఇదంసద్దత్థవచనోతి ఆహ – ''**ఇమినా ఉత్తమేన అరహత్తఫలపఞ్ఞాధిట్ఠానేనా**''తి. సబ్బం వట్టదుక్ఖం ఖేపేతీతి **సబ్బదుక్ఖక్ఖయో,** అగ్గమగ్గో, తంపరియాపన్నతాయ తత్థ ఞాణన్తి ఆహ – ''**సబ్బదుక్ఖక్ఖయే ఞాణం నామ అరహత్తమగ్గే ఞాణ**''న్తి. **అరహత్తఫలే ఞాణం అధిప్పేతం** వుత్తనయేన సబ్బదుక్ఖక్ఖయే సన్తే తన్నిమిత్తం వా ఉప్పన్నఞాణన్తి కత్వా. **తస్సాతి**, ''ఏవం సమన్నాగతో భిక్ఖు ఇమినా పరమేన పఞ్ఞాధిట్ఠానేన సమన్నాగతో హోతీ''తి వుత్తభిక్ఖునో.

३८८. హీతి యస్మా. **విముత్తీతి** అరహత్తఫలవిముత్తి, తస్మా సబ్బదుక్ఖక్ఖయే ఞాణన్తి అరహత్తఫలఞాణం అధిప్పేతం. **సచ్చన్తి పరమత్థసచ్చం నిబ్బానం,** న మగ్గసచ్చం. కామం అరహత్తఫలవిముత్తి పటిపక్ఖేహి అకోపనీయతాయ అకుప్పా, ''సచ్చే ఠితా''తి పన వచనతో, ''**అకుప్పారమ్మణకరణేన అకుప్పాతి వుత్తా**''తి ఆహ. **వితథన్తి** నట్ఠం, జరాయ మరణేన చ విపరిణామేతబ్బతాయ యాదిసం ఉప్పాదావత్థాయ జాతం, తతో అఞ్ఞాదిసన్తి అత్థో. తథా హి తం జరామరణేహి పరిముసితబ్బరూపతాయ ''ముసా''తి వుత్తం. తేనాహ – ''**మోసధమ్మన్తి నస్సనసభావ**''న్తి. **తం అవితథన్తి** తం వుత్తనయేన అవితథం నామ, **తం సభావో** సబ్బకాలం తేనేవ లబ్భనతో. **సమథవిపస్సనావసేన వచీసచ్చతోతి** సమథవిపస్సనావసేన యం విసుద్ధిమత్తం వచీసచ్చం, తతో. **దుక్ఖసచ్చసముదయసచ్చేహి** తచ్ఛవిపల్లాసభూతసభావేహి. ఇతి నేసం యథాసకం సభావేన అవితథభావే అమోసధమ్మతాయ తేహిపి అవితథభావా పరమత్థసచ్చం నిబ్బానమేవ **ఉత్తరితరం. తస్మాతి** నిబ్బానస్సేవ ఉత్తరితరభావతో.

३८९. ఉపధీయతి ఏత్థ దుక్ఖన్తి **ఉపధీ,** ఖన్ధా కామగుణా చ. ఉపదహన్తి దుక్ఖన్తి **ఉపధీ,** కిలేసాభిసఙ్ఖారా. **పరిపూరా గహితా పరామట్ఠాతి** పరియత్తభావేన తణ్హాయ గహితా దిట్ఠియా పరామట్ఠా. **సమథవిపస్సనావసేన కిలేసపరిచ్చాగతోతి** విక్ఖమ్భనవసేన తదఙ్గప్పహానవసేన చ కిలేసానం పరిచ్చజనతో. **ఉత్తరితరో** విసిట్ఠతరస్స పహానప్పకారస్స అభావతో.

३९०. ఆఘాతకరణవసేనాతి చేతసికాఘాతస్స ఉప్పజ్జనవసేన. **బ్యాపజ్జనవసేనాతి** చిత్తస్స విపత్తిభావవసేన. **సమ్పదుస్సనవసేనాతి** సబ్బసో దుస్సనవసేన. **తీహి** పదేహి యది అరహత్తమగ్గేన కిలేసానం పరిచ్చాగో చాగాధిట్ఠానం, అరహత్తమగ్గేనేవ నేసం వూపసమో ఉపసమాధిట్ఠానం హోతీతి దస్సేతి. ఏత్థ విసేసేన పరిచ్చాగో సమ్పజహనం అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనం చాగో, తథా పన పరిచ్చాగేన యో నో నేసం తదా వూపసన్తతాయ అభావో, అయం ఉపసమోతి అయమేతేసం విసేసో.

३९१. మఞ్ఞితన్తి మఞ్ఞనా, ''ఏతం మమా''తిఆదినా కప్పనాతి అత్థో. అవిజ్జావిబన్ధనతణ్హాగాహాదీనం సాధారణభావతో **అయమహన్తి** ఏత్థ **అహన్తి** దిట్ఠిమఞ్ఞనాదస్సనం, సా పన దిట్ఠి మానమఞ్ఞనాయ అత్తనియగాహవసేన హోతీతి స్వేవ ''అయ''న్తి ఇమినా గహితోతి ఆహ – ''**అయమహన్తి ఏకం తణ్హామఞ్ఞితమేవ వట్టతీ**''తి. **ఆబాధట్ఠేనాతి** పటిపీళనట్ఠేన.

మఞ్ఞనావసేన హి సత్తానం తథా హోతి. **అన్తోదోసట్ఠేనాతి** అబ్భన్తరదుట్ఠభావేన. మఞ్ఞనాదూసితత్తా హి సత్తానం అత్తభావో దుక్ఖతామూలాయత్తో, కిలేసాసుచిపగ్ఘరణతో ఉప్పాదనిరోధభఙ్గేహి ఉద్ధముద్ధం పక్కపభిన్నో హోతీతి ఫలూపచారేన "మఞ్ఞితం గణ్డో"తి వుత్తో. **అనుపవిట్ఠట్ఠేనాతి** అనుపవిసిత్వా హదయమాహచ్చ అధిట్ఠానేన. మఞ్ఞితఞ్హి పీళాజననతో అన్తోతుదనతో దురుద్ధరణతో సల్లం. **ఖీణాసవముని** సబ్బసో కిలేసానం సన్తత్తా, తతో ఏవ పరిళాహానం పరినిబ్బుతత్తా వూపసన్తత్తా **సన్తో** ఉపసన్తో **నిబ్బుతోతి వుచ్చతి. యత్థ ఠితన్తి** యస్మిం అసేక్ఖభూమియం ఠితం. యది భగవా అత్తనో దేసనాఞాణానురూపం దేసనం పవత్తాపేయ్య, మహాపథవిం పత్థరన్తస్స వియ, ఆకాసం పసారేన్తస్స వియ, అనన్తాపరిమేయ్యలోకధాతుయో పటిచ్చ తేసం ఠితాకారం అనుపుబ్బతో విచినన్తస్స వియ దేసనా పరియోసానం న గచ్ఛేయ్య. యస్మా పనస్స వినేయ్యజ్ఝాసయానురూపమేవ దేసనా పవత్తి, న తతో పరం అణుమత్తమ్పి వడ్ఢతి. తస్మా వుత్తం – "**సబ్బాపి ధమ్మదేసనా సంఖిత్తావ, విత్థారదేసనా నామ నత్థీ**"తి. నను సత్తపకరణదేసనా విత్థారకథాతి? న సాపి విత్థారకథాతి ఆహ – "**సమన్తపట్ఠానకథాపి సంఖిత్తాయేవా**"తి. సన్నిపతితదేవపరిసాయ అజ్ఝాసయానురూపమేవ హి తస్సాపి పవత్తి, న సత్థుదేసనాఞాణానురూపన్తి. **యథానుసన్ధిం పాపేసి** యథాఉద్దిట్ఠే అనుపుబ్బేన అనవసేసతో విభజనవసేన దేసనాయ నిట్ఠాపితత్తా. **విపఞ్చితఞ్ఞూ…పే… కథేసి** నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారవసేన దేసితత్తా.

౩౬౦. అట్ఠన్నం పరిక్ఖారానన్తి నయిదమనవసేసపరియాదానం, లక్ఖణవచనం పనేతం, అఞ్ఞతరస్సాతి వచనసేసో. తథా హి, "మయ్హం ఇద్ధిమయపరిక్ఖారలాభాయ పచ్చయో హోతూ"తి పత్థనం పట్ఠపేత్వా పత్తచీవరం, పత్తం, చీవరమేవ వా దిన్నే చరిమభవే ఇద్ధిమయపరిక్ఖారో నిబ్బత్తతీతి వదన్తి. **అదిన్నత్తాతి** కేచివాదో, తేనాహ "**కులపుత్తో**"తిఆది. **ఓకాసాభావతోతి** ఉపసమ్పదాలక్ఖణస్స అసమ్భవతో. తేనాహ – "**కులపుత్తస్స ఆయుపరిక్ఖీణ**"న్తి. **ఉదకతిత్థ…పే… ఆరద్ధో** పరమప్పిచ్ఛభావతో.

విబ్భన్తాతి భన్తచిత్తా. **సిఙ్గేన విజ్ఝిత్వా ఘాతేసి** పురిమజాతిబద్ధాఘాతతాయాతి వదన్తి.

మానుసం యోగన్తి మనుస్సత్తభావం. అత్తభావో హి యుజ్జతి కమ్మకిలేసేహీతి "యోగో"తి వుచ్చతి. **ఉపచ్చగున్తి** ఉపగచ్ఛింసు. **ఉపకోతిఆది** తేసం నామాని.

గన్ధకట్ఠేహీతి చన్దనాగరుసళలదేవదారుఆదీహి గన్ధదారూహి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ధాతువిభఙ్గసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౧. సచ్చవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౩౭౧. ఆచిక్ఖనాతి – "ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చం, అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చ"న్తి ఆదితో కథనం. **దేసనాతి** తస్సేవ అత్థస్స అతిసజ్జనం పబోధనం. **పఞ్ఞాపనాతి** పకారేహి ఞాపనా, సా పన యస్మా ఇత్థమిదన్తి వేనేయ్యానం పచ్చక్ఖతో దస్సనా, తేసం వా సన్తానే పతిట్ఠాపనా హోతి, తస్మా ఆహ – "**దుక్ఖసచ్చాదీనం ఠపనా**"తి. **పట్ఠపనాతి** పతిట్ఠాపనా. యస్మా పట్ఠపియమానసభావా దేసనా భాజనం ఉపగచ్ఛన్తీ వియ హోతి, తస్మా వుత్తం – "పఞ్ఞాపనా"తి, జానాపనాతి అత్థో. **వివటకరణాతి** దేసియమానస్స అత్థస్స వివటభావకరణం. **విభాగకిరియాతి** యథావుత్తస్స అత్థవిభాగస్స విత్థారకరణం. **పాకటభావకరణన్తి** అగమ్భీరభావాపాదనం. అపరో నయో – చతుసచ్చసఞ్ఞితస్స అత్థస్స పచ్చేకం సరూపతో

దస్సనవసేన ఇదన్తి ఆదితో సిక్ఖాపనం కథనం **ఆచిక్ఖనా,** ఏవం పరసన్తానే పబోధనవసేన పవత్తాపనా **దేసనా,** ఏవం వినేయ్యానం చిత్తపరితోసజననేన తేసం బుద్ధిపరిపాచనం ''**పఞ్ఞాపనా**''తి వుచ్చతి. ఏవం పఞ్ఞాపేన్తీ చ సా దేసియమానం అత్థం వేనేయ్యసన్తానే పకారతో ఠపేతి పతిట్ఠపేతీతి ''**పట్ఠపనా**''తి వుచ్చతి. పకారతో ఠపేన్తీ పన సంఖిత్తస్స విత్థారతో పటివుత్తస్స పునాభిధానతో ''**వివరణా**''తి, తస్సేవత్థస్స విభాగకరణతో ''**విభజనా**''తి, వుత్తస్స విత్థారేనాభిధానతో విభత్తస్స హేతుదాహరణదస్సనతో, ''**ఉత్తానీకమ్మ**''న్తి వుచ్చతి. తేనాహ – ''**పాకటభావకరణ**''న్తి, హేతూపమావసేనత్థస్స పాకటభావకరణతోతి అత్థో.

అనుగ్గాహకాతి అనుగ్గణ్హనకామా. స్వాయమనుగ్గహో సఙ్గహవత్థువసేన పాకటో హోతీతి ఆహ ''**ఆమిససఙ్గహేనా**''తిఆది. జనేతా జనేత్తీతి ఆహ ''**జనికా మాతా**''తి. వుద్ధిం పరిసం ఆపాదేతీతి **ఆపాదేతా**. తేనాహ ''**పోసేతా**''తి. ఇదాని ద్విన్నం మహాథేరానం యథాక్కమం సబ్రహ్మచారీనం భగవతా వుత్తేహి జనికపోసికమాతుట్ఠానియేహి సఙ్గాహకతం విత్థారతో దస్సేతుం, ''**జనికమాతా హి**''తిఆది వుత్తం. పరతోఘోసేన వినాపి ఉపరిమగ్గాధిగమో హోతీతి ''**పచ్చత్తపురిసకారేనా**''తి వుత్తం. పఠమమగ్గో ఏవ హి సావకానం ఏకన్తతో ఘోసాపేక్ఖోతి. **పత్తేసుపీ**తి **పి**-సద్దేన పగేవ అప్పత్తేసూతి దస్సేతి. భవస్స అప్పమత్తకతా నామ ఇత్తరకాలతాయాతి ఆహ ''**అచ్ఛరాసఙ్ఘాతమత్తమ్పీ**''తి. **జనేతా**తి జనకో, థేరో పన అరియాయ జనయితా. **ఆపాదేతా**తి వడ్ఢేతా పరిబ్రూహేతా. పురిమస్మిం సచ్చద్వయే సమ్మసనగ్గహణం లోకియత్తా తస్స, ఇతరస్మిం తస్స అగ్గహణం లోకుత్తరత్తా.

కామేహి నిక్ఖన్తో సఙ్కప్పో **నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పో**. స్వాయమస్స తతో నిక్ఖమనత్థో తేసం పటిపక్ఖభావతో తేహి విసంసగ్గతో విరజ్జనతో సముచ్ఛిన్దనతో సబ్బసో వివిత్తభావతో చ హోతీతి దస్సేతుం, ''**కామపచ్చనీకట్ఠేనా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **కామపదఘాత**న్తి యథా కామో పదం పతిట్ఠం న లభతి, ఏవం హననం, కామసముచ్ఛేదన్తి అత్థో. కామేహి సబ్బసో వివిత్తత్తా కామవివిత్తో, అరియమగ్గో, తస్స అన్తో, అరియఫలం, తస్మిం **కామవివిత్తన్తే. ఏసేవ నయో**తి ఇమినా "బ్యాపాదపచ్చనీకట్ఠేనా"తిఆదియోజనం అతిదిసతి. సబ్బే చేతే నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదయో నానాచిత్తేసు లబ్భన్తీతి యోజనా. యది ఏకచిత్తే లబ్భన్తి, కథం తివిధమిచ్ఛాసఙ్కప్పానం సముగ్ఘాతోతి ఆహ ''**తత్ర హి**''తిఆది. **న నానా లబ్భతీ**తి ఇమినా తివిధకిచ్చకారితం సమ్మాసఙ్కప్పస్స దస్సేతి. కిచ్చవసేన హి తస్స నామస్స లాభో. సమ్మావాచాదీనమ్పి మగ్గక్ఖణే ఏకచిత్తే లబ్భమానానమ్పి చతుకిచ్చకారితాయ చతుబ్బిధనామాదితా వేదితబ్బా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సచ్చవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౨. దక్ఖిణావిభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౩౭౬. మహాపజాపతిగోతమీతి ఏత్థ **గోతమీ**తి తస్సా గోతమగోత్తతో ఆగతం నామం, మహాపజాపతి పన గుణతో. తం వివరితుం, ''**నామకరణదివసే పనస్సా**''తిఆది వుత్తం. మహతిం ఉళారం పజం జననపోసనేహి పరిరక్ఖతీతి **మహాపజాపతి**. పరిభోగవసేన న హఞ్ఞతీతి **అహతం. సిప్పికాన**న్తి తన్తవాయానం. **వాయనట్ఠాన**న్తి పేసనట్ఠానం. **తాని మం న తోసేన్తి** కాయికస్స పుఞ్ఞస్స అభావతో. తేనాహ – ''**సహత్థా కతమేవ మం తోసేతీ**''తి. **పిసిత్వా** నిబ్బత్తనం కత్వా. **పోథేత్వా**తి సుఖుమభావాపాదనత్థం ధనుకేన నేత్వా. **కాలానుకాలఞ్చ ధాతిగణపరివుతా గన్త్వా వేమకోటిం అగ్గహేసి** ఏకదివసన్తి అధిప్పాయో. ఏవఞ్హి "ఏకదివసం పన...పే.... అకాసీ"తి పురిమవచనేన తం న విరుజ్ఝేయ్య.

ఛ చేతనాతి ఛబ్బిధా చేతనా. న హి తా ఛయేవ చేతనాతి. **సఙ్ఘే గోతమి దేహి...పే.... సఙ్ఘో చాతి** ఇదమేవ సుత్తపదం. **సఙ్ఘే గోతమి దేహీతి** సఙ్ఘస్స దానాయ నియోజేసి, తస్మా సఙ్ఘోవ దక్ఖిణేయ్యతరోతి అయమేవేత్థ అత్థో. **యది ఏవన్తిఆదినా** తత్థ బ్యభిచారం దస్సేతి. **రాజమహామత్తాదయోతిఆదినా** తత్థ బ్యతిరేకతో నిదస్సనం ఆహ. **మహన్తతరా భవేయ్యున్తి** ఆనుభావాదినా మహన్తతరా భవేయ్యుం, న చ తం అత్థీతి. **తస్మాతి** యస్మా గుణవిసిట్ఠహేతుకం దక్ఖిణేయ్యతం అనపేక్ఖిత్వా అత్తనో దీయమానస్స దాపనం లభతి, తస్మా. **మా ఏవం గణ్హాతి** సమ్మాసమ్బుద్ధతో సఙ్ఘోవ దక్ఖిణేయ్యో"తి మా గణ్హ.

తత్థ నిచ్ఛయసాధకం సుత్తపదం దస్సేన్తో, "**నయిమస్మిం లోకే...పే.... విపులఫలేసిన**"న్తి ఆహ. స్వాయమత్థో రతనసుత్తే (ఖు॰ పా॰ ౬.౩; సు॰ ని॰ ౨౨౬), "యం కిఞ్చి విత్త"న్తి గాథాయ, అగ్గపసాదసుత్తాదీహి (ఇతివు॰ ౯౦) చ విభావేతబ్బోతి. తేనాహ – "**సత్థారా ఉత్తరితరో దక్ఖిణేయ్యో నామ నత్థీ**"తి.

గోతమియా అన్తిమభవికతాయ దానస్స దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ అనుప్పాదనతో న తం గరుతరం సఙ్ఘస్స పాదాపనే కారణన్తి ఆహ – "**పచ్ఛిమాయ జనతాయా**"తిఆది. **వచనతోపీతి** తస్స వత్థయుగస్స సత్థు ఏవ పటిగ్గహణాయ వచనతోపి. తేనాహ "**న హీ**"తిఆది.

సత్థా సఙ్ఘపరియాపన్నోవ ఈదిసే ఠానే అగ్గఫలట్ఠతాయ అట్ఠ-అరియపుగ్గలభావతో, సచే పనస్స న సయం సఙ్ఘపరియాపన్నతా, కథం సఙ్ఘే పూజితే సత్థా పూజితో నామ సియాతి అధిప్పాయో. **తీణి** సరణగమనాని తయో ఏవ అగ్గపసాదాతి వక్ఖతీతి అధిప్పాయో. అభిధేయ్యానురూపాని హి లిఙ్గవచనాని. **న రుహతి** అయాథావపటిపత్తిభావతో, న గిహివేసగ్గహణాదినా గిహిభావస్స పటిక్ఖిపితత్తా. **న వత్తబ్బమేతం "సత్థా సఙ్ఘపరియాపన్నో"**తి సత్థుభావతో. సావకసమూహో హి సఙ్ఘో . సఙ్ఘగణే హి సత్థా ఉత్తరితరో అనఞ్ఞసాధారణగుణేహి సమన్నాగతభావతో మూలరతనభావతో చ.

౩౭౭. సమ్పతిజాతస్స మహాసత్తస్స సత్తపదవీతిహారగమనం ధమ్మతావసేన జాతం, పరం తదఞ్ఞదహరసదిసీ పటిపత్తీతి ఆహ – "**హత్థపాదకిచ్చం అసాధేన్తేసూ**"తి.

౩౭౮. పచ్చుపకారం న సుకరం వదామి అనుచ్ఛవికకిరియాయ కాతుం అసక్కుణేయ్యత్తా. అభివాదేన్తి ఏతేనాతి **అభివాదనం**. వన్దమానేహి అన్తేవాసికేహి ఆచరియం "సుఖీ హోతూ"తిఆదినా అభివాదేన్తి నామ. తేన వుత్తం "**అభివాదన**"న్తి. **తదభిముఖో...పే.... వన్దిత్వా నిపజ్జతి,** సేయ్యథాపి ఆయస్మా సారిపుత్తో. కాలానుకాలం ఉపట్ఠానం బీజయనపాదసమ్బాహనాది **అనుచ్ఛవికకమ్మస్స కరణం** నామ. **అనుచ్ఛవికం కిరియం కాతుం న సక్కోతియేవ,** యస్మా ఆచరియేన కతస్స ధమ్మానుగ్గహస్స అన్తేవాసినా కరియమానో ఆమిసానుగ్గహో సఙ్ఖమ్పి కలమ్పి కలభాగమ్పి న ఉపేతియేవాతి. తేన వుత్తం "**న సుప్పతికారం వదామీ**"తి.

౩౭౯. పాటిపుగ్గలికం దక్ఖిణం ఆరబ్భ సముట్ఠితం, "తం మే భగవా పటిగ్గణ్హాతూ"తి మహాపజాపతిగోతమియా వచనం నిమిత్తం కత్వా దేసనాయ ఉట్ఠితత్తా. న కేవలఞ్చ తస్సా ఏవ వచనం, అథ ఖో **ఆనన్దత్థేరోపి...పే.... సమాదపేసి,** తస్మా విభాగతో **చుద్దససు...పే.... హోతీతి దస్సేతుం, ఇమం దేసనం ఆరభి.** తత్థ పతిపచ్చేకం పుగ్గలం దీయతీతి **పాటిపుగ్గలికం.** పఠమసద్దో యథా అగ్గత్థో, ఏవం సేట్ఠపరియాయోపీతి ఆహ "**జేట్ఠకవసేనపీ**"తి. **అగ్గా** ఉత్తమే ఖేత్తే పవత్తత్తా. **దుతియతతియాపి పరమదక్ఖిణాయేవ** సబ్బసో సమ్మావిక్ఖమ్భితరాగాదికిలేసత్తా. రాగాదయో హి అదక్ఖిణేయ్యభావస్స

కారణం. తేనేవాహ – “తిణదోసాని ఖేత్తాని, రాగదోసా అయం పజా”తిఆది (ధ. ప. ౩౫౬). యస్మా పన సవాసనం సబ్బసో సముచ్ఛిన్నకిలేసేహి తతో ఏవ సబ్బసో అప్పటిహతఞాణచారేహి అనన్తాపరిమేయ్యగుణగణాధారేహి సమ్మాసమ్బుద్ధేహి సదిసో సదేవకే లోకే కోచి దక్ఖిణేయ్యో నత్థి. తస్మా **‘‘పరమదక్ఖిణేయ్యేవా’’**తి సాసఙ్కం వదతి. యస్మా పఞ్చాభిఞ్ఞో అట్ఠసమాపత్తిలాభీ ఏవ హోతి లోకియాభిఞ్ఞానం అట్ఠసమాపత్తిఅధిట్ఠానత్తా, తస్మా ‘‘**లోకియపఞ్చాభిఞ్ఞే**’’ఇచ్చేవ వుత్తం, న “అట్ఠసమాపత్తిలాభిమ్హీ”తి తాయ అవుత్తసిద్ధత్తా. **గోసీలధాతుకో**తి గోసీలసభావో, సీలవతా సదిససీలోతి అత్థో. తేనాహ **‘‘అసఠో’’**తిఆది. తేన న అలజ్జిధాతుకో పకతిసిద్ధో ఇధ పుథుజ్జనసీలవాతి అధిప్పేతోతి దస్సేతి.

పరిచ్ఛిన్దన్తోతి ఏత్తకోతి పచ్చేకప్పమాణతో తతో ఏవ అఞ్ఞమఞ్ఞం అసఙ్కరతోవ పరిచ్ఛిన్దన్తో. కథం పన అసఙ్ఖ్యేయ్యభావేన వుచ్చమానో విపాకో పరిచ్ఛిన్నో హోతి? సోపి తస్స పరిచ్ఛేదో ఏవ ఇతరేహి అసంకిణ్ణభావదీపనతో, ఏతదత్థమేవ పుబ్బే అసఙ్కరగ్గహణం కతం. **గుణవసేనా**తి లక్ఖణసమ్పన్నాదిగుణవసేన. **ఉపకారవసేనా**తి భోగరక్ఖాదిఉపకారవసేన. **యం పోసనత్థం దిన్నం, ఇదం న గహితం** దానలక్ఖణాయోగతో. అనుగ్గహపూజనిచ్ఛావసేన హి అత్తనో దేయ్యవత్థుపరిచ్చాగో దానం భయరాగలద్ధుకామకులాదివసేన సావజ్జభావతో. **తమ్పి న గహితం** అయావదత్థతాఅపరిపుణ్ణభావేన యథాధిప్పేతఫలదానాసమత్థభావతో. **సమ్పత్తస్సా**తి సన్తికాగతస్స. తేన సమ్పత్తిపయోజనే అనపేక్ఖతం దస్సేతి. **ఫలం పటికఙ్ఖిత్వా**తి “ఇదం మే దానమయం పుఞ్ఞం ఆయతిం సుఖహితభావాయ హోతూ”తిఆదినా ఫలం పచ్చాసీసిత్వా. తేనస్స ఫలదానే నమియతం దస్సేతి, **యావదత్థ**న్తి ఇమినా పరిపుణ్ణఫలతం. **సతగుణా**తి ఏత్థ **గుణ**సద్దో న “గుణేన నామం ఉద్ధరేయ్య”న్తిఆదీసు (ధ. స. అట్ఠ. ౧౩౧౩; ఉదా. అట్ఠ. ౨౩; పటి. మ. అట్ఠ. ౧.౧.౭౬; నేత్తి. అట్ఠ. ౪.౩౮) వియ సమ్పత్తిఅత్థో, “తద్దిగుణ”న్తిఆదీసు వియ న వడ్ఢనత్థో, “పఞ్చ కామగుణా లోకే, మనోఛట్ఠా పవేదితా”తిఆదీసు (సు. ని. ౧౭౩) వియ న కోట్ఠాసత్థో, “అన్తం అన్తగుణ”న్తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౩౭౭; మ. ని. ౧.౧౧౦; ఖు. పా. ౩) వియ న అన్తభాగత్థో, అథ ఖో ఆనిసంసత్థోతి దస్సేన్తో, **‘‘సతానిసంసా’’**తి ఆహ, తే ఆనిసంసే సరూపతో దస్సేతుం, **‘‘ఆయుసత’’**న్తిఆది వుత్తం. **సతగుణా**తి వా సతవడ్ఢికాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **నిప్పరితసం కరోతీ**తి ఆయుఆదీనం ఆనిసంసానం అపరిత్తాసం కరోతి. అథ వా **నిప్పరితసం కరోతీ**తి ఆయుఆదినిమిత్తం అపరిత్తాసం కరోతి. అథ వా **నిప్పరితసం కరోతీ**తి ఆయుఆదీని తతో ఉత్తరిమ్పి ఆహారాదిహేతు అపరిత్తాసం కరోతి. అత్తభావవినిముత్తసఞ్చరణస్స అభావా, **‘‘భవసతేపి వుత్తే అయమేవత్థో’’**తి వుత్తం. **సబ్బత్థా**తి, “పుథుజ్జనదుస్సీలే”తిఆదీసు సబ్బవారేసు. **నయో నేతబ్బో**తి, “ఆయుసహస్సం వణ్ణసహస్స”న్తిఆదికో నయో.

సాసనావతరణం నామ యావదేవ వట్టదుక్ఖనిత్థరణత్థం, తఞ్చ మగ్గపటివేధనం, తస్మా నిబ్బేధభాగియసరణగమనం సిక్ఖాపదసమాదానం పబ్బజ్జా ఉపసమ్పదా సీలపరిపూరణం అధిచిత్తసిక్ఖానుయోగో విపస్సనాభావనాతి సబ్బాపేసా సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపత్తి ఏవ హోతీతి ఆహ – **‘‘తిసరణం గతో ఉపాసకోపీ’’**తిఆది. తత్థ యథా నిబ్బేధభాగియో సమాధి తావ నామ పరమ్పరాయ అరియమగ్గాధిగమస్స పచ్చయభావతో ఉపనిస్సయో; తథా నిబ్బేధభాగియం సీలపరిపూరణం ఉపసమ్పదా పబ్బజ్జా ఉపాసకస్స దససు పఞ్చసు సీలేసు పతిట్ఠానం అన్తమసో సరణాదిగమనమ్పి నిబ్బేధభాగియం అరియమగ్గాధిగమస్స ఉపనిస్సయో హోతియేవాతి, “సబ్బాపేసా సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపత్తీ”తి వుత్తా. తత్థ అనఞ్ఞసాధారణ-విజ్జాచరణాది-అసఙ్ఖ్యేయ్యఅపరిమేయ్య-గుణ-సముదయపూరితే భగవతి సద్ధమ్మే అరియసఙ్ఘే ఉళారతరబహుమానగారవతం గతో. “సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా, స్వాఖాతో ధమ్మో, సుప్పటిపన్నో సఙ్ఘో”తి

తప్పరాయణతాదిఆకారప్పత్తో ఞాణపరిసోధితో పసాదో సరణగమనన్తి తేన వత్థుగతేన పసాదేన పరిభావితే సన్తానే కతం పుఞ్ఞక్ఖేత్తసమ్పత్తియా మహప్ఫలం మహానిసంసమేవ హోతీతి ఆహ – **''తస్మిం దిన్నదానమ్పి అసఙ్ఖ్యేయ్యం అప్పమేయ్య''**న్తి. తయిదం సరణం వత్థుత్తయే పసాదభావేన అజ్ఝాసయసమ్పత్తిమత్తం, తాదిసస్స పన పఞ్చసీలం అజ్ఝాసయసమ్పత్తిఉపథమ్భితో కాయవచీసంయమోతి తత్థ దిన్నం తతో ఉత్తరి మహప్ఫలన్తి, దససీలం పన పరిపుణ్ణుపోసథసీలం, తత్థ దిన్నం మహప్ఫలన్తి, **''తతో ఉత్తరి మహప్ఫల''**న్తి వుత్తం. సామణేరసీలాదీనం పన ఉత్తరి విసిట్ఠతరాదిభావతో తత్థ తత్థ దిన్నస్స విసేసమహప్ఫలతా వుత్తా.

మగ్గసమఙ్గితా నామ మగ్గచిత్తక్ఖణపరిచ్ఛిన్నా, తస్మిఞ్చ ఖణే కథం దాతుం పటిగ్గహేతుఞ్చ సమ్భవతీతి చోదేతి **''కిం పన మగ్గసమఙ్గిస్స సక్కా దానం దాతు''**న్తి. ఇతరో తాదిసే సతి సమయేతి దస్సేన్తో, **''ఆమ సక్కా''**తి పటిజానిత్వా, **''ఆరద్ధవిపస్సకో''**తిఆదినా తమత్థం వివరతి. **తస్మిం ఖణేతి** తస్మిం పక్ఖిపనక్ఖణే. యది అట్ఠమకస్స సోతాపన్నస్స దిన్నదానం ఫలతో అసఙ్ఖ్యేయ్యమేవ, కో నేసం విసేసోతి ఆహ **''తత్థా''**తిఆది. తేన సతిపి అసఙ్ఖ్యేయ్యభావసామఞ్ఞే అత్థి నేసం అప్పబహుభావో సంవట్టట్ఠాయీ అసఙ్ఖ్యేయ్యమహాకప్పాసఙ్ఖ్యేయ్యానం వియాతి దస్సేతి. మగ్గసమఙ్గీనం తేన తేన ఓధినా సంకిలేసధమ్మానం పహీయమానత్తా వోదానధమ్మానం వడ్ఢమానత్తా అపరియోసితకిచ్చత్తా అపరిపుణ్ణగుణతా, పరియోసితకిచ్చత్తా ఫలసమఙ్గీనం పరిపుణ్ణగుణతాతి తంతంమగ్గట్ఠేహి ఫలట్ఠానం ఖేత్తాతిసయతా వేదితబ్బా. హేట్ఠిమహేట్ఠిమేహి పన మగ్గట్ఠేహి ఉపరిమానం మగ్గట్ఠానం ఫలట్ఠేహి ఫలట్ఠానం ఉత్తరితరతా పాకటా ఏవ. తథా హి ఉపరిమానం దిన్నదానస్స మహప్ఫలతా వుత్తా.

౩౮౦. కామఞ్చేత్థ బుద్ధప్పముఖే ఉభతోసఙ్ఘే కేవలే చ భిక్ఖుసఙ్ఘే దానం అత్థి ఏవ, న పన బుద్ధప్పముఖే భిక్ఖుసఙ్ఘే, తం పన బుద్ధప్పముఖఉభతోసఙ్ఘేనేవ సఙ్గహితన్తి అవిరుద్ధం. **న పాపుణన్తి** మహప్ఫలభావేన సదిసతమ్పి, కుతో అధికతం.

''తథాగతే పరినిబ్బుతే ఉభతోసఙ్ఘస్స'' ఇచ్చేవ వుత్తత్తా – **''కిం పనా''**తిఆదినా చోదేతి . ఇతరో పరినిబ్బుతే తథాగతే తం ఉద్దిస్స గన్ధపుప్ఫాదిపరిచ్చాగో వియ చీవరాదిపరిచ్చాగోపి మహప్ఫలో హోతియేవాతి కత్వా పటిపజ్జనవిధిం దస్సేతుం, **''ఉభతోసఙ్ఘస్సా''**తిఆది వుత్తం. ''ఏత్తకాయేవ, భిక్ఖూ ఉద్దిసథా''తి ఏవం పరిచ్ఛేదస్స అకరణేన ఉపచారసీమాపరియాపన్నానం ఖేత్తపరియాపన్నానం వసేన **అపరిచ్ఛిన్నకమహాభిక్ఖుసఙ్ఘే.**

గోత్తం వుచ్చతి సాధారణనామం, **మత్తసద్దో** లుత్తనిద్దిట్ఠో, తస్మా సమణాతి గోత్తమత్తం అనుభవన్తి ధారేన్తీతి **గోత్రభునో.** తేనాహ **''నామమత్తసమణా''**తి. దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతో సమణగణో **సఙ్ఘో,** తస్మా సఙ్ఘో దుస్సీలో నామ నత్థి. **గుణసఙ్ఖాయాతి** ఆనిసంసగణనాయ, మహప్ఫలతాయాతి అత్థో. **కాసావ...పే.... అసఙ్ఖ్యేయ్యాతి** వుత్తా సఙ్ఘం ఉద్దిస్స దిన్నత్తా. యథా పన సఙ్ఘం ఉద్దిస్స దానం హోతి, తం విధిం దస్సేతుం, **''సఙ్ఘగతా దక్ఖిణా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **చిత్తీకార**న్తి గారవం.

సఙ్ఘతో న పుగ్గలతో. **అఞ్ఞథత్తం ఆపజ్జతీతి** ''ఇమస్స మయా దిన్నం సఙ్ఘస్స దిన్నం హోతీ''తి ఏవం చిత్తం అనుప్పాదేత్వా, ''సఙ్ఘస్స దస్సామీ''తి దేయ్యధమ్మం పటియాదేత్వా సామణేరస్స నామ దాతబ్బం జాతన్తి అఞ్ఞథత్తం ఆపజ్జతి; తస్మా తస్స దక్ఖిణా సఙ్ఘగతా న హోతియేవ పుగ్గలవసేన చిత్తస్స పరిణామితత్తా. **నిబ్బేమతికో హుత్వాతి** ''కిం ను ఖో మయా ఇమస్స దిన్నం హోతి వా న వా''తి విమతిం అనుప్పాదేత్వా, ''యో పనా''తిఆదినా వుత్తాకారేన కరోతి.

తత్థాతిఆదినా వుత్తస్సేవత్థస్స పాకటకరణత్థం వత్థుం నిదస్సేతి, ‘‘**పరసముద్దవాసినో**’’తిఆదినా. **ఓపుఞ్ఛాపేత్వా** పరిభణ్డం కారేత్వా, హరితగోమయేన ఉపలిమ్పిత్వాతి అత్థో. **కాసావకణ్ఠసఙ్ఘస్సాతి** కాసావకణ్ఠసమూహస్స. **కో సోధేతీతి** మహప్ఫలభావకరణేన కో విసోధేతి. మహప్ఫలభావాపత్తియా హి దక్ఖిణా విసుజ్ఝతి నామ. తత్థ యేసం హత్థే దిన్నం, తేసం వసేన పటిగ్గాహకతో దక్ఖిణాయ విసుద్ధత్తా, – “తదాపాహం, ఆనన్ద, సఙ్ఘగతం దక్ఖిణం అసఙ్ఖేయ్యం అప్పమేయ్యం వదామీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౮౦) చ వుత్తం, తస్మా కమ్మవసేనేవ దక్ఖిణావిసుద్ధిం పుచ్ఛతి. ఇతరో అరియసఙ్ఘే దిన్నదక్ఖిణాయ నిబ్బిసిట్ఠం కత్వా వుత్తత్తా మత్థకప్పత్తస్సేవ అరియసఙ్ఘస్స వసేన దక్ఖిణావిసుద్ధిం దస్సేన్తో, ‘‘**సారిపుత్త…పే॰… సోధేన్తీ**’’తి వత్వా పున, “యే కేచి అరహన్తో సోధేన్తీ”తి దస్సేన్తో, ‘‘**అపిచా**’’తిఆదిమాహ. **థేరా చిరపరినిబ్బుతాతి** ఇదం అజ్జతనానమ్పి అరియానం సావకతం దస్సేన్తేన మగ్గసోధనవసేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం, న ఉద్దిస్స పుఞ్ఞకరణే సతి అకరణప్పత్తియా. ఏవఞ్హి “అసీతిమహాథేరా సోధేన్తీ”తి ఇదం సువుత్తం హోతి, న అఞ్ఞథా.

“సఙ్ఘగతాయ దక్ఖిణాయా”తి కామఞ్చేతం సాధారణవచనం, తథాపి తత్థ తత్థ పుగ్గలవిసేసో ఞాతబ్బోతి దస్సేన్తో, ‘‘**అత్థి బుద్ధప్పముఖో సఙ్ఘో**’’తిఆదిమాహ. **న ఉపనేతబ్బో** భగవతో కాలే భిక్ఖూనం అభిఞ్ఞాపటిసమ్భిదాగుణవసేన అతివియ ఉళారభావతో, ఏతరహి తదభావతో. **ఏతరహి సఙ్ఘో…పే॰… న ఉపనేతబ్బోతి** ఏత్థ నయానుసారేన అత్థో వత్తబ్బో. **తేన తేనేవ సమయేనాతి** తస్స తస్స కాలస్స సమ్పత్తివిపత్తిముఖేన పటిపత్తియా ఉళారతం అనుళారతఞ్చ ఉల్లిఙ్గేతి. యత్థ హి భిక్ఖూ గుణేహి సబ్బసో పరిపుణ్ణా హోన్తి, తస్మిం సమయే సఙ్ఘగతా దక్ఖిణా ఇతరస్మిం సమయే దక్ఖిణతో మహప్ఫలతరాతి దట్ఠబ్బా. **సఙ్ఘే చిత్తీకారం కాతుం సక్కోన్తస్సాతి** సుప్పటిపన్నతాదిం సఙ్ఘే ఆవజ్జిత్వా సఙ్ఘగతేన పసాదేన సఙ్ఘస్స సమ్ముఖా వియ తస్మిం పుగ్గలే చ గారవవసేన దేన్తస్స పుథుజ్జనసమణే దిన్నం మహప్ఫలతరం సఙ్ఘతో ఉద్దిసిత్వా గహితత్తా, “సఙ్ఘస్స దేమీ”తియేవ దిన్నత్తా చ.

ఏసేవ నయోతి ఇమినా, “సోతాపన్నే దిన్నం మహప్ఫలతర”న్తి ఏవమాదిం అతిదిసతి. **ఆది**-సద్దేన ఉద్దిసిత్వా గహితో సకదాగామీ, పాటిపుగ్గలికో అనాగామీతి ఏవమాది సఙ్గహితం. **మహప్ఫలతరమేవ**. తేనాహ భగవా – “న త్వేవాహం, ఆనన్ద, కేనచి పరియాయేన సఙ్ఘగతాయ దక్ఖిణాయ పాటిపుగ్గలికం దానం మహప్ఫలతరం వదామీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౮౦). యది ఖీణాసవే దిన్నదానతో సఙ్ఘతో ఉద్దిసిత్వా గహితదుస్సీలేపి దిన్నదానం మహప్ఫలం, ఏవం సన్తే – “సీలవతో, మహారాజ, దిన్నం మహప్ఫలం, నో తథా దుస్సీలే”తి ఇదం కథన్తి ఆహ – ‘‘**తం ఇమం నయం గహాయా**’’తిఆది. సఙ్ఘతో ఉద్దిసిత్వా గహణవిధిం పహాయ దుస్సీలస్సేవ గహణవసేన వుత్తం. **ఇమస్మిం చతుక్కే దట్ఠబ్బన్తి** ఇమస్స పదస్స వసేన దట్ఠబ్బం. తత్థ హి “పటిగ్గాహకా హోన్తి దుస్సీలా పాపధమ్మా”తి ఆగతం.

౩౮౧. **విసుజ్ఝతీతి** న కిలిస్సతి, మహాజుతికారీ మహావిప్ఫారా హోతీతి అత్థో. **సుచిధమ్మోతి** రాగాదిఅసుచివిధమనేన సుచిసభావో. **న పాపధమ్మోతి** న నిహీనసభావో పాపకిరియాయ. అకుసలధమ్మో హి ఏకన్తనిహీనో. జూజకో సీలవా కల్యాణధమ్మో న హోతి. తస్స మహాబోధిసత్తస్స అత్తనో పుత్తదానం దానపారమియా మత్థకం గణ్హన్తం మహాపథవీకమ్పనసమత్థం జాతం, స్వాయం దానగుణో వేస్సన్తరమహారఞ్ఞా కథేతబ్బోతి.

ఉద్ధరతీతి బహులం కతపాపకమ్మవసేన లద్ధవినిపాతతో ఉద్ధరతి. తస్మా నత్థి మయ్హం కిఞ్చి చిత్తస్స అఞ్ఞథత్తన్తి అధిప్పాయో.

పేతదక్ఖిణన్తి పేతే ఉద్దిస్స దాతబ్బదక్ఖిణం. **పాపితకాలేయేవాతి**, "ఇదం దానం అసుకస్స పేతస్స హోతూ"తి ఉద్దిసనవసేన పత్తే పాపితకాలేయేవ. **అస్సాతి** పేతస్స. **పాపుణీతి** ఫలసమాపత్తియా వసేన పాపుణి. అయఞ్హి పేతే ఉద్దిస్స దానే ధమ్మతా.

తదా కోసలరఞ్ఞో పరిచ్చాగవసేన అతివియ ఉళారజ్ఝాసయతం, బుద్ధప్పముఖస్స చ భిక్ఖుసఙ్ఘస్స ఉక్కంసగతగుణవిసిట్ఠతం సన్ధాయాహ, "**అసదిసదానం కథేతబ్బ**"న్తి.

అసారమ్హి ఖేత్తన్తి సారహీనం దుక్ఖేత్తం. **సమయేతి** కసనారహే కాలే. **పంసుం అపనేత్వాతి** నిస్సారం పంసుం నీహరిత్వా. **సారబీజానీతి** సభావతో అభిసఙ్ఖారతో చ సారభూతాని బీజాని. **పతిట్ఠపేత్వాతి** వపిత్వా. **ఏవన్తి** యథా కస్సకో అత్తనో పయోగసమ్పత్తియా అసారేపి ఖేత్తే ఫలం అధిగచ్ఛతి. ఏవం సీలవా అత్తనో పయోగసమ్పత్తియా దుస్సీలస్సపి దత్వా ఫలం మహన్తం అధిగచ్ఛతి. **ఇమినా ఉపాయేనాతి** ఇమినా పఠమపదే వుత్తనయేన. **సబ్బపదేసూతి** సబ్బకోట్ఠాసేసు **విసుజ్ఝనం** వుత్తం, తతియపదే పన విసుజ్ఝనం పటిక్ఖిత్తమేవ.

౩౮౨. అరహతో దిన్నదానమేవ అగ్గం దానచేతనాయ కేనచి ఉపక్కిలేసేన అనుపక్కిలిట్ఠత్తా, పటిగ్గాహకస్స అగ్గదక్ఖిణేయ్యత్తా. తేనాహ – "**భవాలయస్స భవపత్థనాయ అభావతో**"తి, "ఉభిన్నమ్పి"తి వచనసేసో. **ఖీణాసవో దానఫలం న సద్దహతీతి** ఇదం తస్స అప్పహీనకిలేసజనస్స వియ కమ్మకమ్మఫలానం సద్దహనాకారేన పవత్తి నత్థీతి కత్వా వుత్తం, యతో అరహా "అసద్ధో అకతఞ్ఞూ చ...పే.... పోరిసో"తి (ధ. ప. ౯౭) థోమీయతి. అసద్దహనం అనుమానపక్ఖికం, అనుమానఞ్చ సంసయపుబ్బకం, నిస్సన్దిద్ధో చ కమ్మకమ్మఫలేసు పచ్చక్ఖభావం గతో. తమేవ హి నిచ్ఛితభావసిద్ధం నిస్సన్దిద్ధతం సన్ధాయ – "**దానఫలం సద్దహన్తా**"తిఆది వుత్తం. యది ఏవం తేన కతకమ్మం కమ్మలక్ఖణప్పత్తం హోతీతి ఆహ "**ఖీణాసవేనా**"తిఆది. తేనేవాహ – "**నిచ్ఛన్దరాగత్తా**"తి, ఏతఞ్చ లక్ఖణవచనం, కేనచి కిలేసేన అనుపక్కిలిట్ఠత్తాతి అధిప్పాయో. **అస్సాతి** ఖీణాసవస్స దానం.

కిం పన సమ్మాసమ్బుద్ధేనాతిఆదినా దాయకతో దక్ఖిణావిసుద్ధి చోదితా, **సారిపుత్తత్థేరేనాతిఆదినా** పన పటిగ్గాహకతోతి వదన్తి; తదయుత్తం, సావకస్స మహప్ఫలభావే సంసయాభావతో, హేట్ఠా నిచ్ఛితత్తా చ, తస్మా ఉభయేనపి దాయకతో దక్ఖిణావిసుద్ధి ఏవ చోదితా. సా హి ఇధ సాధారణవసేన నిచ్ఛితత్తా సంసయవత్థు. తేనాహ – "**సమ్మాసమ్బుద్ధేన...పే.... వదన్తీ**"తి. **సమ్మాసమ్బుద్ధం హీతిఆది** యథావుత్తఅత్థస్స కారణవచనం. **అఞ్ఞో దానస్స విపాకం జానితుం సమత్థో నామ నత్థి** సబ్బసో సత్తానం కమ్మవిపాకవిభాగజాననఞాణస్స అననుఞ్ఞాతత్తా. తేనాహ భగవా – "యస్మా చ ఖో, భిక్ఖవే, సత్తా న జానన్తి, దానసంవిభాగస్స విపాకం యథాహం జానామి, తస్మా అదత్వా భుఞ్జన్తీ"తిఆది (ఇతివు. ౨౬). ఏతేన ఏత్థ ఞాణవిసోధనం నామ కథితం, న దక్ఖిణాయ విసుద్ధి నామ దాయకతో పటిగ్గాహకతో చ వసేన హోతీతి; సమ్మాసమ్బుద్ధేన సారిపుత్తత్థేరస్స దిన్నదానం సబ్బసో ఉపక్కిలేసవిసుద్ధియా ఞాణస్స చ అతివియ ఉళారత్తా మహానుభావం నామ సియా మహాతేజవన్తఞ్చ; న మహప్ఫలం తేసం సన్తానే పరిపుణ్ణఫలస్స అసమ్భవతో. యది దిన్నదానం పరిపుణ్ణఫలం న హోతి ఉభయవిపాకదానాభావతో, పవత్తివిపాకదాయీ పన హోతీతి దస్సేన్తో, "**దానం హీ**"తిఆదిమాహ.

చతూహీతి సహయోగే కరణవచనం, చతూహి సమ్పదాహి సహగతా సహితం కత్వాతి అత్థో. ఇమా చతస్సో సమ్పదా సబ్బసాధారణవసేన వుత్తా, న యథాధిగతపుగ్గలవసేన. తేనాహ – "**దేయ్యధమ్మస్స ధమ్మేనా**"తిఆది. **తస్మింయేవ**

అత్తభావేతి యస్మిం అత్తభావే తం దానమయం పుఞ్ఞం ఉప్పన్నం, తస్మింయేవ అత్తభావే విపాకం దేతి, చేతనాయ మహన్తత్తా దిట్ఠధమ్మవేదనీయం హుత్వా విపచ్చతీతి అత్థో. **పుబ్బచేతనాదివసేనా**తి సన్నిట్ఠాపకజవనవీథితో పుబ్బాపరవీథిచేతనావసేన, అఞ్ఞథా సన్నిట్ఠాపకవీథియంయేవ పుబ్బచేతనాదివసేనాతి వత్తబ్బం సియా. సా హి చేతనా దిట్ఠధమ్మవేదనీయభూతా తస్మింయేవ అత్తభావే విపాకం దేతి, న ఇతరా. **మహత్తతా**తి పుబ్బాభిసఙ్ఖారవసేన ఞాణసమ్పయోగాదివసేన చేతనాయ ఉళారతా. **ఖీణాసవభావేనా**తి యస్స దేతి, తస్స ఖీణాసవభావేన. **వత్థుసమ్పన్నతా**తి ఏత్థ యథా పటిఘసఞ్ఞా నానత్తసఞ్ఞానం విగమేన దిబ్బవిహారానం వసేన, బ్యాపాదసఞ్ఞాదీనం విగమేన బ్రహ్మవిహారానం వసేన, సబ్బసో రూపసఞ్ఞానానత్తసఞ్ఞానం విగమేన ఆనేఞ్జవిహారానం వసేన సబ్బసో నిచ్చసఞ్ఞాదీనం పటిప్పస్సద్ధియా సబ్బసఙ్ఖారవిముఖతాయ అరియవిహారానం వసేన వత్థుసమ్పన్నతా ఇచ్ఛితా. తంతంసమాపత్తిసమాపజ్జనేన సన్తానస్స నిరోధసాధనతా తం దివసం నిరోధస్స సాధనతా నామ. **వత్థుసమ్పన్నతా**తి సబ్బసో నిరోధసమాపత్తిసమాపజ్జనేన వత్థుసమ్పన్నతా ఇచ్ఛితా; న సబ్బసో అనవసేససఞ్ఞానిరోధతాయాతి ఆహ – ‘‘**తం దివసం నిరోధతో వుట్ఠితభావేన వత్థుసమ్పన్నతా**’’తి. సఞ్ఞానిరోధస్స చేత్థ అచ్చాసన్నతం సన్ధాయ, ‘‘**తం దివస**’’న్తి వుత్తం. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

దక్ఖిణావిభఙ్గసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ విభఙ్గవగ్గవణ్ణనా.

౫. సళాయతనవగ్గో

౧. అనాథపిణ్డికోవాదసుత్తవణ్ణనా

౩౮౩. **అధిమత్తగిలానోతి** అధికాయ మత్తాయ మరణస్స ఆసన్నతాయ అతివియ గిలానోతి అత్థో. తేనాహ ''**మరణసేయ్యం ఉపగతో**''తి. **అఖణ్డం అకాసి** గహపతినో సత్థరి పరమపేమత్తా. **యత్తకం చస్సాతి**, "సకిం వా ద్విక్ఖత్తుం వా"తి వుత్తం యత్తకం అస్స గహపతిస్స.

౩౮౪. **ఓసక్కన్తీతి** పరిహాయన్తి. **ఓత్థరన్తీతి** అభిభవన్తి. ఉస్మా నామ కమ్మజతేజోధాతు, సా సహ జీవితిన్ద్రియనిరోధా పరియాదియతి, యావ తా ఆయుఉస్మా వత్తన్తి, తావ మరణన్తికా వేదనా వత్తన్తేవ విఞ్ఞాణస్స అనిరుద్ధత్తా. తేనాహ ''**యావ ఉస్మా**''తిఆది.

౩౮౫. **తీహి గాహేహీతి** తణ్హామానదిట్ఠిగ్గాహేహి. **పటిబాహితుం** విక్ఖమ్భేతుం. **చక్ఖుం తీహి గాహేహి న గణ్హిస్సామీతి** మానగ్గాహపటిక్ఖేపముఖేన చక్ఖుస్మిం అనిచ్చానుపస్సనాతి దస్సేతి. అనిచ్చానుపస్సనాయ హి సతి అప్పతిట్ఠో మానగ్గాహో, దుక్ఖానుపస్సనాయ సతి అప్పతిట్ఠో తణ్హాగ్గాహో, అనత్తానుపస్సనాయ సతి అప్పతిట్ఠో దిట్ఠిగ్గాహోతి, గాహో చ నామ ఓళారికో, తస్మిం విగతేపి నికన్తి తిట్ఠేయ్యాతి తం విజహాపేతుకామేన, – "న చ మే చక్ఖునిస్సితం విఞ్ఞాణం భవిస్సతీ"తి వుత్తన్తి ఆహ – ''**విఞ్ఞాణఞ్చాపి మే చక్ఖునిస్సితం న భవిస్సతీ**''తి. **సబ్బం కామభవరూపన్తి** కామభూమిపరియాపన్నం సబ్బం రూపక్ఖన్ధమాహ – "కామరూపభవరూప"న్తి వా పాఠో. సో యుత్తో ఇమస్స వారస్స ఏవ అనవసేసపఞ్చవోకారభవపరియాపన్నతో. తథా హి ఉపరి చతువోకారభవో అనవసేసతో వుత్తో.

౩౮౬. **ఇధలోకన్తి** ఏత్థ సఙ్ఖారలోకవిసయోతి అధిప్పాయేన, ''**వసనట్ఠానం వా**''తిఆది వుత్తం, తఞ్చ ఖో పఠమదుతియవారేహి ఇధలోకో గహితోతి కత్వా. పఠమదుతియవారేహి పన ఇధలోకో పరలోకోతి విభాగేన వినా పఞ్చవోకారభవో గహితో; తథా తతియవారే పఞ్చవోకారభవో చతువోకారభవో చ గహితోతి పున దిట్ఠధమ్మసమ్పరాయవసేన తం విభజిత్వా దస్సేతుం, ''**న ఇధలోక**''న్తిఆది వుత్తం . ఇధలోకన్తి చ సత్తసఙ్ఖారవసేనేవ గహితం. సబ్బమ్పి సఙ్ఖారవసేన పరిగ్గహేత్వా దస్సేతుం, ''**యమ్పి మే దిట్ఠ**''న్తిఆది వుత్తన్తి కేచి. **అపరితస్సనత్థం** తణ్హాపరితస్సనాయ అనుప్పాదనత్థం. యస్స దిట్ఠధమ్మోతి వుచ్చతి, తస్స పన అభావతో, ''**మనుస్సలోకం ఠపేత్వా సేసా పరలోకా నామా**''తి వుత్తం. యేసం పన "ఇధలోక"న్తి ఇమినా సత్తలోకస్సపి గహణం ఇచ్ఛితం. తేసం మతేన, "మనుస్సలోకం ఠపేత్వా"తి యోజనా.

౩౮౭. **అల్లీయసీతి** అత్తభావే భోగేసు చ అపేక్ఖం కరోసీతి అత్థో. **ఏవరూపీతి** యాదిసీ తదా ధమ్మసేనాపతినా కథితా, ఏవరూపీ. **ధమ్మకథా న సుతపుబ్బాతి** యథాకథితాకారమేవ సన్ధాయ పటిక్ఖేపో, న సుఖుమగమ్భీరసుఞ్ఞతాపటిసంయుత్తతాసామఞ్ఞం. తేనాహ ''**ఏవం పనా**''తిఆది.

మయా గతమగ్గమేవ అనుగచ్ఛసీతి దానమయపుఞ్ఞభావసామఞ్ఞం గహేత్వా వదతి, న బోధిసత్తదానభూతం దానపారమితం. **న పటిభాతీతి** రుచ్చనవసేన చిత్తే న ఉపతిట్ఠతి. తేనాహ ''**న రుచ్చతీ**''తి. తథా హేస వట్టాభిరతోతి. ఉజుమగ్గావహా విపస్సనా భగవతా పనస్స కథితపుబ్బా.

౩౮౮. ఏసితగుణత్తా ఏసియమానగుణత్తా చ ఇసి, అసేక్ఖా సేక్ఖా కల్యాణపుథుజ్జనా చ, ఇసీనం సఙ్ఘో, తేన నిసేవితన్తి **ఇసిసఙ్ఘనిసేవితం**. కామం తస్స విహారస్స గన్ధకుటిపాసాదకూటాగారాదివసేన నిసీదననిపజ్జనాయ రుక్ఖలతాదివసేన భూమిసయాదివసేన చ అనఞ్ఞసాధారణా మహతీ రమణీయతా అత్థేవ, సా పన గేహస్సితభావేన అరియానం చిత్తం తథా న తోసేతి; యథా అరియానం నిసేవితభావేనాతి ఆహ – ''**పఠమగాథాయ జేతవనస్స వణ్ణం కథేత్వా**''తి. తేనాహ భగవా – "యత్థ అరహన్తో విహరన్తి, తం భూమిరామణేయ్యక"న్తి (ధ॰ ప॰ ౯౮; థేరగా॰ ౯౯౧; సం॰ ని॰ ౧.౨౬౧). అపచయగామినీ చేతనా సత్తానం సుద్ధిమావహతీతి ఆహ – ''**కమ్మన్తి మగ్గచేతనా**''తి. చతున్నం అరియసచ్చానం విదితకరణట్ఠేన కిలేసానం విక్ఖమ్భనట్ఠేన చ **విజ్జా**, మగ్గసమ్మాదిట్ఠీతి ఆహ – ''**విజ్జాతి మగ్గపఞ్ఞా**''తి. **సమాధిపక్ఖికో ధమ్మో** నామ సమ్మావాయామసతిసమాధయో. తథా హి విజ్జాభాగియో సమాధిపి సమాధిపక్ఖికో. సీలం తస్స అత్థీతి **సీల**న్తి ఆహ – ''**సీలే పతిట్ఠితస్స జీవితం ఉత్తమ**''న్తి. **దిట్ఠిసఙ్కప్పో**తి సమ్మాసఙ్కప్పో. తత్థ సమ్మాసఙ్కప్పస్స ఉపకారకభావేన విజ్జాభాగో . తథా హి సో పఞ్ఞాక్ఖన్ధసఙ్గహితోతి వుచ్చతి, యథా సమ్మాసఙ్కప్పో పఞ్ఞాక్ఖన్ధేన సఙ్గహితో, ఏవం వాయామసతియో సమాధిక్ఖన్ధసఙ్గహితాతి. తేనాహ – ''**ధమ్మోతి వాయామసతిసమాధయో**''తి. "ధమ్మో"తి హి ఇధ సమ్మాసమాధి అధిప్పేతో, – "ఏవం ధమ్మా తే భగవన్తో అహేసు"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౩; మ॰ ని॰ ౩.౧౯౭; సం॰ ని॰ ౫.౩౭౮) వియ. **వాచాకమ్మన్తాజీవా**తి సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా మగ్గపరియాపన్నా ఏవ, తే సబ్బేపి గహితాతి. తేనాహ – ''**ఏతేన అట్ఠఙ్గికేన మగ్గేనా**''తి.

ఉపాయేనాతి యేన విధినా అరియమగ్గో భావేతబ్బో, తేన **సమాధిపక్ఖియం** విపస్సనాధమ్మఞ్చేవ మగ్గధమ్మఞ్చ. "అరియం వో, భిక్ఖవే, సమ్మాసమాధిం దేసేస్సామి సఉపనిసం సపరిక్ఖార"న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౩౬) హి వచనతో సమ్మాసమాధిఆదయో మగ్గధమ్మాపి సమాధిపక్ఖియా. **విచినేయ్యా**తి వీమంసేయ్య, భావేయ్యాతి అత్థో. **తత్థా**తి హేతుమ్హి భుమ్మవచనం. అరియమగ్గహేతుకా హి సత్తానం విసుద్ధి. తేనాహ – ''**తస్మిం అరియమగ్గే విసుజ్ఝతీ**''తి. **పఞ్చక్ఖన్ధధమ్మం విచినేయ్య**, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే విపస్సేయ్య. తేసు హి విపస్సియమానేసు విపస్సనా ఉక్కంసగతా. యదగ్గేన దుక్ఖసచ్చం పరిఞ్ఞాపటివేధేన పటివిజ్ఝీయతి, తదగ్గేన సముదయసచ్చం పహానపటివేధేన నిరోధసచ్చం సచ్ఛికిరియాపటివేధేన, మగ్గసచ్చం భావనాపటివేధేన పటివిజ్ఝీయతి, ఏవం అచ్చన్తవిసుద్ధియా సుజ్ఝతి. తేనాహ – ''**ఏవం తేసు చతూసు సచ్చేసు విసుజ్ఝతీ**''తి. ఇధాపి నిమిత్తత్థే భుమ్మవచనం. సచ్చేసు వా పటివిజ్ఝియమానేసూతి వచనసేసో.

అవధారణవచనన్తి వవత్థాపనవచనం, అవధారణన్తి అత్థో. **సారిపుత్తోవా**తి చ అవధారణం తస్స సావకభావతో సావకేసు సారిపుత్తోవ సేయ్యోతి ఇమమత్థం దీపేతి. **కిలేసఉపసమేనా**తి ఇమినా మహాథేరస్స తాదినో కిలేసూపసమోతి దస్సేతి, యస్స సావకస్స విసయే పఞ్ఞాయ పారమిప్పత్తి అహోసి. యది ఏవం – "యోపి పారఙ్గతో భిక్ఖు, ఏతావపరమో సియా"తి ఇదం కథన్తి? తేసం తేసం బుద్ధానం సాసనే పఞ్ఞాయ పారమిప్పత్తసావకవసేనేతం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. అథ వా – "నత్థి విముత్తియా నానత్త"న్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౧౪౧; విభ॰ మూలటీ॰ సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా) వచనతో సావకేహి విముత్తిపఞ్ఞామత్తం సన్ధాయేతం వుత్తం. తేనాహ – ''**పారఙ్గతోతి నిబ్బానం గతో**''తిఆది. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అనాథపిణ్డికోవాదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. ఛన్నోవాదసుత్తవణ్ణనా

౩౮౯. **ఛన్నో**తి ఇదం తస్స నామన్తి ఆహ "**ఏవంనామకో థేరో**"తి. యస్స పన సత్థారా పరినిబ్బానకాలే బ్రహ్మదణ్డో ఆణత్తో, అయం సో న హోతీతి దస్సేన్తో ఆహ – "**న అభినిక్ఖమనం నిక్ఖన్తత్థేరో**"తి, లోకనాథస్స అభినిక్ఖమనకాలే కపిలపురతో నిక్ఖన్తోతి అత్థో. **గిలానపుచ్ఛకా**తి గిలానస్స పుచ్ఛనకా, గిలానభావస్స అవత్థం సోతుకామాతి అత్థో. ససనతో హింసనతో **సత్థ**న్తి ఆహ "**జీవితహారకసత్థ**"న్తి.

౩౯౦. ఉపవజ్జం ఏతస్స నత్థీతి **అనుపవజ్జం,** కరజకాయం కత్వా ఆయతిం ఉప్పత్తిరహితన్తి అత్థో. తేనాహ "**అనుప్పత్తిక**"న్తి.

౩౯౧. **ఖయవయం ఞత్వా**తి సఙ్ఖారగతం ఖణభఙ్గం నేత్వా ఞాణేన యాథావతో ఞత్వా. **నేతం మమా**తి దుక్ఖతో సమనుపస్సనా సఙ్ఖారేసు దిట్ఠేసు మమంకారాభావతో. **నేసోహమస్మీ**తి అనిచ్చతో సమనుపస్సనా అనిచ్చతో తేసు దిట్ఠేసు అహంకారాభావతో. **న మేసో అత్తా**తి అనత్తతో సమనుపస్సనా అనత్తతో తేసు దిట్ఠేసు అత్తగ్గాహాభావతోతి ఆహ – "**నేతం మమ...పే.... అత్తాతి సమనుపస్సామీ**"తి.

౩౯౩. **తస్మా పుథుజ్జనో**తి యస్మా అరియో సబ్బసో పరిఞ్ఞాతవత్థుకో దుక్ఖవేదనం అధివాసేతుం అసక్కోన్తో నామ నత్థి, తస్మా పుథుజ్జనో, కేవలం పన అధిమానేనేవ – "నాభికఙ్ఖామి జీవితం, పరిచిణ్ణో మే సత్థా, నిరోధం దిస్వా"తి వదతీతి అధిప్పాయో. **ఇదమ్పీ**తి ఇదమ్పి, "నిస్సితస్స చలిత"న్తిఆది. తణ్హానిస్సితభావేన హి ఆయస్మా ఛన్నో మారణన్తికం వేదనం అధివాసేతుం అసక్కోన్తో ఇతో చితో పరివత్తన్తో చలతి విప్ఫన్దతి, తస్మా "నిస్సితస్స చలిత"న్తిఆది మనసికాతబ్బం, తేన ఇదం సబ్బం తం విప్ఫన్దితం న భవిస్సతీతి అధిప్పాయో. **కప్పసద్దో** కాలపరియాయోపి హోతి, న కాలవిసేసవాచకో ఏవాతి ఆహ – "**నిచ్చకప్పన్తి నిచ్చకాల**"న్తి. యథా అప్పహీనతణ్హాదిట్ఠికో పుగ్గలో తంనిస్సితో అల్లీనో, ఏవం తాహిపి నిస్సితో అముత్తభావతోతి ఆహ – "**తణ్హాదిట్ఠీహి నిస్సితస్సా**"తి. **చలిత**న్తి యథా యథా అసమారద్ధాయ సమ్మాపటిపత్తియా ఆదీనవవసేన చలన్తం పన యస్మా అరియస్స వినయే విరూపం చలితం నామ హోతి, తస్మా ఆహ – "**విప్ఫన్దితం హోతీ**"తి. తాదిసే పన పపఞ్చవిక్ఖమ్భనవసేన చిత్తస్స చలితే అసతి భావనాయ వీథిపటిపన్నతాయ కిలేసపటిప్పస్సద్ధి ఏవ హోతీతి ఆహ "చలితే అసతి పస్సద్ధీ"తి. తేన వుత్తం – "**కిలేసపస్సద్ధి నామ హోతీ**"తి.

భవన్తరం దిస్వా నమనట్ఠేన **నతి.** తేనాహ – "**నతియా అసతీతి భవత్థాయ ఆలయనికన్తిపరియుట్ఠానేసు అసతీ**"తి. **పటిసన్ధివసేన ఆగతి నామా**తి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన భవన్తరతో ఇధేవ ఆగమనం నామ, **చుతివసేన** చవనవసేన ఇతో భవన్తరస్స **గమనం నామ న హోతి** ఆగతిగతియా అసతి కతూపచితస్సాపి కమ్మస్స ఉప్పత్తిపరికప్పవసేన పవత్తియా అభావతో. **చవనవసేనా**తి నిబ్బత్తభవతో చవనవసేన **చుతి,** ఆయతిం ఉపపజ్జనవసేన ఉపపాతో న హోతి. యతో గతి ఆగతి చవనం ఉపపాతో న హోతి, తతో ఏవ నేవిధ, న హురం, న ఉభయమన్తరేన, కాయస్స గతియా ఆగతియా చ అభావతో సబ్బసో చుతూపపాతో నత్థి; తేన న ఇధలోకే ఠితోతి వత్తబ్బో. న పరలోకే ఠితోతి వత్తబ్బో, న ఉభయమన్తరేన ఠితోతి వత్తబ్బో. తేనాహ "**నయిధ లోకే**"తిఆది. తత్థ ఇధలోకపరలోకవినిముత్తస్స సంసరణపదేసస్స అభావతో, "న ఉభయమన్తరేనా"తి వుత్తోతి ఉభయపరియాపన్నో న హోతీతి పటిక్ఖిపన్తో, "**న ఉభయత్థ హోతీ**"తి ఆహ. **అయమేవ అన్తో**తి యో ఇధలోకే పరలోకే చ అభావో అవిజ్జమానతా అనుప్పజ్జనం, అయమేవ సకలస్స దుక్ఖమూలస్స అన్తో పరియోసానం.

౩౮౪. **కణ్ఠనాళిం ఛిన్దీ**తి నాళిం ఛిన్దితుం ఆరభి. **తస్మిం** ఛిన్దితుం ఆరద్ధక్ఖణే ఛేదో చ వత్తతి; **మరణభయఞ్చ ఓక్కమి** అవీతరాగభావతో, తతో ఏవ **గతినిమిత్తం ఉపట్ఠాతి**. "సోపి నామ సబ్రహ్మచారీనం అనుపవజ్జతం బ్యాకరిత్వా సరాగమరణం మరిస్సతీ"తి సంవిగ్గమానసో **సఙ్ఖారే** అనిచ్చాదివసేన **పరిగ్గణ్హన్తో**. **అరహత్తం పత్వా**తి పుబ్బే బహుసో విపస్సనాయ ఉదయబ్బయఞాణం పావితత్తా తావదేవ అరహత్తం పత్వా అరహత్తఫలపచ్చవేక్ఖణానన్తరం కణ్ఠనాళిచ్ఛేదపచ్చయా జీవితనిరోధేన **సమసీసీ హుత్వా పరినిబ్బాయి**. న హి అన్తిమభవికస్స అరహత్తం అప్పత్వా జీవితన్తరాయో హోతి. **థేరస్సా**తి ఆయస్మతో ఛన్నత్థేరస్స. **బ్యాకరణేనా**తి హేతుమ్హి కరణవచనం "బ్యాకరణేన హేతునా"తి. తన్నిమిత్తఞ్హి థేరో వీరియం పగ్గణ్హన్తో విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేతి. **ఇమినా**తి, "అత్థి, భన్తే"తిఆదివచనేన. **థేరో**తి ఆయస్మా సారిపుత్తత్థేరో. **పుచ్ఛతీ**తి, భన్తే, తథా కులసంసగ్గపసుతో కథం పరినిబ్బాయిస్సతీతి పుచ్ఛతి. "పుబ్బే కులేసు సంసట్ఠవిహారీ"తి సబ్రహ్మచారీనం పఞ్ఞాతస్సపి **ఇమస్మిం** "హోన్తి హేతే సారిపుత్తా"తిఆదినా భగవతో వుత్త-**ట్ఠానే అసంసట్ఠభావో పాకటో అహోసి**. పక్కమ్పి నిపక్కం వియ సమ్మాపటిపజ్జమానాపి కేచి అసఞ్ఞతా ఉపట్ఠహన్తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఛన్నోవాదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. పుణ్ణోవాదసుత్తవణ్ణనా

౩౮౫. అనన్తరసుత్తే "పటిసల్లానాతి ఫలసమాపత్తితో"తి వుత్తం, తత్థ ధమ్మసేనాపతినో అరియవిహారస్స అధిప్పేతత్తా, ఇధ పన అకతకిచ్చస్స పటిసల్లానం నామ కాయవివేకోతి ఆహ – ''**పటిసల్లానాతి ఏకీభావా**''తి. "చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా రూపా"తి పనేత్థ విఞ్ఞేయ్యరూపం విజానన్తస్స ద్వారభూతం చక్ఖున్తి ఉభయం అజ్ఝత్తికం బాహిరఞ్చ ఆయతనం అభినన్దితాదిసామఞ్ఞేన **తఞ్చే**తి ఏత్థ **తం**-సద్దేన ఏకజ్ఝం పచ్చామట్ఠన్తి ఆహ – ''**తఞ్చేతి తం చక్ఖుఞ్చేవ రూపఞ్చా**''తి. యం పనేత్థ విఞ్ఞేయ్యసద్దేన జోతితం విఞ్ఞాణం తం సమ్పయుత్తధమ్మాతి తదుభయం, "మనోవిఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా"తి పదేన కథితమేవాతి ఇధ న గహితం. ఏస నయో సేసేసుపి. **సమోధానేనా**తి సహవట్టానేన, చిత్తేన నన్దియా తణ్హాయ సహ పవత్తియా చిత్తసహుప్పత్తియాతి అత్థో. తేనాహ – "ఉప్పజ్జతి నన్దీ"తి. **పఞ్చక్ఖన్ధదుక్ఖస్స సమోధాన**న్తి పఞ్చక్ఖన్ధసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖసచ్చస్స పచ్చవోకారే సహప్పవత్తి హోతి. యస్మా దుక్ఖం ఉప్పజ్జమానం ఛన్నం ద్వారానంయేవ వసేన ఉప్పజ్జతి, తథా సముదయోతి, తస్మా ఆహ – ''**ఇతి ఛసు ద్వారేసూ**''తిఆది. కిలేసవట్టస్స కమ్మవట్టస్స విపాకవట్టస్స చ కథితత్తా ఆహ – ''**వట్టం మత్థకం పాపేత్వా దస్సేతీ**''తి. **దుతియనయే**తి "సన్తి చ ఖో"తిఆదినా వుత్తే దుతియే దేసనానయే. **పాటియేక్కో అనుసన్ధీ**తి న యథానుసన్ధి నాపి అజ్ఝాసయానుసన్ధీతి అధిప్పాయో, పుచ్ఛానుసన్ధిస్స పన ఇధ సమ్భవో ఏవ నత్థీతి. **సత్తసు ఠానేసూ**తి అక్కోసనే పరిభాసనే పాణిప్పహారే లేడ్డుప్పహారే దణ్డప్పహారే సత్థప్పహారే జీవితావోరోపనేతి ఇమేసు సత్తసు. "భద్దకా వతిమే"తిఆదినా ఖన్తిపటిసంయుత్తం **సీహనాదం నదాపేతుం**.

౩౮౬. **చణ్డా**తి కోధనా, తేన దూసితచిత్తతాయ దుట్ఠాతి వుత్తా. **కిబ్బిసా**తి పాపా. **ఫరుసా**తి ఈసకమ్పి పసాదసినేహాభావేన లుద్దా. ఫరుసవచనతాయ వా **ఫరుసా,** తథాభూతా పన లుద్దా నామ హోన్తి, తస్మా వుత్తం ''**కక్ఖళా**''తి. **ఇదఞ్చ తే**తి, "హత్థచ్ఛేదం నాసికచ్ఛేద"న్తి ఏవమాదిం ఇదఞ్చ అనిట్ఠం కరిస్సామాతి భయదస్సనేన తజ్జేస్సన్తి.

ఘటికముగ్గరేనాతి దణ్డానం కిర అగ్గపస్సే ఘటాకారం దస్సేన్తి, తేన సో "ఘటికముగ్గరో"తి వుచ్చతి. **ఏకతోధారాదినా** సత్థేన కరవాలఖగ్గాదినా. ''**ఇన్ద్రియసంవరాదీనం ఏతం నామ**''న్తి వత్వా యత్థ యత్థ ఇన్ద్రియసంవరాదయో "దమో"తి వుత్తా,

తం పాఠపదేసం దస్సేన్తో ‘‘**సచ్చేనా**’’తిఆదిమాహ . మనచ్ఛట్ఠాని ఇన్ద్రియాని దమేతి సంవరేతీతి **ఇన్ద్రియసంవరో**, దమో. రాగాదిపాపధమ్మే దమేతి ఉపసమేతీతి **దమో**, పఞ్ఞా. పాణాతిపాతాదికమ్మకిలేసే దమేతి ఉపసమేతి విక్ఖమ్భేతీతి **దమో** ఉపోసథో. బ్యాపాదవిహింసాదికే దమేతి వినేతీతి **దమోతి** ఆహ – ‘‘**ఇమస్మిం పన సుత్తే ఖన్తి ‘దమో’తి వేదితబ్బా**’’తి. **ఉపసమోతి తస్సేవ** దమస్స **వేవచనం**, తస్మా దమో చ సో బ్యాపాదాదీనం వినయనట్ఠేన తేసంయేవ ఉపసమనట్ఠేన ఉపసమో చాతి **దమూపసమో**, అధివాసనఖన్తి.

౩౯౭. తత్థ ఖన్తియం కతాధికారో తం జనపదం గన్త్వా మహాజనస్స అవస్సయో హోతి, తస్మా తదస్స అపదానం సముదాగమతో పట్ఠాయ విభావేతుం, ‘‘**కో పనేస పుణ్ణో**’’తిఆది ఆరద్ధం. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం సునాపరన్తజనపదే. **అసప్పాయవిహార**న్తి భావనాభియోగస్స న సప్పాయం విహారం.

ద్వే భాతరోతి అవిభత్తసాపతేయ్యా అవిభత్తవోహారసంయోగా. తేనాహ ‘‘**తేసు**’’తిఆది. **జనపదచారికం చరన్తో** భణ్డం గహేత్వా జనపదేసు విక్కయం కరోన్తో.

“బుద్ధపూజం ధమ్మపూజం సఙ్ఘపూజం కరిస్సామా”తి **తన్నిన్నా**. **అట్ఠిమిఞ్జం ఆహచ్చ అట్ఠాసీతి**, “బుద్ధో”తి వచనం అస్సుతపుబ్బం సోతపథం ఉపగతం అనప్పకం పీతిసోమనస్సం సముట్ఠాపేన్తం పీతిసముట్ఠానపణీతరూపేహి ఛవిచమ్మాదీని ఛిన్దిత్వా అట్ఠిమిఞ్జం ఆహచ్చ అట్ఠాసి. **విస్సజ్జిత**న్తి విక్కిణనవసేన వినియోజితం. **కమ్మట్ఠానం న ఉపట్ఠాతీతి** భావనావీథిం న ఓతరతి. **మయ్హం అసప్పాయోతి** మయ్హం కమ్మట్ఠానభావనాయ సప్పాయో ఉపకారో న హోతి.

కోచి చఙ్కమితుం సమత్థో నామ నత్థి మహతా సముద్దవీచిసద్దేన ఉపద్దుతత్తా భావనామనసికారస్స అనభిసమ్ముఖనతో. తేనాహ ‘‘**సముద్దవీచియో**’’తిఆది. **సోతి** మకులవిహారో.

ఉత్తమజవేన గచ్ఛమానా యథాధిప్పేతం మగ్గం అతిక్కమిత్వా **అఞ్ఞతరం దీపకం పాపుణి**.

ఉప్పాదికం ఉట్ఠాపేత్వాతి మహావాతమణ్డలసముట్ఠాపనేన తస్మిం పదేసే మహాసముద్దం సంఖోభేన్తో మహన్తం ఉప్పాదం ఉట్ఠపేత్వా.

థేరో, “అమ్హే ఆవజ్జేయ్యాథా”తి కనిట్ఠస్స వచనం సరిత్వా అన్తరన్తరా ఆవజ్జేతి, తస్మా తదాపి ఆవజ్జేతి, తం సన్ధాయ వుత్తం – ‘‘**తస్మింయేవ ఖణే ఆవజ్జిత్వా**’’తి. **సమ్ముఖేతి** సీసట్ఠానే. **పటివేదేసు**న్తి పవేదేసుం, ఉపాసకా మయన్తి పటిజానింసు. **ఇమినాతి** ఇమినా మయ్హం పరిచ్ఛత్తకోట్ఠాసేన. **మణ్డలమాళ**న్తి ముణ్డమణ్డలమాళసదిసం పటిస్సయం. **పరిచారకాతి** అవసేసగామినో.

సచ్ఛబన్ధస్స ఓకాసం కరోన్తో ‘‘**ఏకూనపఞ్చసతాన**’’న్తి ఆహ. **తం దివసం…పే.… అగ్గహేసి**, తేన సో థేరో పఠమం సలాకం గణ్హన్తానం ఏతదగ్గే ఠపితో.

వాణిజగామం గన్త్వాతి వాణిజగామసమీపం గన్త్వా. **బుద్ధకోలాహల**న్తి బుద్ధానం ఉపగమ్మ సత్తానం ఉప్పజ్జనకుతూహలం.

మహాగన్ధకుటియంయేవాతి జేతవనమహావిహారే మహాగన్ధకుటియంయేవ. **పరిచరితబ్బన్తి** ఉపట్ఠాతబ్బం.

గన్ధకట్ఠానీతి చన్దనఅగరుసలళాదీని సుగన్ధకట్ఠాని. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి.

పుణ్ణోవాదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౪. నన్దకోవాదసుత్తవణ్ణనా

౩౯౮. సఙ్ఘస్స భారం అకాసి ఉపాయేన నన్దకత్థేరస్స ఓవాదేన వినేతబ్బానం భిక్ఖునీనం వినయత్థం. తేనాహ ''**ఇమం పనా**''తిఆది. పరియాయతి పవత్తతీతి **పరియాయో,** పటిపాటీతి ఆహ – ''**పరియాయేనాతి వారేనా**''తి. **అస్సా**తి నన్దకత్థేరస్స. **వదాపేసి** అఞ్ఞోహి అత్తనో అనోకాసభావం. **పరియాయేన ఓవదన్తీ**తి ఓవదితుం సమత్థా భిక్ఖునియో వారేన ఓవదన్తి. ఇదం పరియాయేన ఓవదనం. **చిత్తం ఏకగ్గం హోతి పసీదతి** పుబ్బచరియసిద్ధేన గారవబహుమానేన గేహస్సితపేమవసేన.

గోతమీతి మహాపజాపతిగోతమీ. **సేట్ఠిస్సా**తి బారాణసిసేట్ఠినో.

తేతి పచ్చేకబుద్ధే. **కిం ను ఖోతి పుచ్ఛి** చిరతరకాలం పుఞ్ఞకిరియాయ పరిభావితసన్తానతాయ, పచ్చేకబుద్ధేసు చ గారవబహుమానతాయ. **దుగ్గతేహిపి సక్కా కాతున్తి** దుగ్గతేహిపి యథావిభవం కతా కుటి తుమ్హాకం వసితుం సక్కాతి పుచ్ఛి.

హత్థకమ్మం దేథాతి హత్థకమ్మం కత్వా దేథాతి అత్థో. **ఆనిసంసం ఆచిక్ఖిత్వా**తి "తాదిసానం మహేసీనం కతం వేయ్యావచ్చం అమ్హాకమ్పి దీఘరత్తం హితాయ హోతి. ఆవాసదానఞ్చ నామ మహప్ఫలం మహానిసంసం నిబ్బత్తట్ఠానే మహాసమ్పత్తిఆవహం భవిస్సతీ"తిఆదినా ఆనిసంసం ఆచిక్ఖిత్వా. **గాళ్హేన ఓవాదేన తజ్జేత్వా**తి, "ఇమేసు నామ కరోన్తేసు త్వం కస్మా న కరోసి, మమ జేట్ఠకదాసస్స భరియభావం న జానాసి. సబ్బేహిపి కరియమానస్స హత్థకమ్మస్స అకరణే తుయ్హం ఇదఞ్చిదఞ్చ దుక్ఖం ఆగమిస్సతీ"తి భయేన తజ్జేత్వా. **సతం సతం హుత్వా**తి సతం సతం దాసపుత్తా ఏకజ్ఝం హుత్వా ఏకఞ్చ ఏకఞ్చ కుటిం కత్వా అదాసి. **చఙ్కమనాదిపరివారన్తి** చఙ్కమనరత్తిట్ఠానదివాట్ఠానభోజనాదిపరివారట్ఠానసహితం. **జగ్గిత్వా** ఉపట్ఠాపేత్వా. **విస్సజ్జాపేసీ**తి పరిచ్చజాపేసి. **పరివత్తాపేత్వా**తి చేతాపేత్వా. **తిచీవరానీ**తి సహస్సగ్ఘనికాని తిచీవరాని కత్వా అదాసి. **కాలేన కాలన్తి** కాలే కాలే, కిస్మిఞ్చి కాలేతి అత్థో. **రజ్జే ఠితస్సా**తి సబ్బభూతూపకారరజ్జే ఠితస్స.

నన్దకత్థేరోపీతి తదా జేట్ఠకదాసో ఏతరహి నన్దకత్థేరో పబ్బజిత్వా అరహత్తం పత్తో. **జేట్ఠకదాసిధీతా ...పే.... అగ్గమహేసిట్ఠానే ఠితా**తి మహాపజాపతిగోతమిం సన్ధాయ వదతి. **అయమాయస్మా నన్దకో**తి అయమేవ సముదాగమతో ఆయస్మా నన్దకత్థేరో. **ఏతావ తా భిక్ఖునియో**తి ఏతావతా సముదాగమతో పఞ్చసతా భిక్ఖునియో.

౩౯౯. హేతునాతి ఞాయేన అవిపరీతపటిపత్తియా. పుబ్బభాగా హి పురిమా పురిమా పటిపదా పచ్ఛిమాయ కారణం. **యాథావసరసతో దిట్ఠన్తి** యథాభూతసభావతో పచ్చక్ఖం వియ.

౪౦౧. తం సభావం తంసభావన్తి తస్సా వేదనాయ పచ్చయభావేన అనురూపం.

౪౦౩. పఠమతరంయేవ అనిచ్చాతి తస్సాపి ఛాయాయ అనిచ్చభావో పఠమతరంయేవ సిద్ధో. న హి కదాచి అనిచ్చం నిస్సాయ పవత్తం కిఞ్చి నిచ్చం నామ అత్థీతి.

౪౦౪. అనుపహనిత్వాతి అవినాసేత్వా. కథం పన మంసకాయం చమ్మకాయఞ్చ అవినాసేత్వా ఇతరేసం కన్తనం హోతీతి బ్యతిరేకముఖేన దస్సేతుం, ‘‘**తత్థా**’’తిఆది వుత్తం. **చమ్మం అల్లియాపేన్తోతి** చమ్మే లగ్గాపేన్తో చమ్మపటిబద్ధం కరోన్తో. **చమ్మం బద్ధం కత్వాతి** వివరకాలే న ఫాలేన్తో చమ్మబద్ధే కత్వా. **ఏవం అకత్వాతి** ఏవం మంసచమ్మకాయానం వినాసనం అకత్వా, విలిమంసాదివికన్తనేన అఞ్ఞమఞ్ఞం వివేచేత్వా. తత్థ **విలిమంసన్తి** చమ్మనిస్సితమంసం, పటిచ్ఛన్నకిలోమకన్తి చ వదన్తి. **న్హారూతి** సుఖుమన్హారూ. **బన్ధనన్తి** చమ్మమంసానం సమ్బన్ధం. తేనాహ – ‘‘**సబ్బచమ్మే లగ్గవిలిపనమంసమేవా**’’తి. **అన్తరకిలేసమేవాతి** అన్తరే చిత్తే జాతత్తా సత్తసన్తానన్తోగధతాయ అబ్భన్తరభూతకిలేసమేవ.

౪౦౫. తజ్జం వాయామన్తి నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. తథా హి పురిసేన కుఠారినా ఛేజ్జం ఛిన్దితే ఛేజ్జట్ఠానస్స సల్లక్ఖణం ఇచ్ఛితబ్బం, తస్స పటిఘాతభావో ఇచ్ఛితబ్బో, కాయపరిళాహాభావో ఇచ్ఛితబ్బో, తస్స అవట్ఠానం ఇచ్ఛితబ్బం, కిచ్చన్తరే అజ్ఝుపేక్ఖణం ఇచ్ఛితబ్బం, ఏవం పఞ్ఞాయ కిలేసే ఛిన్దన్తస్స యోగినో వీరియబలేన సద్ధిం సతి-పీతి-పస్సద్ధి-సమాధి-ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గం ఇచ్ఛితబ్బన్తి ఆహ – ‘‘**ఏవం న వినా ఛహి...పే.... సక్కోతీ**’’తి.

౪౦౬. తేన కారణేనాతి యేన తాసం భిక్ఖునీనం సా ధమ్మదేసనా సప్పాయా, ఆసేవనమన్దతాయ పన అజ్ఝాసయేన పరిపుణ్ణసఙ్కప్పా న జాతాయేవ; పున తథా దేసనాయ సతి ఆసేవనబలవతాయ పరిపుణ్ణసఙ్కప్పా భవిస్సన్తి; తేన కారణేన త్వమ్పి తా భిక్ఖునియో తేనేవ ఓవాదేన ఓవదేయ్యాసీతి.

౪౧౫. సబ్బపచ్ఛిమికాతి సబ్బాసం కనిట్ఠా సోతాపన్నా, అనరియా తత్థ కాచి నత్థీతి అత్థో. తేనాహ – ‘‘**సేసా పన... పే.... ఖీణాసవా చా**’’తి. **యది ఏవన్తి** అఖీణాసవాపి తాదిసా భిక్ఖునీ అత్థి. ఏవం సతి సుక్ఖవిపస్సకభావేనపి సతి ఖీణాసవభావే అరియస్స వినయే అపరిపుణ్ణసఙ్కప్పావాతి అధిప్పాయేన చోదేతి, ‘‘**కథం పరిపుణ్ణసఙ్కప్పా**’’తి? ఇతరో అజ్ఝాసయపారిపూరియాతి కారణం వత్వా, ‘‘**యస్స హీ**’’తిఆదినా తమత్థం వివరతి. **అజ్ఝాసయపారిపూరియాతి** తత్థ అధిప్పాయపారిపూరియా, న సబ్బసో గుణపారిపూరియాతి అధిప్పాయో. తేనాహ ‘‘**కదా ను ఖో**’’తిఆది. ఏతేన పాదకజ్ఝానసమ్మసితజ్ఝానానం విసదిసతాయ పుగ్గలస్స విపస్సనాకాలే పవత్తఅజ్ఝాసయవసేన అరియమగ్గే బోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గఝానఙ్గానం విసేసతాతి అయమత్థో దీపితోతి వేదితబ్బో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నన్దకోవాదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౫. రాహులోవాదసుత్తవణ్ణనా

౪౧౬. విముత్తిం పరిపాచేన్తీతి కిలేసానం పటిప్పస్సద్ధివిముత్తిభూతం అరహత్తం సబ్బసో పాచేన్తి సాధేన్తి నిబ్బాపేన్తీతి **విముత్తిపరిపాచనీయా. ధమ్మాతి** కారణధమ్మా. తేనాహ – ‘‘**విసుద్ధికారణవసేనా**’’తి, అరహత్తసఙ్ఖాతాయ విసుద్ధియా సమ్పాదనవసేనాతి అత్థో. సద్ధిన్ద్రియాదయో విసుజ్ఝమానా మగ్గపటిపాటియావ సబ్బసో అస్సద్ధియాదీహి చిత్తం విమోచేన్తా అగ్గఫలవిముత్తిం సమ్పాదేన్తి. తేసం పన విసుద్ధి బాలపరివజ్జనేన పణ్డితపయిరుపాసనేన పసాదావహధమ్మపచ్చవేక్ఖణాయ చ హోతి. తతో ఇధ పన్నరస ధమ్మా అధిప్పేతాతి దస్సేన్తో, ‘‘**వుత్తఞ్హేత**’’న్తిఆదిమాహ.

తత్థ **అస్సద్ధే పుగ్గలేతి** సద్ధారహితే పుగ్గలే. తే హి నిస్సాయ న కదాచి సద్ధా సమ్భవతి, తేసం పన దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనేన అఞ్ఞదత్థు అసద్ధియమేవ వడ్ఢతి, తస్మా తే పటిభయమగ్గో వియ దూరతో వజ్జేతబ్బా. **అస్సద్ధియన్తి** చ సద్ధాయ పటిపక్ఖభూతా అసద్ధేయ్యవత్థుస్మిం అధిముచ్చనాకారేన పవత్తా సంకిలేసధమ్మా వేదితబ్బా. **సద్ధే పుగ్గలేతి** సద్ధాసమ్పన్నే పుగ్గలే. తే హి నిస్సాయ సద్ధేయ్యవత్థుస్మిం అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నా భియ్యోభావం వేపుల్లం ఆపజ్జతి. **సద్ధేయ్యవత్థూతి** చ బుద్ధాదీని రతనాని కమ్మకమ్మఫలాని చ. **సేవతోతి** లబ్భమానం సద్ధాసమ్పదం ఉప్పాదేతుం వడ్ఢేతుఞ్చ నిసేవతో. సేసపదాని తస్సేవ వేవచనాని. అథ వా **సేవతో** ఉపసఙ్కమతో. **భజతో** తేసం పటిపత్తియం భత్తిం కుబ్బతో. **పయిరుపాసతోతి** తేసం ఓవాదానుసాసనికరణవసేన ఉపట్ఠహతో. **పసాదనీయసుత్తన్తా** నామ బుద్ధాదిగుణపటిసంయుత్తా పసాదావహా సమ్పసాదనీయసుత్తాదయో. తే హి పచ్చవేక్ఖతో బుద్ధాదీసు అనుప్పన్నా పసన్నా ఉపజ్జతి, ఉప్పన్నా భియ్యోభావం వేపుల్లం ఆపజ్జతి. **ఇమేహి తీహాకారేహీతి** ఇమేహి యథావుత్తేహి తీహి కారణేహి. పటిపక్ఖదూరీభావతో పచ్చేకం సూపహారతో చ ఆసేవనం భావనం లభన్తి. **సద్ధిన్ద్రియం విసుజ్ఝతి** మగ్గఫలావహభావేన అచ్చతి విసుద్ధిం పాపుణాతి. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి అత్థో వేదితబ్బో.

అయం పన విసేసో – **కుసీతేతి** అలసే సమ్మాపటిపత్తియం నిక్ఖిత్తధురే. **ఆరద్ధవీరియేతి** పగ్గహితవీరియే సమ్మాపటిపన్నే. **సమ్మప్పధానేతి** అనుప్పన్నానం అకుసలానం అనుప్పాదనాదివసేన పవత్తే చత్తారో ఉపాయప్పధానే. **పచ్చవేక్ఖతో** పటిపత్తిం అపేక్ఖతో. తే హి పచ్చవేక్ఖతో లీనం అభిభవిత్వా సమ్మదేవ ఆరమ్భధాతుఆది అనుప్పన్నానం విధినా సతిసమ్పదాయ ఉప్పాదాయ భియ్యోభావాయ సంవత్తతి. **అసమాహితే** భన్తమిగభన్తగోణసప్పటిభాగే విబ్భన్తచిత్తే. **సమాహితే** ఉపచారసమాధినా అప్పనాసమాధినా చ సమ్మదేవ సమాహితచిత్తే. **ఝానవిమోక్ఖేతి** సవితక్కసవిచారాదిఝానాని పఠమాదివిమోక్ఖే చ. తేసఞ్హి పచ్చవేక్ఖణా ఉపరూపరి అచ్చన్తమేవ సమాధానాయ సంవత్తతి. **దుప్పఞ్ఞేతి** నిప్పఞ్ఞే, అరియధమ్మస్స ఉగ్గహపరిపుచ్ఛాసవనసమ్మసనాభావేన సబ్బసో పఞ్ఞారహితే చ. **పఞ్ఞవన్తేతి** విపస్సనాపఞ్ఞాయ చేవ మగ్గపఞ్ఞాయ చ సమన్నాగతే. **గమ్భీరఞాణచరియన్తి** గమ్భీరం ఖన్ధాయతనధాతుసచ్చపటిచ్చసముప్పాదాదిభేదం ఞాణస్స చరితబ్బట్ఠానం, యత్థ వా గమ్భీరఞాణస్స చరియం పవత్తతి. తత్థ హి పచ్చవేక్ఖణా సమ్మోహం విధమతి, అనుప్పన్నాయ పఞ్ఞాయ ఉప్పాదాయ భియ్యోభావాయ సంవత్తతి. **సుత్తన్తక్ఖన్ధేతి** సుత్తసమూహే.

పుబ్బే సద్ధిన్ద్రియాదీనం విసుద్ధికారణాని, "విముత్తిపరిపాచనీయా ధమ్మా"తి వుత్తానీతి ఇధ సద్ధాదికే అఞ్ఞే చ ధమ్మే దస్సేన్తో, "**అపరేపీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ సద్ధాదీనం విముత్తిపరిపాచనీయతా దస్సితా ఏవ, అనిచ్చసఞ్ఞాదీనం పన విముత్తిపరిపాచనీయతాయ వత్తబ్బమేవ నత్థి విపస్సనాభావతో. తేనాహ – "**ఇమే పఞ్చ నిబ్బేధభాగియా సఞ్ఞా**"తి. **కల్యాణమిత్తతాదయోతి** కల్యాణమిత్తతా సీలసంవరో అభిసల్లేఖకథా వీరియారమ్భో నిబ్బేధికా పఞ్ఞా ఇమే కల్యాణమిత్తతాదయో పఞ్చ ధమ్మా. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన "**మేఘియసుత్తసంవణ్ణనాయం**" (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౩౧) వుత్తనయేన వేదితబ్బో. **లోకం వోలోకేన్తస్సాతి** బుద్ధవేనేయ్యసత్తలోకం బుద్ధచక్ఖునా విసేసతో ఓలోకేన్తస్స.

౪౧౬. ఆయస్మతో రాహులస్స ఇన్ద్రియానం పరిపక్కత్తా సద్ధిం పట్ఠపితపత్థనా దేవతా ఉదిక్ఖమానా తిట్ఠన్తి, – "కదా ను ఖో ఉత్తరి ఆసవానం ఖయే వినేస్సతీ"తి. యదా పన సత్థా ఏవం పరివితక్కేసి, తావదేవ సమానజ్ఝాసయతాయ సబ్బకాలం తఙ్ఖణం ఆగమేన్తియో తా దేవతాయో తం సమవాయం దిస్వా ఏకస్మిం అన్ధవనస్మింయేవ సన్నిపతితా. ఉపాలిస్స

గహపతినో దీఘనఖపరిబ్బాజకస్స చతుసచ్చధమ్మేసు దస్సనకిచ్చేన పవత్తో సోతాపత్తిమగ్గోతి తేసు సుత్తేసు (పటిం మం అట్ఠం ౨.౨.౩౦) **పఠమమగ్గో ''ధమ్మచక్ఖు''న్తి వుత్తో,** తస్స దస్సనత్థస్స సాతిసయత్తా, బ్రహ్మాయునో పన ఫలఞాణాని హేట్ఠిమాని తీణి సాతిసయానీతి **బ్రహ్మాయుసుత్తే**(మం నిం ౨.౩౯౫ ఆదయో) **తీణి ఫలాని ''ధమ్మచక్ఖు''న్తి వుత్తాని.** ఇదం పనేత్థ ఆయస్మతో రాహులస్స మగ్గఞాణం ఫలఞాణఞ్చ దస్సనత్థో సాతిసయో, తాహి చ దేవతాహి యం ఞాణం అధిగతం, తం సాతిసయమేవాతి వుత్తం – ''**ఇమస్మిం సుత్తే చత్తారో మగ్గా, చత్తారి చ ఫలాని ధమ్మచక్ఖున్తి వేదితబ్బానీ**''తి. కిం పన సావకానం సచ్చాభిసమయఞాణే అత్థి కోచి విసేసోతి? ఆమ అత్థి. సో చ ఖో పుబ్బభాగే వుట్ఠానగామినివిపస్సనాయ పవత్తియాకారవిసేసేన లభేయ్య కాచి విసేసమత్తా. స్వాయమత్థో **అభిధమ్మే** "నో చ ఖో యథా దిట్ఠిప్పత్తస్సా"తి సద్ధావిముత్తతో దిట్ఠిప్పత్తస్స కిలేసప్పహానం పతి విసేసకిత్తనేన దీపేతబ్బో. కిం పన ఆయస్మా రాహులో వియ తా దేవతా సబ్బా ఏకచిత్తా పగేవ చత్తారి ఫలాని అధిగణ్హింసూతి? నోతి దస్సేన్తో ''**తత్థ హి**''తిఆదిమాహ. కిత్తకా పన తా దేవతాతి ఆహ ''**తాసఞ్చ పనా**''తిఆది.

రాహులోవాదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. ఛఛక్కసుత్తవణ్ణనా

౪౨౦. ఆదిమ్హి కల్యాణన్తి ఆదికోట్ఠాసే కల్యాణం ఏతస్సాతి వా ఆదికల్యాణో, తం **ఆదికల్యాణం,** ఆదికల్యాణభావో చ దోసవిగమేన ఇచ్ఛితబ్బో. యఞ్హి సబ్బసో విగతదోసం, తం పరిపుణ్ణగుణమేవ హోతీతి ''**నిద్దోస**''న్తి వుత్తం. **కత్వాతి** చ పదం, ''**కల్యాణం కత్వా భద్దకం కత్వా**''తి పురిమపదద్వయేనపి యోజేతబ్బం. దేసనాకారో హి ఇధ కల్యాణసద్దేన గహితో. తేనేవాహ – "దేసేతబ్బధమ్మస్స కల్యాణతా దస్సితా హోతీ"తి, దుతియే పన అత్థవికప్పే దేసేతబ్బధమ్మస్స కల్యాణతా ముఖ్యేనేవ కథితా ఇతరస్స అత్థాపత్తితో. **మజ్ఝేకల్యాణం పరియోసానకల్యాణన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. అయఞ్చ దేసనాయ థోమనా బుద్ధానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణావాతి దస్సేతుం, ''**ఇతి భగవా అరియవంస**''న్తిఆది వుత్తం. ధమ్మగ్గహణమ్పి దేసనాయ థోమనా ఏవాతి ''**నవహి పదేహీ**''తి వుత్తం.

వేదనా యాథావతో జాననం, తఞ్చ మగ్గకిచ్చం, తస్స ఉపాయో విపస్సనాతిఆహ – ''**సహవిపస్సనేన మగ్గేన జానితబ్బానీ**''తి. పరిఞ్ఞాభిసమయాదికిచ్చేన నిబ్బత్తియా అసమ్మోహతో చ పటివిజ్ఝితబ్బో. **తేభూమకచిత్తమేవ కథితం** సమ్మసనట్ఠానస్స అధిప్పేతత్తా. ఏస నయో ధమ్మాయతనాదీసుపి. ధమ్మాయతనస్స వా ఆయతనభావతో **బహిద్ధాగహణం,** న సబ్బసో అనజ్ఝత్తభావతో. **విపాకవేదనాపచ్చయా జవనక్ఖణే ఉప్పన్న తణ్హాతి** ఛత్తింసవిపాకవేదనం నిస్సాయ ఏవం అస్సాదేన్తీ అనుభవేయ్యన్తి అకుసలజవనక్ఖణతో ఉప్పన్నతణ్హా.

౪౨౨. పాటియేక్కో అనుసన్ధీతి యథానుసన్ధిఆదీనం అసమ్భవతోతి అధిప్పాయేన వుత్తం. **హేట్ఠాతి** విఞ్ఞాణఫస్సవేదనాతణ్హానం పచ్చయాయత్తవుత్తితాదస్సనేన చక్ఖాయతనాదీనం రూపాయతనాదీనఞ్చ పచ్చయాయత్తవుత్తితా దీపితా అపచ్చయుప్పన్నస్స పచ్చయాభావతో, యఞ్చ పచ్చయాయత్తవుత్తికం, తం అనిచ్చం ఉప్పాదసమ్భవతో, యదనిచ్చం తం దుక్ఖం, యం దుక్ఖం తదనత్తాతి ఖన్ధపఞ్చకే చ ఛన్నం ఛక్కానం వసేన ఘనవినిబ్భోగకరణేన అత్థతో అనత్తలక్ఖణం విభావితం. న సరూపతోతి సరూపతోపి తం విభావేతుకామో తేనేవ ఛఛక్కానం వసేన ఘనవినిబ్భోగనయేన బ్యతిరేకతో చ అన్వయతో చ దస్సేన్తో భగవా – "చక్ఖు అత్తాతి యో వదేయ్యా"తిఆదిమాహాతి

యథానుసన్ధికావ దేసనా విభావితా. తేనాహ "**హేట్ఠా కథితానం హీ**"తిఆది. హేట్ఠా పన ఛన్నం ఛక్కానం వసేన వినిబ్భోగదస్సనమత్తం, న అనత్తలక్ఖణం విభావితం , ఇధ పన సరూపతో అనత్తలక్ఖణం విభావితన్తి అధిప్పాయేన అనుసన్ధన్తరభావజోతనా. యదిపి అనత్తభావో నామ చతూసుపి సచ్చేసు లబ్భతేవ, సబ్బేపి హి ధమ్మా అనత్తా, ఇమే పనేత్థ ద్వేపి నయా సమ్మసనవసేన పవత్తాతి వుత్తం – "**ద్విన్నం సచ్చానం అనత్తభావదస్సనత్థ**"న్తి. **న ఉపపజ్జతీతి** ఉపపత్తిసఙ్ఖాతయుత్తియా న సమేతీతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ "**న యుజ్జతీ**"తి. అత్తవాదినా – "నిచ్చో ధువో సస్సతో"తి అభిమతో, చక్ఖుఞ్చ ఉప్పాదవన్తతాయ అనిచ్చం, యం పచ్చయాయత్తవుత్తితా, తస్మా "చక్ఖు అత్తాతి యో వదేయ్య, తం న ఉపపజ్జతీ"తిఆది. సక్కాయవత్థు చక్ఖు అనత్తా అనిచ్చభావతో సేయ్యథాపి ఘటో, చక్ఖుం అనిచ్చం పచ్చయాయత్తవుత్తిభావతో సేయ్యథాపి ఘటో, చక్ఖు పచ్చయాయత్తవుత్తి ఉప్పాదాదిసమ్భవతో సేయ్యథాపి ఘటో. **విగచ్ఛతీతి** భఙ్గుప్పత్తియా సభావావిగమేన విగచ్ఛతి. తేనాహ "**నిరుజ్ఝతీ**"తి.

౪౨౪. యస్మా కిలేసవట్టమూలకం కమ్మవట్టం, కమ్మవట్టమూలకఞ్చ విపాకవట్టం. కిలేసుప్పత్తి చ తణ్హాదిగ్గాహపుబ్బికా, తస్మా "**తిణ్ణం వా గాహానం వసేన వట్టం దస్సేతు**"న్తి ఆహ. యస్మా పన తణ్హాపక్ఖికా ధమ్మా సముదయసచ్చం, చక్ఖాదయో దుక్ఖసచ్చం, తస్మా వుత్తం – "**ద్విన్నం సచ్చానం వసేన వట్టం దస్సేతు**"న్తి. **తణ్హామానదిట్ఠిగ్గాహా వేదితబ్బా** సక్కాయగామినిపటిపదాయ అధిప్పేతత్తా. "ఏతం మమా"తిఆదినా గహణమేవేత్థ అనుపస్సనాతి ఆహ – "**గాహత్తయవసేన పస్సతీ**"తి.

తిణ్ణం గాహానం పటిపక్ఖవసేనాతి తణ్హాదిగ్గాహపటిపక్ఖభూతానం దుక్ఖానిచ్చానత్తానుపస్సనానం వసేన, తాహి వా తిణ్ణం గాహానం పటిపక్ఖవసేన వినివేఠనవసేన అనుప్పాదనవసేనాతి అత్థో. పటిపక్ఖవసేన వివట్టం దస్సేతున్తి యోజనా. **సక్కాయనిరోధగామినీ పటిపదాతి** ఏత్థ నిరోధధమ్మో సరూపేనేవ దస్సితోతి ఆహ – "**నిరోధో…పే.… దస్సేతు**"న్తి. **పటిసేధవచనానీతి** పటిక్ఖేపవచనాని.

౪౨౫. తణ్హాదీనం అనుపాదియనవచనాని **తణ్హాదిట్ఠివసేనేవ వుత్తాని** తణ్హాదిట్ఠీనంయేవ అభినన్దనాదివసేన పవత్తిసబ్భావతో. అప్పహీనట్ఠో అనుసయట్ఠోతి ఆహ – "**అనుసేతీతి అప్పహీనో హోతీ**"తి అరియమగ్గేన హి అప్పహీనో థామగతో రాగాదికిలేసో అనుసయో కారణలాభే సతి ఉప్పజ్జనారహభావతో. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **వట్టదుక్ఖకిలేసదుక్ఖస్సాతి** వట్టదుక్ఖస్స చేవ కిలేసదుక్ఖస్స చ. సఉపాదిసేసనిబ్బానఞ్హి కిలేసదుక్ఖస్స అన్తకరణం, అనుపాదిసేసనిబ్బానం వట్టదుక్ఖస్స.

౪౨౬. **తేసన్తి** అనుసయానం. **పటిక్ఖేపవసేనాతి** పజహనవసేన, అప్పవత్తికరణవసేనాతి అత్థో. **అవిజ్జం పజహిత్వాతి** అనవసేసతో అవిజ్జం అప్పవత్తిధమ్మతం ఆపాదేత్వా. కామం హేట్ఠిమమగ్గఞాణమ్పి అవిజ్జాపహాయినీ విజ్జా ఏవ, తం పన ఞాణం అవిజ్జాయ అనవసేసప్పహాయకం న హోతి, అగ్గమగ్గఞాణే పన ఉప్పన్నే అవిజ్జాయ లేసోపి నావసిస్సతీతి తదేవ అవిజ్జాయ పహాయకన్తి ఆహ – "**అరహత్తమగ్గవిజ్జం ఉప్పాదేత్వా**"తి.

౪౨౭. సయమేవ తథాగతే అత్తనో బుద్ధానుభావేన దేసేన్తే సట్ఠి భిక్ఖూ అరహత్తం పత్తాతి **అనచ్ఛరియమేతం,** అథ కిం అచ్ఛరియన్తి ఆహ "**ఇమ**"న్తిఆది. **కథేన్తేపీతి** ఏత్థ **ఇతి**సద్దో పకారత్థో, ఇమినావ పకారేనాతి అత్థో. **పత్తా ఏవాతి** సట్ఠి భిక్ఖూ

అరహత్తం పత్తా ఏవాతి యోజనా. **ఏతమ్పి అనచ్ఛరియం,** సత్థు సమ్ముఖా సావకా సముదాగమా మహాభిఞ్ఞా పభిన్నపటిసమ్భిదా తథా తథా సప్పాటిహారియం ధమ్మం దేసేన్తీతి. తేనాహ – ‘‘**మహాభిఞ్ఞప్పత్తా హి తే సావకా**’’తి.

మహామణ్డపేతి లోహపాసాదస్స పురతో ఏవ మహాభిక్ఖుసన్నిపాతో జాతోతి తేసం పహోనకవసేన కతే మహతి సాణిమణ్డపేతి వదన్తి. **తేసుపి ఠానేసూతి** తేసు యథావుత్తమహామణ్డపాదీసు ఠానేసు. మహాథేరో అత్థీతి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. దేవత్థేరస్స గుణే సుత్వా పసన్నమానసో మహాథేరో, తథాపి వత్థసమ్పత్తియా పసీదిత్వా ‘‘**త్వం పన ఞ్ఞాపేహీ**’’తి ఆహ.

హేట్ఠాపాసాదేతి చ కల్యాణియమహావిహారే ఉపోసథాగారే హేట్ఠాపాసాదే ఏకదా ఉపరిపాసాదే ఏకదా, కథేసీతి. చూళనాగస్స తథా మహతీ పరిసా దేవతానుభావేన అభిఞ్ఞాపాదనం అహోసీతి కేచి . థేరో పన మహిద్ధికో అహోసి, తస్మా తావ మహతిం పరిసం అభిఞ్ఞాపేసీతి అపరే.

తతో తతోతి తస్సం తస్సం దిసాయం. **ఏకోవాతి** ఏకచ్చో ఏవ, న బహునో, కతిపయావ పుథుజ్జనా అహేసున్తి అత్థో. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఛఛక్కసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. మహాసళాయతనికసుత్తవణ్ణనా

౪౨౮. మహన్తాని సళాయతనాని అధికిచ్చ పవత్తత్తా **మహాసళాయతనికం,** మహన్తతా చ తేసం మహన్తం లోకసన్నివాసం అభిబ్యాపేత్వా ఠితత్తా అయోనిసో గయ్హమానానం మహతో అనత్థాయ సంవత్తనతో, యోనిసో గయ్హమానానం మహతో అత్థాయ హితాయ సుఖాయ సంవత్తనతో చ దట్ఠబ్బా. **జోతకన్తి** బోధకం.

౪౨౯. సిఖాప్పత్తాయ విపస్సనాయ జాననమ్పి యథాభూతజాననమేవ మగ్గేన జాననస్స ఆసన్నకారణభావతోతి ఆహ – ‘‘**సహవిపస్సనేన మగ్గేన అజానన్తో**’’తి. **వుడ్ఢిం గచ్ఛన్తీతి** పచ్చయసమోధానేన భవయోనిగతిఠితిసత్తావాసపాళియా అపరాపరం పరివుద్ధిం గచ్ఛన్తి. ఏవంభూతా పగుణభావమాపాదితా సమథవిపస్సనాధమ్మా వియ సుట్ఠుతరం వసీభావం పాపితా ఝానాభిఞ్ఞా వియ చ వసీభూతా హుత్వా ఉపరూపరి బ్రూహేన్తీతి ఆహ – ‘‘**వసీభావం గచ్ఛన్తీ**’’తి. తథా హి తే కదాచి భవపత్థనాయ అనుప్పాదితాయపి అప్పహీనభావేనేవస్సా తిట్ఠన్తి. అకుసలా ధమ్మావ యేభుయ్యేన దస్సనాయతనేన వినాసదస్సనతో పవత్తన్తి పరివడ్ఢన్తి చ. **పఞ్చద్వారికదరథాతి** పఞ్చద్వారికజవనసహగతా అకుసలదరథా. ఏవం **మనోద్వారికదరథా** వేదితబ్బా. **సన్తాపాతి** దరథేహి బలవన్తో సమ్పయుత్తధమ్మానం నిస్సయస్స చ సన్తాపనకరా. పరిళాహాతి తతోపి బలవతరా తేసంయేవ పరిదహనకరా.

౪౩౦. పఞ్చద్వారికసుఖం, న కాయప్పసాదసన్నిస్సితసుఖమేవ. **మనోద్వారికసుఖన్తి** మనోద్వారికచిత్తసన్నిస్సితసుఖం, న యం కిఞ్చి చేతసికసుఖం తస్స కాయికసుఖగ్గహణేనేవ గహితత్తా. **పఞ్చద్వారికజవనేన సమాపజ్జనం వా వుట్ఠానం వా నత్థీతి** ఇదం మనోద్వారికజవనేన తస్స సమ్భవం దస్సేతుం, మగ్గస్స వసేన వుత్తం, న పన తప్పసఙ్గసఙ్కానివత్తనత్థం. విఞ్ఞత్తిమత్తమ్పి జనేతుం అసమత్థం సమాపజ్జనస్స కథం పచ్చయో

హోతి, బుద్ధానం పన భగవన్తానం హోతీతి చే? తథాపి తస్స ఆసన్నట్ఠానే పఞ్చద్వారికచిత్తప్పవత్తియా అసమ్భవో ఏవ తాదిసస్స పుబ్బాభోగస్స తస్మిం కాలే అసమ్భవతో. ఏతేనేవ యా కేసఞ్చి అరియధమ్మే అకోవిదానం ఘటసభావాదీసు బుద్ధితుల్యకారితాపత్తిచోదనా; సా పటిక్ఖిత్తాతి దట్ఠబ్బా తంతంపురిమాభోగవసేన తేన తేన పఞ్చద్వారికాభినియతమనోవిఞ్ఞాణస్స పరతో పవత్తమానమనోవిఞ్ఞాణేన తస్మిం తస్మిం అత్థే వణ్ణసణ్ఠానాదివిసేసస్స వినిచ్ఛితబ్బతో. **ఉప్పన్నమత్తకమేవ హోతీ**తి పఞ్చద్వారికజవనం తాదిసం కిఞ్చి అత్థనిచ్ఛయకిచ్చం కాతుం న సక్కోతి, కేవలం ఉప్పన్నమత్తమేవ హోతి. **అయన్తి** "ఆదీనవానుపస్సినో"తిఆదినా వుత్తా.

౪౩౧. **కుసలచిత్త...పే.... భూతస్సా**తి వుట్ఠానగామినివిపస్సనాసహగతకుసలచిత్తస్స సమ్పయుత్తచేతోసుఖసమఙ్గీభూతస్స. **పుబ్బసుద్ధికా**తి మగ్గుప్పత్తితో, విపస్సనారమ్భతోపి వా పుబ్బేవ సుద్ధా. తేనాహ – ''**ఆదితో పట్ఠాయ పరిసుద్ధావ హోన్తీ**''తి. **సబ్బత్థకకారాపకఙ్గానీ**తి సీలవిసోధనస్స చిత్తసమాధానస్స విపస్సనాభియోగస్స మగ్గేన పహాతబ్బకిలేసపహానస్సాతి సబ్బస్సపి మగ్గసమ్భారకిచ్చస్స కారాపకఙ్గాని. **అట్ఠఙ్గికో వా**తి పఠమజ్ఝానికో వా అట్ఠఙ్గికో, దుతియజ్ఝానికో వా **సత్తఙ్గికో హోతి**.

ఇమమేవ సుత్తపదేసం గహేత్వాతి, "యా తథాభూతస్స దిట్ఠీ"తిఆదినా సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం పఞ్చన్నంయేవ తస్మిం ఠానే గహితత్తా లోకుత్తరమగ్గో పఞ్చఙ్గికోతి వదతి. **సో**తి తథా వదన్తో వితణ్డవాదీ. **అనన్తరవచనేనేవా**తి, "యా తథాభూతస్స దిట్ఠీ"తిఆదివచనస్స, "ఏవమస్సాయ"న్తిఆదినా అనన్తరవచనేన. **పటిసేధితబ్బో**తి పటిక్ఖిపితబ్బో. "అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో"తి హి ఇదం వచనం అరియమగ్గస్స పఞ్చఙ్గికభావం ఉజుకమేవ పటిక్ఖిపతి. యది ఏవం "యా తథాభూతస్స దిట్ఠీ"తిఆదినా తత్థ పఞ్చన్నం ఏవ అఙ్గానం గహణం కిమత్థియన్తి ఆహ ''**ఉత్తరి చా**''తిఆది. **సమ్మావాచం భావేతి** అరియమగ్గసమఙ్గీ. తేనాహ ''**మిచ్ఛావాచం పజహతీ**''తి. యస్మిఞ్హి ఖణే సమ్మావాచా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛతి, తస్మింయేవ మిచ్ఛావాచా పజహీయతీతి. **సహేవ విరతియా పూరేన్తి** సముచ్ఛేదవిరతియా వినా దుక్ఖపరిఞ్ఞాదీనం అసమ్భవతో. **ఆదితో పట్ఠాయ పరిసుద్ధానేవ వట్టన్తి** పరిసుద్ధే సీలే పతిట్ఠితస్సేవ భావనాయ ఇజ్ఝనతో. యథావుత్తమత్థం గన్థన్తరేనపి సమత్థేతుం, ''**సుభద్దసుత్తేపి చా**''తిఆది వుత్తం. **అనేకేసు సుత్తసతేసు అట్ఠఙ్గికోవ మగ్గో ఆగతో,** న పఞ్చఙ్గికోతి అధిప్పాయో.

సమ్మాసతి మగ్గక్ఖణే కాయానుపస్సనాదిచతుకిచ్చసాధికా హోతీతి తం చతుబ్బిధం కత్వా దస్సేన్తో, ''**మగ్గసమ్పయుత్తావ చత్తారో సతిపట్ఠానా**''తి ఆహ. న చతుమగ్గసమ్పయుత్తతావసేన. ఏస నయో **సమ్మప్పధానాదీసుపి**. అఞ్ఞమఞ్ఞానతివత్తమానా యుగనద్ధా యుత్తా వియ అరియమగ్గయుగనద్ధా అఞ్ఞమఞ్ఞం పటిబద్ధాతి యుగనద్ధా. తేనాహ – ''**ఏకక్ఖణికయుగనన్ధా**''తి అరియమగ్గక్ఖణే ఏవ హి సమథవిపస్సనా ఏకక్ఖణికా హుత్వా సమధురం వత్తన్తి. తేనేవాహ ''**ఏతే హీ**''తిఆది. **అఞ్ఞస్మిం ఖణే సమాపత్తి, అఞ్ఞస్మిం విపస్సనా**తి ఇదం తేసం తత్థ తత్థ కిచ్చతో అధికభావం సన్ధాయ వుత్తం, న అఞ్ఞథా. న హి పఞ్ఞారహితా సమాపత్తి, సమాధిరహితా చ విపస్సనా అత్థి. **అరియమగ్గే పన ఏకక్ఖణికా** సమధురతాయ ఏకరసభావేనాతి అత్థో. **ఫలవిముత్తీ**తి అరహత్తఫలవిముత్తి. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మహాసళాయతనికసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. నగరవిన్దేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౪౩౫. సమవిసమం చరన్తీతి కాయసమాదిం సమఞ్ఞేవ, కాయవిసమాదిం విసమఞ్ఞేవ చరన్తి కరోన్తి పటిపజ్జన్తి. తం పన సమవిసమం అఞ్ఞమఞ్ఞం విరుద్ధత్తా విసదిసత్తా న ఏకస్మిం కాలే సమ్భవతీతి ఆహ – ‘‘**కాలేన సమం కాలేన విసమ**’’న్తి. **సమచరియమ్పి హి ఏత**న్తి పుబ్బే సమచరియాయ జోతితత్తా వుత్తం.

౪౩౬. ఆకరోన్తి అధిప్పేతమత్థం ఞాపేన్తి పబోధేన్తీతి **ఆకారా,** ఞాపకకారణన్తి ఆహ – ‘‘**కే ఆకారాతి కాని కారణానీ**’’తి. **అనుబుద్ధియో**తి అనుమానఞాణాని. తఞ్హి యథాదిట్ఠమత్థం దిట్ఠభావేన అన్వేతి అనుగచ్ఛతీతి “అన్వయా”తి వుచ్చతి. **హరితతిణచమ్పకవనాదివసేనా**తి హరితకమ్బలాదిసదిసతిణాదివసేన విత్థారితకనకపటాదిసదివికసితచమ్పకవనాదివసేన. ఆదిసద్దేన చేత్థ కీచకవేణుసద్దమధురసఫలాఫలవసేన సద్దరసానం అత్థిభావో వేదితబ్బోతి. చమ్పకవసేనేవ పన ఘస్సగన్ధానమ్పి అత్థిభావో వుత్తోతి. తేనాహ – ‘‘**రూపాదయో పఞ్చ కామగుణా అత్థీ**’’తి. ‘‘**ఇత్థిరూపాదీని సన్ధాయేతం కథిత**’’న్తి వత్వా ఇన్ద్రియబద్ధా వా హోన్తు రూపాదయో అనిన్ద్రియబద్ధా వా, సబ్బేపి చేతే కిలేసుప్పత్తినిమిత్తతాయ కామగుణా ఏవాతి చోదనం సన్ధాయ విసభాగిత్థిగతా రూపాదయో సవిసేసం కిలేసుప్పత్తినిమిత్తన్తి దస్సేన్తో, ‘‘**తాని హీ**’’తిఆదిమాహ.

తత్థ **తానీ**తి రూపాదీని. **హి**-సద్దో హేతుఅత్థో. తేన యథావుత్తమత్థం సమత్థేతి, “యస్మా పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠన్తి, తస్మా ఇత్థిరూపాదీని సన్ధాయ ఏతం కథిత”న్తి. **పురిసస్స చిత్త**న్తి పురిసస్స చతుభూమకం కుసలచిత్తం **పరియాదాయ** గహేత్వా అన్తోముట్ఠిగతం వియ కత్వా. “హత్థికాయం పరియాదియిత్వా”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౨౬) హి గహణం పరియాదానం నామ, “అనిచ్చసఞ్ఞా భావితా బహులీకతా సబ్బం కామరాగం పరియాదియతీ”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౩.౧౦౨) ఖేపనం పరియాదానం, ఇధ ఉభయమ్పి వట్టతి. ఇదాని యథావుత్తమత్థం సుత్తేనేవ సాధేతుం, ‘‘**యథాహా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ ‘‘**నాహం, భిక్ఖవే**’’తిఆదీసు **న**-కారో పటిసేధత్థో. **అహ**న్తి భగవా అత్తానం నిద్దిసతి. **భిక్ఖవే**తి భిక్ఖూ ఆలపతి. **అఞ్ఞ**న్తి ఇదాని వత్తబ్బం ఇత్థిరూపతో అఞ్ఞం. **ఏకరూపమ్పీ**తి ఏకమ్పి రూపం. **సమనుపస్సామీ**తి ఞాణస్స సమనుపస్సనా అధిప్పేతా, హేట్ఠా **న**-కారం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. అయఞ్హేత్థ అత్థో – “అహం, భిక్ఖవే, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన సబ్బసో ఓలోకేన్తో అఞ్ఞం ఏకరూపమ్పి న సమనుపస్సామీ”తి. **యం ఏవం పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతీ**తి యం రూపం రూపగరుకస్స పురిసస్స సబ్బమ్పి కుసలచిత్తం పవత్తితుం అప్పదానవసేన పరియాదియిత్వా గహేత్వా ఖేపేత్వా చ తిట్ఠతి. **యథయిదం ఇత్థిరూప**న్తి ఇత్థియా రూపకాయం. **రూప**సద్దో ఖన్ధాదిఅనేకత్థవాచకో, ఇధ పన ఇత్థియా చతుసముట్ఠానే రూపాయతనే వణ్ణధాతుయం దట్ఠబ్బో. “ఇత్థిరూపం, భిక్ఖవే, పురిసస్స చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతీ”తి ఇదం పురిమస్సేవ దళ్హీకరణత్థం వుత్తం. పురిమం “యథయిదం, భిక్ఖవే, ఇత్థిరూప”న్తి ఇదం ఓపమ్మవసేన వుత్తం, ఇదం పరియాదానభావే నిదస్సనన్తి దట్ఠబ్బం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నగరవిన్దేయ్యసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. పిణ్డపాతపారిసుద్ధిసుత్తవణ్ణనా

౪౩౮. ధమ్మసేనాపతినో పటిసల్లీయనస్స అధిప్పేతత్తా, ఉపరి చ పాళియం, “సుఞ్ఞతావిహారేన ఖో అహం, భన్తే, ఏతరహి బహులం విహరామీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౪౩౮) వుత్తత్తా ‘‘**పటిసల్లానాతి ఫలసమాపత్తితో**’’తి ఆహ.

విప్పసన్నానీతి విసేసతో పసన్నాని. **ఓకాసవసేనా**తి ఇన్ద్రియానం పతిట్ఠితోకాసవసేన. నను తాని ఇన్ద్రియాని సభావతో విప్పసన్నాని హోన్తీతి? సచ్చం హోన్తి. న హిదం తాదిసం పసన్నతం సన్ధాయ వుత్తం, ఇదం పన సన్తపణీతసమాపత్తిసముట్ఠితానం పచ్చుపట్ఠితానం చిత్తజరూపానం వసేన సేసతిసన్తతిరూపానం సేట్ఠతరం పణీతభావాపత్తిం సన్ధాయ వుత్తం. **ఫలసమాపత్తితో**తి సుఞ్ఞతానుపస్సనావసేన సమాపన్నఫలసమాపత్తితో. మహన్తానం బుద్ధాదీనం పురిసానం విహారో **మహాపురిసవిహారో**. తేనాహ – ‘‘**బుద్ధ...పే.... విహారో**’’తి. **విహారతో పట్ఠాయా**తి పరిక్ఖిత్తే చ విహారే పరిక్ఖేపతో పట్ఠాయ, అపరిక్ఖిత్తే చ పరిక్ఖేపారహట్ఠానతో పట్ఠాయ. కేచి పన ‘‘విహారబ్భన్తరతో పట్ఠాయా’’తి వదన్తి. **యావ గామస్స ఇన్దఖీలా**తి గామస్స అబ్భన్తరిన్దఖీలో. **గేహపటిపాటియాచరిత్వా**తి పిణ్డాయ చరిత్వా. **యావ నగరద్వారేన నిక్ఖమనా**తి నగరద్వారేన యావ నిక్ఖమనపదేసా. **యావ విహారా**తి యావ విహారబ్భన్తరా. **పటిక్కన్తమగ్గో**తి నివత్తనమగ్గో. ఆరమ్మణే పటిహఞ్ఞనాకారేన పవత్తమానమ్హి పటిఘసమ్పయుత్తం చిత్తే పటిహనన్తం వియ పవత్తతీతి ఆహ – ‘‘**చిత్తే పటిహఞ్ఞనకిలేసజాత**’’న్తి. **దివసఞ్చ రత్తిఞ్చ అనుసిక్ఖన్తేనా**తి ఏతంయేవ రాగాదిప్పహాయినిం సమ్మాపటిపత్తిం దివా చ రత్తిఞ్చ అను అను సిక్ఖన్తేన ఉపరూపరి వడ్ఢేన్తేన.

౪౪౦. **పహీనా ను ఖో మే పఞ్చ కామగుణా**తి ఏత్థ కామగుణప్పహానం నామ తప్పటిబద్ధఛన్దరాగప్పహానం. తథా హి వుత్తం – ‘‘తిట్ఠన్తి చిత్రాని తథేవ లోకే, అథేత్థ ధీరా వినయన్తి ఛన్ద’’న్తి. **ఏకభిక్ఖుస్స పచ్చవేక్ఖణా నానా**తి ఏకస్సేవ భిక్ఖునో, ‘‘పహీనా ను ఖో మే పఞ్చ కామగుణా’’తిఆదినా పాళియం ఆగతా నానాపచ్చవేక్ఖణా హోన్తి. **నానాభిక్ఖూన**న్తి విసుం విసుం అనేకేసం భిక్ఖూనం. **పచ్చవేక్ఖణా నానా**తి వుత్తనానాపచ్చవేక్ఖణా. ఇదాని తమేవ సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం, ‘‘**కథ**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ ‘‘**పచ్చవేక్ఖతీ**’’తి వుత్తం, కథం పన పచ్చవేక్ఖతీతి ఆహ ‘‘**పహీనా ను ఖో**’’తిఆది. **వీరియం పగ్గయ్హా**తి చతుబ్బిధసమ్మప్పధానవీరియం ఆరభిత్వా విపస్సనం వడ్ఢిత్వా. మగ్గానన్తరం అనాగామిఫలం పత్వాతి వచనసేసో. **ఫలానన్తరం మగ్గ**న్తి తస్మిం అనాగామిమగ్గే ఠితో ఫలసమాపత్తితో వుట్ఠాయ అగ్గమగ్గత్థాయ విపస్సనం ఆరభిత్వా తస్మింయేవ ఆసనే న చిరేనేవ విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరహత్తమగ్గం గణ్హన్తో నిరోధధమ్మానుప్పత్తియా విపస్సనాపరివాసాభావతో ఫలానన్తరం మగ్గప్పత్తో నామ హోతీతి కత్వా.

తతో వుట్ఠాయాతి మగ్గానన్తరఫలతో వుట్ఠాయ. మగ్గానన్తరతో హి వుట్ఠితో మగ్గతో వుట్ఠితో వియ హోతీతి తథా వుత్తం. ‘‘**ఫలానన్తరం మగ్గ**’’న్తి ఏత్థ ఫలం అనన్తరం ఏతస్సాతి ఫలానన్తరం. ‘‘ఫలానన్తరం మగ్గ’’న్తి పదద్వయేనపి అనాగామిమగ్గఫలాని చేవ వదతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **నీవరణాదీసుపి ఏసేవ నయో**తి ఏత్థ, ‘‘పహీనా ను ఖో మే పఞ్చ నీవరణా’’తిఆదినా యోజనా వేదితబ్బా. **ఏతేస**న్తి ఏత్థ ఏతేసం నీవరణపఞ్చుపాదానక్ఖన్ధసతిపట్ఠానాదీనం. **పహానాదీనీ**తి పహానపరిఞ్ఞాభావనాసచ్ఛికిరియా. **నానాపచ్చవేక్ఖణా హోతీ**తి తా పచ్చవేక్ఖణా నానాతి అధిప్పాయో. **ఏతాసు పన పచ్చవేక్ఖణాసూ**తి ఏతాసు కామగుణపచ్చవేక్ఖణాదీసు ద్వాదససు పచ్చవేక్ఖణాసు. **ఏకం పచ్చవేక్ఖణం పచ్చవేక్ఖతి** ద్వాదససు నయేసు ఏకేనేవ కిచ్చసిద్ధితో. **అఞ్ఞో** భిక్ఖు. **ఏక**న్తి అఞ్ఞం పచ్చవేక్ఖతి. అఞ్ఞత్థో హి అయం ఏకసద్దో ‘‘ఇత్థేకే’’తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౧, ౨౭) వియాతి. నానాభిక్ఖూనం పన ఏకా పచ్చవేక్ఖణా, నానాభిక్ఖూనం నానాపచ్చవేక్ఖణాతి ఏవం చతుక్కపచ్చవేక్ఖణమ్పి ఏత్థ సమ్భవతి. ఇమస్స పన ద్వయస్స వసేన అభిసమయో నత్థీతి తదుభయం అట్ఠకథాయం న ఉద్ధటం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పిణ్డపాతపారిసుద్ధిసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. ఇన్ద్రియభావనాసుత్తవణ్ణనా

౪౫౩. **ఏవంనామకేతి** "గజఙ్గలా"తి ఏవం ఇత్థిలిఙ్గవసేన లద్ధనామకే మజ్ఝిమపదేసస్స మరియాదట్ఠానభూతే నిగమే. **సువేళు నామ** నిచలరుక్ఖోతి వదన్తి. తతో అఞ్ఞం ఏవాతి పన అధిప్పాయేన **''ఏకా రుక్ఖజాతీ''**తి వుత్తం. చక్ఖుసోతానం యథాసకవిసయతో నివారణం దమనం ఇన్ద్రియభావనా, తఞ్చ ఖో సబ్బసో అదస్సనేన అసవనేనాతి ఆహ – **''చక్ఖునా రూపం న పస్సతి, సోతేన సద్దం న సుణాతీ''**తి. సతి హి దస్సనే సవనే చ తాని అదన్తాని అభావితానేవాతి అధిప్పాయో. చక్ఖుసోతాని చ అసమ్పత్తగ్గాహితాయ దురక్ఖితానీతి బ్రాహ్మణో తేసంయేవ విసయగ్గహణం పటిక్ఖిపి. **అసదిసాయాతి** అఞ్ఞతిత్థియసమయేహి అసాధారణాయ. **ఆలయన్తి** కథేతుకామతాకారన్తి అత్థో.

౪౫౪. **విపస్సనుపేక్ఖాతి** ఆరద్ధవిపస్సకస్స విపస్సనాఞాణేన లక్ఖణత్తయే దిట్ఠే సఙ్ఖారానం అనిచ్చభావాదివిచిననే మజ్ఝత్తభూతా విపస్సనాసఙ్ఖాతా ఉపేక్ఖా. సా పన యస్మా భావనావిసేసప్పత్తియా హేట్ఠిమేహి విపస్సనావారేహి సన్తా చేవ పణీతా చ, పగేవ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిసహగతాహి ఉపేక్ఖాహి, తస్మా ఆహ – **''ఏసా సన్తా ఏసా పణీతా''**తి. **అతప్పికాతి** సన్తపణీతభావనారసవసేన తిత్తిం న జనేతి. తేనేవాహ –

> "సుఞ్ఞాగారం పవిట్ఠస్స, సన్తచిత్తస్స భిక్ఖునో;
>
> అమానుసీ రతీ హోతి, సమ్మా ధమ్మం విపస్సతో"తి. (ధ॰ ప॰ ౩౭౩);

ఇతీతి ఏవం వక్ఖమానాకారేనాతి అత్థో. **అయం భిక్ఖూతి** అయం ఆరద్ధవిపస్సకో భిక్ఖూతి యోజనా. **చక్ఖుద్వారే రూపారమ్మణమ్హీతి** చక్ఖుద్వారే ఆపాథగతే రూపారమ్మణే. **మనాపన్తి** మనాపభావేన పవత్తనకం. **మజ్ఝత్తే మనాపామనాపన్తి** ఇట్ఠమజ్ఝత్తే మనాపభావేన అమనాపభావేన చ పవత్తనకం మనాపామనాపం నామాతి. తేనాహ ("నేవ మనాపం న అమనాప"న్తి). ఇమినా మనాపభావో గహితో, "నేవ మనాప"న్తి ఇమినా మనాపభావో మజ్ఝత్తో చ ఉభయం ఏకదేసతో లబ్భతీతి, **''మనాపామనాప''**న్తి వుత్తం. ఏవం ఆరమ్మణే లబ్భమానవిసేసవసేన తదారమ్మణస్స చిత్తస్స పాకతికం పవత్తిఆకారం దస్సేత్వా ఇదాని తప్పటిసేధేన అరియస్స వినయే అనుత్తరం ఇన్ద్రియభావనం దస్సేతుం, **''తస్స రజ్జితుం వా''**తిఆది వుత్తం. తత్రాయం యోజనా – తస్స చిత్తం ఇట్ఠే ఆరమ్మణే రజ్జితుం వా అనిట్ఠే ఆరమ్మణే దుస్సితుం వా మజ్ఝత్తే ఆరమ్మణే ముయ్హితుం వా. **అదత్వాతి** నిసేధేత్వా. **పరిగ్గహేత్వాతి** పరిజాననవసేన ఞాణేన గహేత్వా ఞాతతీరణపహానపరిఞ్ఞాహి పరిజానిత్వా. **విపస్సనం మజ్ఝత్తే ఠపేతీతి** అనుక్కమేన విపస్సనుపేక్ఖం నిబ్బత్తేత్వా తం సఙ్ఖారుపేక్ఖం పాపేత్వా ఠపేతి. **చక్ఖుమాతి** న పసాదచక్ఖునో అత్థితామత్తజోతనం; అథ ఖో తస్స అతిసయేన అత్థితాజోతనం, "సీలవా"తిఆదీసు వియాతి ఆహ – **''చక్ఖుమాతి సమ్పన్నచక్ఖు విసుద్ధనేత్తో''**తి.

౪౫౬. **ఈసకం పోణేతి** మజ్ఝే ఉచ్చం హుత్వా ఈసకం పోణే, న అన్తన్తేన వఙ్కే. తేనాహ – **''రథీసా వియ ఉట్ఠహిత్వా ఠితే''**తి.

౪౬౧. **పటికూలేతి** అమనుఞ్ఞే ఆరమ్మణే. **అప్పటికూలసఞ్ఞీతి** న పటికూలసఞ్ఞీ. తం పన అప్పటికూలసఞ్ఞితం దస్సేతుం, **''మేత్తాఫరణేన వా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ పటికూలే అనిట్ఠే వత్థుస్మిం సత్తసఞ్ఞితే మేత్తాఫరణేన వా ధాతుసో ఉపసంహారేన వా సఙ్ఖారసఞ్ఞితే పన ధాతుసో ఉపసంహారేన వాతి యోజేతబ్బం. **అప్పటికూలసఞ్ఞీ విహరతీతి** హితేసితాయ

ధమ్మసభావచిన్తనాయ చ నప్పటికూలసఞ్ఞీ హుత్వా ఇరియాపథవిహారేన విహరతి. **అప్పటికూలే** ఇట్ఠే వత్థుస్మిం సత్తసఞ్ఞితే కేసాదిఅసుచికోట్ఠాసమత్తమేవాతి **అసుభఫరణేన వాతి** అసుభతో మనసికారవసేన. ఇదం రూపారూపమత్తం అనిచ్చం సఙ్ఖతన్తి **అనిచ్చతో ఉపసంహారేన వా**. తతో ఏవ, "దుక్ఖం విపరిణామధమ్మ"న్తి మనసి కరోన్తో **పటికూలసఞ్ఞీ విహరతి. సేసపదేసూతి**, "పటికూలే చ అప్పటికూలే చా"తిఆదినా ఆగతేసు సేసేసు ద్వీసు పదేసు. తత్థ హి ఇట్ఠానిట్ఠవత్థూని ఏకజ్ఝం గహేత్వా వుత్తం యథా సత్తానం పఠమం పటికూలతో ఉపట్ఠితమేవ పచ్ఛా గహణాకారవసేన అవత్థన్తరేన వా అప్పటికూలతో ఉపట్ఠాతి. యఞ్చ అప్పటికూలతో ఉపట్ఠితమేవ పచ్ఛా పటికూలతో ఉపట్ఠాతి, తదుభయేపి ఖీణాసవో సచే ఆకఙ్ఖతి, వుత్తనయేన అప్పటికూలసఞ్ఞీ విహరేయ్య పటికూలసఞ్ఞీ వాతి.

తదుభయం అభినివజ్జేత్వాతి సభావతో భావనానుభావతో చ ఉపట్ఠితం ఆరమ్మణం పటికూలసభావం అప్పటికూలసభావం వాతి తం ఉభయం పహాయ అగ్గహేత్వా. సబ్బస్మిం వత్థుస్మిం పన, **''మజ్ఝత్తో హుత్వా విహరితుకామో కిం కరోతీ''**తి, వత్వా తత్థ పటిపజ్జనవిధిం దస్సేన్తో, **''ఇట్ఠానిట్ఠేసు...పే.... దోమనస్సితో హోతీ''**తి ఆహ. ఇదాని యథావుత్తమత్థం పటిసమ్భిదామగ్గపాళియా విభావేతుం, **''వుత్తం హేత''**న్తిఆదిమాహ. తస్సత్థో హేట్ఠా వుత్తనయో ఏవ. **సతోతి** సతివేపుల్లప్పత్తియా సతిమా. **సమ్పజానోతి** పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తియా సమ్పజానకారీ. **చక్ఖునా రూపం దిస్వాతి** కారణవసేన చక్ఖూతి లద్ధవోహారేన రూపదస్సనసమత్థేన చక్ఖువిఞ్ఞాణేన, చక్ఖునా వా కరణభూతేన రూపం పస్సిత్వా. **నేవ సుమనో హోతి** గేహస్సితసోమనస్సపటిక్ఖేపేన నేక్ఖమ్మపక్ఖికాయ కిరియాసోమనస్సవేదనాయ.

ఇమేసు చాతి "అఞ్ఞథా చ పనానన్ద, అరియస్స వినయే అనుత్తరా ఇన్ద్రియభావనా హోతీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౪౫౩), – "కథఞ్చానన్ద, సేఖో హోతి పటిపదో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౪౬౦); – "కథఞ్చానన్ద, అరియో హోతి భావితిన్ద్రియో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౪౬౧) చ ఆగతేసు తివిధేసు నయేసు. **మనాపం అమనాపం మనాపామనాప**న్తి ఏత్థ **మనాప**గ్గహణేన సోమనస్సయుత్తకుసలాకుసలానం, **అమనాప**గ్గహణేన దోమనస్సయుత్తఅకుసలానం, **మనాపామనాప**గ్గహణేన తబ్బిధురుపేక్ఖాయుత్తానం సఙ్గహితత్తా పఠమనయే **''సంకిలేసం వట్టతి, నిక్కిలేసం వట్టతీ''**తి వుత్తం. పఠమనయే హి పుథుజ్జనస్స అధిప్పేతత్తా సంకిలేసకిలేసవిప్పయుత్తమ్పి యుజ్జతి. దుతియనయే పన **''సో...పే.... అట్టీయతీ''**తిఆదివచనతో **''పఠమం సంకిలేసం వట్టతీ''**తి వుత్తం. సేక్ఖస్స అధిప్పేతత్తా చస్స అప్పహీనకిలేసవసేన, **''సంకిలేసమ్పి వట్టతీ''**తి వుత్తం. తతియనయే అరహతో అధిప్పేతత్తా, **''తతియం నిక్కిలేసమేవ వట్టతీ''**తి వుత్తం. సేక్ఖవారే పన "చక్ఖుమా పురిసో"తిఆదికా ఉపమా ఏకమేవ అత్థం ఞాపేతుం ఆహ. తస్మా చక్ఖుద్వారస్స ఉప్పన్నే రాగాదికే విక్ఖమ్భేత్వా విపస్సనుపేక్ఖాయ పతిట్ఠానం అరియా ఇన్ద్రియభావనాతి. పఠమనయో విపస్సకవసేన ఆగతో, దుతియో సేక్ఖస్స వసేన, పఠమదుతియో చ సేక్ఖపుథుజ్జనానం మూలకమ్మట్ఠానవసేన, తతియో ఖీణాసవస్స అరియవిహారవసేన ఆగతో. పఠమనయే చ పుథుజ్జనస్స వసేన, దుతియనయే సేక్ఖస్స వసేన కుసలం వుత్తం, తతియనయే అసేక్ఖస్స వసేన కిరియాబ్యాకతం వుత్తన్తి అయం విసేసో వేదితబ్బో.

పపఞ్చసూదనియా మజ్ఝిమనికాయట్ఠకథాయ

ఇన్ద్రియభావనాసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ సళాయతనవగ్గవణ్ణనా.

ఉపరిపణ్ణాసటీకా సమత్తా.